

CELE MAI VECHI CĂRȚI POPULARE
ÎN LITERATURA ROMÂNĂ

Editat cu sprijinul Agenției Naționale pentru Cercetare Științifică

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ „IORGU IORDAN – AL. ROSETTI“

CELE MAI VECHI
CĂRȚI POPULARE
ÎN LITERATURA ROMÂNĂ

Coordonator:

ALEXANDRU MAREȘ

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ „IORGU IORDAN – AL. ROSETTI“

**CELE MAI VECHI
CĂRȚI POPULARE
ÎN LITERATURA ROMÂNĂ**

XI

ALEXANDRIA
Cea mai veche versiune păstrată

Studiu introductiv, ediție și glosar de
FLORENTINA ZGRAON

FUNDAȚIA NAȚIONALĂ PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI ARTĂ
BUCUREȘTI • 2006

Studiul introductiv propune, în principal, o privire de ansamblu asupra opiniilor exprimate în legătură cu această carte, iar *Glosarul* are rolul de a acomoda cititorul modern cu specificul lexical al unui text care a ajuns până la noi, călătorind prin secole, din cea mai veche perioadă a limbii române literare. Amploarea narațiunii corelată cu numărul mare al reproducerilor, păstrate astăzi în diferite depozite, reprezintă o bună motivație de a reveni asupra acestui subiect, aprofundând unele aspecte de critică textuală, mai ales tradiția manuscrisă a *Alexandriei*.

F. Z.

STUDIU INTRODUCŢIV

Importanța Alexandriei

1. În 1883, reluând un studiu al lui Julius Zacher din 1867, M. Gaster scria despre *Alexandria*: „Istoria lui Alexandru Macedon a exercitat un farmec nespus asupra păgânilor, evreilor, creștinilor și musulmanilor din Asia, Africa și Europa în curs de aproape 1500 de ani. Alexandru sfărămă în mod practic stavilele între barbar și elin pe care Aristotel, în geniul său universal, n-a putut să le sfărâme în mod teoretic și, astfel, a creat Alexandru culturai și literaturai eline posibilitatea de a se întinde nemărginit, în toate părțile, și de a exercita o influență roditoare, de o importanță vecinic universală. Tot astfel s-a răspândit povestea despre persoana, faptele și întâmplările sale peste stavilele naționalității, limbei și religiunei, în toate țările unde a ajuns o rază a spiritului elin. De la Egipt până la Islanda, de la Persia până la Spania, au adoptat toate popoarele această poveste, au potrivit-o modului lor de a se gândi și de a simți, au transformat-o pururea, urmând gustul schimbător al vremurilor până ce, încetul cu încetul, începe a dispărea înaintea istoriei critice și adevărate a lui Alexandru, după o stăpânire atât de lungă și atât de întărită”¹.

2. Sorgintea și parcursul legendei lui Alexandru Macedon stau deopotrivă sub semnul asocierii elementului cult și a celui popular: constituită prin alăturarea unor povestiri recoltate nu numai

¹ M. Gaster, *Literatura populară română*. Ediție, prefață și note de Mircea Angheliescu, București, 1983, p. 13 și nota 1 de la p. 14. Aprecierea *în curs de aproape 1500 de ani* nu este de referință: ea derivă din datarea alcătuirii originalului în eră noastră (p. 15).

din cărţi, ci şi din tradiţii populare, cu menţiunea că înseşi ştirile istorice erau deja contaminate de fantezia stimulată de personalitatea marelui cuceritor, ea a influenţat, în culturile care au adoptat-o, atât literatura cultă, cât şi pe cea populară. Această ambivalenţă justifică largă circulaţie şi uimitoarea receptare a *Alexandriei*, ea devenind unul dintre cele mai interesante contacte culturale între Orientul şi Occidentul Europei. Prin mijlocirea cărturarilor, care o traduc, o copiază, mai târziu chiar o tipăresc, coboară în masele populare, se contopeşte cu filonul cultural propriu acestora, transmiţând şi primind noi elemente, devine ea însăşi sursă pentru alte creaţii populare, prin intermediul cărora are o posibilitate nouă de a veni în contact cu literatura cultă, care nu o poate ignora, chiar dacă influenţele directe nu sunt numeroase. Deseori prelucrată, prin amplificări, prescurtări, intervertiri ale episoadelor, adaptări la zonă şi la epocă, de la faptul istoric până la aspectul limbii, penetrând câmpul cultural la toate nivelele sociale, s-a menţinut secole de-a rândul în literaturile naţionale, depăşind cu mult statutul unei lucrări traduse.

3. Circulaţia şi receptarea *Alexandriei* în cultura română sunt aspecte frecvent semnalate în literatura ştiinţifică, chiar în lucrări care nu îi sunt consacrate în mod expres. În bibliografia acestei cărţi populare apar, ca un leitmotiv, aprecieri de tipul „cea mai răspândită”, „cea mai citită”, „cea mai celebră”. Sursele acestor calificări sunt prea numeroase pentru a le cita, dar reţinem totuşi formularea lui B. P. Hasdeu, care are un iz de limbă veche: „au ajuns a fi cea mai lăţită din toate cărţile poporane”². Cu şapte ani mai înainte, în 1879, acelaşi autor arăta că „în secolul XVII ea se

² B. P. Hasdeu, *Etymologicum magnum Romaniae. Dicţionarul limbei istorice şi poporane a românilor*, Bucureşti, 1886, p. 600.

încuibase într-atâta la români”³, încât marii cronicari ai epocii, apărători ai adevărului istoric, stigmatizând-o, mărturisesc indirect, cu autoritatea lor incontestabilă, despre popularitatea *Alexandriei*. Ea este însă și în situația de a fi de timpuriu cunoscută în spațiul literar dacoromanic, căci, limitându-ne la cărțile populare laice, și anume la cele mai vechi copii în limba română care au ajuns până în zilele noastre, este precedată numai de *Floarea darurilor*⁴. Aceste repere, chiar succint trasate, ne îndreptățesc să afirmăm că *Alexandria* a devenit pentru români o adevărată carte de citire, un manual desfătător pentru deprinderea slovelor.

4. Simplă traducere pentru istoricii literari, în general, sau operă pe deplin adaptată la specificul literaturii naționale, cu multiple interdependențe atât cu literatura cultă cât și cu cea populară, cum o socotesc, mai ales, folcloriștii, *Alexandria* are o poziție însemnată în cultura română. Ca produs literar, împreună cu alte cărți de același fel, contribuie la formarea gustului artistic al categoriilor mai puțin instruite, într-o epocă în care lectura religioasă deținea categoric supremația, formând o verigă de trecere de la literatura de tip folcloric la cea cultă. În privința istoriei limbii (literare), este evident că elementul lingvistic popular este mult mai bine reprezentat decât în textele anterioare și în cele contemporane adoptării ei în cultura română. Deși este o traducere, ca și alte texte religioase sau juridice, prin statutul său particular de carte destinată lecturii spre desfătare, a fost posibil ca limba vie să pătrundă nestânjenită, alături de cuvinte străine, rareori înțelese, dar totdeauna sugerând o lume plină de farmec și mister, ca a basmelor cu care, de

³ Idem, *Cuvente den bătrâni. Tomul II. Cărțile poporane ale românilor în secolul XVI în legătură cu literatura poporană cea nescrisă. Studiu de filologie comparată*. Ediție îngrijită și note de G. Mihăilă, București, 1984, p. 25.

⁴ A se vedea ediția publicată de Alexandra Moraru în seria *Cele mai vechi cărți populare în literatura română*. I, Editura Minerva, București, 1996.

altfel, *Alexandria* a fost asimilată în cultura populară românească. Acest lucru este confirmat de faptul că nici o altă carte de acest tip nu a avut o influenţă atât de mare asupra artei populare, aspect asupra căruia nu vom insista cu acest prilej. Ea este una dintre acele „cărţi tipice”, „simple ca formă, adânc omeneşti”, de o „nemăsurată însemnătate”, pe care N. Iorga a îndrăznit să o aprecieze, entuziast, „egală cu a cărţilor sfinte, superioară acestora uneori”⁵.

Alcătuirea romanului

1. *Alexandria* este titlul prescurtat şi convenţional sub care este cunoscută în literatura popoarelor istoria vieţii şi a războaielor lui Alexandru cel Mare sau Alexandru Macedon (356—323 î. e. n., rege al Macedoniei şi cuceritor al unor teritorii vaste în perioada 336—323 î. e. n.). Adevărul istoric este copleşit de legende privind viaţa eroului şi descrieri ale unor ţinuturi fabuloase, aşa încât scrierea reprezintă versiunea romanţată a istoriei lui Alexandru.

2. Romanul lui Alexandru Macedon a fost alcătuit în Egipt, foarte probabil în oraşul întemeiat de el însuşi, Alexandria, de un anonim, în limba greacă. Acesta a dat o primă formă scrisă amintirilor despre Alexandru cel Mare, culese din cărţi şi din tradiţie, realizând o anume structură compoziţională din relatări până atunci independente.

3. Dacă aria culturală în care a fost conceput romanul este cunoscută, bibliografia românească a *Alexandriei* nu prezintă aceeaşi siguranţă cu privire la perioada în care el a fost redactat:

⁵ N. Iorga, *Faze sufleteşti şi cărţi reprezentative la români cu specială privire la legăturile „Alexandriei” cu Mihai Viteazul*, în „Analele Academiei Române”, seria II, tomul XXXVII, 1914—1915, Mem. Sect. ist., Bucureşti, 1915, p. 545—546.

-
- „în ultimele secole dinaintea erei noastre”⁶;
 - în timpul dinastiei Ptolemeilor⁷ (306–30 î. e. n.)⁸, întemeiată de unul dintre marii generali ai lui Alexandru Macedon;
 - în secolul al III-lea î. e. n.⁹;
 - în secolul al III-lea sau în secolul al II-lea î. e. n.¹⁰;
 - în secolul al II-lea î. e. n.¹¹;
 - în secolul al II-lea¹²;
 - în secolul al II-lea sau în secolul al III-lea¹³;
-

⁶ I. C. Chițimia, *Probleme de bază ale literaturii române vechi*, București, 1972, p. 387.

⁷ N. Iorga, *Livres populaires dans le sud-est de l'Europe et surtout chez les roumains*, în „Bulletin de la Section Historique”, XIV, București, 1928, p. 12; S. Pușcariu, *Istoria literaturii române. Epoca veche*. Ediție îngrijită de Magdalena Vulpe, București, 1987, p. 70; Șt. Ciobanu, *Istoria literaturii române vechi*, I, București, 1947, p. 226.

⁸ *Mic dicționar enciclopedic*. Ediția a II-a, București, 1978, p. 1603.

⁹ Al. Piru, *Literatura română veche*. Ediția a II-a, [București], 1962, p. 219; *Cărțile populare în literatura românească*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Ion C. Chițimia și Dan Simonescu, vol. I, [București], 1963, p. XII, 6; N. Georgescu-Tistu, *Perioada folclorică a culturii și a bibliotecilor din România*, în „Studia bibliologica”, III, București, 1969, p. 194; Cătălina Velculescu, în *Crestomație de literatură română veche*, I, Cluj-Năpoca, 1984, p. 166; Dan Horia Mazilu, *Alexandria sau modelul „popular” al eroului civilizator*, în volumul „Comunicări Hyperion”, Editura Hyperion, 1992, p. 6; idem, *Recitind literatura română veche*. Partea I: *Privire generală*, Editura Universității București, 1994, p. 199.

¹⁰ *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, 1979, p. 30; G. Mihăilă, în B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrâni. Tomul II*. Ediție îngrijită și note de G. Mihăilă, București, 1984, p. 25, nota marcată prin **.

¹¹ I. R., [recenzie la] N. Cartoian, *Fiore di virtù în literatura românească*, în „Transilvania”, LIX, Sibiu, 1928, nr. 7–8, p. 664.

¹² O. Densusianu, *Istoria literaturii române*. Curs (...) redactat de Filip Drugescu, [dactilografiat], 1898, p. 146; G. Pascu, *Istoria literaturii române din secolul XVII*, Iași, 1922, p. 33; I. D. Lăudat, *Istoria literaturii române vechi*. Partea I, [volum litografiat], București, 1962, p. 117.

- în secolul al III-lea¹⁴;
- în secolul al IV-lea¹⁵;
- în secolul al XI-lea¹⁶.

Chiar ignorând ultima opinie, pe care, de altfel, şaptezeci şi şase ani mai târziu B. P. Hasdeu nu a reluat-o (a se vedea nota pe care o observăm că alcătuirea *Alexandriei* a fost datată diferit, pe un interval de timp care cuprinde şapte secole. Această înţelegere nu reflectă însă rezultate diferite ale unor cercetări cu privire la problema, ci, mai degrabă, preluarea unor date, cu o atenţie mare sau mai mică. Faptul se regăseşte şi în lucrările lui N. Cartoian, pe care nu l-am invocat până acum, deşi în domeniul culturii noastre nu a acordat acestei cărţi atât de mult din creditul său şi din munca sa (vom urma, în acest caz, cronologia lucrărilor propuse):

- „târziu prin veacul al II-lea”¹⁷;
- „în sec. II a. Chr.”¹⁸;

¹³ M. Gaster, *Literatura populară română*, 1983, p. 15; B. Cazacu, L. Onu, *Istoria limbii române literare. Vol. I. De la originea la începutul secolului al XIX-lea*. Ediția a doua, București, 1971, p. 215.

¹⁴ I<osif> N<ădejde>, *Prefață la Alexandria sau Istoria lui Alexandru cel Mare*, București, 1909, apud M. Moraru, Cătălina Velculescu, *Analitică a literaturii române vechi. Volumul I. Cărțile populare laice*, p. 504; I. D. Bălan, *La reeditarea Alexandriei*, în „Gazeta literară”, II, 38, p. 2 și în vol. *Valori literare*, București, 1966, p. 249; M. Ionova, *Старобългарска литература. Енциклопедичен речник*. Съставител: Петканова, Велико Търново, 2003, p. 25.

¹⁵ B. P. Hasdeu, *Etymologicum*, p. 600; L. Şăineanu, *Studii de cercetări în domeniul literaturii populare*, București, 1896, p. 190.

¹⁶ B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, București, 1984, p. 25.

¹⁷ N. Cartoian, *Alexandria în literatura românească*, București (în continuare: CA 1910).

¹⁸ Idem, *Alexandria în literatura românească. Noui contribuții* (text), București, 1922, p. 2 (în continuare: CA 1922).

- „în sec. al III-lea d. Chr.”¹⁹;
- „prin veacul al II-lea a. Chr.”²⁰;
- „pe timpul Ptolomeilor”²¹;
- „în Egiptul elenistic în veacul al III-lea”, „în veacul al III-lea a. Chr.”²².

Accastă ultimă opțiune a lui N. Cartoian poate fi reținută, credem, căci ea prezintă avantajul de a plasa formarea romanului într-o epocă în care tradițiile, chiar amintirile despre croul său, puteau fi încă vii (se pare că un secol – un secol și jumătate faptul transmis oral poate fi păstrat fără deformări grave). O încadrare mai largă și, prin aceasta, mai rezonabilă este însă cea care include secolele al III-lea și al II-lea î. e.n., semnalată mai sus. Așadar, datarea în era noastră a alcătuirii *Alexandriei* trebuie socotită accidentală.

4. Redacția primitivă nu s-a păstrat. Unele manuscrise bizantine târzii propun o paternitate cu motivații subiective, așa încât în literatura universală romanul este deseori asociat unui nume, fără ca astfel să înceteze de a fi anonim: (*Pseudo-*) *Callisthenes*. Cartea a fost atribuită lui Callisthenes pentru a sugera un mai mare grad de veridicitate, întrucât acesta, nepot al filosofului Aristotel, l-a însoțit pe Alexandru Macedon ca istoric în campaniile sale militare. Este știut însă faptul că nu i-a supraviețuit (l-a pedepsit cu moartea însuși Alexandru, pentru faptul de a-l fi criticat cu privire la fastul oriental

¹⁹ Idem, *Elemente occidentale în literatura veche românească*. Curs ținut în anul 1926–1927, [București], p. 56.

²⁰ Idem, *Fiore di virtù în literatura românească*, în „Academia Română”. Mem. Sect. lit., seria III, tomul IV, mem. 2, 1928, p. 85.

²¹ Idem, *Cărțile populare în literatura românească. I. Epoca influenței sud-slave*, București, 1974, p. 270.

²² Idem, *Istoria literaturii române vechi*. Postfață și bibliografii finale de Dan Simonescu. Prefață de Dan Zamfirescu, București, 1980, p. 132.

adoptat). Menționarea acestei atribuirii este un loc comun în bibliografia românească a *Alexandriei*.

*Difuzarea redacției primitive*²³

1. Romanul a trecut din Egipt în Bizanț, unde s-a răspândit atât de mult încât a avut forța să cucerească un spațiu extrem de larg și variat sub aspect cultural, iradiind în trei direcții principale:

a) Direct din limba greacă a pătruns în literaturile popoarelor din Orient, persană, arabă, siriană, recucerind teritorii care au aparținut eroului său. Zona prielnică acestei penetrări se pare că a fost Siria, care în plan cultural și spiritual avea legături cu Armenia, iar din secolul al V-lea și cu Persia, care a cucerit-o și a anexat-o. Astfel a fost posibil să se traducă în armeană și în persană, cu mențiunea că în versiunea persană adaptarea (localizarea, naturalizarea) romanului a fost așa de accentuată, încât Alexandru a devenit un adevărat erou național. Din literatura persană legenda se reîntoarce în Siria, unde a fost tradusă prin secolele al VII-lea sau al VIII-lea, urmând să pătrundă și în lumea arabă. Aceste versiuni orientale sunt mai apropiate de redacția primitivă a romanului, în care preocuparea pentru faptul istoric este pe primul loc, chiar dacă tradiția orală a favorizat pătrunderea unor elemente folclorice. Se pare că mai târziu arabii au realizat și o traducere a versiunii apusene a legendei lui Alexandru, care ar sta la baza unei tălmăciri în ebraică.

²³ Materia următoarelor patru subcapitole a fost publicată: Florentina Zgraon, *Direcții de difuzare a Alexandriei și cele mai vechi redacții care au circulat în spațiul dacoromanic*, în volumul *Omagiu. Virgil Cândea la 75 de ani*. Coordonator Paul H. Stahl, București, 2002, p. 415-429.

b) Din literatura bizantină romanul s-a îndreptat spre nord, pătrunzând în literaturile slave, mai întâi în cea bulgară, printr-o traducere realizată, probabil, în secolul al IX-lea sau în secolul al X-lea. Aceasta a fost inclusă în prima redacție a codicelui istoric rus și, în general, își păstrează specificul în raport cu alte texte, fiind întâlnită numai în structura codexurilor istorice²⁴.

c) Occidentul a receptat *Alexandria*, ca și alte opere ale literaturii bizantine, prin intermediul limbii latine, limba de cultură a Evului Mediu european. Traducerea realizată de Iulius Valerius înainte de anul 340, care se menține aproape de redacția primitivă, a pătruns în vestul continentului și a fost, cu timpul, înlocuită de o redacție abreviată, realizată în timpul lui Carol cel Mare, cunoscută sub numele *Epitome*, având o circulație largă. Prin veacul al X-lea se răspândește în Apus *Historia Alexandri Magni regis Macedoniae de proeliis*, o altă traducere în limba latină, realizată în Italia de către arhipresbiterul Leo, care a folosit ca sursă o versiune greacă mai bogată în elemente mitologice, găsită de el însuși la Constantinopol, cu prilejul unei călătorii diplomatice. Această versiune latină, tradusă în franceza veche, stă la baza prelucrărilor din Occident. Se pare că *Alexandria* a fost cea dintâi carte care a fost transpusă din latină în limba accesibilă laicilor, și aceasta chiar prin intermediul clerului. Alberic de Besançon, în secolul al XI-lea, a transpus materialul despre Alexandru în versuri. Ulterior, la sfârșitul secolului al XII-lea sau la începutul celui următor, trei poeți au transformat acest material într-o epopee amplă, de 20.000 de versuri, care a impus versul *alexandrin*. (Dar nu numai în Franța, ci și la nemți și la cehi această operă a fost versificată²⁵.) Prin toate aceste prelucrări, legenda a căpătat un accentuat colorit feudal. Din Franța, versiunile

²⁴ M. Ionova, în volumul *Старобългарска литература*, p. 25.

²⁵ I. C. Chițimia, *Probleme*, p. 427.

Alexandriei s-au răspândit în tot Occidentul, în Anglia, Spania, Germania, ajungând până în Italia, unde, contaminându-se cu traducerea arhipresbiterului Leo, va crea germenele așa-numitei versiuni sârbești, care merită o atenție specială, întrucât va fi tradusă și în limba română. Mai recent s-a afirmat că ramificația latină a tradiției s-a extins spre răsărit până în Ungaria și în Polonia²⁶.

2. Schițând istoricul romanului și mai ales aceste trasee principale prin care s-a difuzat pe două continente, ne-am întemeiat în special pe lucrările lui N. Cartoian²⁷, singurul care a fost preocupat să lumineze aceste aspecte în bibliografia românească a cărții. De altfel, a fost precedat numai de M. Gaster²⁸, care urmează, succint, pe Julius Zacher, și de O. Densusianu, acesta din urmă făcând câteva referiri într-un curs din 1898²⁹. Lucrările ulterioare³⁰ reiau sumar informațiile oferite de N. Cartoian, socotite ca definitiv stabilite, exceptând prima contribuție a lui N. Iorga³¹, în care acesta se referă în special la influența *Alexandriei* asupra unor personalități cu rol istoric în sud-estul Europei.

²⁶ Ileana Bitay, *Figura lui Alexandru Macedon în cultura țării noastre în secolele XVI–XVII*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Series Historia, Fasciculus 1, 1965, Cluj, p. 19.

²⁷ CA 1910, p. 1–11; CA 1922, p. 2–5; N. Cartoian, *Elemente occidentale*, p. 54–63; N. Cartoian, *Cărțile populare*, I, p. 267–273; N. Cartoian, *Istoria literaturii*, p. 132–133.

²⁸ M. Gaster, *Literatura populară română*, 1983, p. 13–16.

²⁹ O. Densusianu, *op. cit.*, p. 146–148.

³⁰ Gh. Adamescu, *Istoria literaturii române*, București, 1920, p. 66–67; G. Pascu, *Istoria literaturii*, p. 33–34; N. Iorga, *Livres populaires*, p. 12–13; S. Pușcariu, *op. cit.*, p. 70; Șt. Ciobanu, *op. cit.*, p. 226–228; I. D. Lăudat, *op. cit.*, p. 117; Al. Piru, *Literatura română veche*, p. 219–220; Ileana Bitay, *op. cit.*, p. 19–22; I. C. Chițimia, *Probleme*, p. 387–388; *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, 1979, p. 30.

³¹ N. Iorga, *Faze sufletești*, p. 558–562.

Constituirea redacției sârbești

1. Așa-numita *Alexandrie sârbească* nu poate fi raportată direct și exclusiv la nici una din cele trei direcții de răspândire a romanului: prima, în ordinea în care le-am amintit, spre Orient, este, în mod evident, exclusă; versiunile migrează spre nord, la slavii sud-dunăreni și (prin ei) la ruși, nu au nimic din influența prelucrărilor occidentale, care, s-a spus, constituie o caracteristică majoră a acesteia; cele ajunse în Occident prin traduceri latine și prelucrate aici, în condiții specifice, refac drumul spre Orient, dar nu sunt preluate ca atare: pe de o parte se produce o nouă altoire pe vechiul trunchi bizantin, pe de altă parte are loc un proces intens și foarte evident de asumare integrală a acestui material și de refacere a lui conform spiritului propriu zonei, cu elemente noi, mai ales afective, emoționale, sentimentale, și cu sporirea celor creștine. Astfel, ea ne apare ca un tip aparte în raport cu alte versiuni ale romanului lui Alexandru, cea mai elaborată, o versiune compozită, care își trage seva din linia nordică și mai ales din linia apuseană, adăugând o culoare locală inconfundabilă și perenă. Ea nu intră în componența codexurilor istorice și a compilațiilor, ci constituie o operă beletristică aparte, al cărei caracter desfătător se îmbină cu elemente de morală creștină. Întrucât N. Cartoian a dovedit fără putință de tăgadă că traducerea *Alexandriei* în limba română s-a făcut pe baza unei versiuni sârbești, socotim potrivit să-i acordăm acesteia o atenție specială în prezentarea noastră.

2. În prima sa contribuție, N. Cartoian a făcut referiri la redacția sârbească incluzând-o în linia de difuzare nordică: „spre nord la popoarele slave și la noi”; „prin veacul al XIII-lea, pornește din Serbia o nouă traducere a romanului, după o versiune înrudită cu familia C. Cercetările specialiștilor — în special ale lui Veselovski —

au stabilit că această redacţiune sârbească a suferit înrâurirea redacţiunilor apusene într-o versiune a sus amintitei *Historia de proeliis*³². Observăm însă că vechea traducere realizată în Bulgaria cu patru-cinci secole înainte este raportată la grupa A, nu la aceeaşi grupă C³³. Comun cu linia vechii traduceri făcute pe teritoriul Bulgariei este faptul că şi aceasta, ca şi aceea, s-a răspândit la bulgari şi la ruşi, deci s-a extins în acelaşi spaţiu geografic³⁴ (în plus, la nord de Dunăre, la noi). În lucrarea din 1922 N. Cartoian tratează independent „redacţiunea bulgărească” şi „redacţiunea sârbească”, arătând că ele se revendică de la familii diferite de manuscrise bizantine (B, respectiv C; cf. *supra*: A, respectiv C)³⁵. Despre redacţia bulgărească precizează: „această primă traducere slavă a Alexandriei nu a pătruns în literatura noastră”³⁶. În contribuţia

³² CA 1910, p. 4, respectiv p. 9.

³³ *Ibidem*, p. 9. Cu privire la grupele indicate prin A, B, C, cf. CA 1910, p. 3-4 şi CA 1922, p. 2-3: autorul uzează de clasificarea propusă de C. Müller pe baza manuscriselor bizantine editate de el, anume grupa A pentru cele ce reflectă în mai mare măsură redacţia primitivă, menţinând, pe cât posibil, principiul istoric, grupa B pentru cele în care dispar localizările evidente privind oraşul Alexandria şi apare deja miraculosul, grupa C pentru cele care dezvoltă insistent mitul şi introduc elementul creştin (în legătură cu grupa C, a se vedea şi CA 1910, p. 71-73). Cele trei versiuni arhetipale indicate prin A, B, C, descrise sumar şi la Al. Cizek, *Metamorfozele unui erou şi ale unei cărţi populare: Viaţa lui Alexandru Macedon*, în „Studii de literatură universală”, XVIII, Bucureşti, 1974, p. 107.

³⁴ CA 1910, p. 9-10.

³⁵ CA 1922, p. 3. Urmând pe N. Cartoian, Mario Ruffini se referă la aceste aspecte mai aproape de zilele noastre, într-o prezentare consacrată redacţiei româneşti a *Alexandriei*: Mario Ruffini, *La fortuna popolare del Roman d'Alexandre in Romania*, în „Societas Academica Dacoromana. Acta Philologica”, tomus III, Roma, 1964, p. 315.

³⁶ CA 1922, p. 3; Mario Ruffini, *La fortuna popolare*, p. 315. Cf. I. Bărbulescu, *Curenţele literare la români în perioada slavonismului cultural*, [Bucureşti], 1928, p. 252, care consideră, pe baza referirilor cronicarilor moldoveni la izvoare autentice ale istoriei lui Alexandru, că „circula la români nu

precedentă, considerând împreună redacțiile bulgară și sârbă, ca urmare a încadrării ambelor în linia nordică de difuzare, menționează în finalul paragrafului destinat lor manuscrisul realizat la Neamț, în 1562, care se raportează însă numai la cea sârbească³⁷. În ultimele lucrări referirile sale la redacția sârbească sunt succinte și independente de schema difuzării romanului: materialul epic pornit din Italia ca traducere în latină a arhipresbiterului Leo și prelucrat în Occident s-a răspândit până a revenit în Italia, unde s-a contaminat cu traducerea aceluiasi arhipresbiter Leo; o versiune în proză, apropiată de *Historia Alexandri Magni regis Macedoniae de proeliis*, dar amplificată în partea finală sub influența poemelor franceze, „s-a repercutat în redacțiunile bizantine care circulau între coloniștii greci din Veneția”³⁸, pentru ca apoi să fie tradusă în limba sârbă, în secolul al XIII-lea³⁹, undeva pe țărmul Croației, urmând să se răspândească în special în teritoriile cu religie ortodoxă.

3. N. Cartoian, datând prototipul redacției sârbești în secolul al XIII-lea (datare pe care, de altfel, o reține și N. Iorga, Dan

numai Alexandria cea sârbo-slavă «cu basne și scornituri», ci și cea bulgărească (plsl. sau mediobulgară) care era cea adevărată, iar nu roman ca cea dintâi”. În prezentarea noastră avem în vedere numai versiunile cărții populare. Pentru reprezentările istoriei reale a lui Alexandru în cultura română, a se vedea, eventual, Ileana Bitay, *op. cit.*, p. 26–30.

³⁷ CA 1910, p. 10–11. Cf. afirmația lui B. P. Hasdeu din 1879: „cel mai vechi exemplar bulgăresc cunoscut al Alexandriei s-a scris în Moldova la 1562” (*Cuvente den bătrâni*, București, 1984, p. 25); prin *bulgăresc* trebuie să înțelegem *scris în redacția bulgaro-valahă, folosită în România*, cum a arătat Radmila Marinković în lucrarea sa *Srpska Aleksandrida. Istorija osnovnog teksta*, Beograd, 1969, p. 339, 343.

³⁸ N. Cartoian, *Istoria literaturii*, p. 133.

³⁹ N. Cartoian, *Cărțile populare*, I, p. 272.

Simonescu, Mario Ruffini, Dan Horia Mazilu⁴⁰), se întemeiază în primul rând pe propunerea conjecturală a lui Novaković, care, urmărind transformarea numelor de popoare, observă că redacțiile sârbă și neogreacă introduc termenul *cumani* acolo unde cele bizantine prezentau cuvintele *methoni* și *sciți*⁴¹. Mai târziu se va referi și la faptul că în secolul următor, pe la 1389, romanul era deja menționat într-un testament⁴². Cercetări mai recente nu coboară însă, în mod expres, mai înainte de secolul al XIV-lea. Cel mai vechi manuscris cunoscut al redacției sârbe datează din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, urmat de patru manuscrise din secolul al XV-lea și de alte cinci din secolul al XVI-lea. („Alexandria ilustrată de Belgrad”, cum a fost numit manuscrisul din secolul al XIV-lea, a ars în 1941, împreună cu Biblioteca Națională, în timpul unui bombardament.) Referindu-se la istoria textului inițial al *Alexandriei* sârbești, cercetătoarea Radmila Marinković observă desprinderi ale unor redacții chiar în prima jumătate a secolului al XIV-lea, apoi la mijlocul și la sfârșitul acestui veac ori la începutul celui următor. Vechiul text sârb, solemn, cu largi descrieri și fraze lungi, nu a fost o lectură foarte agreată. Dar în secolul al XV-lea acest roman feudal pierde caracterul solemn, iar limba sa primește din ce în ce mai multe elemente populare și, prin ele, tipare ale stilului epic popular⁴³.

⁴⁰ N. Iorga, *Livres populaires*, p. 13; Dan Simonescu, în vol. *Cărțile populare...*, ediție (...) de Ion C. Chițimia și Dan Simonescu, I, p. 6; Mario Ruffini, *La fortuna popolare*, p. 315; Dan Horia Mazilu, *Alexandria sau modelul „popular”*, p. 8. Cf. Dan Horia Mazilu, *Recitind literatura*, p. 200.

⁴¹ CA 1910, p. 73–74. Cf. și N. Cartoian, *Cărțile populare*, I, p. 275–276, unde se referă la „cumani veacului al X-lea”.

⁴² N. Cartoian, *Cărțile populare*, I, p. 272.

⁴³ Am urmat, în aceste aprecieri generale despre romanul sârbesc, concluziile Radmilei Marinković la cartea sa *Srpska Aleksandrida. Istorija osnovnog teksta*, Beograd, 1969, p. 337–346.

Ținând cont de acest proces de elaborare a *Alexandriei* sârbești până la forma ei populară în care s-a răspândit ulterior, ne explicăm datarea mai largă în secolele al XIV-lea–al XV-lea, pe care o propune, mai recent, cercetătoarea M. Ionova din Bulgaria⁴⁴.

Specificul redacției sârbești

1. Dependența redacției românești de prelucrările occidentale, prin medierea celei sârbe, a fost deseori invocată de N. Cartoian în lucrările sale, dintre care unele au fost proiectate chiar spre a ilustra această idee⁴⁵. Exprimarea sa este lipsită de orice echivoc: „cel dintâi roman al literaturii noastre, *Alexandria*, deși este prin originea sa o plăsmuire bizantină, totuși ne-a venit din Occident”⁴⁶. Dintre cei care au reluat ideea ne limităm să amintim pe N. Iorga⁴⁷ și, mai aproape de zilele noastre, pe I. C. Chițimia⁴⁸ și pe Dan Horia Mazilu⁴⁹.

2. Vom menționa, în cele ce urmează, unele caracteristici ale redacției sârbești în raport cu versiunile occidentale, spre a accentua coloritul specific al acesteia, care se va transmite, ulterior, celei

⁴⁴ M. Ionova, în volumul *Старобългарска литература*, p. 25.

⁴⁵ CA 1910, p. 70–73; *Elemente occidentale*, în care autorul introduce capitolul *Texte literare din Occident în literatura română prin intermediul sârbilor*, cu referire la *Alexandria* și la *Floarea darurilor* (pentru prima: p. 54–76); *Cărțile populare*, I, p. 268–273; o privire mai largă asupra problemei în lucrarea aceluiași autor, *Les premiers éléments occidentaux dans la littérature roumaine*, în „Revue de littérature comparée”, Paris, 1934, p. 3–20.

⁴⁶ N. Cartoian, *Cărțile populare*, I, p. 268.

⁴⁷ N. Iorga, *Livres populaires*, p. 13.

⁴⁸ I. C. Chițimia, *Probleme*, p. 417, 422, 427.

⁴⁹ Dan Horia Mazilu, *Alexandria sau modelul „popular”*, p. 7–8; idem, *Recitind literatura*, p. 199–200.

române. Pentru aceasta ne vom raporta la un material recent, anume studiul introductiv al ediţiei publicate de Dagmar Christians în 1991⁵⁰. Proiectând o amplă ediţie a textelor de redacţie sârbă, editoarea a fost nevoită să restrângă considerabil cadrul iniţial, surprinsă de apariţia unei ediţii critice la Belgrad în 1985 (în 1983 apăruse deja volumul I, cuprinzând studiul introductiv)⁵¹. A găsit totuşi suficiente argumente pentru a publica numai manuscrisul ilustrat de la Sofia, catalogat 771, însoţit de un aparat ştiinţific impresionant şi de o traducere în limba germană, care favorizează accesul celor aflaţi în afara graniţelor speciale ale filologiei slave la valorile literaturii medievale sârbe.

3. Dagmar Christians admite că redacţia sârbească a luat naştere probabil în a doua jumătate a secolului al XIV-lea în Dalmaţia de sud şi se deosebeşte fundamental de vechea redacţie bulgară, inclusă în cronografele ruseşti. Pentru a identifica elemente specifice în structura ei în raport cu prelucrările occidentale, se raportează la manuscrisul editat de Jürgen Trumpf în 1974⁵². Locuri comune care justifică această alegere: plasarea episodului despre gymnosofişti în structura ansamblului, numele Evanthes purtat de conducătorul lor, amintirea schimbului de scrisori dintre Alexandru şi regina amazoanelor înaintea episodului consacrat Candachiei, numele proprii Amastris (reşedinţa acesteia), Dorif (fiul ei mai mic),

⁵⁰ *Die serbische Alexandreis nach der Sofioter illustrierten Handschrift Nr. 771. Text und Übersetzung mit wissenschaftlichem Apparat, Stellenkommentar, Glossar und einer Einführung von Dagmar Christians, mit einem Beitrag zu griechischen Texten von Erich Trapp*, 1991, Böhlau Verlag, Köln-Weimar-Wien, p. 8–30.

⁵¹ *Srpska Aleksandrida*. Sveska druga, priredile Radmila Marinković i Vera Jerković, II, Beograd, 1985; cf. *Vorwort* von Hans Rothe, în *Die serbische Alexandreis...*, p. 7–9.

⁵² *Anonymi byzantini vita Alexandri regis Macedonum*, primum edidit Jürgen Trumpf, Stuttgart, 1974.

unele elemente de recunoaștere a credinței monoteiste etc.⁵³. *Alexandria* a fost adaptată de-a lungul timpului, prin extinderea conținutului și prin modificări de concepție: acțiunea fiind transpusă în mijlocul vieții de curte, soldații au devenit cavaleri medievali, întrecându-se în turnire la ocazii festive, după cum însuși Alexandru luptă cu Por, sub privirile celor două armate; distincția între calul robust de luptă și cel suplu pentru călărie se reflectă în perechea конь (зобьнь) – фариж; descrieri amănunțite privind ritualurile de primire, palatele, numeroase daruri exotice – toate acestea pot fi socotite locuri comune, preluate mecanic⁵⁴. Mult mai numeroase sunt însă elementele proprii redacției sârbești. Ea prezintă din abundență proverbe și sentințe moral-didactice care avertizează despre caracterul efemer al celor pământene, despre pericolul de a se socoti pe sine mai puternic decât Dumnezeu și despre stricăciunea neamului femeiesc. Asemenea extrase din texte biblice, liturgice ori din colecții de aforisme apar în text drept comentarii ale prelucrătorului. Acțiunea este îmbogățită cu informații suplimentare despre viața lui Alexandru din alte surse și chiar împodobită cu adaosuri din opere medievale îndrăgite: *Iter ad Paradisum*, *Melissa*, *Istoria Troiei*. Apar și urme din *Vita Ieremiae*, *Vita Macarii Romani*, *Cartea (Zapisul) lui Adam*, *Lucidarius*, din transmițeri specifice seriei întrebări și răspunsuri, din texte liturgice (*Triodion*, *Trebnic*) și din *Hexaemeron*-ul exarhului Ioan. Redacția sârbă modifică structura și chiar intenția materialului. Alăturarea tipic haotică a unor relatări izolate despre cuceririle eroului și a descrierilor fantastice este astfel restructurată în redacția sârbă încât se ajunge la un roman închis. Cadrul social al personajului principal este redus la minimum aici și rămâne foarte stabil: Olimpia – mamă; Aristotel – mai mult decât

⁵³ *Die serbische Alexandreis...*, p. 18–19.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 19–20.

dascăl ilustru, primeşte o aură aproape paternală, încât prelucrătorul sârb face posibil chiar ca cei doi să-şi ia rămas-bun înaintea morţii lui Alexandru; Olimpia are ocazia de a-şi saluta nora, binecuvântând astfel legătura lor; persoana Roxanei, abia amintită în textul primitiv, capătă un rol extrem de important în finalul romanului, când, soţie iubitoare, alege moartea, nu înainte de a rosti cuvinte de jale impresionante; în timpul campaniilor militare Alexandru este însoţit de macedonenii săi credincioşi, dintre care sunt menţionaţi numai patru generali şi medicul personal. Această restrângere excesivă a cadrului social al cuceritorului lumii atrage după sine prezentarea sentimentelor personajelor, ale căror surse trebuie căutate, cel mai adesea, în literatura populară slavă. *Alexandria* sârbească se individualizează şi prin variaţia asasinării prin otrăvire a eroului: din lumea basmelor provine motivul celor doi fraţi slujind aceluiaşi stăpân, dintre care cel bun este preţuit mai puţin, iar cel viclean se bucură de încredere; dar adevărata motivaţie a acestei opţiuni constă în relevarea răutăţii femeii, conform gustului literar medieval, căci vina este atribuită Minervei, mama celor doi fraţi, care le furnizează şi sfatul şi otrava, încât Alexandru este situat în rândul unor victime celebre ale răutăţii femeieşti, precum Adam, Solomon, Samson, Iosif. Dar marca inconfundabilă a redacţiei sârbe este creştinarea materialului păgân, abia anticipată în izvoarele mai vechi. Aceasta nu se limitează la menţionarea unor citate sau nume biblice, ci presupune chiar intervenţii în acţiunea romanului. Olimpia nu cere împăratului Egiptului, retras la curtea Macedoniei, sub o identitate falsă, să-i prezică viitorul, ci chiar să o ajute pentru a avea un moştenitor. Faptul acesta reprezintă baza pe care prelucrarea sârbească va face din croul său descendentul unui zeu, păgân la începutul acţiunii şi creştin în partea ei finală. Dispar indicaţiile suplimentare despre adulter, iar Olimpia este gratificată cu cuvintele adresate Mariei în lumea creştină („Binecuvântată eşti tu între

femei...”). Dacă în toate sursele anterioare Alexandru este împăratul pornit să cucerească întreaga lume pentru propriul său orgoliu, în redacția sârbă el primește sarcina de a elibera poporul lui Dumnezeu din robie și de a scăpa lumea de conducători idolatri. Dar această misiune divină o primește la Ierusalim, prin profetul Ieremia, care pe parcursul vieții eroului va fi permanent un mentor spiritual creștin. De aceea episodul vizitei în Palestina, neînsemnat până acum, primește o asemenea greutate încât este plasat înaintea pornirii marii campanii împotriva lui Darius. Astfel, din mândrul cuceritor relevat în *Pseudo-Callisthenes*, Alexandru devine exemplarul, dar totuși păgânul împărat din prelucrările occidentale, pentru ca în redacția sârbă el să apară ca un creștin care acționează în slujba lui Dumnezeu. Evident, se poate spune că bogăția de întâmplări a romanului pierde în importanță în fața construirii caracterului exemplar al sorții lui Alexandru. Modificarea fundamentală a concepției romanului nu poate fi pusă pe seama unui singur prelucrător sârb, ci s-a realizat treptat, în faze succesive ale transmiterii sale⁵⁵.

4. Nu s-au găsit până acum ramuri intermediare în lanțul transmiterii. După prezentarea succintă a unor opinii privind un posibil model al redacției sârbe, Dagmar Christians se întreabă dacă nu cumva prelucrătorul slav a compilat un text grec și unul latin. În legătură cu această ipoteză citează contribuția lui László Hadrovics, publicată în 1960, în limba maghiară, despre *Alexandria* sârbească. Acest autor susține că o asemenea compilație s-a întemeiat pe izvoare grecești și latine. Mai mult, susține că ar fi fost redactată în primul deceniu al domniei lui Ludovic cel Mare, așadar pe la 1350, la curtea regelui maghiar, în limba maghiară (numai printr-o mediere ungurească s-ar putea explica unele inadvertențe de limbă din

⁵⁵ *Ibidem*, p. 20–26.

redacţia sârbă). Unul dintre curteni ar fi tradus în croată acest text înainte de 1389⁵⁶. Observăm că anul 1389 a fost invocat şi de N. Cartojan cu privire la datarea redacţiei sârbeşti (sursă menţionată *supra*).

Redacţii ale Alexandriei pe teritoriul dacoromanic

1. Deşi redacţia românească a *Alexandriei* se raportează direct la cea sârbească, socotim oportună o prezentare succintă a ştirilor cu privire la cele mai vechi redacţii prin care această carte a putut fi cunoscută pe teritoriul dacoromanic, încercând să le raportăm la direcţiile de difuzare a textului iniţial, menţionate mai sus.

În afara unor referinţe sumare, numai Ileana Bitay a studiat cum se reflectă istoria lui Alexandru Macedon în cultura română, pe de o parte prin opere cu caracter ştiinţific, preocupate de adevărul istoric, pe de altă parte prin cartea populară ce-şi are rădăcinile în vechea legendă egipteană⁵⁷. Coexistenţa istoriei romanţate a lui Alexandru şi a prelucrărilor istorice pe aceeaşi temă reflectă prelungirea concepţiei medievale în epoca renescentistă, caracterizată prin spirit critic. O asemenea abordare a problemei permite încadrarea atitudinii critice a cronicarilor moldoveni şi munteni faţă de această „mare grămadă de minciuni” în curentul umanist european⁵⁸. Autoarea constată că nici traducерile unor opere recunoscute pentru valoarea lor ştiinţifică, nici prelucrările autentice apărute ca o reacţie la răspândirea versiunilor romanţate nu au putut face să scadă interesul lectorilor pentru acestea din urmă⁵⁹.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 26–30.

⁵⁷ Ileana Bitay, *op. cit.*, p. 19–32.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 20 (notele 5 şi 6), 27.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 20–21, 29–30.

Ne limităm aici la menționarea celor mai vechi redacții ale romanului popular care au circulat pe teritoriul țării noastre.

2. *Alexandria* a fost cunoscută pe teritoriul transilvan încă din secolul al XV-lea, de vreme ce s-a păstrat un manuscris de redacție latină, realizat lângă Oradea, în intervalul de timp 1458–1462. Copie pe suport de hârtie, *Historia Magni Alexandri* se află astăzi la Budapesta, în depozitele Bibliotecii Academiei Maghiare⁶⁰. Pe baza aceleiași surse, probabil printr-o eroare tipografică, Florian Dudaș indică perioada 1458–1482⁶¹. Presupunem că la același manuscris se referea Mircea Tomescu, înainte cu trei ani de S. Jakó și Radu Manolescu, într-o relatare confuză, fără indicarea izvorului: vorbind despre tineri orășeni români care în secolul al XV-lea studiau la universități din Cracovia, Praga, Viena, arată că această nouă clasă de intelectuali prefera cartea laică, pe care uneori chiar o copia, „ca acel preot din Suatu, ce și-a transcris pentru uz propriu, în 1462, romanul popular *Alexandria*”⁶².

3. Ileana Bitay aduce în discuție pentru secolul al XVI-lea și pentru cel următor două versiuni în limba maghiară ale *Alexandriei*, pe care le compară, în linii mari, cu cea românească⁶³: „– *Az Nagy*

⁶⁰ Sigismund Jakó și Radu Manolescu, *Scrierea latină în evul mediu*, București, 1971, p. 21–22, sub nr. 25.a (în *Album*).

⁶¹ Florian Dudaș, *Manuscrisele românești medievale din Crișana*, Timișoara, 1986, p. 133. Aceeași sursă este menționată mai recent, fără indicarea locului, și de Ioan Godea, în *Biserici de lemn din România (nord-vestul Transilvaniei)*, Editura Meridiane, 1996, p. 162, în secțiunea *Manuscrise cu autori neidentificați*.

⁶² Mircea Tomescu, *Istoria cărții românești de la începuturi până la 1918*, București, 1968, p. 40. Autorul nu precizează limba acestei copii, iar datarea este limitată la termenul final al intervalului (în raport cu informația riguroasă din lucrarea apărută în 1971); în schimb, nu se îndoiește de calitatea de preot a copistului.

⁶³ Ileana Bitay, *op. cit.*, p. 21–26.

Sándornak macedonok győzhetetlen királyának Historiája (Istoria lui Alexandru cel Mare, regele invincibil al macedonenilor) apărută la Cluj de asemenea în secolul al XVI-lea. – Prima parte a Istoriei Tripartite (*Hármas Historia*) a lui Haller, tratând istoria lui Alexandru cel Mare, apărută la sfârşitul secolului al XVII-lea⁶⁴. În continuare, raportând redacţia maghiară la cea românească, autoarea nu face delimitări riguroase cu privire la una sau la alta dintre cele două versiuni în limba maghiară amintite, dar presupunem că se bazează în special pe cea veche, datată, ca şi cea românească, în secolul al XVI-lea. Această redacţie cuprinde istoria romanţată a lui Alexandru, deşi pe foaia de titlu, probabil pentru credibilitate, apare o referire la Plutarh. Ileana Bitay precizează că ea este nu doar prima, ci şi singura traducere integrală a romanului lui Alexandru în limba maghiară. Numai în această versiune maghiară apărută la Cluj este prezent motivul originii egiptene a lui Alexandru (loc comun cu redacţia românească). Structura versiunii maghiare corespunde în linii mari cu cea a redacţiei româneşti, diferenţele fiind mai evidente în succesiunea episoadelor. Cu privire la impresia artistică, la atmosfera generală pe care o transmite, autoarea apreciază că versiunea maghiară este „mai palidă, cu contururi mai estompate”: Ducipal moare de bătrâneţe în ambele versiuni maghiare, nu devine calul năzdrăvan care plânge pentru stăpânul său şi chiar îl răzbună; jalea Roxanei este moderată, nu numai că rămâne în viaţă, dar chiar îi sugerează soţului să nu neglijeze alcătuirea unui testament; „povestirea întâlnirii cu amazoanele este mai seacă”, nu are nimic din hazul celei din versiunea românească⁶⁵. Elementul creştin este mai dezvoltat în redacţia română, în timp ce „variantele apusene şi cele corespunzătoare în limba maghiară nu merg atât de departe în

⁶⁴ *Ibidem*, p. 21.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 22–23.

«înceștinarea» *Alexandriei*”⁶⁶. Deși nu se referă în mod explicit la sursele versiunii maghiare, deducem din fraza redată *supra* că autoarea le pune în relație cu prelucrările occidentale. De altfel, a precizat deja că versiunile maghiare și cea românească „au la origine o sursă comună, una din variantele operei lui Pseudo-Kallisthenes”, și a admis părerea, devenită loc comun în literatura de specialitate, după care cea în limba română „este legată prin intermediu slav de prelucrarea pseudocallistenică bizantină, și anume prin intermediul unei redactări sârbe răspândite în numeroase variante și la bulgari și ruși și care poartă influența prelucrărilor apusene”⁶⁷. Așadar, versiunile maghiare sunt raportate la cele apusene, fără nici o referire la modalitatea transiterii acestora. Sumara comparație cu redacția română, rezumată de noi mai sus, pare un argument suficient spre a exclude contaminarea cu prelucrarea sârbească. Sunt ele traduceri făcute pe teritoriul transilvan din limba latină? Nu este exclus, tocmai am arătat că încă din secolul al XV-lea aici era copiată *Alexandria* în limba latină. În plus, am menționat mai sus, urmând acest studiu, că ramificația latină a tradiției s-a răspândit până în Ungaria și în Polonia.

4. Nu lipsesc manuscrisele în care *Alexandria* este redată în limba slavonă, dar cele păstrate provin numai din Moldova. De altfel, P. P. Panaitescu a menționat că manuscrisele slavo-române (de redacție slavonă, realizate pe teritoriul românesc) care conțin cărți populare datează mai ales din secolele al XV-lea – al XVI-lea și provin din Moldova, numai câteva din Țara Românească, nici unul

⁶⁶ *Ibidem*, p. 25.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 21.

din Transilvania⁶⁸. Acest fapt a fost temeinic argumentat în ultima sa carte de Alexandru Mareş⁶⁹.

O redacţie a *Alexandriei* în limba slavonă apare în manuscrisul realizat la Mănăstirea Neamţ din Moldova în 1562, din porunca lui Grigorie, mitropolitul de Suceava, păstrat astăzi sub cota Q XV. 45. la Biblioteca „Saltikov-Şchedrin” din Leningrad. Semnalat mai întâi în filologia slavă (Jagić–1871, Jireček–1876, Novaković–1878), a fost menţionat, prin intermediul acesteia, de către B. P. Hasdeu, M. Gaster, I. Bianu, I. G. Sbiera, deci încă din primii ani în care au apărut studii în limba noastră despre cărţile populare⁷⁰. Aceste informaţii despre manuscrisul de la Neamţ au fost reluate în numeroase rânduri în bibliografia românească a *Alexandriei*⁷¹. Uneori

⁶⁸ P. P. Panaitescu, *Începuturile şi biruinţa scrisului în limba română*, Bucureşti, 1965, p. 107.

⁶⁹ Al. Mareş, *Cărţi populare din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea. Contribuţii filologice*, Bucureşti, 2006, p. 277–292.

⁷⁰ B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, Bucureşti, 1984, p. 25; M. Gaster, *Literatura populară română*, 1983, p. 16; I. Bianu, *Codex Neagoianus. Cărţi poporane române scrise de Popa Ion din Sân-Petru la 1620*, în „Columna lui Traian”, noua serie, IV, Bucureşti, 1883, nr. 7–10, p. 327; B. P. Hasdeu, *Etymologicum*, p. 601; I. G. Sbiera, *Mișcări culturale și literare la românii din stânga Dunării în răstimpul de la 1504–1714*, Cernăuți, 1897, p. 277.

⁷¹ I. Nădejde, apud M. Moraru, Cătălina Velculescu, *Bibliografia*, partea a II-a, p. 504; CA 1910, p. 11; G. Pascu, *Istoria literaturii*, p. 36; I. Şiadbei, *Istoria literaturii române vechi*, Bucureşti, 1975, p. 52; I. Bărbulescu, *op. cit.*, p. 252; N. Iorga, *Livres populaires*, p. 17; N. Cartoian, *Cărţile populare*, I, p. 272–273; N. Cartoian, *Istoria literaturii*, p. 133; V. Ciobanu, *Relaţii literare româno-ruse în epoca feudală*, în „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor”, IX, 1960, nr. 2, p. 306, nota 1; Dan Simonescu, *Romanul popular în literatura română medievală*, Bucureşti, 1965, p. 15; I. D. Bălan, *op. cit.*, p. 249; Emil Turdeanu, *Autori, copişti, cărţi, zugravi şi legători de manuscrise în Moldova (1552–1607)*, I, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie «A. D. Xenopol»”, XXX, 1993, p. 64; Al. Mareş, *Cărţi populare*, p. 289–290.

menționarea acestui manuscris a fost urmată de afirmații oarecum echivoce, anume că după o asemenea versiune s-ar fi realizat traducerea *Alexandriei* în limba română, fără să se precizeze dacă este vorba despre o versiune asemănătoare de redacție slavonă sau în mod direct despre manuscrisul de la Neamț: „Încă de la 1562 este semnalată forma slavă a romanului la Mănăstirea Neamțului, după care s-a și făcut traducerea”⁷²; „Una din cele mai vechi versiuni slavonești (...) s-a găsit la mănăstirea Neamțu și a fost copiată în 1562 (...). O copie de pe această versiune a fost tradusă pe la jumătatea veacului al XVI-lea în Ardeal”⁷³. Precizările pe care le datorăm Radmilei Marinković⁷⁴ cu privire la acest manuscris exclud orice echivoc: nici copia de la Neamț și nici o alta executată ulterior pe baza acesteia nu pot avea nici o relație cu traducerea în limba română a cărții. Manuscrisul slavon de la Neamț, împreună cu cel catalogat 319 la Biblioteca Națională din Sofia, datând tot din secolul al XVI-lea, constituie o familie specială a redacției sârbe, anume aceea în care romanul feudal este adaptat vieții monahale. Schimbările care apar în aceste manuscrise trebuie puse pe seama tendinței prelucrătorului de a da romanului o formă mai arhaică și mai erudită, care face să dispară coloritul feudal și stilul epic. Concepția monastică devine evidentă și este garanția accesului acestei cărți laice la origine între zidurile mănăstirilor. Autoarea numește seria acestor două manuscrise *redacția valahă*, întrucât ambele sunt de redacție bulgaro-valahă și, la începutul secolului al XVI-lea, când presupune că a apărut această redacție, teritoriul românesc era singura regiune în care se putea realiza o lucrare organizată de adaptare a romanului de curte la nevoile vieții din

⁷² I. Şiadbei, *loc. cit.*

⁷³ N. Cartoian, *Istoria literaturii*, p. 133.

⁷⁴ Radmila Marinković, *op. cit.*, p. 343.

mănăstire, căci adaptările teologice au apărut în regiuni mai îndepărtate, nu în cele sârbe⁷⁵. Aşadar, manuscrisul realizat la Mănăstirea Neamţ reprezintă o serie aparte a redacţiei sârbe, adaptată la mediul călugăresc, slab reprezentată (cel puţin după numărul copiilor păstrate până astăzi⁷⁶), care nu poate fi pusă în relaţie cu traducerea *Alexandriei* în limba română.

5. Un alt manuscris de redacţie slavonă care conţine *Alexandria* a fost menţionat de P. P. Panaitescu⁷⁷ şi face parte din colecţia de manuscrise slavo-române (realizate în limba slavonă, pe teritoriul românesc) a Bibliotecii Academiei Române. Semnalat în 1959 şi în 1965, el este descris sub cota 357 în al doilea volum al catalogului realizat de P. P. Panaitescu⁷⁸. Este un codice din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, scris pe hârtie cu filigran „mistreţ”, în Moldova, în slavona bisericească de redacţie medio-bulgară⁷⁹. Primele 140 din cele 201 file sunt ocupate de textul *Alexandriei*, care nu are nici început, nici sfârşit. Menţionat de Iaţimirski şi aflat cândva în proprietatea Mănăstirii Bisericiani, a ajuns în depozitele Bibliotecii Academiei de la Muzeul de Antichităţi. În 1959, când îl menţiona în *Introducerea* primului volum al catalogului,

⁷⁵ *Ibidem*, p. 343, 346.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 338–339. Pentru cotele actuale ale celor două manuscrise din această serie, a se vedea Radmila Marinković, Vera Jerković, *op. cit.*, vol. II, p. IX şi *Die serbische Alexandreis ...*, p. 17 (în toate aceste trei lucrări manuscrisele la care ne referim apar sub siglele F, respectiv SB).

⁷⁷ P. P. Panaitescu, *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R.P.R.*, vol. I, [Bucureşti], 1959, p. XVI; idem, *Începuturile şi biruinţa scrisului în limba română*, p. 107, nota 29 (aici indicat ca având cota 337, probabil printr-o eroare tipografică).

⁷⁸ Idem, *Catalogul manuscriselor slavo-române şi slave din Biblioteca Academiei Române*, vol. II. Ediţie îngrijită de Dalila-Lucia Aramă şi revizuită de G. Mihăilă. Cu o prefaţă de Gabriel Ştrempele, Bucureşti, 2003, p. 139–142.

⁷⁹ Al. Mareş, *Cărţi populare*, p. 290.

P. P. Panaitescu aprecia că este un „text slav deosebit întrucâtva de cel ce a servit la traducerea românească a *Alexandriei*”⁸⁰.

6. Așadar, revenind asupra celor trei direcții principale de difuzare a romanului din Bizanț – a) spre orient, la popoarele Asiei; b) spre nord, la bulgari și, prin ei, la ruși; c) spre occidentul european, prin intermediul traducerilor în limba latină –, subliniem că redacția *Alexandriei* care a circulat pe teritoriul dacoromanic trebuie pusă în relație numai cu ultima dintre ele, neavând nici o influență din partea celorlalte două. Mai mult, difuzarea spre apusul Europei nu a inclus teritoriul țării noastre, ci prelucrările occidentale s-au reflectat asupra lui, în noua lor proiecție spre est. Reluând drumul Orientului, acestea s-au difuzat la un moment dat în două direcții: una îndreptată spre nord-est, cuprinzând și teritoriul transilvan, care conservă în mare parte specificul prelucrărilor apusene, mai ales în ce privește structura și concepția; alta îndreptată spre sud-est, care se îndepărtează de prelucrările vestice, suferind o puternică transformare creatoare în mediul sârbo-croat. Ramura îndreptată spre nord-est se reflectă în cele două versiuni maghiare și, probabil, în redacția latină din veacul al XV-lea. Cea îndreptată spre sud-est, recreată printr-o prelucrare fundamentală ce amplifică mai ales elementul creștin și pe cel afectiv, s-a răspândit ulterior, cu acest nou specific, la români, bulgari, ruși, ucraineni. Am insistat asupra constituirii și specificului redacției sârbești întrucât, în lanțul transiterii *Alexandriei*, aceasta este veriga din care descinde nemijlocit redacția în limba română.

7. Cele de mai sus mărturisesc că istoria romanțată a eroului macedonean a circulat în aproape toate literaturile europene și în unele literaturi orientale, fiind adoptată ca o creație vie. Afirmația este convingător ilustrată de receptarea cărții în literatura bulgară, la

⁸⁰ *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei*, p. XVI.

care ne vom referi succint, deşi ne depărtăm un moment de cerinţele prezentului capitol. *Alexandria* a fost cunoscută de timpuriu în spaţiul cultural bulgar, fiind tradusă în limba bulgară veche din greacă, probabil în secolul al X-lea. Mai târziu s-a răspândit aici şi redacţia sârbă, din care încă se păstrează manuscrise din secolele al XV-lea – al XVII-lea. În prima jumătate a secolului al XIX-lea cartea a fost tradusă iarăşi, în bulgara modernă, dar nu, cum se credea, numai în anul 1844 după o versiune greacă, ci şi după redacţia românească, anterior acestei date, de patru ori. Faptul a fost dovedit de cercetările efectuate de L. Miletici, K. Mircev, Gh. Dancev. Ultimul dintre aceştia şi Dan Horia Mazilu, mai recent, la noi, fac referiri la toate cele patru traduceri efectuate după redacţia românească a *Alexandriei* în bulgara modernă în prima jumătate a secolului al XIX-lea, prin care, coborând la sud de Dunăre, se încheie „circuitul ei balcanic”⁸¹.

Alexandria românească. Mai multe traduceri?

1. Cu privire la transpunerea *Alexandriei* în limba română, rareori s-a pus problema posibilităţii ca aceasta să se fi făcut prin

⁸¹ Gh. Dancev, *Traduceri ale Alexandriei din limba română în limba bulgară modernă*, în „Romanoslavica”, XV, Bucureşti, 1967, p. 109–118; Dan Horia Mazilu, *Post-scriptum la istoria „Alexandriei” româneşti*, în „Analele Universităţii Bucureşti”. Limbi şi literaturi străine, XXIX, 1/1980, p. 79–83; idem, *Traduceri în limba bulgară ale „Alexandriei” româneşti*, în cartea sa *Vocaţia europeană a literaturii române vechi*, Bucureşti, 1991, p. 258–288; idem, *Alexandria sau modelul „popular”*, p. 9.

mai multe traduceri. Vom ignora situațiile în care avem a face cu o confuzie terminologică (traducere – variantă / versiune)⁸².

2. În lucrarea din 1883 M. Gaster nu se referă la acest aspect. Notăm totuși că despre edițiile din secolul al XIX-lea ale *Alexandriei* admite că ele reprezintă „toate o singură redacțiune”⁸³. Peste zece ani, editând versiunea dintr-un manuscris bucovinean cu o structură compozițională deosebită⁸⁴, M. Gaster observă că există deosebiri între diferitele versiuni ale romanului în limba noastră: „*Vulgata*, adică textul tipărit, nu este absolut identic cu manuscrisele ce le-am văzut eu. Nu reprezintă decât un singur text, care a fost deja remaniat și schimbat”. Scriind aceste rânduri la opt ani de la începerea lungului său exil din România, M. Gaster a avut posibilități limitate în ce privește documentarea: „Comparând textul de față cu edițiunea populară, pe care o numesc *Vulgata*, ușor ne vom convinge: 1) că sunt două recenzii ale unui original comun. *Șirul* povestei este aproape identic, dar 2) se deosebesc într-un mod considerabil în multe amănunte importante”. Aceasta poate fi cauza

⁸² Cf., de exemplu, Al. T. Dumitrescu, *Ler Împărat*, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, vol. XIII, partea I–II, București, 1912, p. 375, unde autorul se referă la „identitatea acestor trei traduceri”, după citarea unui scurt fragment selectat din ms. rom. 1867, din ms. rom. 1702 și din ediția sibiană din 1794; ms. rom. 1702 ar reprezenta „o traducere moldovenească” în raport cu ms. rom. 1867.

⁸³ M. Gaster, *Literatura populară română*, 1983, p. 18.

⁸⁴ M. Gaster, *Alexandria bucovineană publicată pentru întâia oară*, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, vol. VII, fasc.1, București, 1893, p. 334–366 (fost ms. Gaster 94, actualmente ms. BAR 1155, scris la Suceava de Ioniță Arhip, în intervalul 1784–1806). Pentru a motiva opinia lui M. Gaster, anticipăm precizările ulterioare făcute de N. Cartoian, care a arătat că acest manuscris, alături de ms. rom BAR 1629 din anul 1756, reprezintă așa-numita „versiune cu mult mai prescurtată”, indicată drept „grupa B” (CA 1910, p. 34, 37 – sub a, 38, 40–42, 48).

unei afirmații contradictorii, căci textul citat *supra* continuă astfel: „*Izvodul a fost tradus în două feluri* [subl. ns.]; unul reprezentat prin edițiunea populară, altul prin manuscrisul de față, și mai bine prezervat printr-însul”⁸⁵. În 1896, într-o sinteză publicată în limba germană, va afirma existența mai multor redacții în limba română: „*Sie schliesst sich an die griechisch-slavische, mehr moderne Rezension an*”⁸⁶. M. Gaster nu a mai putut reveni asupra acestui subiect, dar contribuția sa a fost consemnată, alături de aceea a lui N. Cartoian, de către Mario Roques, în recenzia consacrată cărții din 1910 a acestuia⁸⁷, și apoi în 1920 de către Gh. Adamescu⁸⁸.

Deși apăruse în 1910 cartea lui N. Cartoian, N. Iorga afirmă că ar exista mai mult decât o singură traducere a *Alexandriei*, fără a prezenta argumente, în 1915 și în 1920: „O altă traducere, după care s-a scris altă serie de manuscrise – afară de cele prescurtate –, ajungându-se apoi la ediția pierdută, dar pomenită de Del Chiaro”⁸⁹; „*D’après une traduction serbe, et peut-être d’après quelque texte grec, on avait déjà (...) la traduction du roman d’Alexandre*”⁹⁰.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 335.

⁸⁶ M. Gaster, [*Litteraturgeschichte der romanischen Völker. B. Die Litteraturen der romanischen Völker.*] 8. *Geschichte der rumänischen Litteratur*, în *Grundriss der romanischen Philologie*, [volum colectiv], herausgegeben von Gustav Gröber, II. Band, 3. Ableitung, Strassburg, 1896 (pe a doua foaie de titlu apare anul 1901), p. 379.

⁸⁷ Mario Roques, în „*Romania*”, XL, 1911, nr. 157, p. 142.

⁸⁸ Gh. Adamescu, *op. cit.*, p. 67 („Gaster socotește două izvoare: unul *bizantin* și unul *slavon*. (...) Cu redacția după slavonește s-a amestecat mai târziu o alta, luată din limba neogreacă și care reprezintă o formă bizantină”).

⁸⁹ N. Iorga, *Faze sufletești*, p. 566.

⁹⁰ N. Iorga, *Préface. Introduction à la littérature roumaine*, în *Anthologie de la littérature roumaine des origines au XX-e siècle. Traduction et extrait des principaux poètes et prosateurs. Introduction historique et notices par N. Iorga et Septime Gorceix*, Paris, 1920, p. XV.

Lucrarea din 1896 a lui M. Gaster și referirile lui N. Iorga la această problemă au fost sintetizate de N. Cartoian⁹¹ în 1922 (cu un extras mai amplu) și de I. C. Chițimia mai aproape de zilele noastre, acesta din urmă explicându-le chiar prin faptul că traducerea este păstrată în copii cu „atâtea schimbări”, încât cei doi „considerau că e vorba de traduceri diverse”⁹².

3. Înregistrăm și câteva opinii izolate, nereluate ulterior. În sinteza sa din 1940 asupra literaturii române vechi, referindu-se la ediția necunoscută a *Alexandriei*, presupusă a se fi tipărit în 1713, N. Cartoian exprimă opinia după care „deși tradusă într-o epocă anterioară din sârbește, (...), are însă la baza ei o versiune italiană”⁹³.

În contextul studierii relațiilor culturale româno-ruse, menționând ediția *Alexandriei* publicată la Movilău în 1796, Valeriu Ciobanu o socotește, fără argumente, „probabil tradusă tot din rusește ca și celelalte volume imprimare în limba română de către acest editor” (Mihail Strilbițchi)⁹⁴.

Olga Cicanci se referă, în treacăt, la o posibilă redacție românească bazată pe o versiune greacă a *Alexandriei*, care ar fi putut circula în veacul al XVII-lea, numai pe baza aceluși pasaj atât de frecvent citat din opera lui M. Costin: „... cum scrie o *Alexandrie din grece* au dintr-altă limbă scoasă pe limba țărâi noastre...”⁹⁵.

⁹¹ CA 1922, p. 1-2.

⁹² I. C. Chițimia, *Probleme*, p. 360.

⁹³ N. Cartoian, *Istoria literaturii*, p. 380.

⁹⁴ V. Ciobanu, *op. cit.*, p. 305.

⁹⁵ Olga Cicanci, *Literatura în limba greacă în Moldova și Țara Românească în veacul al XVII-lea*, în „Studii. Revistă de istorie”, tom 23, 1970, nr. 1, p. 31.

Traducere unică. Originalul ei

1. Întreaga tradiție manuscrisă a *Alexandriei* în limba română și chiar edițiile, până la prelucrările moderne din secolul al XX-lea, se întemeiază pe o singură traducere, făcută pe baza unui original de redacție sârbă. N. Cartoian are meritul, cum pe bună dreptate a remarcat Mario Ruffini⁹⁶, de a fi demonstrat acest lucru, pe baza unor cercetări aprofundate, publicate într-un interval de timp de aproape 20 de ani⁹⁷. Autograful traducerii fiind pierdut, munca sa a fost cu atât mai dificilă cu cât chiar cel mai vechi manuscris păstrat, cel ce face obiectul prezentei ediții (ms. rom. BAR 3821), este o copie fragmentară realizată probabil la o jumătate de veac de la momentul primei transpuneri în limba română. În plus, până la următoarea verigă a lanțului, așa cum l-a cunoscut autorul, se mai așterne un secol (ms. rom. BAR 1867, din anul 1717).

2. În cea dintâi contribuție a sa consacrată *Alexandriei*, N. Cartoian descrie manuscrisele cunoscute și propune o clasificare a acestora, pe care o va menține și în studiul introductiv al ediției⁹⁸: o versiune dezvoltată (A) și o versiune prescurtată (B). Prima este mult mai bine reprezentată în tradiția manuscrisă, ceea ce i-a permis să descopere nu numai elemente comune, ci și unele deosebiri, așa încât a propus divizarea ei în două subgrupe: A¹ și A². Întrucât în notele de subsol prilejuite de lacunele din manuscrisul editat aici ne-am referit la ms. rom. 1867 din anul 1717 și la prima ediție

⁹⁶ Mario Ruffini, *La fortuna popolare*, p. 315, 320.

⁹⁷ CA 1910, p. 31-77, 81-84; CA 1922, p. 1-19; N. Cartoian, *Elemente occidentale*, p. 64-68; N. Cartoian, *Cărțile populare*, I, p. 273-276.

⁹⁸ CA 1910, p. 31-42; CA 1922, p. 6-8. Cf. și N. Cartoian, *Cărțile populare*, I, p. 283: „textul romanului s-a desfășurat, cu timpul, în două versiuni: una dezvoltată, păstrând textul primei traduceri, întreg, alta prescurtată, obișnuită în Bucovina”.

păstrată, cea din 1794, precizăm că cel mai vechi manuscris păstrat (ms. rom. BAR 3821) și cea mai veche ediție păstrată (CRV 577) aparțin subgrupei A¹, iar ms. rom. BAR 1867 aparține subgrupei A². Versiunea prescurtată (B), realizată prin concentrarea expunerii și prin omiterea unor episoade, este reprezentată prin numai două manuscrise dintre cele cunoscute la acea dată⁹⁹.

3. Pentru a stabili dacă aceste trei grupe descind dintr-un prototip unic sau au la bază mai multe traduceri, dar și pentru a preciza limba de redacție a originalului sau a originalelor, N. Cartoian¹⁰⁰ apelează la onomastica romanului¹⁰¹, spre a evita implicarea în analiză a unor cuvinte ce puteau avea o mai largă răspândire. În ambele contribuții are în vedere o serie de „nume proprii compuse din nume comune în bizantină și neogreacă traduse în redacțiunea sârbă și română”¹⁰²: *Ducipal, nagomudri, psoglavi, ispolini, inorog* și chiar *Macaron*, însoțit de calificativul *blajini*. Observăm, în spiritul demonstrației autorului, că în redacția românească nu sunt traduse, ci preluate ca atare din cea sârbă, tocmai acesta fiind argumentul care susține o traducere unică pe baza unui original sârbesc; așadar, în citatul selectat mai sus înțelegem *traduse în redacțiunea sârbă și <preluate din aceasta în cea> română*. Un singur exemplu: cuvântul *nagomudrii* apare în toate textele

⁹⁹ Clasificarea propusă de N. Cartoian a fost reprodușă în 1964 de către Mario Ruffini, *La fortuna popolare*, p. 316–317.

¹⁰⁰ CA 1910, p. 42–44; CA 1922, p. 14–17.

¹⁰¹ Metodă folosită și de A. Veselovski în 1886 (N. Cartoian, *Cărțile populare*, I, p. 272). Prin această precizare autorul arată din nou că nu revendică prioritatea folosirii acestei metode, așa cum se insinuase în unele recenzii pe marginea cărții din 1922 (Mario Roques, Carlo Tagliavini, V. Bogrea); a se vedea lămuririle autorului: N. Cartoian, *Despre „Alexandrie”. Răspuns unor critici*, în „Societatea de mâine”, Cluj, I, 1924, p. 699; idem, *În jurul unei recenzii*, în „Societatea de mâine”, Cluj, II, 1925, p. 381.

¹⁰² CA 1922, p. 14.

româneşti, fiind preluat din originalul sârb, în care a fost creat prin calchierea formei greceşti *gymnosofistai*, aşadar prin alăturarea traducerii elementelor componente. Nici traducătorul român şi nici vreun alt scrib nu a repetat analiza prelucrătorului sârb, căci altfel am fi întâlnit în locul respectiv *înțelepții goi*. Dependenta redacţiei române de cea sârbă este dovedită şi prin preluarea stereotipă în copiile româneşti, în aceleaşi locuri, a unor scurte segmente, formule de salut, fraze sau chiar fragmente mai ample (rugăciuni) din originalul sârbesc¹⁰³.

4. Pentru a dovedi că nu poate fi vorba de o traducere a *Alexandriei* în limba română după un original de redacţie neogreacă, N. Cartoian compară numele de persoane din manuscrisele româneşti, în toate variantele lor, cu cele corespunzătoare din redacţia sârbească („de preferinţă Novaković”) şi din cea neogreacă (pe baza unei ediţii din 1810)¹⁰⁴. Într-adevăr, toate numele proprii din manuscrisele româneşti prezintă fonetismul sârbesc, ceea ce nu ar fi fost posibil dacă traducerea s-ar fi efectuat după un original în limba neogreacă. Ele nu erau întrebuinţate în onomastica sau în literatura aceluşi timp, încât să putem presupune o intervenţie a copiştilor, în sensul unei preferinţe, sub influenţa modelelor slave. Aceste liste de nume proprii ordonate în trei coloane pe aproape cinci pagini aduc o temeinică mărturie pentru raportarea redacţiei române exclusiv la cea sârbă, alăturându-se dovezilor prezentate mai sus.

5. Cu privire la traducerea unică, N. Cartoian manifestă în 1910 o oarecare rezervă în legătură cu grupa B, din cauză că, fiind reprezentată prin numai două manuscrise, consideră că nu a putut preciza fazele de constituire a acesteia¹⁰⁵. Totuşi, textul pe care l-a

¹⁰³ CA 1910, 45–48; CA 1922, 17–19.

¹⁰⁴ CA 1922, p. 8–13.

¹⁰⁵ CA 1910, p. 48.

cunoscut prin ediția lui M. Gaster (astăzi ms. rom. BAR 1155) prezintă unele episoade în plus față de celălalt din aceeași grupă, mai vechi, ms. rom. BAR 1629 din anul 1756, ceea ce înseamnă că aceste două manuscrise reprezintă, fiecare în parte, o anumită etapă în formarea versiunii prescurtate. În plus, și aceste două manuscrise prezintă în aceleași locuri nume proprii și alte urme ale originalului sârb. Aceste elemente capătă o mai mare greutate peste mai bine de zece ani, timp în care nu au fost descoperite alte manuscrise care să poată fi incluse în grupa B, încât autorul afirmă din nou, cu un grad sporit de siguranță, unicitatea traducerii *Alexandriei* în limba română, pe baza unui original sârb¹⁰⁶.

6. În cursul universitar din 1926–1927 și în sinteza din 1929 rezumă concluziile acestor cercetări consacrate *Alexandriei*. O precizare suplimentară se referă tot la unicitatea traducerii după original sârb. În 1926 C. C. Giurescu¹⁰⁷ semnalase un miscelaneu aflat în proprietatea sa, care prezenta pe primele 67 de file o copie a *Alexandriei*, realizată într-o localitate din zona Buzăului pe la 1776. Scribul pretinde că a tradus-o el însuși din grecește: „Izbraneae adică Alixândrie acum tălmăcită rumânește după cea elinească (...) fiind (...) episcop Buzăului chir Cozma. Și s-au scris de (...) Vasilie Dimitriovici zugraf ot Sibiceu-de-jos (...)”¹⁰⁸. N. Cartoian precizează, fără să prezinte de această dată material ilustrativ, dar bazându-se pe același tip de probe, că acest text nu reflectă o traducere din neogreacă: „numele proprii dovedesc contrariul”; „înfățișarea sârbească a numelor proprii și formulele de salutare slavă îl

¹⁰⁶ CA 1922, p. 18–19.

¹⁰⁷ C. C. Giurescu, *Un manuscris miscelaneu*, în „Revista istorică”, București, XII, 1926, nr. 10–12, p. 311–313.

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 313. Însemnarea a fost reprodusă integral în descrierea recentă a acestui text: Florentina Zgraon, *Un manuscris pierdut și regăsit al Alexandriei*, în „Studii și cercetări lingvistice”, LI, 2000, nr. 2, p. 511.

dezmint”¹⁰⁹. Nu este tradus din neogreacă, dar este totuşi tradus? Literal, aşa putem înţelege: „este şi el tradus din sârbeşte”; „este, după cum m-a încredinţat examinarea textului, pe care d-l Giurescu a avut amabilitatea să mi-l împrumute, tradus tot din sârbeşte”¹¹⁰. Evident, N. Cartojan a studiat acest manuscris în intervalul de timp 1926–1929. Presupunem că aici este o exprimare eliptică, nu putem vorbi de o eroare din partea autorului în problema pe care a cunoscut-o mai bine decât oricine. Desigur, a avut în vedere faptul că manuscrisul reflectă aceeaşi traducere primitivă în limba română, efectuată pe baza unui original de redacţie sârbă. Nu putem proba această interpretare, dar, totuşi, N. Cartojan nu a abandonat studiul cărţilor populare la această dată, al doilea volum al monografiei consacrate acestora a apărut în anul 1938. Dacă ar fi identificat în acest manuscris o altă traducere a *Alexandriei*, cu siguranţă ar fi găsit un moment potrivit spre a proba acest fapt, deosebit de însemnat, având în vedere câtă atenţie a acordat stabilirii originalului redacţiei româneşti.

7. Opiniile lui N. Cartojan despre traducerea unică în limba română a *Alexandriei* pe baza unui original sârb au fost larg acceptate în bibliografia acestei cărţi¹¹¹. În anul 1964 Mario Ruffini aderă la opiniile lui N. Cartojan, expunând pe larg argumentele acestuia: nume proprii din versiunile româneşti comparate cu corespondentele lor din redacţia sârbă şi din cea neogreacă, nume

¹⁰⁹ N. Cartojan, *Elemente occidentale*, p. 67, nota 1, respectiv N. Cartojan, *Cărţile populare*, I, p. 274–275.

¹¹⁰ *Ibidem*.

¹¹¹ Cităm numai câteva: N. Iorga, *Faze sufleteşti*, p. 564; G. Pascu, *Istoria literaturii*, p. 35–36; N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti*. Ediţia a II-a, Bucureşti, 1925, p. 168; N. Iorga, *Livres populaires*, p. 19; Şt. Ciobanu, *op.cit.*, p. 229; Al. Piru, *Literatura română veche*, p. 220, 227; *Istoria literaturii române*, I, Bucureşti, 1964, p. 482, 488; I. C. Chiţimia, *Probleme*, p. 360, 387; Cătălina Velculescu, în *Crestomaţie*, p. 170.

comune, fraze stereotipe preluate ca atare din redacția sârbă, menținerea unei rugăciuni în această limbă în unele versiuni¹¹². Aduce însă și o contribuție personală spre a dovedi că nu a fost folosită o redacție neogreacă la traducerea în limba română a *Alexandriei*: urmărind (o parte din) numele proprii comparate de N. Cartoian în 1922, apelează la o ediție mai veche decât cea de care a dispus acesta (1810), anume la o ediție venețiană din 1699. Concluzia este identică, doar unele erori tipografice strecurate în cartea din 1922 ar putea fi corectate pe această bază, însă ele sunt minore și evidente, încât le putem ignora¹¹³.

Redacția românească în raport cu cea sârbă

1. Posibilitatea pătrunderii unor exemplare ale versiunii sârbești pe teritoriul românesc este raportată de N. Iorga la unele împrejurări de la curtea domnească: „Atât Milița lui Neagoe Basarab, cât și Elena lui Petru Rareș, fete de Despot, aduseră desigur la noi Alexandria sârbească”¹¹⁴. Prințesele sârbe, devenite doamne ale Munteniei și Moldovei, vor avea, fiecare în parte, câte o fiică botezată Ruxanda. Alexandru, Răzvan, mai târziu Antioh sunt nume care vor fi frecvente în onomastica de la curtea feudală românească. În sprijinul acestei ipoteze autorul menționează faptul că în Muntenia, în primele decenii ale secolului al XVI-lea, Neagoe Basarab avea deja un exemplar al *Alexandriei*, de vreme ce a introdus în cartea sa unele fragmente, iar în Moldova chiar s-a realizat o copie în a doua jumătate a aceluiași veac (se referă la

¹¹² Mario Ruffini, *La fortuna popolare*, p. 316–320.

¹¹³ Mario Ruffini, *La fortuna popolare*, p. 316–318; cf. CA 1922, p. 8–13.

¹¹⁴ N. Iorga, *Faze sufletești*, p. 562.

manuscrisul slavon din 1562, menţionat *supra*)¹¹⁵. N. Cartojan nu comentează aceste supoziţii, dar, într-o lucrare apărută în urma comunicării lor, este de părere că „a fost adusă în ţările noastre de către cărturarii sârbi, emigraţi la noi din pricina apăsării turceşti”¹¹⁶.

2. Cu privire la originalul sârb al traducerii româneşti, N. Cartojan apreciază că este oarecum diferit în raport cu versiunea publicată de Novaković¹¹⁷, precum şi cu cea editată de Jagić¹¹⁸. În 1940, într-o lucrare de sinteză, fără să întreprindă noi cercetări, avansează ideea că traducerea românească s-ar fi făcut pe baza unei copii a manuscrisului slavon realizat în 1562 şi donat de Grigorie, mitropolitul de Suceava, Mănăstirii Neamţ¹¹⁹. Am arătat mai sus, în paragraful *Redacţii ale Alexandriei pe teritoriul dacoromanic*, că nici manuscrisul slavon de la Neamţ şi nici altă copie ulterioară a acestuia nu pot reprezenta originalul traducerii în limba română, de vreme ce, conform precizărilor Radmilei Marinković, el face parte dintr-o scurtă serie a redacţiei sârbeşti, așa-numita *redacţie valahă*, o adaptare teologică având caracteristici proprii.

3. În lucrarea din 1910, făcând reconstituirea prototipului, N. Cartojan apelează, pentru comparaţia cu redacţia sârbească, la versiunea publicată de Novaković în 1878¹²⁰ (cel mai vechi manuscris al acestei redacţii, datând din a doua jumătate a secolului

¹¹⁵ N. Iorga, *Livres populaires*, p. 17.

¹¹⁶ N. Cartojan, *Istoria literaturii*, p. 133.

¹¹⁷ N. Cartojan, *Livres populaires roumains traduits du slave*, Praga, 1931, p. 5 (extras din „Zvláštní otisk ze Sborníku Prací I. Sjezdu Slovanských Filologů v Praze”, 1929, svazec II. V Praze, 1931, p. 1–8; material publicat şi în „Recueil des Travaux du I-er Congrès des philologues slaves à Praha en 1929”, tome II, Praga, 1932, p. 37–44).

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 8.

¹¹⁹ N. Cartojan, *Istoria literaturii*, p. 133.

¹²⁰ CA 1910, p. 49 (nota 2), 77.

al XV-lea, ars în 1941, cum am arătat *supra*). N. Cartoian nu-și propune să reconstituie textul primitiv propriu-zis (cum a procedat peste câțiva ani I. A. Candrea în *Psaltirea Scheiană*, II, 1916, p. 1–337), ci numai structura sa compozițională, pe baza episoadelor comune tuturor manuscriselor, întrucât copiile prezintă omisiuni și intervertiri proprii. Apelul la redacția sârbă face posibilă ordonarea episoadelor și depistarea interpolărilor ulterioare. Materialul este divizat în trei părți („Cartea I”, „Cartea <a> II<-a>”, „Cartea <a> III<-a>”). Numerotarea părților componente ale manuscriselor românești este făcută cu cifre romane, în continuare, de la I până la LXXVI. Episoadele corespunzătoare din versiunea sârbească urmată sunt indicate imediat după acest număr, cu cifre arabe, numerotarea fiind reluată în cadrul fiecăreia dintre cele trei cărți. Pe baza acestei dispunerii a materialului narativ, observăm că textul conservat din cea mai veche copie în limba română, cea din *Codex Neagoeanus*, corespunde ultimei jumătăți, începând cu capitolul al XXXV-lea din totalul de LXXVI, în cadrul episodului al 19-lea din cele 32 ale Cărții a II-a a versiunii sârbești la care s-a făcut raportarea¹²¹. Într-adevăr, cel dintâi dintre capitolele indicate marginal de o mână târzie pe filele păstrate ale *Alexandriei* din *Codex Neagoeanus* corespunde acestei propuneri de reconstituire: „Glava 36” apare pe fila 3^v/15, ceea ce înseamnă că segmentul de text cuprins între filele 1^r/1 – 3^v/14 aparține capitolului al 35-lea, al cărui început reprezenta finalul părții pierdute (a se vedea *infra*, capitolul consacrat descrierii manuscrisului).

N. Cartoian face o comparație între redacția românească și cea sârbească cu privire la structura lor compozițională, folosind prototipul reconstituit de el pe baza tuturor manuscriselor românești

¹²¹ A se vedea, pentru toate acestea, CA 1910, p. 49–70.

cunoscute și a versiunii editate de către Novaković în 1878¹²². Constată, astfel, că ele corespund într-o măsură impresionantă cu privire la conținutul și succesiunea episoadelor, diferențele fiind apreciate ca „mici și puțin însemnate”. Autorul semnalează situații mai importante pentru fiecare dintre cele trei cărți delimitate în prototipul reconstituit, constând în prezența, respectiv absența aceluiași episod în una sau în cealaltă dintre redacții. Ne limităm la puține exemple: redacția românească nu prezintă episodul în care se relatează despre întoarcerea lui Alexandru în Macedonia, după campaniile din Egipt și din Asia Mică, fiind întâmpinat de mama și de dascălul său, pentru ca după numai trei luni să plece din nou spre răsărit; ea prezintă însă în plus o scrisoare a împăraților către Darie și, spre final, încă trei epistole schimbate între Alexandru și regina amazoanelor, nu numai una; cu privire la succesiunea episoadelor, reținem doar faptul că scrisoarea Minervei către cei doi fii ai ei care serveau lui Alexandru este plasată după oferirea darurilor către comandanți acestuia, nu imediat după întâmpinarea mamei sale.

În urma acestei comparații, N. Cartojan explică diferențele constatate între redacția în limba română și cea sârbească, pusă la contribuție, tocmai prin versiunea care a servit direct ca bază a traducerii, nicidecum printr-o eventuală contaminare cu redacția neogreacă.

4. Indirect, am atins în unele paragrafe anterioare problema relației între redacția în limba română și redacția sârbească, din care descinde, nu prin deosebiri, ci prin asemănări în ce privește conținutul și concepția romanului. Astfel, semnalând unele caracteristici ale redacției sârbești în raport cu versiunile occidentale, pe baza studiului realizat de Dagmar Christians, am evidențiat coloritul specific al acesteia, care se va transmite, ulterior, celei

¹²² CA 1910, p. 73–77; N. Cartojan, *Cărțile populare*, I, p. 275.

române: sentimente puternice ale personajelor, evidențiate insistent; moartea croului prin otrăvire, ca victimă a perfidiei feminine, temă preferată în epoca medievală; dezvoltarea elementului creștin; proverbe. Din altă perspectivă, comparând, chiar sumar, pe baza studiului semnat de Ileana Bitay, versiunile maghiare, care reflectă prelucrările occidentale, cu redacția românească, observăm că ceea ce caracterizează pe aceasta din urmă se regăsește în redacția sârbă: Ducipal este calul din basme; jalea impresionantă a soției o determină să-și ia viața eroic, ca un cavaler medieval, spre a nu supraviețui lui Alexandru; povestea amazoanelor are un haz balcanic; creștinismul devine concepția dominantă. Toate acestea ne determină să admitem o relație intrinsecă între redacția română și cea sârbească, dincolo de episoade și de succesiunea lor, în însăși concepția acestui roman.

Datarea traducerii

1. Cea mai veche referire la această problemă a fost făcută cu aproape o jumătate de secol înainte de descoperirea copiei din *Codex Neagoeanus*, în 1839, de către M. Kogălniceanu: „elle date du commencement du dix-septième siècle, puisque Miron Costin la sache déjà”¹²³. „Cunoscută românilor încă din sec. al XVII-lea” o

¹²³ M. Kogălniceanu, [1839]. [Ciorna unui discurs despre istoria culturii și a literaturii române], în *Documente și manuscrise literare*, vol. II, alese, publicate, adnotate și comentate de Paul Cornea și Elena Piru, București, 1969, p. 217. Opinia este acceptată de către editorii Paul Cornea și Elena Piru, cum rezultă din nota acestora (p. 234). Cu doi ani înainte, același autor propusese alt moment pentru intrarea *Alexandriei* în literatura română, anume prima jumătate a secolului al XVIII-lea: „ea este compusă cam aproape de o sută de ani, dar numele autorului nu este însemnat pe titlul cărții” (înțelegem „tradusă”, respectiv „numele traducătorului”): *Moldau und Wallachei. Romänische oder Wallachische Sprache*

consideră și M. Gaster în 1883¹²⁴, tot pe baza menționării ei în cronici. Fără acest argument și fără un altul, I. Bianu, în 1883, făcând cunoscut manuscrisul numit de el *Codex Neagoianus* și referindu-se la toate textele pe care acesta le conține, opinează că „au fost traduse în românește înainte de secolul al XVII-lea”¹²⁵, după ce, pe pagina precedentă, arătase că distrugerea acestor texte prin deasa citire face să nu cunoaștem epoca primei traduceri. Alte referințe, anterioare secolului nostru, plasează traducerea ei „prin secolul al 16”¹²⁶ sau chiar în a doua jumătate a lui, mai precis la o dată apropiată de realizarea manuscrisului slavon de la Neamț (1562): „tot pe timpul acesta trebuie să fi fost tradusă sau prelucrată pe românește”¹²⁷.

2. Datarea traducerii *Alexandriei* în limba română a fost studiată de N. Cartoian, în prima lucrare consacrată acestei cărți¹²⁸. Prototipul traducerii fiind pierdut, autorul s-a adresat celei mai vechi copii care îl conservă, anume ms. rom. BAR 3821, cunoscut ca datând din 1620. Firește, el nu conține nici o informație în această privință, dar N. Cartoian a folosit elementul lingvistic arhaic, limitat, în descrierea sa, la fonetism. Așadar, ceea ce se dovedește a fi arhaic în limba copiei provine, indirect, prin intermediul copiilor succesive,

und Literatur, von Michael Kogalniceanu. Berlin, 18 Januar 1837. Mit rumänischer Uebersetzung Herausgegeben von Vasile Kogalniceanu. [*Moldova și Valahia. Limba și literatura românească sau valahică*, de Mihail Kogălniceanu. Berlin, 18 ianuarie 1837. Cu traducere din nemțește publicată de Vasile Kogălniceanu], 20 iunie 1895, București, p. 34–35.

¹²⁴ M. Gaster, *Literatura populară română*, 1983, p. 16; cf. și I. Nădejde, apud M. Moraru, Cătălina Velculescu, *Bibliografia*, partea a II-a, p. 505.

¹²⁵ I. Bianu, *Codex Neagoianus*, p. 327, 328.

¹²⁶ Enea Hodoș, *Manual de istoria literaturii române*, Caransebeș, 1893, p. 14.

¹²⁷ I. G. Sbiera, *op. cit.*, p. 277.

¹²⁸ CA 1910, p. 21–22, 26–27, 30.

din autograful traducerii. Lipsind lucrările de referință în acest sens, autorul se raportează la două dintre manuscrisele rotacizante, la *Psaltirea Scheiană* și la *Codicele Voronețean*, pe care însă, inevitabil, le consideră ca provenind din Maramureșul secolului al XV-lea: textele invocate prezintă fenomenele fonetice arhaice selectate din copia *Alexandriei*, dar aceasta nu conține nici o urmă de rotacism. Raportându-se și la limba *Paliei de la Orăștie* (1582), carte cu indicații clare în ce privește datarea și localizarea, confuzia sporește, căci acele elemente arhaice se regăsesc și în acest text, deși este cu un secol, după datele filologiei din acea vreme, mai aproape de zilele noastre decât celelalte: „Formele arhaice din Cod. Neag. nu trebuiesc numai decât socotite ca urme rămase din graiul traducerii primitive, care se va fi făcut în aceeași vreme și în același ținut cu *Psaltirea Scheiană* și *Codicele voronețean*, ci mai de grabă cred că trebuiesc interpretate ca rămășițe din graiul unei regiuni, în care acest fonetism arhaic persista încă pe vremea când s-a tradus sau s-a copiat manuscriptul nostru”¹²⁹. Arhaicul și dialectalul, diacronicul și sincronul nu mai concură pentru o concluzie coerentă: „Legenda nu s-a tradus în aceeași vreme și în aceeași regiune cu *Psaltirea Scheiană* și *C. Voronețean*, ci s-a tradus, poate, în a 2-a jumătate a sec. XVI”¹³⁰. În pofida acestor contradicții, concluzia sa implică o intuiție justă: „a 2-a jumătate a sec. XVI” este tocmai perioada din care datează toate cele trei texte la care N. Cartoian a raportat fonetismele selectate ca fiind arhaice în limba copiei. Știm astăzi, după multe decenii, în urma unor cercetări filologice moderne, că *Psaltirea Scheiană* și *Codicele Voronețean* datează din intervalul de timp 1573–1578, respectiv 1563–1583¹³¹. Peste mai bine de un

¹²⁹ *Ibidem*, p. 27 (sublinierea ne aparține).

¹³⁰ *Ibidem*, p. 30 (sublinierea ne aparține).

¹³¹ Ion Gheție, Alexandru Mareș, *Originile scrisului în limba română*, București, 1985, p. 299, respectiv p. 196.

deceniu și jumătate de la apariția acestei lucrări va rosti, succint, de la catedră, aceeași opinie cu privire la datarea traducerii *Alexandriei* în limba română („Introdusă în literatura noastră pe la jumătatea sau sfârșitul sec. XVI-lea”)¹³², menționată și în 1938 în încheierea monografiei despre cărțile populare („pe la jumătatea veacului al XVI-lea”)¹³³.

3. După publicarea lucrării din 1910 a lui N. Cartoian, datarea traducerii *Alexandriei* în a doua jumătate a secolului al XVI-lea a fost reluată de N. Iorga în mai multe rânduri, dar și de alți cercetători, în vremea din urmă, dintre care amintim pe Ramiro Ortiz¹³⁴, pe Ileana Bitay¹³⁵ și pe Ion Gheție¹³⁶. Cătălina Velculescu propune, raportându-se la data copiei, perioada anterioară anului 1620¹³⁷. N. Iorga este preocupat de soarta *Alexandriei* în cultura română pentru împrejurarea că vede în ea suportul material prin care se răspândesc în lumea medievală din ținuturile balcanice idealurile de vitejie inspirate de figura tipică a cuceritorului. Pasiunea sa este Mihai Viteazul, iar cartea populară a avut șansa să intre în atenția istoricului prin unele corespondențe în ce privește epoca și tipul de erou. Crede că ea a fost tradusă în a doua jumătate a secolului al

¹³² N. Cartoian, *Elemente occidentale*, p. 68 (sublinierea ne aparține; interpretăm aceste cuvinte drept „tradusă”).

¹³³ N. Cartoian, *Cărțile populare*, II, p. 475.

¹³⁴ Ramiro Ortiz, *Medioevo rumeno* (Estratto dagli «Studi Rumeni», publicati a cura della Sezione Rumena dell'Istituto per l'Europa Orientale diretti da C. Tagliavini), Roma, 1928, p. 76.

¹³⁵ Ileana Bitay, *op. cit.*, p. 22.

¹³⁶ Ion Gheție, *Unde s-au tradus și unde s-au copiat textele din Codex Neagoeanus?*, în „Limba română”, XXII, 1973, nr. 6, p. 548: „Până la proba contrară, am acceptat părerea (oarecum logică, dar prin nimic demonstrată) a lui Cartoian că originalele datează din secolul al XVI-lea (a doua jumătate)”; idem, *Baza dialectală a românei literare*, București, 1975, p. 273.

¹³⁷ Cătălina Velculescu, în *Crestomație*, p. 166.

XVI-lea, cu siguranță înainte de anul 1600, într-o perioadă în care „eroii se cereau”. Mihai Viteazul însuși „caută să reediteze marele biruinți ale regelui macedonean”, luând aminte la unele „recomandatii” ce „veneau bine în epoca lui”, dar, pentru aceasta, „trebuie să fi cetit în românește Alexandria”¹³⁸. Ideea lui N. Iorga despre „faze sufletești” corelate cu produse culturale specifice, deci despre traducerea *Alexandriei* într-o epocă de mari frământări, culminând cu epopeea lui Mihai Viteazul¹³⁹, apare și în sinteza lui N. Cartoian din 1940¹⁴⁰. Relația directă cu opinia lui N. Iorga este evidentă în comentariile semnate de I. D. Bălan¹⁴¹, Dan Simonescu

¹³⁸ A se vedea, pentru toate acestea, N. Iorga, *Faze sufletești*, p. 551–552, 562–570; idem, *Préface. Introduction à la littérature roumaine*, în *Anthologie de la littérature roumaine des origines au XX-e siècle. Traduction et extrait des principaux poètes et prosateurs. Introduction historique et notices par N. Iorga et Septime Gorceix*, Paris, 1920, p. XV; idem, *Partea Olteniei în literatura românească – Idei dintr-o conferință la Craiova* –, în „Arhivele Olteniei”, I, 1922, nr. 1, p. 13; idem, *Istoria literaturii românești*, p. 167; idem, *Livres populaires*, p. 17.

¹³⁹ Cf. Ileana Bitay, *op. cit.*, p. 27, despre traducerea istoriei reale a lui Alexandru Macedon în limba maghiară, pe baza lucrării lui Q. Curtius Rufus, în Transilvania, din inițiativa principelui Gabriel Bethlen, de către ardeleanul Háportoni Forró Pál, tipărită în 1619 (se pare că acest traducător ar face parte din familia lui Forró Miklós, cel care a avut un rol în tipărirea cărții românești din secolul al XVI-lea). Dacă opinia lui Iorga ar deveni certitudine, am observa că același personaj determină interesul unor înalți conducători pentru opera ce-l înfățișează, în aceeași perioadă, pe de o parte în Transilvania, prin istoria reală, tradusă din latină în maghiară, pe de altă parte în Țara Românească, prin istoria romanțată, tradusă din slavona de redacție sârbă în română.

¹⁴⁰ N. Cartoian, *Istoria literaturii*, p. 132.

¹⁴¹ I. D. Bălan, *op. cit.*, p. 249.

(acest autor chiar indică perioada 1593–1601)¹⁴², Dan Horia Mazilu¹⁴³.

4. În bibliografia cărţii apar uneori confuzii între prototipul traducerii în limba română şi cea mai veche copie păstrată, ceea ce atrage după sine afirmaţii eronate cu privire nu numai la datarea traducerii, ci şi la localizarea ei, fiind raportată, astfel, la satul consemnat de scrib în însemnările sale¹⁴⁴.

Localizarea traducerii

1. Înainte de anul 1910, când N. Cartoian a făcut publice primele sale studii asupra *Alexandriei*, problema localizării traducerii acesteia nu a fost cercetată. În afară de referirea eronată a lui L. Şăineanu din anul 1896 („Cea mai veche redacţiune manuscrisă datează de la 1620, tradusă fiind în Transilvania, de un popă Ion din Sîn-Petru”)¹⁴⁵, mai înregistrăm doar părerea prea puţin argumentată a lui Al. T. Dumitrescu: bazându-se pe afirmaţia stolnicului Constantin Cantacuzino, după care *Alexandria* ar fi mai cunoscută în Moldova decât în Muntenia, presupune că aceasta „pătrunde din Moldova în

¹⁴² Dan Simonescu, în vol. *Cărţile populare...*, ediţie (...) de Ion C. Chiţimia şi Dan Simonescu, I, p. 6–7; Dan Simonescu, *Romanul popular*, p. 15, 25.

¹⁴³ Dan Horia Mazilu, *Alexandria sau modelul „popular”*, p. 5; idem, *Recitind literatura*, p. 200.

¹⁴⁴ L. Şăineanu, *op. cit.*, p. 175; G. Ţepelea, „Limba veche şi-nţeleaptă”. *Date noi despre „Alexandria”, cea mai populară carte veche românească, rod al colaborării între Rm. Vâlcea şi Sibiu*, în „Argeş”, II, 1967, nr. 9, p. 9; Emil Turdeanu, *Cronograful românesc de la Sigmaringen (1679–1684)*, în „Rumanian Studies”, Urbana-Leide, II, 1973, p. 176.

¹⁴⁵ L. Şăineanu, *op. cit.*, p. 175.

Țara Românească¹⁴⁶, de unde deduce că a fost tradusă în Moldova, de vreme ce, peste trei ani, se referă la „un manuscris tălmăcit în Moldova” și la porecla *Machedon*, dată bărbaților cu numele Alexandru mai devreme aici decât în Muntenia¹⁴⁷.

2. N. Cartoian apelează la limba celei mai vechi copii, anume la elementul dialectal (fonetic și morfologic) pe care ea îl reflectă, pentru a dezlega problema localizării traducerii. Remarcând o „mare neconsecvență”, ca și în cazul fenomenelor arhaice, și ținând cont de calitatea de copie a materialului cu care lucrează, apelează la însemnările scribului. Stabilește, ca metodologie, faptul că fenomenele care se regăsesc și în notițele scribului reprezintă graiul acestuia, iar celelalte caracterizează graiul reflectat de traducerea primitivă, transmisă prin copii succesive. Concluzia sa: „Legenda s-a tradus într-o regiune dialectală deosebită de aceea căreia aparținea satul Simpetru, probabil prin părțile S.-V. ale Ardealului¹⁴⁸. Am remarcat în paragraful precedent nesiguranța autorului, care susține, succesiv, fie că traducerea acestei cărți s-a făcut în aceeași epocă și în aceeași zonă ca și *Psaltirea Scheiană* și *Codicele Voronețean*, fie că lucrurile nu s-au petrecut astfel. Precizăm că astăzi, în urma unor cercetări întemeiate, s-a stabilit că cele două texte rotacizante sunt copii realizate în Moldova¹⁴⁹.

3. În anii imediat următori numai N. Iorga a exprimat un punct de vedere cu privire la localizarea traducerii, raportându-se, într-adevăr, la concluzia lui N. Cartoian. Pe baza elementelor lexicale provenite din turcă și a unor cuvinte desemnând realități

¹⁴⁶ Al. T. Dumitrescu, *O descoperire istorică. Curțile lui Ler Împărat la Reșca*, în „Secolul”, XI, 1909, nr. 3000, p. 1-2.

¹⁴⁷ Idem, *Ler Împărat*, p. 376.

¹⁴⁸ CA 1910, p. 23-26, 28-30.

¹⁴⁹ Ion Gheție, Alexandru Mareș, *Originile scrisului*, p. 300, respectiv p. 198.

socio-culturale proprii ținuturilor din cele două Voievodate, conchide că „e o traducere făcută neapărat în țerile românești libere”; chiar restrânge teritoriul, căci, după părerea sa, forme ca *iacătă*, *iezer* și *hiclean* (ultimul exemplu adăugat în notă) „ar pleda pentru o origine moldovenească”¹⁵⁰. Nu este o demonstrație, ci o opinie, dar N. Cartoian face din aceasta punctul de plecare pentru o nouă abordare a problemei localizării prototipului.

4. Excluzând numele proprii terminate în *-uș*, întrucât ele provin din originalul sârb, și fonetismele ce pot caracteriza o arie de tranziție între zona dialectală sudică și cea nordică (*pâine*), apreciază că traducerea s-a făcut, totuși, mai probabil în mediul ardelenesc decât în ținuturile muntene și moldovene, pe baza următoarelor elemente: reducerea diftongului *oa* la *o*¹⁵¹; cele câteva ocurențe ale africatelor *dz* și *ğ*; regionalisme precum *socaciu*¹⁵² și *ferdelă*; plasarea Ardealului pe primul loc într-o interpolare în care sunt menționate cele trei țări românești; cuvântul *ΛΑΗЦΑΤΣΡΑ*, corupt, în faze succesive, până la forma *Frant*, prezentă în manuscrisele românești, sugestivă în privința influențelor posibile. Cu privire la elementele lexicale turcești și la noțiunile culturale invocate de N. Iorga spre a contesta localizarea prototipului în Ardeal, N. Cartoian afirmă că acestea nu exclud propunerea sa: unele ar fi putut să apară chiar în originalul traducerii, altele puteau circula în această zonă, care a

¹⁵⁰ N. Iorga, *Faze sufletești*, p. 564–566.

¹⁵¹ Autorul precizează în mai multe rânduri că în aceste situații este vorba, după părerea sa, de un fapt fonetic, nu numai de o deprindere grafică: CA 1922, 36–37; *Fiore di virtù în literatura românească*, p. 36; «*Fiore di virtù*» dans la littérature roumaine, în „Archivum Romanicum”. Nuova rivista di filologia romanza”, Genève, XII, 1928, nr. 4, p. 503, nota 1.

¹⁵² Recent au apărut noi dovezi care atestă prezența acestui termen în zonele sudice: a se vedea Al. Mareș, *Note filologice*, în „Limba română”, XLVI, 1997, nr. 1–3, p. 138.

primit turcisme din limba maghiară, dar și din Moldova, Țara Românească, Banat; în plus, circulația valorilor socio-politice și culturale între Ardeal și alte zone românești nu este un factor de neglijat. Interesantă ni se pare observația că *Anonymus Caransebesiensis* „înregistrează mai toate elementele turcești pe care le-am găsit în Alexandria cu sensul lor exact, precum și altele ce nu se găsesc în Alexandrie”, dar, din păcate, sursele acestui dicționar nu ne sunt cunoscute. Delimitarea propusă în precedenta contribuție (sud-vestul Ardealului) nu este reluată¹⁵³.

5. După publicarea acestei demonstrații de către N. Cartoian în 1922, în prima sa intervenție, datând din același an, N. Iorga pare să-i acorde încredere: „Am crezut că recunosc moldovenisme în textul românesc; mi s-au adus înaintea și mai multe forme bănățene. Probabilitatea e deci că tălmăcitorul să fi fost din aceste locuri”¹⁵⁴ (din Banat sau din Oltenia?). După trei ani, admitând că *socaciu* și *ferdelă* trimit spre Ardeal, revine la localizarea traducerii „în pământul liber, unde se dădeau lupte”, cu vechile argumente (turcisme și noțiuni culturale), la care adaugă unele fapte de limbă (-e > -i, -eá > -é, dar și *jiț*, *dascal*)¹⁵⁵.

6. Ultimele referiri ale lui N. Cartoian la localizarea traducerii *Alexandriei* sunt mult mai circumspecte. Aceasta nu datorită intervenției repetate a lui N. Iorga, într-un dialog elegant, de

¹⁵³ A se vedea, pentru toate acestea, CA 1922, p. 74–79. Cf. și N. Cartoian, *Fiore di virtù în literatura românească*, p. 51 (înregistrând elemente turcești și în copia *Florii darurilor* din același *Codex Neagoeanus*, care, la acea dată, era cea mai veche păstrată, afirmă că acestea ar fi dintre cele care se răspândiseră nu numai în limbile slave din Balcani, ci și în cele din centrul și răsăritul Europei, unele ajungând până în limbile romanice din Occidentul medieval).

¹⁵⁴ N. Iorga, *Partea Olteniei în literatura românească*, p. 13.

¹⁵⁵ N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, p. 168–169.

altfel, ci datorită faptului că, apelând insistent, spre deosebire de acesta, la studiul limbii, a simțit din plin insuficiența lucrărilor de referință. În 1928 face mențiunea „probabil în Ardeal”¹⁵⁶, precizând, în plus, ca un răspuns la recenzia lui G. Pascu, faptul că anumite fonetisme socotite de către acesta moldovenisme apar și în nordul Transilvaniei¹⁵⁷. În 1929, în sinteza consacrată cărților populare, atribuie Ardealului (o parte din?) traseul prototipului, fără să mai propună expres o anumită regiune în care se va fi făcut traducerea: „Prototipul venea din ținuturile de nord ale Ardealului; nu putem însă preciza dacă el a fost tradus, după cum crede d-l Iorga, în Moldova”¹⁵⁸. Înțelegem totuși că, dacă am avea argumente pentru a exclude Moldova, locul traducerii inițiale ar putea fi socotit în mod cert nordul Ardealului. La finele monografiei, în anul 1938, apreciază laconic: „tradusă după toate probabilitățile în Ardeal”¹⁵⁹.

7. Opiniile exprimate de N. Cartoian și de N. Iorga cu privire la localizarea traducerii au generat, în bibliografia *Alexandriei*, o serie de adepți ai liniei ardelenesti¹⁶⁰, dacă putem spune astfel, și o altă serie de adepți ai liniei moldovene¹⁶¹.

¹⁵⁶ N. Cartoian, *Fiore di virtù în literatura românească*, p. 1.

¹⁵⁷ Idem, «*Fiore di virtù*» dans la littérature roumaine, p. 503, nota 1.

¹⁵⁸ Idem, *Cărțile populare*, I, p. 273.

¹⁵⁹ Idem, *Cărțile populare*, II, p. 475.

¹⁶⁰ Al. Piru, *Literatura română în perioada feudală (1400–1780)*, în „Limbă și literatură”, V, 1961, p. 137 („traducătorul, un ardelean”); idem, *Literatura română veche*, p. 220, 222; I. D. Lăudat, *op. cit.*, p. 117; *Istoria literaturii române*, I, 1964, p. 482, 483; Mario Ruffini, *La fortuna popolare*, p. 324–327; Ileana Bitay, *op. cit.*, p. 22 („în partea de sud a Transilvaniei”); G. Istrate, *Când a apărut prima ediție românească a Alexandriei?*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, Iași, XXV, 1976, p. 198–200 („în sud-vestul Transilvaniei, în părțile Hunedoarei”); articolul este reluat și amplificat după o contribuție din 1970: *350 de ani de la prima traducere cunoscută a Alexandriei*, în

Primei categorii i se alătură și P. P. Panaitescu, din altă perspectivă¹⁶²: *Codex Neagoeanus* ar fi numai unul dintre miscelancele provenite din sudul Transilvaniei, care conțin texte populare, mai ales apocrife, reprezentând un curent al traducerilor fără rotacism, care se poate raporta la cel nordic, cu rotacism, care a produs numai texte religioase scripturale. Mario Ruffini expune argumentele lui N. Cartoian în favoarea localizării traducerii *Alexandriei* în Transilvania, fiind convins de justetea acestora: „si deve ora consultare anche l'Atlante Linguistico Romeno, che conferma le particolarità rilevate dal Cartoian”¹⁶³. Mai mult, acest autor contribuie la întemeierea opiniei pe care a acceptat-o, producând contraargumente la vechile obiecții exprimate de N. Iorga cu privire la cuvintele turcești și la unele noțiuni culturale: dintr-o listă de 16 cuvinte ce pot fi socotite turcisme în textul românesc, alăturând corespondentele lor în limbile română, turcă, bulgară, sârbă, polonă, maghiară, constată că numai trei (*catâr*, *gugiman*, *sampson*) nu prezintă și un posibil etimon sârb, de unde deduce că ele ar fi putut să apară chiar în originalul traducerii¹⁶⁴; dintre probele

„Atencu”, Bacău, VII, 1970, nr. 9 (74), p. 13); Cătălina Velculescu, în *Crestomație*, p. 166.

¹⁶¹ V. Bogrea, [recenzie la N. Cartoian, *Alexandria în literatura românească*, București, 1910], în „Dacoromania”, I, 1920–1921, p. 456; G. Pascu, *Istoria literaturii*, p. 35; I. Minca, [recenzie la N. Cartoian, *Alexandria în literatura românească. Noui contribuții*, 1922, București], în „Viața românească”, XV, 1923, nr. 4, p. 139; I. Șiadbei, *loc. cit.*; G. Pascu, [recenzie la N. Cartoian, *Alexandria în literatura românească. Noui (sic!) contribuții, studiu și text*, București, 1922] *Bibliographie roumaine (1922–1924)*, în „Archivum Romanicum”. Nuova rivista di filologia romanza, Genève, X, 1926, nr. 3–4, p. 446–448.

¹⁶² P. P. Panaitescu, *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, p. 98–99, 108–109.

¹⁶³ Mario Ruffini, *La fortuna popolare*, p. 324, nota 25.

¹⁶⁴ *Ibidem*, p. 325–326.

menite să illustreze faptul că elemente lexicale desemnând noţiuni culturale proprii realităţilor din cele două provincii româneşti cu administraţie similară au putut circula şi pe teritoriul transilvan, reţinem numai faptul că chiar textul lui G. Heltai, originalul maghiar al *Paliei de la Orăştie*, prezintă „le voci *paharnic, vornic, vistiernic*”¹⁶⁵. Combătând părerea lui G. Pascu, într-o intervenţie târzie, G. Istrate aduce în discuţie două obiecţii împotriva localizării traducerii în Moldova: copia nu reflectă nici o urmă a palatalizării labialei *f*, fenomen atât de frecvent în scrierile moldoveneşti din epocă şi chiar în copiile cronicilor, deşi au fost realizate de copişti munteni; înainte de sfârşitul secolului al XVI-lea existau deja elemente lexicale de provenienţă românească în limba maghiară desemnând noţiuni privitoare la organizarea şi administrarea curţii domneşti (*boier, postelnic, stolnic, vistiernic, vornic*; pe baza unei lucrări a lui Szabó T. Attila)¹⁶⁶.

G. Pascu, adept al localizării traducerii în Moldova, se limitează în prima sa contribuţie¹⁶⁷ să afirme această opţiune, pe baza părerii lui N. Iorga. În recenzia¹⁶⁸ pe marginea ediţiei lui N. Cartoian doreşte să propună o demonstraţie, considerând că fonetismul şi lexicul copiei încă mai reflectă stratul lingvistic moldovenesc al prototipului. Nu poate stabili însă dacă traducătorul a fost un moldovean cunoscător al limbii sârbe sau un bănăţean refugiat în Moldova; în această situaţie, se pune şi problema copistului: era el bănăţean sau era moldovean refugiat în Banat, aproape de Haţeg?

¹⁶⁵ *Ibidem*, p. 327.

¹⁶⁶ G. Istrate, *loc. cit.*

¹⁶⁷ G. Pascu, *Istoria literaturii*, p. 35.

¹⁶⁸ G. Pascu, [recenzie la N. Cartoian, *Alexandria în literatura românească. Noul (sic!) contribuţii, studiu şi text*, Bucureşti, 1922] *Bibliographie roumaine (1922-1924)*, în „Archivum Romanicum”. Nuova rivista di filologia romanza, Genève, X, 1926, nr. 3-4, p. 446-448.

Intervenția lui V. Bogrea în problema localizării traducerii *Alexandriei* pare generată mai ales de un acut spirit polemic: recenzând cartea din 1910 a lui N. Cartoian când se anunțase deja cea din 1922, optează mai întâi pentru părerea lui N. Iorga, exprimată încă din 1915, deci pentru realizarea traducerii pe teritoriul Voievodatelor, mai probabil în Moldova; imediat observă însă că numele proprii terminate în *-uș* „trimit mai curând peste Munți” (sublinierea ne aparține: adică în Transilvania?), motiv pentru a socoti „poate că Banatul ar fi cel mai indicat ca loc de origine al primului traducător”¹⁶⁹.

8. În anul 1973 Ion Gheție¹⁷⁰ abordează problema localizării *Alexandriei* în limba română, făcând un examen critic al opiniilor precedente (N. Iorga, N. Cartoian) și propunând o metodă riguroasă de delimitare a elementelor lingvistice specifice prototipului de cele proprii graiului scribului. „Spre deosebire de N. Iorga, N. Cartoian a întreprins o atentă și, în general, conștiincioasă analiză a limbii textelor”¹⁷¹, apreciază Ion Gheție. Metoda sa de investigare beneficiază, în raport cu aceea a lui N. Cartoian, de datele noi acumulate de dialectologia istorică și de filologia românească, încât autorul are în vedere: a) delimitarea straturilor lingvistice proprii originalului, respectiv copiei și localizarea lor, fără a ține cont de însemnările scribului, care sunt invocate numai pentru a preciza distribuția acestora; b) justa accepție a localizării textelor vechi pe baza limbii, prin care se stabilește graiul particular al celui ce a scris

¹⁶⁹ V. Bogrea, *loc. cit.*; idem, *Răspuns la un „răspuns”*, în „Societatea de mâine”, Cluj, II, 1925, p. 69. Cf. intervențiile autorului: N. Cartoian, *Despre „Alexandrie”. Răspuns unor critici*, în „Societatea de mâine”, Cluj, I, 1924, p. 700; idem, *În jurul unei recenzii*, în „Societatea de mâine”, Cluj, II, 1925, p. 379.

¹⁷⁰ Ion Gheție, *Unde s-au tradus și unde s-au copiat textele din Codex Neagoeanus?*, în „Limba română”, XXII, 1973, nr. 6, p. 545–560.

¹⁷¹ *Ibidem*, p. 546.

(tradus / copiat) textul, nu locul în care s-a realizat acest lucru; c) raportarea elementelor lingvistice semnificative la situaţia variantelor literare dialectale din epoca respectivă, pe cât posibil, şi numai în lipsa probelor la momente ulterioare din evoluţia acestora¹⁷². Autorul analizează laolaltă limba celor trei texte populare incluse în *Codex Neagoeanus* (*Alexandria*, *Floarea darurilor*, *Rujdenița*), fără să neglijeze ceea ce reprezintă specificul unuia în raport cu celelalte (în această situaţie se află tocmai *Alexandria*). Acceptă calitatea de copii a celor trei texte, demonstrată convingător de N. Cartoian, şi remarcă de la început faptul că ele „nu prezintă o limbă omogenă şi nici reguli ortografice unitare”¹⁷³.

Materialul lingvistic probator este organizat, pe baza alternanţelor, în 15 fonetisme (vocalism şi consonantism)¹⁷⁴. În linii mari, acesta se organizează în două straturi lingvistice principale: unul de tip nordic, localizabil într-o arie largă ce cuprinde zonele Banat-Hunedoara, nordul Transilvaniei şi Moldova, uneori chiar zone limitrofe din Oltenia şi din Transilvania de sud, şi altul de tip sudic, specific pentru Ţara Românească şi pentru sudul Transilvaniei. Aprofundând analiza fonetismelor invocate, Ion Gheţie restrânge largă arie nordică la Banat-Hunedoara, pe baza unor fapte de limbă care sunt atestate în toate cele trei texte cercetate (*ń*, *reu*, *stag*, *tinăr*, la care se adaugă unele fenomene morfologice şi lexicale în afara inventarului iniţial: dentale refăcute, forma adverbială *aclo* şi *prietnic*). Dintre fonetismele prezentate ca specifice zonei dialectale nordice, numai două nu pot fi atribuite zonei Banat-Hunedoara:

¹⁷² Cf. *ibidem*, p. 547. Ion Gheţie socoteşte „nesatisfăcătoare demonstraţia lui Cartoian”, cu toate că a apreciat, cum am arătat, drept „conştiincioasă” analiza limbii, numai din cauza metodei pe care o apreciază drept inadecvată.

¹⁷³ *Ibidem*, p. 548.

¹⁷⁴ *Ibidem*, p. 549.

já > *jé/ję* (*grăie*) și *f* > *h* în *hramăt*¹⁷⁵. Abia după delimitarea și localizarea acestor două straturi lingvistice Ion Gheție apelează la însemnările în limba română ale scribului, în legătură cu care avansează ipoteza că nu ar fi exclus să fie copiate din izvod și adaptate, atât la graiul său propriu, cât și în ce privește informațiile ce trebuiau transmise prin ele¹⁷⁶. Astfel, stratul lingvistic de tip sudic poate fi atribuit copistului, ceea ce înseamnă că cel bănățean-hunedorean provine din originalul folosit¹⁷⁷.

Se constituie însă și un grup de fapte lingvistice care pot fi raportate la graiul moldovenesc: *já* > *jé/ję* (*grăie*) și *f* > *h* în *hramăt* (dintre cele nordice, care nu se regăsesc în zona dialectală Banat-Hunedoara), cărora li se adaugă *ă* proton > *a* și *-e* > *-i*. Toate patru apar numai în *Alexandria*, nu și în celelalte două texte analizate din *Codex Neagocanus*¹⁷⁸. Pentru a decide dacă aceste moldovenisme provin din traducerea primitivă ori pot fi puse pe seama unui copist intermediar, autorul analizează posibilitatea ca cele trei texte populare care se succedă în codice să fi provenit din aceeași sursă, care, în acest caz, nu putea veni decât din zona Banat-Hunedoara. Ion Gheție conchide că, din această perspectivă, „*Alexandria* devine un text de origine moldovenească”, păstrând rezerva impusă de insuficiența datelor incontestabile („Nimic nu e însă foarte sigur în această privință”)¹⁷⁹. Autorul reia aceste concluzii, deosebit de succint, în cea mai amplă lucrare a sa, consacrată limbii literare: „*Alexandria* pare a avea la origine o traducere moldovenească”¹⁸⁰.

Mai târziu, această propunere de localizare a *Alexandriei* a

¹⁷⁵ *Ibidem*, p. 549–555.

¹⁷⁶ *Ibidem*, p. 555–557.

¹⁷⁷ *Ibidem*, p. 557.

¹⁷⁸ *Ibidem*, p. 554, 558.

¹⁷⁹ *Ibidem*, p. 559.

¹⁸⁰ Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, p. 273, 284.

fost menţionată şi de Al. Mareş, în mod circumspect („probabil în Moldova“)¹⁸¹. Recent, autorul a susţinut însă teza aceasta, într-un studiu consacrat cărţilor populare păstrate în manuscrise slavone din secolele al XV-lea – al XVII-lea, răspândite mai ales în Moldova, şi traducerilor româneşti realizate pe baza acestora¹⁸².

9. Formulată iniţial de N. Iorga, ca opinie datorată intuiţiei istoricului, abia motivată, vag, prin elementul lingvistic, ideea originii moldoveneşti a traducerii *Alexandriei* în limba română este susţinută de concluzia lui I. Gheţie şi de aceea a lui Al. Mareş, împreună, cu atât mai mult cu cât baza demonstraţiei nu a fost aceeaşi. De altfel, N. Iorga a fost prea puţin preocupat să motiveze realizarea traducerii *Alexandriei* în Moldova, în condiţiile în care aceasta, în concepţia sa, era necesară şi posibilă în împrejurările specifice generate de epoca lui Mihai Viteazul, în altă provincie românească.

Transmiterea Alexandriei

1. Cărţile populare pot fi studiate sub aceleaşi aspecte ale criticii textuale ca şi alte texte vechi, religioase sau juridice, dar problemele lor legate de transpunerea dintr-o limbă în alta şi de înaintarea prin secole sunt mai complexe. Un asemenea text nu poate fi transmis cu fidelitate, ca unul scriptural, căci astfel nu ar deveni ceea ce este, *carte populară*. Faptul a fost semnalat chiar în primele

¹⁸¹ Al. Mareş, *Introducere la Crestomaţia limbii române vechi*. Volumul I (1521–1639), alcătuit de Emanuela Buză, Magdalena Georgescu, Alexandru Mareş şi Florentina Zgraon. Coordonator Alexandru Mareş, Editura Academiei Române, [Bucureşti], 1994, p. 32.

¹⁸² Al. Mareş, *Moldova şi cărţile populare în secolele al XV-lea – al XVII-lea*, în volumul *Cărţi populare*, p. 295–296, 300–301.

studii consacrate subiectului, încă din secolul al XIX-lea. În anul 1867 Julius Zacher remarcase faptul că *Alexandria* prezintă prelucrări și variante în culturile care au adoptat-o și a pătruns, prin episoade mai mult sau mai puțin schimbate, în alte scrieri, încât „se încrucișează, se confundă, se amestecă și devine greu a despleti firul așa des împletit”, cum sintetiza M. Gaster în cartea sa din 1883¹⁸³. Și la noi, în cea mai veche lucrare în limba română consacrată cărților populare, B. P. Hasdeu scria în 1879: „Literatura poporană cea scrisă, ca și cea nescrisă, călătoresc din limbă în limbă; dar ele nicăieri nu se traduc, ci se t r a n s f o r m ă”; chiar prototipul *Alexandriei* „s-a transformat, în proză și-n versuri, la toate popoarele în Europa”¹⁸⁴. În afară de N. Cartoian, care a studiat prelucrarea și amplificarea romanului în manuscrisele românești, în deceniile din urmă acest aspect a fost menționat de I. C. Chițimia, care socotește că avem a face cu „transpuneri”, nu cu traduceri, întrucât apar „multe schimbări în spirit local”, eliminări și adaosuri, chiar „împrospătări de narațiune și stil”¹⁸⁵. În același spirit Dan Horia Mazilu observă cum prin „mici dezvoltări” copiii români au produs adevărate redacții „autohtonizate”¹⁸⁶.

2. Încă din 1910 N. Cartoian s-a referit la unele aspecte ale transmiterii versiunilor românești, indirect, în secțiunea consacrată cercetării autenticității celei mai vechi copii păstrate. Constată că în unele locuri copia din *Codex Neagoeanus* diferă și de versiunea redacției sârbe la care s-a raportat, dar și de alte manuscrise românești mai târzii: *lacune* (episodul cu arcașul indian, câteva detalii din capitolul despre Cleofila, Darie prevestind lui Alexandru

¹⁸³ M. Gaster, *Literatura populară română*, 1983, p. 13–14.

¹⁸⁴ B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, București, 1984, p. 15, 25.

¹⁸⁵ I. C. Chițimia, *Probleme*, p. 387–388; cf. și I. C. Chițimia, Dan Simonescu, în vol. *Cărțile populare...*, I, p. XXVII–XXVIII.

¹⁸⁶ *Alexandria sau modelul „popular”*, p. 10–18.

că va fi recunoscut de aceasta); *prefaceri de text* (o rugăciune rostită de Alexandru este redată în limba română în copia cea mai veche, dar în limba slavonă în unele manuscrise mai târzii). Autorul consideră că acestea din urmă descind dintr-un manuscris mai vechi decât *Codex Neagoeanus*¹⁸⁷. Procesul de alterare, prescurtare și amplificare în cursul transmiterii *Alexandriei* a fost descris de N. Cartoian într-un capitol din contribuția sa publicată în 1922: erori tipice actului copierii, datorate neatenției, confuziei ori ignoranței scribilor, generatoare de alte greșeli, fiecare copist adăugând la cele ale izvodului; prin confundarea slovelor, numele proprii au fost treptat alterate, dar și unele dintre cele comune; un pasaj devenit neclar poate fi omis (dar acesta nu este singurul motiv al selecției episoadelor copiate); apar lacune și prescurtări; lecturile scribului și biblioteca personală sunt adesea sursele pasajelor interpolate, ale amplificărilor, cele mai spectaculoase elemente ale procesului de constituire a prelucrărilor¹⁸⁸.

Mario Ruffini reia textual în lucrarea sa din 1964 pasajele semnalate de N. Cartoian ca interpolări în redacția românească a *Alexandriei*¹⁸⁹. Autorul greșește însă încercând să explice numeroasele intervenții în textul românesc al cărții populare altfel decât prin specificul acestui tip de literatură, anume printr-un climat cultural specific zonelor din estul Europei: „in un paese ove, come del resto in tutto l'oriente europeo, si alteravano perfino i libri religiosi e cronache”¹⁹⁰.

¹⁸⁷ CA 1910, p. 17–20.

¹⁸⁸ CA 1922, p. 20–29.

¹⁸⁹ Mario Ruffini, *La fortuna popolare*, p. 327–334.

¹⁹⁰ *Ibidem*, p. 328 (Nota explicativă nu este convingătoare: trimite, fără locuri anume indicate, la *Cartea cu învățătură* a lui Coresi, la *Psaltirea Scheiană* și la *Letopisețul* lui Grigore Ureche).

3. Putem deduce că între copia cea mai veche și manuscrisele ulterioare ajunse până la noi relația nu este directă, chiar dacă este vorba de o traducere unică. Sursa copiilor care o urmează ar trebui să fie o versiune mai completă decât cea din *Codex Neagoeanus*, derivată, direct sau indirect, din autograful traducerii. Aceasta deoarece în copia tânărului preot Ion Românul pare să se fi operat deja o selecție. Totuși, în clasificarea propusă de N. Cartoian ea este inclusă în așa-numita versiune „dezvoltată”, care păstrează textul primei traduceri „întreg”¹⁹¹. Nu se poate spune însă, pe această bază, în ce măsură prototipul traducerii românești prezintă o selecție a episoadelor din original, pe de o parte pentru că manuscrise ulterioare conțin fragmente ce nu apar în cea mai veche copie păstrată, în condițiile în care teza traducerii unice este acceptată, pe de altă parte pentru că N. Cartoian s-a raportat la redacția sârbească prin versiunile pe care le-a cunoscut (Jagić, mai ales Novaković), fiind conștient însă că nu a dispus de originalul direct al traducerii¹⁹².

4. Faptul că în rândul manuscriselor *Alexandriei* a apărut chiar o versiune „prescurtată”, identificată de N. Cartoian¹⁹³, înseamnă că procesul prelucrării ei pe teren românesc nu este neglijabil. Mai mult, scoaterea la iveală a altor copii ne-a permis să observăm că această redacție prescurtată nu este unică¹⁹⁴. În aceste condiții, conservarea urmelor originalului sârbesc până în edițiile moderne presupune o persistență aparte a acestei traduceri. M. Gaster, pe baza edițiilor din secolul al XIX-lea, observase acest

¹⁹¹ N. Cartoian, *Cărțile populare*, I, p. 283.

¹⁹² CA 1910, p. 77.

¹⁹³ CA 1910, p. 38–42; CA 1922, p. 6–8; N. Cartoian, *Cărțile populare*, I, p. 283.

¹⁹⁴ Florentina Zgraon, *Tradiția manuscrisă a Alexandriei. O redacție prescurtată sau mai multe?*, în vol. *Floarea darurilor. In memoriam Ion Gheție*, București, 2006 (sub tipar).

lucru încă din 1883¹⁹⁵, iar N. Cartoian a adus probe convingătoare¹⁹⁶, arătând că înşişi editorii moderni au menţinut acele frânturi de fraze în limba slavă, pentru a da cititorilor naivi iluzia exoticului. Aşadar, deşi este cartea populară cu cea mai mare circulaţie printre români timp de cel puţin trei secole, *Alexandria* s-a răspândit în prima şi unica traducere realizată în limba noastră, nu într-o formă dată, ci fiind supusă unor prelucrări evidente, păstrând însă cu o tenacitate remarcabilă specificul formei iniţiale, care mărturisea prin ea însăşi descendenţa din redacţia sârbească¹⁹⁷. Cea mai veche copie păstrată până astăzi din tradiţia manuscrisă care reflectă această traducere a *Alexandriei* în limba română apare în *Codex Neagoeanus* (ms. rom. BAR 3821), asupra căruia vom insista în cele ce urmează.

Ms. rom. BAR 3821. Descriere codicologică

1. Textul editat în contribuţia de faţă se păstrează în manuscrisul românesc catalogat 3821 în depozitele Bibliotecii Academiei Române. Nu este necesar să insistăm asupra importanţei introducerii acestui codice în circuitul ştiinţific. Vom spune doar că

¹⁹⁵ M. Gaster, *Literatura populară română*, 1983, p. 18.

¹⁹⁶ CA 1910, p. 42–48, 81–84; CA 1922, p. 6–19; N. Cartoian, *Elemente occidentale*, p. 64–68; N. Cartoian, *Cărţile populare*, I, p. 273–276; N. Cartoian, *Livres populaires*, p. 5–6.

¹⁹⁷ Cf. *Floarea darurilor*, singura carte laică populară care prezintă în cultura noastră o primă copie mai veche decât *Alexandria*. În cazul acesteia vechea traducere a fost înlocuită, practic, de o alta, care a avut şansa să fie imprimată în anul 1700 la Snagov de către Antim Ivireanul. A se vedea N. Cartoian, *Fiore di virtù în literatura românească*, p. 71; idem, «*Fiore di virtù*» dans la littérature roumaine, p. 512, 514; Alexandra Moraru, în volumul *Cele mai vechi cărţi populare în literatura română*, I, Editura Minerva, Bucureşti, 1996, p. 113.

acest lucru a fost subliniat de la început, fiind raportat la *Codex Sturdzanus*, descoperit și studiat cu câțiva ani mai devreme¹⁹⁸. În 1883 I. Bianu scria: „Acuma s-a descoperit un manuscris de la 1620 în care se află trei cărți poporane române. Nici una din aceste cărți nu era cuprinsă în manuscrisul mähăcean, și nu se cunoșteau — nici în manuscrise, nici în tipar — mai vechi de anul 1700. Aceste trei cărți sunt: *Alexandria*, *Floarea darurilor* și *Rojdanicul*”¹⁹⁹.

În continuare, I. Bianu notează tot ce se cunoaște, până astăzi, despre proveniența acestui volum: „Manuscrisul e proprietatea d-lui Profesor Ștefan Neagoe din Bârlad, care a binevoit a mi-l da spre a-l publica în *Columna lui Traian*. Proveniența manuscrisului o arată d-l Neagoe în următoarea notiță ce mi-a dat-o împreună cu el: «Manuscriptul meu, în limba română și jumătate în cea slavonă, scris la anul 1620 de popa din Sâmpetru în Transilvania, a fost proprietatea răposatului meu tată Dumitru Neagoe, și l-am descoperit la anul 1860 în satul meu natal Micăsasa, în Transilvania, între hârtiile tatălui meu. Acest manuscript îl păstra răposatul meu tată cu o mare evlavie, împreună cu o diplomă de hirotonie de preoție, scrisă tot în limba românească la anul 1780, prin care se preotește Petru Neagoe, un strămoș al meu ce fusese protopop al ținutului Cetăței de Baltă în Transilvania pe la finele secolului al 18-lea»”²⁰⁰. El a fost descris succint mai întâi de I. Bianu²⁰¹, iar apoi de N. Cartoian²⁰², și, mai recent, conform uzanțelor, atât în catalogul

¹⁹⁸ I. Bianu, *Codex Neagoianus*, p. 322–323.

¹⁹⁹ I. Bianu, *Codex Neagoianus*, p. 323.

²⁰⁰ I. Bianu, *Codex Neagoianus*, p. 323–324. Aceasta este sursa referirilor care au urmat: CA 1910, p. 12; CA 1922, p. 30; G. Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, III, București, 1987, p. 257.

²⁰¹ I. Bianu, *Codex Neagoianus*, p. 324–326, 445.

²⁰² CA 1910, p. 12; CA 1922, p. 30–32. Pe baza lucrărilor lui N. Cartoian reține unele elemente ale descrierii și Mario Ruffini, *La fortuna popolare*, p. 323.

general al manuscriselor Bibliotecii Academiei²⁰³, cât și în cel consacrat cărților populare²⁰⁴. „Dăruit Academiei Române de I. Bianu la 29 oct. 1910”, așa cum citim în însemnarea care apare pe prima dintre filele de gardă, el este cunoscut sub denumirea de *Codex Neagoianus*, propusă de I. Bianu, în amintirea fostului proprietar, profesorul Ștefan Neagoie din Bârlad.

2. Destul de uzat, volumul este desprins complet din legătura sa, realizată târziu, din carton învelit în pegamoid brun-roșcat. În 1883 nu se afla într-o stare mai bună: „a fost legat, dar legătura s-a rupt, și acum se află în stare rea”²⁰⁵. La legat au fost adăugate două file de gardă, de culoare gri șters: rectoul celei dintâi prezintă o însemnare cu cerneală neagră (redată *supra*) privind proveniența codicelui (datorată lui I. Bianu?), urmată de ștampila ovală, cu cerneală roșie, a instituției (ACADEMIA /*msse*/ ROMÂNĂ), care se regăsește și pe versoul celeilalte file de gardă; pe versoul primeia apare doar cota 3821, în creion roșu, subliniată. Copertele prezintă dimensiunea 10 cm x 15 cm, iar cotorul, desfășurat, 5 cm (x 10 cm).

3. Același, miscelaneul păstrează doar 196 de file²⁰⁶, format în -8°, cu suprafața de 14 cm x 9,3 – 9,8 cm, în funcție de gradul de degradare a marginilor: 9,3 cm – f. 57; 9,4 cm – f. 11; 9,5 cm – f. 7, 12, 40, 141, 163; 9,6 cm – f. 17, 102; 9,7 cm – f. 1, 33, 45, 50, 62, 69, 70, 87, 95, 111, 124, 127, 131; 9,8 cm – f. 55, 73, 119²⁰⁷. Carbonizarea este atât de avansată, încât deseori aceeași filă prezintă,

²⁰³ G. Ștrempel, *Catalogul*, III, p. 256–257.

²⁰⁴ M. Moraru, Cătălina Velculescu, *Bibliografia*, p. 55–56.

²⁰⁵ I. Bianu, *Codex Neagoianus*, p. 324.

²⁰⁶ Cf. I. Bianu, *Codex Neagoianus*, p. 324, reluat în CA 1910, p. 12 și CA 1922, p. 31: 194 de file.

²⁰⁷ Cele două cataloage citate *supra* rețin, ca o medie, probabil, lățimea 9,5 cm, întocmai ca în I. Bianu, *Codex Neagoianus*, p. 324, reluat în CA 1910, p. 12 și CA 1922, p. 30.

de-a lungul ei, valori diferite pentru lățime: f. 76, 77: 9,7 cm în partea de sus, respectiv 9,5 cm în partea de jos, unde a intervenit și operația de întoarcere a foilor.

4. Nu s-a făcut o numerotare originală a filelor. De referință este numerotarea mecanică a Academiei, realizată de două ori, pe file, de la 1 la 196 inclusiv. Cele două cifre identice, dar ușor de diferențiat după intensitatea tușului, sunt dispuse uneori distanțat, alteori apropiat, până la suprapunere: la f. 83, 135, 142 se observă doar cifra imprimată mai recent, probabil ca urmare a suprapunerii celor două numerotări; la f. 56, 152 apare numai imprimarea inițială, cu tușul mai șters, dar în continuare se păstrează corespondența celor două numerotări cu mașina.

Observăm însă și o numerotare realizată manual, pe pagini, cu cifre arabe: cu cerneală neagră până la p. 20 (așadar, numai pentru primele 10 file ale miscelaneului) și cu creion în continuare, de la p. 21 (f. 11^v). Este cuprinsă în această numerotare și pagina pe care scribul a lăsat-o albă: versoul ultimei file din *Alexandria*, anume f. 77^v, acum p. 154. Cifrele 201 și 301 nu se văd clar, dar nu au fost omise la numerotare. Se strecoară o singură eroare: sunt repetate cifrele 297, 298, ca pagini corespunzătoare filei 149, dar și filei 150, așa încât rezultă 390 de pagini în loc de 392 pentru întregul miscelaneu.

5. Caietele sunt formate din câte opt file. Scribul a numerotat prin slove-cifră numai caietele primului text al miscelaneului, *Alexandria*, aspect în legătură cu care vom reveni²⁰⁸.

²⁰⁸ Cf. I. Bianu, *Codex Neagoianus*, p. 445, unde, nefăcându-se distincția necesară, pare că se admite numerotarea caietelor pentru toate cele patru texte românești datorate aceluiași scrib: „Coala de hârtie, pe care a scris popa Ioan din Sâmpetru textele ce publicăm, a fost îndoită în 8 foi. Fiecare coală are un număr de ordine pe marginea din jos a întâiei și a ultimei pagine”. Autorul anunțase

6. Starea de conservare a acestui miscelaneu este destul de precară. Porţiuni mari din el nu au ajuns până la noi: aproximativ prima jumătate a romanului popular *Alexandria* (la care se adaugă şi unele file distruse din partea păstrată, în legătură cu care vom face referiri *infra*), aproximativ două treimi din ultimul text în limba română, anume *Rujdenița* (s-au păstrat numai filele pentru lunile septembrie–noiembrie, parțial și pentru decembrie). Aşa cum se prezintă astăzi, filele consacrate *Alexandriei* sunt cele mai uzate, pentru că ele constituie prima parte a codicelui, fiind, prin aceasta, mai expuse deteriorării, dar și pentru că a fost textul cel mai citit.

Urmele carilor sunt vizibile pe mici porțiuni ale unor file, în partea de jos, central, fără să afecteze lectura (f. 87–92, 105–107, 111–112 etc.). Tot în partea de jos a filelor este deseori sfâșiată hârtia, dar de regulă se poate reconstitui textul integral (f. 24, 41, de exemplu). Marea agresiune asupra acestui text a fost ruperea unor fragmente din filele sale, fragmente mici, dar din filele unui manuscris în -8°. Astfel, filele 1–15 prezintă în partea de sus un fragment rupt în forma unui triunghi cu vârful în jos, care nu atinge textul pe fila 1, ci doar rândul 1 pe fila 2, dar apoi afectează primele 3 rânduri pe filele 3–10, pentru ca apoi, până la fila 15, să fie în descreștere, pierzându-se din text din ce în ce mai puțin. Filele 26–38 au colțul din dreapta sus rupt, fără să se piardă însă din text. Fila 39 prezintă o ruptură în partea de sus, spre cotor, care știrbește numai primul rând. Filele 57–61 au colțul din dreapta jos rupt, ceea ce afectează ultimele 4–5 rânduri. Filele 54–56 prezintă rupturi spre cotor, tot în partea de jos (în special fila 56, în cazul căreia sunt afectate rândurile 11–16), iar filele 57–75 au fragmente rupte în aceeași poziție, textul fiind aici crușat. Din filele 54–86 lipsește

intenția sa: „Textele românești cuprinse într-acest volum se vor reproduce pe rând toate în *Columna*” (*ibidem*, p. 326).

colțul din dreapta sus, ceea ce afectează uneori numai un rând (f. 54–63, 65, 73–77), alteori chiar două rânduri (f. 64, 66–72); am făcut această remarcă numai pentru secțiunea consacrată *Alexandriei*, dar observăm că ruptura care cuprinde filele 54–86 include o mare parte din acest text (f. 54–77) și începutul celui care îi urmează în miscelaneu (f. 78–86 aparțin *Florii darurilor*). Coroborând precizările de mai sus, observăm că sunt file din *Alexandrie* care prezintă câte două fragmente rupte (f. 54–75), în câteva cazuri chiar trei (f. 57–61). Filele 1–86, în marea lor majoritate conținând textul *Alexandriei* (f. 1–77), reprezintă porțiunea cea mai afectată de ruperea unor fragmente de hârtie din întregul miscelaneu²⁰⁹. Aceste situații sunt cu totul rare în partea care urmează și afectează textul în prea mică măsură: f. 115 (colțul din dreapta jos), 160 (marginea dreaptă), 196 (marginile din dreapta și de jos). Adăugăm faptul că filele 80, 81, 82 și 133 sunt desprinse din legătura volumului, primele trei rămânând unite între ele la cotor.

7. În fața acestei stări de degradare avansată a codicelui, instituția protectoare a inițiat, cândva, o acțiune de restaurare, realizată, din păcate, cu totul necorespunzător. A fost folosită o hârtie (semi)transparentă la filele 1^v, 6^r, 56^r (în aceste situații, toate din *Alexandrie*, câte două fâșii), 93^r, 98^r, 190^v, 196^v (ultima din miscelaneu, acoperită complet). În cele mai multe cazuri a fost aplicată o hârtie groasă, albă, mată, e drept, cu intenția de a cruța, pe cât posibil, textul de la o deteriorare mai accentuată: f. 2^v, 4^r, 5^r, 8^v, 9^v, 10^v, 13–15, 29^r, 30^r, 31^r, 32^v, 33^v, 37^r, 38^r, 39^r, 40^v, 42^v–43^r, 44^r, 45^r, 49^v–50^r, 76^v–77^r, 104^v, 121^v–122^r, 133, 187^v, 190^v–191^r.

8. Scribul a fost preocupat în oarecare măsură și de ornamentica manuscrisului, realizată prin alternarea cernelurilor, prin inițiale și mai ales prin frontispicii sau viniete în peniță.

²⁰⁹ A se vedea și CA 1910, p. 12, 15 și CA 1922, p. 31.

Privitor la cerneală, miscelaneul a fost descris astfel: „Textul cu cerneală neagră. Titlurile și inițialele sânt scrise cu roșu”²¹⁰; „textul cu cerneală neagră; titlurile și începuturile capitolelor cu cerneală roșie”²¹¹. Cerneala este maronie, cu nuanțe diferite chiar pe aceeași pagină, alternând între cărămiziu și maro închis, care poate fi, eventual, pe alocuri, apropiat de negru. Chiar și cea roșie are o nuanță stinsă, potolită, deloc stridentă. Ea este, într-adevăr, folosită pentru titluri și inițiale, chiar pentru realizarea frontispiciilor, dar și pentru segmente grafice care cu greu s-ar putea încadra în aceste categorii, dacă nu cumva trebuie să admitem că scribul avea o viziune proprie despre titluri. El încerca, probabil, să marcheze începutul paragrafelor, fiind inegal în fixarea lor (poate la acest lucru se referea și N. Cartoian vorbind de „începuturile capitolelor”).

Realizarea inițialelor nu dovedește aplicarea unui model, ci, dimpotrivă, o oarecare diversitate. Aceeași slovă folosită ca inițială în mai multe locuri prezintă dimensiuni și motive diferite. În general, cele din textul *Alexandriei* sunt mai simple (ne vom referi la ele mai jos). În celelalte texte din codice inițialele sunt mai ornamentate (f. 87, 91, 103 etc.).

De obicei, titlurile cărților din miscelaneu sunt precedate de câte un frontispiciu, exceptând f. 137^r. În realizarea lor, albul hârtiei este folosit ca o culoare aparte, alături de cerneluri, pentru trasarea motivelor: f. 78^r (6,5 cm x 3 cm), 126^v (7 cm x 1,3–1,4 cm; aici nu precedă un titlu, ci numai o însemnare mai amplă a scribului, inserată între două texte), 128^r (7 cm x 0,7–0,8 cm), 142^r (peste 6 cm x 0,8 cm; partea dinspre cotor a frontispiciului este ruptă, dar el nu putea fi mai mare de 7 cm).

²¹⁰ G. Ștrempel, *Catalogul*, III, p. 257.

²¹¹ CA 1922, p. 31; a se vedea și CA 1910, p. 13.

În *Alexandria*, text acefal, s-a pierdut frontispiciul principal, dar apar alte trei frontispicii, precedând, de fiecare dată, capitolele marcate de scrib prin (sub)titluri individuale: f. 31^v (6,5 cm x 1,5 cm), 40^v (6,5 cm x 0,7–0,9 cm), 45^r (6,6 cm x 0,5–0,6 cm).

În realizarea frontispiciilor unele motive se repetă: cele de la f. 31^v, 45^r, 128^r formează un grup, iar cele de la f. 40^v, 126^v un alt grup. Uneori este folosită o singură culoare, combinată cu albul hârtiei: 45^r, 128^r. Frontispiciul de la f. 40^v se distinge prin faptul că prezintă la colțurile superioare ale chenarului, în afara lui, același contur, sugerând flori sau aripi.

9. Manuscrisul înregistrat la BAR sub cota 3821 este un *codex miscellaneus* neomogen, care conține cărți populare, un text juridic și unul religios, acesta din urmă fiind redat în limba slavonă. Detaliem structura sa compozițională²¹²:

f. 1^r/1–76^v/9: [*Alexandria*], text acefal²¹³;

f. 76^v/10–76^v/16: însemnare a scribului în limba slavonă;

f. 77^r/1–77^r/16: însemnare a scribului în limba română ;

f. 77^v: albă;

²¹² Redată, cu unele deosebiri, și în I. Bianu, *Codex Neagoianus*, p. 324–326 (aici se face referire la file pentru primele două texte – cu o eroare: 121 în loc de 125 – și la pagini pentru celelalte texte românești; despre textul slavon se arată că are 53 de file în loc de 55, diferență ce rezultă din aprecierea că miscelaneul ar avea în total 194 de file în loc de 196); CA 1910, p. 12–13; CA 1922, p. 31 (despre textul în limba slavonă: 53 de file, ca mai sus, cu aceeași explicație); M. Moraru, Cătălina Velculescu, *Bibliografia*, p. 55–56; G. Ștrempel, *Catalogul*, III, p. 256.

²¹³ Cf. G. Pascu, *Istoria literaturii*, p. 34, după care *Alexandria* din *Codex Neagoianus* ar avea numai 48 de file. În fapt, au fost selectate filele care conțin *Floarea darurilor* (78–125) și, ca urmare, însemnarea de la f. 77^r este socotită a fi „nota de la începutul textului”, iar cea de la f. 126^v–127^v „cea de la sfârșit”.

f. 78^r–126^v: *Dulce învăţetura din toate capetele cărţilor lui Hristos şi a svinţilor apostoli ş-a prorocilor ş-a mai marilor patriiarşi prea cuvinoş părinţi, din carte ce să chiamă Albinuşe-poveste;*

f. 126^v/3–127^v/15: însemnare a scribului în limba română;

f. 128^r–136^v: *Pravila sfinţilor părinţi 318, după învăţătura mar<e>lui Vasilie;*

f. 137^r–141^v: *Începuii Rujdeniţa;*

f. 142^r–196^v: [Н]АЧАЛО ВЕ(Ч)РНИИ²¹⁴.

10. În privinţa suportului de hârtie, miscelaneul prezintă mai multe sorturi, repartizate, cum vom vedea, pe grupe de texte: a) f. 1–81; b) f. 82–141; c) f. 142–196.

a) Această secţiune include tot ce s-a păstrat din *Alexandrie*, inclusiv însemnările aferente (f. 1–77), şi numai primele file din *Floarea darurilor* (f. 78–81), care aparţin ultimului caiet numerotat de scrib. Filigranul, vizibil în partea superioară a filelor, spre cotor, reprezintă o ancoră cu treflă: f. 4^r–5^v, 30^r–31^v. Se pare că o parte din marginile filelor s-a pierdut la tăiere, încât reconstituirea lui nu este lipsită de dificultate. Alte file pe care se poate vedea mai clar, fie partea superioară, fie cea inferioară: 36^r, 54^r, 61^r, 62^r, 63^r, 66^r, 73^r, 75^r.

Distanţa între căluşuri este de 2,8 cm. (f. 1, 5, 25 etc.). La o lăţime a filei de 9,3–9,8 cm, apar trei sau patru căluşuri, în funcţie de distanţa până la margine (0,4 cm – f. 79, 0,5 cm – f. 29, 1,5 cm – f. 75, 1,9 cm – f. 76, 2 cm – f. 30, 31), respectiv până la cotor (0,5 cm – f. 78, 79, 0,7 cm – f. 77, 1 cm – f. 1, 1,7 cm – f. 30, 31, 2 cm

²¹⁴ Sl., în trad.: *Începutul vecerniei*. În secţiunea cu text slavon (f. 142^r–196^v) apar şi referiri la alte slujbe religioase, în legătură cu care a se vedea M. Moraru, Cătălina Velculescu, *Bibliografia*, p. 55–56. Cf. G. Ştrempel, *Catalogul*, III, p. 256, unde se propune titlul generic reconstituit *Rânduiala vecerniei*. Textul slavon a mai fost denumit în acelaşi fel în I. Bianu, *Codex Neagoianus*, p. 326 şi în CA 1910, p. 13, CA 1922, p. 31.

– f. 54, 76, 2,4 cm – f. 74, 75). Rareori, probabil datorită deplasării călușurilor pe sită, pe aceeași filă distanța între călușuri pare să fie de 2,8 cm, dar și de 3 cm (f. 30, 31, 74, 77), alteori numai de 3 cm (f. 54, 78, 79).

Vărgăturile au o densitate de 7/1 cm.

b) În această secțiune sunt cuprinse toate celelalte texte scrise în limba română după *Alexandrie* (exceptând filele 78–81, primele din *Floarea darurilor*, care sunt parte componentă a ultimului caiet numerotat de scrib), așadar filele 82–141.

Această hârtie nu prezintă filigran.

Între călușuri distanța este mai mică, de regulă 2,2 cm. Distanța de la călușul exterior până la margine prezintă unele variații (0,2 cm – f. 82, 128, 0,5 cm – f. 83, 88), uneori chiar în cazul aceleiași file: 0,5 cm în partea superioară și 1,2 cm în partea de jos a filei 94. Același lucru se poate spune despre distanța de la căluș spre cotor, variabilă după cum s-a pliat coala: 0,2 cm – f. 128, 1,8 cm – f. 83, 2 cm – f. 82, 88, chiar 2 cm în partea superioară și 1,5 cm în partea de jos a filei 94. Unele mici alternanțe între distanțele dintre călușuri favorizează măsurarea de tipul: 4,5 cm pentru două dimensiuni alăturate (când trei călușuri sunt vizibile) – f. 90, 99, 100, 106, 109, 117, 118, 120, 139, 141. Cu totul rar am întâlnit situația în care cei 4,5 cm se realizează nu prin însumarea distanțelor 2,2 cm + 2,3 cm, ci prin însumarea distanțelor 2,5 cm + 2 cm (f. 105, 111). Alteori alternează distanța de 2,2 / 2,3 cm între călușuri cu cea de 2,5 cm: f. 82, 83, 86, 88, 101, 119. Când pe o filă sunt vizibile patru călușuri, cele trei dimensiuni însumate prezintă diferențe minore: 6,8 cm (f. 94, 110), 7 cm (f. 95, 96, 97, 116, 122, 125, 130, 132, 133, 135, 136, 137, 138, 140), 7,1 cm (f. 121), 7,2 cm (f. 98, 123, 129), 7,3 cm (f. 119). Rareori am putut distinge cinci călușuri pe o filă (f. 128, 131), care încadrează distanțe cumulate de 9,3 cm, respectiv 8,9–9 cm.

Sita este mai deasă decât la precedentul sortiment de hârtie, prezentând o vărgătură la un milimetru: 10/1 cm.

c) Filele 142–196, care conţin ultimul text din miscelaneu, de redacţie slavonă, reprezintă un al treilea sortiment de hârtie: mai deschisă la culoare şi mai fină decât cele descrise mai sus.

Prezintă filigran, dar este diferit de cel care apare în primul text al codicelui („aripi”? „lambriuri”?). Fragmente de filigran se pot vedea la filele 145, 146, 149, 150, 153, 154, 157, 158, 161, 162, 164, 165, 167, 168, 171, 172, 177, 178, 182, 183, 185, 186, 188, 189, 192, 193.

Distanţa între căluşuri nu este riguros identică: 2 cm (f. 190), 2,2 cm (f. 192, 195), 2,3 cm (f. 145, 147, 196), 2,5 cm (f. 143, 149, 175). Dimensiunile a două distanţe între căluşuri luate împreună pot fi de 4,5 cm (f. 187, 189, 193), 4,6 cm (f. 160), 4,7 cm (f. 142), 4,8 cm (f. 157), iar pentru trei distanţe am notat 6,5 cm (f. 181, 188), 6,6 cm (f. 183, 191, 194), chiar 7 cm (f. 144, 146, 158, 165 — în ultima situaţie cu distribuţia 2,5 cm spre margine + 4,5 pentru alte două intervale alăturate).

Sita este foarte deasă, prezentând cel puţin o vărgătură pe milimetru.

11. Delimitarea filelor miscelaneului pe sorturi de hârtie uşurează abordarea unui alt aspect al descrierii codicologice, anume numărul scribilor.

Codex Neagoeanus este asociat cu numele copistului popa Ion Românul din Sânpetru, cel care-şi asumă scrierea *Alexandriei* şi a *Florii darurilor* (a se vedea *infra* însemnările sale).

N. Cartoian este singurul care se pronunţă cu privire la contribuţia a doi copişti: „Cele dintâiu patru texte româneşti sunt scrise de aceeaşi mână, pe hârtie mai groasă (...). Al cincilea text — cel slavonesc — e scris de altă mână, pe hârtie mai subţire, cu

cerneala spălăcită și pare mai vechiu decât restul manuscrisului”²¹⁵.

Cu mult înaintea sa, în 1883, I. Bianu semnalase ideea că textul slav ar putea fi mai vechi²¹⁶. Afirmând aceasta, I. Bianu admitea, probabil, tacit, existența a (cel puțin) doi scribi. Mai târziu, în 1959, G. Ștrempel afirma, tot în mod tacit, realizarea acestui miscelaneu de către (cel puțin) două mâini, de vreme ce în paragraful consacrat copistului „Ion Românul (Pr.)” din „Transilvania. Sânpetru-Hunedoara”, de la care nu a ajuns până la noi decât ms. rom. BAR 3821, apare mențiunea: „196 ff. [aproximativ 1–141]”²¹⁷. Așadar, din totalul de 196 de file ale codicelui, numai primele 141 sunt datorate acestui scrib (de ce însă *aproximativ?*). Autorul nu reia informația cu privire la numărul scribilor ulterior, în catalogul general al manuscriselor conservate la BAR²¹⁸. Ion Gheție a menționat acest lucru, deși contribuția sa nu avea în vedere descrierea codicelui²¹⁹.

Coroborând aspectul scrierii cu varietatea sorturilor de hârtie delimitate, putem spune că, într-adevăr, *Codex Neagoeanus* este realizat de doi scribi, nu de unul singur: popa Ion Românul, cel ce-și declară identitatea în însemnările sale, este copistul textelor românești, care cuprind filele 1–141, adică pe cele provenite din primele două sorturi de hârtie; al treilea fel de hârtie, din care provin filele 142–196, cele ce conțin textul slavon, a fost folosit, la o dată

²¹⁵ CA 1922, p. 31; a se vedea și CA 1910, p. 13, unde existența a doi scribi este afirmată în aceiași termeni, mai puțin referințele la calitatea hârtiei întrebuințate de fiecare în parte. Observăm că, după descrierea propusă de noi *supra*, hârtia celor patru texte românești, mai groasă, într-adevăr, decât a ultimului text din codice, provine, de fapt, din două sorturi: a + b în raport cu c.

²¹⁶ I. Bianu, *Codex Neagoianus*, p. 326.

²¹⁷ G. Ștrempel, *Copiști*, p. 130–131.

²¹⁸ Cf. G. Ștrempel, *Catalogul*, III, p. 256–257.

²¹⁹ Ion Gheție, *Unde s-au tradus și unde s-au copiat textele din Codex Neagoeanus?*, p. 545.

anterioară, se pare, de un alt copist, al cărui scris este diferit: corp de literă mai mare, inițiale mult mai împodobite, cerneala mai deschisă la culoare, maronie.

Acest text slavon, datorat altui copist, scris pe o hârtie cu caracteristici diferite, probabil la o dată anterioară, a putut fi alăturat la legare textelor românești datorate papei Ion Românul, constituindu-se astfel miscelaneul cunoscut sub numele *Codex Neagoeanus*.

12. Pentru a încheia această descriere codicologică a ms. rom. BAR 3821, redăm aici însemnările scribului textelor românești, prin care el transmite cele mai vechi și mai autentice informații despre acestea. Ignorând deosebirile de transcriere, menționăm că aceste însemnări au fost redată de regulă ori de câte ori descrierea codicelui sau, după caz, numai a *Alexandriei*, a făcut obiectul cercetării²²⁰. Prima parte a însemnării de pe fila 76^v poate fi socotită o formulă de încheiere a textului propriu-zis, obișnuită mai cu seamă în textele religioase²²¹.

(76^v/10–76^v/16) *Āu našemu sla(ṽ) i dr̄žava, v̄i premnogi veki i va veki vekom, amini²²². Āu da pro(ṣ)ti. Trudiṽše(ṣ) mlađo po(ṗ) Io(n) Vlahi²²³.*

²²⁰ I. Bianu, *Codex Neagoianus*, p. 324–325, 325–326 (redate cu caractere chirilice); CA 1910, p. 13–14; CA 1922, p. 32; N. Cartoian, *Cel mai vechi zodiac românesc: Rujdenița papei Ion Românul (1620)*, în „Dacoromania“, V, 1927–1928, Cluj, 1929, p. 584–585; G. Ștrempel, *Copiști*, p. 130–131; M. Moraru, Cătălina Velculescu, *Bibliografia*, Partea I, p. 55 (aici numai însemnarea de la f. 77^r), Partea a II-a, p. 271 (aici însemnarea de la f. 126^v–127^v, în capitolul *Floarea darurilor*); G. Ștrempel, *Catalogul*, III, p. 256–257.

²²¹ Probabil de aceea G. Ștrempel o omite în descrierile sale, semnalate în nota precedentă.

²²² Scris: аѣѣ. Slova н nu se vede, iar semnul surmontat pare a fi chendimă (=i). Slova м este marcată în partea superioară cu o bară orizontală;

(77^v/1–77^v/16) Cu mila lu Dumne[zău. sf]ârșiiu eu, popa Ion din Simpietru, această carte ce să chiamă²²⁴ Alexandric. *M(̄s)ci*²²⁵ cireșeriu să începu, în 15 zile, și să sfârși în luna lu agust. 4 zile, *vī le(̄t) 7128*²²⁶, în zilele lu Betlian Gabor craiu. Și cine va ceti aice și va afla greșit, au²²⁷ cuvânt neplin, au netocmit, să nu mă blăstemați²²⁸, ce ziceți *Bu da pro(̄s)tr*²²⁹, cum și voi să fiți iertați la zua de județ, că am scris în grabă. Amin. /

(126^v/3–127^v/15) Din voie Tatălui și cu²³⁰ ajutoriu/ Fiiului și cu săvârșitu/ Duhului Svânt, adecă eu, mult greșit și ticălos popa Ion din sat din Simpetru, scriș această carte ce să cheamă Alixandrie²³¹ și cu Darovanie, și²³² mă usteniiu²³³ cât putuiu și o scriș să cetască și să

dacă aceasta substituie slova н (în varianta =), am putea admite că semnul suprascris nu reprezintă chendima, ci slova н. Altfel, se impune lecțiunea: *ami<n>ī*.

²²³ Sl., în trad.: *Dumnezeului nostru slava și puterea, în toți vecii și în vecii vecilor, amin! Dumnezeu să ierte. S-a trudit tânărul popă Ion Românul.*

²²⁴ Scris: КАМЬ.

²²⁵ Sl., în trad.: *luna.*

²²⁶ Sl., în trad.: *în anul 7128 (=1620).*

²²⁷ În continuare apar slovele въ, barate (probabil scribul a anticipat segmentul grafic care în cuvântul următor apare după slova Ѹ, ca și aici).

²²⁸ Scris: ГЛѢСТЕМАЦИ.

²²⁹ Sl., în trad.: *Dumnezeu să ierte.*

²³⁰ Cuvânt precedat de lexemul ДНѦ, barat cu două linii de scrib.

²³¹ Scris: АЛѦГАНДРІЕ.

²³² În continuare apare segmentul grafic *cu dar-*, barat (copistul a reluat cuvintele și cu *Darovanie*; observând eroarea, a menținut conjuncția, care se încadra în context, și a anulat celelalte cuvinte — din *Darovanie* notase doar primele trei semne și începuse slova o).

²³³ Scris: ѸСТЕНЮ.

socotiască bine ce este împărăție ceștii lumi // deșarte²³⁴ și mângânoase. Pintr-ace dom[ne]voastră încă vă rog pre²³⁵ toată fire de om cui Dumnezeu o va da această carte a ceti sau a scrie, socotiți și mai bine ce voiu fi greșit, sau cuvânt nesfâr<și>t, sau slovă neîmplută, iar domnevoastră să deregeți și să nu mă blăstemați, ce să ziceți „Dumnezeu ierte!”, să vă ierte și pre voi Dumnezeu la învricatul județ, când va zice: „Viniți, blagosloviții de părintele meu²³⁶, de moștiniți împărăție ceea²³⁷ gătită voua²³⁸ / din tocmala lumiei”, ce Tu, milostiv domn Isus Hristos, aceea²³⁹ ne dă, amin.

Începu-să a să scrie această carte ce să cheamă Alixa<n>drie în luna lu cireșeriu 15 zile și să sfârși în luna făurariu în 15 zile, *v lě(t) 7128, a o(t) ro(ž) Hvā 1622²⁴⁰, crug sīncu²⁴¹ 16²⁴², a luni<i> 3, zlatočī(s)lō²⁴³ 3, temelie²⁴⁴ 3, u selo eže narečetsī²⁴⁵ Simpetru. Za(č) koncī Hs²⁴⁶.*

²³⁴ Scris: Дешартѣ.

²³⁵ Scris: прѣ.

²³⁶ Scris: мееу.

²³⁷ Scris: чєж; altă interpretare: *ce e* („este”).

²³⁸ Scris: वोа; altă lecțiune: *voava*.

²³⁹ Scris: ачєж.

²⁴⁰ Sl., în trad.: *în anul 7128 (=1620), iar de la nașterea lui Hristos 1622.*

²⁴¹ Sl., în trad.: *soare/ul.*

²⁴² Scribul a avut unele ezitări notând această slovă-cifră: inițial probabil *ēi*, semn anulat printr-o pată de cerneală; cifra *śī*, admisă de toți cei care au transcris însemnarea, pare barată de copist; interliniar apare slova-cifră *žī*.

²⁴³ Sl., în trad.: *numărul de aur.*

²⁴⁴ Scris: мемелниє, probabil după sl. *темелниє*.

²⁴⁵ Sl., în trad.: *în satul care se cheamă.*

²⁴⁶ Sl., în trad.: *Începutul <și> sfârșitul <este> Hristos.*

Alexandria din ms. rom BAR 3821. Descriere

1. Cea mai veche copie păstrată a *Alexandriei* în limba română este primul text dintr-un miscelaneu acefal, așadar nu s-a păstrat titlul original al scrierii. Cele 76 de file păstrate din acest text conservă aproximativ jumătatea a doua a narațiunii (f. 77, considerată ca aparținând acestuia, conține însemnarea scribului).

Astfel, cea mai veche versiune în limba română a *Alexandriei* nu oferă nimic cititorilor despre nașterea misterioasă a eroului său, despre copilăria și învățătura acestuia, despre calul lui năzdrăvan Ducipal ori despre inițierea în mânăuirea armelor și primele succese militare (Solun, Atena, Egipt, Ierusalim etc.), despre campania împotriva marelui rege Darius (inclusiv travestirea lui Alexandru însuși ca sol) și urmările victoriilor lui Alexandru Macedon (moartea lui Darius, căsătoria lui Alexandru cu Roxana sau Ruxandra, fiica acestuia, preluarea împărăției lui), care astfel se pregătește să devină conducătorul întregii lumi. Nici măcar capitolul consacrat explorării zonelor nelocuite de oameni nu se păstrează integral (lipsește referirile la Cris-Împărat, la furnicile uriașe, la piticii amenințați de cocori), ci numai de la episodul în care apare statuia lui Sanhos-Împărat. Departă de „lumea mirului”, Alexandru cu voievozii și cu oștenii săi trăiesc momente nemaipomenite, în care fabulosul și miticul coexistă, spre desfătarea cititorilor: lupta cu sălbaticii, curțile împăratului Araclie și istoricul sosirii lui pe aceste meleaguri, oamenii cu șase mâini și cu șase picioare, oamenii cu un cap de om și cu un cap de câine, lacul cu raci uriași, bărbatul uriaș și femeia uriașă reprezentând pe Adam și pe Eva, țara nagomudrilor („înțelepților goi”), unde Alexandru are o lungă conversație cu împăratul Evant, vederea raiului, lacul cu apă vie, peștera plină de comori, lacul cu peștele-împărat ucigaș, țara ispolinilor (jumătate — om, jumătate — cal), oamenii cu un picior, o mână, un ochi și cu

coadă de oaie. Întorcându-se „din pustine la mir”, Alexandru atacă India, ţara lui Por-Împărat. Pe lângă corespondenţa de război şi pregătirile militare, eroul se preocupă şi de reluarea relaţiei cu mama şi cu dascălul său Aristotel, aflaţi în Macedonia. De aici încolo, în a doua treime din partea conservată, capitolele sunt mai încheiate: războaiele cu Por, învingerea acestuia în luptă corp la corp, preluarea împărăţiei şi a bogăţiilor sale; supunerea împărăţiei amazoanelor, după un schimb de scrisori pline de savoare între Alexandru şi regina Talistrada; supunerea împărăţiei Cleofilei Candachi şi a fiilor ei, acţiune arborescentă plină de elemente mai puţin războinice (pilda cu privire la pericolele care apar de oriunde, peştera-iad, travestirea lui Alexandru, recunoaşterea şi reţinerea lui de către înțeleapta Cleofila). În ultimele 20 de file din secţiunea păstrată, Alexandru Macedon înfăţişează un personaj care, deşi tânăr şi cuceritor al întregii lumi locuite, se află el însuşi sub semnul morţii: cei apropiaţi nu reuşesc să-i alunge tristeţea provocată de aşteptarea morţii iminente, iar el este preocupat de corespondenţa cu mama sa, de organizarea unor primiri fastuoase în onoarea acesteia şi a lui Aristotel, de împlinirea unor fapte bune (oferă daruri împărăteşti nu numai celor din familia sau din serviciul său, ci şi unor oameni simpli, cum ar fi tânăra înzestrată la cererea tatălui ei, cerşetorul care primeşte nu un ban, cum a cerut, ci o cetate, graţiază un tâlhar şi cu alt prilej 3000 de tâlhari) sau măcar de oferirea unor sfaturi înțelepte (turcul bătrân ce-şi vopsea barba, ostaşul lipsit de curaj, locuitorii Alexandriei, care primesc moaştele prorocului Ieremia). Finalul este însă implacabil: Alexandru moare, otrăvit de un slujitor al său. Accentele de jale sunt copleşitoare: Ducipal îl răzbună, iar soţia iubită se sinucide lângă trupul lui, după ce rosteşte, în bună tradiţie populară, un bocet celebru. Lumea continuă să existe, căci împărăţiile sunt împărţite între voievozii lui Alexandru.

Insistând, în cele de mai sus, asupra succesiunii elementelor narative din partea conservată a textului, nu ilustrăm afirmația după care s-ar fi pierdut aproximativ jumătate din cuprinsul său. Pentru aceasta vom compara versiunea din *Codex Neagoeanus* cu cea din ms. rom. BAR 1867, scris în Țara Românească în anul 1717, cel mai vechi pe care l-a cunoscut N. Cartoian în afara celui editat. După clasificarea sa, propusă în 1910, ambele fac parte din „grupa A”, care „ne înfățișează o versiune mai dezvoltată” (este drept, din A₁, respectiv din A₂)²⁴⁷, așadar sunt comparabile din acest punct de vedere. În plus, au același format: în -8°. *Alexandria* din ms. rom. BAR 1867 ocupă primele 157 de file²⁴⁸, dintre care partea corespunzătoare celei păstrate în *Codex Neagoeanus* reprezintă aproximativ jumătate: f. 81^r–157^r.

2. În descrierea codicologică de mai sus apar elemente cu referire la textul *Alexandriei* din *Codex Neagoeanus*, asupra cărora nu este necesar să revenim: dimensiunea filelor (14 cm x 9,3–9,8 cm); lipsa numerotării originare a acestora; dubla numerotare mecanică, realizată pe file; numerotare manuală, pe pagini, cu cerneală neagră la început și cu creion în continuare (de la p. 21 = f. 11^r); numeroase rupturi ale unor fragmente de hârtie chiar și din partea conservată a textului, uneori câte două sau trei la o singură filă, acesta fiind textul cel mai afectat din codice; încercări de restaurare; cerneala folosită de scrib; frontispiciile sau vinietele realizate de acesta la începutul unor capitole din *Alexandrie* (poate este mai potrivit, în acest caz, termenul de vinieta: f. 31^v, 40^v, 45^v);

²⁴⁷ CA 1910, p. 38; a se vedea p. 31–48, iar pentru ms. 1867: p. 35, sub nr. IX. Clasificare menținută și în CA 1922, p. 6–8.

²⁴⁸ Miscelaneu acefal: lipsesc circa două file de la începutul *Alexandriei* — pentru *incipit* se poate vedea M. Moraru, Cătălina Velculescu, *Bibliografia*, p. 56.

descrierea suportului de hârtie pe care apare textul *Alexandriei* (sub a din paragraful 10); însemnările copistului.

Ne vom referi în cele ce urmează la alte elemente ale descrierii, privitoare exclusiv la *Alexandrie*.

3. *Alexandria* este singurul text din codice care prezintă signatura chirilică a caietelor, efectuată de către scrib, pe prima și pe ultima dintre cele opt file ale fiecăruia²⁴⁹, în partea de jos:

7^v: . $\overline{\text{A}}$.²⁵⁰ (0,6 cm²⁵¹, spre exterior, fără să depășească linia textului); — sfârșitul caietului al patrulea;

8^r: $\overline{\text{E}}$ (0,9–1 cm, central; punctele care încadrează slova-cifră par plasate în acest caz la nivelul tildei);

15^v: $\overline{\text{E}}$. (0,9–1 cm, central; aici cu ison);

16^r: $\overline{\text{S}}$. (0,7 cm, spre exterior, chiar depășind linia textului);

23^v: $\overline{\text{S}}$ (0,6 cm, central);

24^r: $\overline{\text{Z}}$ (0,6 cm, spre exterior, pe linia textului);

31^v: $\overline{\text{Z}}$ (1 cm, central, puțin spre cotor);

32^r: $\overline{\text{II}}$ (0,4 cm, central, puțin spre margine);

39^v: $\overline{\text{II}}$. (0,4 cm, central);

40^r: $\overline{\text{E}}$. (0,8 cm, central);

45^v: $\overline{\text{E}}$. (0,6 cm, dar s-a pierdut parțial prin tăierea hârtiei; central, puțin spre margine);

46^r: $\overline{\text{I}}$.²⁵² (0,6 cm, spre exterior, puțin înainte de linia textului);

²⁴⁹ A se vedea și CA 1910, p. 14, CA 1922, p. 31; cf. I. Bianu, *Codex Neagoianus*, p. 445, loc comentat *supra*.

²⁵⁰ Aici, ca și în alte locuri, punctele care încadrează slova-cifră nu sunt plasate la baza, ci la mijlocul semnului (ele nu apar în toate situațiile).

²⁵¹ Înălțimea slovelor-cifre este măsurată incluzând tilda.

²⁵² Aici, ca și la f. 53^v și 54^r, semnul $\overline{\text{I}}$ prezintă mici bare orizontale sus, jos și chiar la mijloc.

53^v: $\bar{\text{r}}\bar{\text{i}}$ (0,4 cm, central, puțin spre margine);

54^r: $\bar{\text{a}}\bar{\text{i}}$ (0,5 cm, spre exterior, aproximativ pe linia textului);

64^v: $\bar{\text{B}}\bar{\text{I}}^{253}$ (0,4 cm, spre exterior, aproximativ pe linia textului;

aici slova-cifră este marcată de scrib prin șapte linii orizontale, una sub alta²⁵⁴);

65^r: $\bar{\text{r}}\bar{\text{i}}$ (0,4 cm — dimensiune parțială, tăietura hârtiei segmentând slova-cifră cam la jumătate; spre exterior, pe linia textului);

72^v: $\bar{\text{r}}\bar{\text{i}}^{255}$ (0,5 cm, spre exterior, aproximativ pe linia textului);

73^r: $\bar{\text{A}}\bar{\text{i}}$ (0,9 cm, central).

Slovele-cifră care apar pe rectoul filelor notează, în mod evident, începutul caietului respectiv, iar cele care apar pe versoul acestora notează sfârșitul lui. Lipsesc în întregime primele trei caiete și, imediat după ele, cea dintâi filă a caietului al patrulea, deci 25 de file (3 x 8 + 1) de la începutul textului *Alexandriei*²⁵⁶. S-au pierdut alte două file din caietul al IX-lea (40^r–45^v) și cinci file din caietul al

²⁵³ Probabil copistul nu cunoștea bine sistemul de notare a numeralelor. Scris inițial: $\bar{\text{B}}\bar{\text{H}}$, central, cu aceeași cerneală și aceeași formă a tildei, fiind vizibile dedesupt numai două linii orizontale (hârtie ruptă); acest grup de semne, cu H (=8) în loc de $\bar{\text{i}}$ ($\bar{\text{i}}$) (=10), a fost anulat de scrib. A se corela cu situația de la f. 72^v.

²⁵⁴ Nu este singurul loc unde procedează astfel: a se vedea f. 39^v, unde se văd numai trei linii sub cifră, celelalte putând fi pierdute prin tăierea hârtiei; tăierea hârtiei face să se piardă uneori și din dimensiunea slovei-cifră, ca la f. 45^v și mai ales la f. 65^r.

²⁵⁵ Scris inițial: $\bar{\text{r}}\bar{\text{H}}$, central; grup de semne anulat de scrib, înainte de a nota tilda. A se corela cu situația de la f. 64^v.

²⁵⁶ Întocmai cum citim în prima descriere a textului, anume în I. Bianu, *Codex Neagoianus*, p. 445. Ulterior, în descrierile succesive ale lui N. Cartojan, se strecoară erori: „s-au pierdut 3 coale de la început și prima foaie din coala 5” (CA 1910, p. 15); „s-au pierdut 4 coale de la început și prima foaie din coala a 5-a” (CA 1922, p. 31). Evident, prima eroare a generat-o pe cea de-a doua.

XI-lea (54^r-56^v)²⁵⁷. Nu se văd slovele-cifra care presupunem că au fost notate de scrib pentru a marca sfârşitul caietului al XI-lea (54^r-56^v) şi începutul caietului al XII-lea (57^r-64^v), căci filele 56 şi 57 prezintă câte două şi chiar câte trei fragmente de hârtie rupte, cum am arătat mai sus (în acest caz contează cele din partea de jos a filelor, anume spre cotor pentru prima, respectiv spre margine pentru cealaltă). Caietul al XIV-lea, care începe la f. 73^r, nu mai prezintă slovă-cifra de final, probabil pentru că el conţine finalul *Alexandriei* şi începutul textului următor, *Floarea darurilor*, în cazul căruia scribul nu mai este preocupat de marcarea grafică a caietelor.

4. Însumând numărul filelor păstrate din *Alexandrie* cu numărul celor pierdute, ajungem la totalul de 108 file care ar fi conţinut textul în întregime: 76 + 25 + 2 + 5. Aşadar, lacuna principală, primele 25 de file de la începutul textului, ar reprezenta un procent de 23,14 % din întregul său, ceva mai puţin de un sfert, prin urmare. Am apreciat mai sus însă, prin comparaţie cu ms. rom. BAR 1867 din anul 1717, că partea pierdută reprezintă aproximativ jumătate din text (textul pierdut de la începutul *Alexandriei* din *Codex Neagoeanus* corespunde cu textul care apare pe filele 1-80 (din totalul de 157) ale ms. 1867, la care se adaugă câteva pierdute, şi acesta fiind acefal. Nu putem crede că scribul a copiat o versiune prescurtată în prima parte şi alta dezvoltată în partea a doua. Au fost oare numerotate caietele mai târziu (de către acelaşi copist sau de un altul), după ce se pierduse deja o parte din text? Nu, căci cerneala cu care au fost notate slovele-cifre are întocmai nuanţa celei de pe ultimul rând al paginii respective. A avut ca sursă un manuscris acefal şi a numerotat caietele, cum era firesc, de acolo de unde începea acesta? Nu, căci însemnarea sa autografă de la fila 77^r nu sugerează această situaţie. Mai probabil este că prima parte din

²⁵⁷ A se vedea şi CA 1910, p. 15, CA 1922, p. 31.

Alexandrie a fost scrisă pe un alt sortiment de hârtie (înainte de cele 25 de file, și ele pierdute, care vor fi prezentat caiete numerotate: 1—8 file, 2—8 file, 3—8 file, 4.—prima filă). Nu putem preciza din ce motiv a numerotat copistul doar caietele rezultate dintr-un anume sortiment de hârtie, anume din cel descris mai sus sub a din paragraful 10. Cert este însă că, așa cum am arătat, secțiunea conservată din *Alexandria*, scrisă pe un singur sort de hârtie, este unica parte din miscelaneu care prezintă caiete numerotate, iar ultimul dintre acestea, al XIV-lea, care conține finalul *Alexandriei* și începutul din *Floarea darurilor*, nici măcar nu mai are slova-cifră pentru final.

5. Scribul nu este preocupat în mod special de încadrarea textului în pagină. Impresia generală nu este inestetică, dar variațiile în centimetri ale valorilor dimensiunilor nu sunt neglijabile. Astfel, distanța de la linia textului până la cotor este de 1 cm (4^r, 5^r) sau 1,5 cm (1^r, 74^r) pe recto, dar 1,5 cm (74^v), 2 cm (1^v), 2,5 cm (5^v), 2—2,6 cm (4^v) pe versoul filelor. De la linia textului până la margine întâlnim 0,4 cm (77^r/8), 1 cm (1^r/11), 2 cm (1^r/10, 77^r/4), 2,5 cm (22^r/6). Spațiul alb este în general mai mic în partea de sus a filelor decât în partea de jos, poate și datorită tăierii hârtiei: 0,6 cm (1^r, 7^r), 0,7 cm (23^r), 1 cm (76^r, 76^v — aici însă 0,5 cm până la slova suprascrisă), 1 cm până la slova suprascrisă (74^r, 74^v), 1,1 cm (75^r). În partea de jos a paginilor nu apare acel cuvânt (sau grup de slove) numit „custos”, reluat pe pagina următoare. Apar însă numeralele care indică începutul și sfârșitul caietelor, la care ne-am referit deja, și, cu totul rar, numărul capitolului (f. 7^v: *Glava 37*), scris ulterior, de altă mână, la care ne vom referi mai jos. Ignorăm aceste elemente, ca și coborârea slovelor sub linia rândului, firească ori motivată ornamental (un singur exemplu: la f. 14^v spațiul alb de la linia rândului până jos este de 2 cm, dar de numai 0,8 cm dacă vom ține cont de slovele care depășesc rândul). În aceste condiții, am

notat următoarele valori: 1,2 cm (f. 49^r, 50^r, 70^v), 1,4 cm (f. 49^v), 1,5 cm (f. 2^r, 10^v), 1,8 cm (f. 8^r, 17^r, 52^v), 1,5–2 cm (f. 1^v, după gradul de carbonizare a hârtiei); 2 cm (f. 64^r). Valoarea de 3 cm care apare la fila 40^r se explică prin aranjamentul special al acesteia, ca final de capitol. Sunt destul de frecvente situațiile în care, în afara rândurilor de dimensiuni aproximativ egale, apare un ultim rând scurt, a cărui lungime variază între două semne grafice și cinci cuvinte, plasat spre cotor, central sau spre margine, așa încât pare „frânt” intenționat, poate din motive ornamentale (vom reveni mai jos asupra lui). În aceste situații, distanța până la marginea de jos este de 1 cm (1^v), 1,2 cm (11^r, 11^v, 12^r, 26^v), 1,3 cm (20^v), dar de 1,5–2 cm (1^r, după gradul de carbonizare a hârtiei), 1,9 cm (11^v, 12^r, 20^v), 2 cm (11^r, 26^v) unde se întrerupe rândul „frânt”.

6. Cu privire la numărul rândurilor pe pagină, în vechile descrieri ale textului este indicat, invariabil, prin preluare, numărul 19²⁵⁸. În realitate, paginile care nu prezintă acel rând „frânt”, cum l-am denumit *supra*, au în mod constant câte 16 rânduri. Rareori scribul adaugă un rând interliniar (f. 49^r, 64^v) sau marginal (f. 68^r, 71^v), pe care nu le numerotăm. Cele mai multe pagini (112 din totalul de 152) prezintă însă 17 rânduri, ultimul fiind mai scurt, cum am arătat mai sus. Întrucât plasarea și dimensiunile acestuia sunt variabile, l-am numit „frânt” și presupunem că are o funcție ornamentală. Astfel, el poate fi redus la o silabă (f. 3^r, 15^v, 19^v, 28^r, 30^v), două silabe (f. 15^r, 17^v, 33^v), trei silabe (f. 34^v) sau un grup de slove (f. 3^v, 6^r, 57^v, 61^v). În majoritatea cazurilor acest al șaptesprezecelea rând conține un cuvânt (f. 11^r, 13^v, 20^r, 37^r, 41^v, 65^r etc.), două cuvinte (27^v, 35^r, 46^r, 53^r, 66^v, 71^v etc.), trei (18^v, 23^v, 42^r, 51^r, 67^r, 73^v etc.), mai rar patru (31^r, 59^v, 69^r, 72^r etc.), cinci (36^r, 48^r, 69^v etc.), chiar șase cuvinte (46^v). Nu se poate spune că rândul

²⁵⁸ I. Bianu, *Codex Neagoianus*, p. 324; CA 1910, p. 12; CA 1922, p. 30.

„frânt” apare de preferință pe rectoul sau pe versoul filelor. În cele mai multe cazuri el este plasat spre cotor (1^r , 13^v , 17^v , 24^r , 30^v , 33^v , 45^v , 52^r , 59^v , 68^v , 70^v , 75^v etc.), dar și central (12^r , 21^r , 37^v , 46^r , 57^r , 65^v , 72^r etc.), mai rar marginal (11^r , 39^r , 45^r , 48^v etc.) ori chiar într-o poziție intermediară (central spre cotor — 34^v , 40^v , 53^v , 67^v , central spre margine — 35^r , 53^r , 75^r). La fila 38^v apar două rânduri „frânte”, ambele spre cotor.

Așadar, paginile prezintă 16 rânduri întregi sau 16 rânduri întregi și unul scurt. Numai la fila 42 rândul scurt este al XVI-lea, nu al XVII-lea, atât pe recto, cât și pe verso. Alte excepții întâlnim la filele 31^v , 40^r , 40^v , 45^r , care au câte 11, 13, 13, respectiv 14 rânduri, inclusiv cele „frânte”, atunci când este cazul, întrucât prezintă frontispicii sau viniete și subtitluri realizate din majuscule ori dispunere în scăzământ a rândurilor, la început sau la final de capitol.

7. Distanța între rânduri este de 0,5–0,6 cm, făcând abstracție de literele care depășesc linia rândului, de cele surmontate, ca și de subtitluri și de frontispicii/viniete.

8. În legătură cu numărul slovelor pe un rând, precizăm că nu avem în vedere rândurile cu inițială majusculă, nici pe cele numite de noi „frânte”, nici pe cele interliniare, marginale sau dispuse în scăzământ la final de capitol. Testele noastre arată că pe un rând pot fi între 16 și 27 de slove, ignorând pe cele suprascrise și punctele, care separă uneori segmente grafice: 16 slove ($1^r/10$), 17 slove ($11^r/8$, 9), 18 slove ($65^r/13$), 19 slove ($1^r/11$, $27^r/5$, $65^r/12$), 20 de slove ($5^r/7$, $17^r/5$, $55^r/12$), 21 de slove ($5^r/8$, $55^r/11$, $76^r/4$), 22 de slove ($37^r/9$, $46^r/4$, $76^r/5$), 23 de slove ($27^r/12$, $46^r/3$), 26 de slove ($37^r/10$), 27 de slove ($17^r/6$). Mai numeroase par situațiile în care rândurile prezintă câte 19–22 de slove. Diferența mare între numărul slovelor unor rânduri succesive se datorează uneori dimensiunii lor ($1^r/10$, 11, $37^r/9$, 10), altelei probabil schimbării condeiului, ceea ce

face ca semnele grafice să fie mai înguste, cu ductul mai subțire (17^r/ 5, 6).

9. Cu privire la tipul de scriere, I. Bianu, referindu-se la întregul codice, aprecia că avem a face cu „obicinuitele unciale cirilice”²⁵⁹. N. Cartoian a citat, în ambele contribuții, această descriere²⁶⁰. În 1959 G. Ștrempel preciza că Ion Românu, copistul textelor în limba română, a folosit o „scriere semiuncială”²⁶¹. Cu privire la *Alexandrie*, în mod expres, apare mai târziu părerea că ar fi redată într-o „scriere imitând tiparul”²⁶². Opinia lui G. Ștrempel este cea care trebuie reținută. În 1992 Pandele Olteanu a avut prilejul, editând *Floarea darurilor*, să caracterizeze grafia acestui miscelaneu drept o „chirilică semiuncială destul de clară și plăcută”²⁶³.

10. Slovele obișnuite, care nu depășesc linia rândului și nu presupun nici o intenție de ornamentație, au, de regulă, 0,2–0,3 cm: 0,2 cm: € (64^r/6), Ъ (33^r/1, 36^v/9), И (4^v/16, 28^v/5, 61^v/2) etc.; 0,3 cm: а (1^r/1), € (64^r/15) etc. Cele care, prin forma lor, depășesc linia rândului, prezintă dimensiuni variabile între 0,6–0,9 cm: Δ = 0,6 cm (1^r/1), ρ = 0,7 cm (1^v/3), ρ = 0,8 cm (13^r/7), ρ = 0,9 cm (1^r/1). Pe ultimul rând al paginii ele coboară, de obicei, mai mult: ρ = 0,9 cm (4^v/16), ρ = 1,3 cm, ρ = 1,4 cm, οϛ = 1,4 cm (pentru ultimele

²⁵⁹ I. Bianu, *Codex Neagoianus*, p. 324.

²⁶⁰ CA 1910, p. 12; CA 1922, p. 30–31. Folosind aceste lucrări, Mario Ruffini, *La fortuna popolare*, p. 323, înregistrează aceeași opinie.

²⁶¹ G. Ștrempel, *Copiști*, p. 131.

²⁶² M. Moraru, Cătălina Velculescu, *Bibliografia*, p. 56.

²⁶³ Pandele Olteanu, *Floarea darurilor sau Fiore di virtù. Studiu, ediție critică pe versiuni, după manuscrise, traducere și glosar în context comparat*, Timișoara, 1992, p. 299.

situații: 14^v/16). Ligaturile²⁶⁴ sunt, firește, mai înalte decât slovele de rând: $\mathfrak{a} + \rho = 0,8$ cm (63^v/7), $\mathfrak{r} + \rho = 1$ cm (61^r/10), $\rho + \mathfrak{b} = 0,6$ fără tildă, respectiv 1 cm cu tildă (pentru ambele situații: 14^r/14). Cu totul rar, segmentul grafic surmontat are o înălțime mai mare decât slovele de rând ale aceleiași cuvânt: ЛОВИМЪ (37^r/1): 0,2 cm, respectiv 0,4 cm.

Menținând criteriul înălțimii semnelor grafice, remarcăm o categorie intermediară între slovele simple de rând și cele speciale pe care le numim inițiale și/sau majuscule: mai înalte decât cele de rând, unele chiar cu o formă deosebită, plasate între alte semne ale rândului și doar accidental la începutul lui, dar totdeauna la început de cuvânt, de cele mai multe ori redată cu cerneală roșie. Dimensiunile lor variază între 0,4 cm și 0,8 cm, rareori ajungând la 1 cm (sau puțin peste). Grupăm exemplele nu după dimensiuni, ci după semne grafice, ignorând, din motive tehnice, formele lor diferite: $\mathfrak{a} = 0,5$ cm fără ison, 0,7 cm inclusiv semnul diacritic (9^v/10); $\mathfrak{A} = 1$ cm (12^v/16); $\epsilon = 0,5$ cm (1^r/11, 13^r/2, 64^r/11, respectiv 0,7 cm împreună cu isonul — 15^v/11), 0,6 cm (25^r/3, 26^r/2, 41^r/14, 64^r/12, 70^v/6), 0,8 cm (41^r/2); $\mathfrak{e} = 0,5$ cm fără ison, 0,7 cm inclusiv semnul diacritic (2^r/8); $\mathfrak{z} = 0,8$ cm (18^r/9), 1 cm (19^v/10); $\mathfrak{a} = 0,5$ cm (11^v/10, 20^v/11, 21^v/9), 0,6 cm (24^v/10); $\mathfrak{c} = 0,5$ cm (70^v/2), 0,7 cm (48^v/4); $\mathfrak{u} = 0,4$ cm (37^r/15), 0,5 cm (19^r/6, 34^v/12, 68^v/3), 0,6 cm (38^r/11, 58^v/15), 0,7 cm (61^v/2), 0,8 cm (62^v/8). Pentru semnele \mathfrak{b} și \mathfrak{w} apar, în această categorie de slove „intermediare”, câte trei realizări, fiecare având o formă aparte: $\mathfrak{b} = 0,7$ cm (30^v/3), 0,7 cm (71^v/6, cea mai apropiată de forma obișnuită a slovei), 0,6 cm fără ison, 0,8 cm cu semn diacritic (77^r/7, în cuvânt slavon, în cuprinsul însemnării scribului) — toate la început de rând; $\mathfrak{w} = 0,7$ cm (3^r/11,

²⁶⁴ Nu putem, din motive tehnice, să redăm întocmai aceste grupuri de semne chirilice.

cea mai apropiată de forma obișnuită a slovei), 0,5 cm (8^f/14 — cerc cu punct median), numai 0,3 cm, ca o slovă de rând, 0,5 cm incluzând și isonul (15^v/9 — am putea spune că reprezentarea constă în trei cercuri concentrice, dar dimensiunea orizontală a slovei este mai mare decât cea verticală) — ultimele două la început de rând. Întrucât nu ocupă poziția unei „inițiale”, menționăm aici și două ocurențe ale uneia dintre variantele grafice ale inițialei pentru slova **α**: 1,2 cm (57^v/10), 1,4 cm (57^f/4).

Nu toate semnele pot fi repartizate ferm într-o categorie sau alta: **Ϛ** = 0,4 cm, **ϛ** = 0,5 cm, **ϛ̄** = 0,5 cm (pentru toate acestea: 34^f/8) ar fi, prin dimensiuni, slove „intermediare”, cum le-am numit, dar slove simple de rând prin formă, culoare, poziția în cuvânt.

Inițialele, slove majuscule mai mult sau mai puțin ornamentate, sunt o dovadă a preocupării scribului pentru aspectul manuscrisului *Alexandriei*. Cea mai interesantă pare să fie realizarea slovei **α**, pe înălțimea a trei rânduri (f. 40^v/3–4–5), ca într-un portret cu fondul de culoare închisă (2 x 1,5 cm), delimitat de un chenar subțire trasat cu cerneală roșie, inițiala (1,6 cm) fiind redată prin albul hârtiei. Slova **α** ca inițială prezintă încă două variante: 2,5 cm (27^f/2–3–4), 2,3 cm (45^f/6–7–8) — cf. și cele două ocurențe reținute ca slove „intermediare”, căci au înălțime mai mică și apar la mijlocul rândului (57^f/4, 57^v/10); 1,1 cm, 1,3 cm incluzând și isonul (75^v/4), 1,2 cm, 1,4 cm incluzând și isonul (76^f/10).

Alte inițiale: **ω**: 0,8 cm (24^f/1), 1,2 cm (73^f/9–10), 1,4 cm (62^f/8–9), 2 cm (28^f/5–6–7, aceasta din urmă având o formă cu totul deosebită de a celorlalte); **κ**: 1,3 cm (14^f/14–15), 1,5 cm (14^v/6–7), 1,7 cm (30^f/10–11), 1 cm (77^f/1–2, în însemnarea scribului); **π**: 1,2 cm (15^f/12–13, 36^v/9–10 — nu identice, dar asemănătoare), 2,7 cm (31^v/5–6–7, mult mai elaborată decât celelalte); **α**: 1 cm (3^v/9, 6^v/12); ligatura **α + ρ**: 1,1 cm (66^f/11), 1,4 cm (72^f/7) — cf. încă o ocurență

(63^v/7) notată la slove „intermediare”, căci apare la mijloc de rând; **ε**: 1,3 cm (76^v/10), 0,5 cm (76^v/14), diferite ca formă, fiecare la începutul unei însemnări în limba slavonă; **ρ**: 1,7 cm, chiar 2 cm incluzând și isonul (39^r/2–3), 1 cm (77^r/8–9, în notița copistului), foarte diferite una de cealaltă; **χ**: 1,5 cm (74^r/10–11); **c**: 1,7 cm (75^r/13); **m**: 1 cm (58^v/6–7); **ψ**: 1,5 cm (5^v/10–11); **ρ**: 1,2 cm, dar 1,5 cm dacă avem în vedere și semnul surmontat, care nu pare să fie un semn diacritic, ci mai degrabă desenul unei coroane, probabil un început de ornament al inițialei (33^v/1).

Cu toată că s-a pierdut foaia de titlu a *Alexandriei*, împreună cu o mare parte din text, manuscrisul prezintă totuși pagini cu titluri ale unor capitole mai importante: 31^v, 40^v, 45^r. În aceste situații titlurile sunt scrise cu cerneală roșie, pe două rânduri, primul cu slove majuscule și celălalt cu slove obișnuite de rând. Majusculele de pe același rând au dimensiuni destul de apropiate: f. 31^v/3 — între 1,5 cm (**Π**) și 2 cm (**Ϸ**); f. 40^v/1 — 1,7 cm (cele mai multe slove: **I**, **Ϸ**, **Α**, **ΙΘ**, **Η**, **Ϻ**, **Π**), dar și 2 cm (**Ϸ**), chiar 2,2 cm (**Α**); f. 45^r/4 — numai 0,8–0,9 cm, exceptând slova **Ϻ**, care „urcă” până la 1,5 cm.

11. Reamintim câteva elemente privitoare la ornamentica *Alexandriei*, la care ne-am referit deja mai sus, sporadic. Am menționat în acest sens, în descrierea miscelaneului, alternarea cernelurilor de culori diferite și realizarea unor frontispicii sau viniete. Descriind partea din codice consacrată *Alexandriei*, am insistat asupra altor aspecte: pagini cu (sub)titluri redată cu slove majuscule; inițiale mai mult sau mai puțin elaborate; al XVII-lea rând care apare pe unele pagini, numit aici „frânt”, căci dimensiunile și plasarea lui par să ne permită presupunerea că avea și un rol ornamental. Mai pot fi adăugate două observații: slovele de pe ultimul rând sunt prelungite, uneori rămânând simple (43^r, 43^v), altele terminându-se cu un fel de bucle (6^v, 7^r, 8^v, 9^r, 59^v), care

rareori se întrepătrund (5^v); paginile de final de capitol sunt realizate cu oarecare grijă, textul fiind dispus într-un mod specific (40^r, 76^v).

12. Copistul nu a împărţit textul *Alexandriei* în capitole. „Glavele” numerotate de la 36 până la 56, pe filele 3^v/15–48^v/3, au fost adăugate ulterior, de o altă persoană²⁶⁵, cu scris neîngrijit, cu o cerneală neagră spălăcită. Putem admite că textul de pe filele 1^r/1–3^v/14 a fost inclus integral în capitolul 35, al cărui început era finalul părţii pierdute. Observăm însă că cititorul care a indicat aceste capitole nu a continuat până la sfârşitul textului: de la fila 48^v/3 până la fila 76^v nu mai întâlnim nici o altă indicaţie de acest fel.

Manuscrisul fiind de dimensiuni reduse, întotdeauna slova-cifră care indică numărul capitolului apare sub indicaţia „glava”. Fiecare nou capitol este marcat prin acelaşi semn, anume două linii încrucişate într-un cerc. De obicei, numărul capitolului este indicat marginal. Semnul corespunzător apare de regulă între două cuvinte ale rândului în dreptul căruia se face precizarea (38, 41, 43, 45, 48, 54 — f. 8^r, 9^r, 17^r, 20^v, 22^v, respectiv 44^r), o singură dată interliniar (39 — f. 8^v); uneori apare un decalaj între plasarea indicaţiei de capitol şi cea a semnului, de un rând (47, 56 — f. 22^r, 48^v) sau de două rânduri (49 — f. 25^v). În alte situaţii semnul de capitol a fost marcat la început de rând (42, 46, 55 — f. 10^r, 21^v, 45^r), uneori mai jos decât numărul glavei cu un rând (36, 53 — f. 3^v, 43^r) sau cu două (44, 50, 52 — 19^r, 31^v, 40^v); observăm că în aceste situaţii pe versoul filelor semnul şi indicarea glavei apar pe aceeaşi parte a paginii, iar pe rectoul lor cele două elemente încadrează rândul. Se întâmplă chiar ca numărul capitolului şi semnul corespunzător să apară pe pagini diferite: *Glava 37* la fila 7^v, sub ultimul rând, central (singura dată când apare în această poziţie), iar semnul specific la

²⁶⁵ Fapt remarcat de N. Cartoian: „pe cât se pare, de o mână streină” (CA 1910, p. 49, nota 2).

începutul primului rând de pe fila 8^r; invers, semnul obișnuit la fila 38^v, jos, central, iar precizarea *Glava 51* la sfârșitul primului rând de pe fila 39^r.

Nu vom face investigații pentru a preciza în ce măsură este corectă împărțirea textului în capitole propusă de acest cititor. Încă din 1910 N. Cartoian observase că puține manuscrise românești ale *Alexandriei* au textul împărțit în capitole și, mai ales, că nu poate fi vorba de o corespondență între ele pe această bază și nici de o corespondență cu redacția slavonă cunoscută de el²⁶⁶.

Adăugăm doar că persoana care a încercat ulterior să împartă textul în capitole fără să fi ajuns la final, cu scris neîngrijit și plasând indicațiile destul de dezordonat²⁶⁷, ar putea fi aceeași care a făcut și unele scurte intervenții în text: *și mai* (10^r, deasupra primului rând, chiar în dreptul semnului pentru *Glava 42*), *și cu un ochiu* (22^v/11, interliniar).

Cea mai veche copie. Copistul

1. Textul *Alexandriei* din *Codex Neogoeanus* reprezintă cea mai veche dintre copiile traducerii primare în limba română care au străbătut prin timp până astăzi. Calitatea de *copie* este o certitudine. Însuși I. Bianu, cel care a introdus codicele în circuitul științific, a afirmat acest lucru, bazându-se pe „tăcerea” scribului, în sensul că în însemnările sale nu a revendicat actul traducerii, și pe intervalul de

²⁶⁶ A se vedea CA 1910, p. 49–70 (neapărat nota 2 de la p. 49 și nota 1 de la p. 70).

²⁶⁷ Transcriind textul, am sugerat cât mai exact în aparatul ediției locul în care apar semnele capitolelor propuse, de cele mai multe ori în interiorul unui enunț, nu între două unități sintactice. A se vedea notele, *passim*.

timp declarat de acesta corelat cu aspectul general al scrierii²⁶⁸. N. Cartoian a acordat atenție deosebită acestui aspect, înregistrând o varietate de probe: de la corecturi specifice actului copierii („îndreptări” sau „ștersături”, adică slove ori cuvinte transformate / anulate; reluarea unor slove, silabe, cuvinte; omisiuni accidentale sau favorizate de context; lacune, constând în cuvinte sau chiar episoade; „prefaceri de text”, cu referire la traducerea unei rugăciuni despre care admite că în autograful traducerii a fost redată în limba slavonă) până la analiza limbii, care reflectă alternanțe numeroase, ce dovedesc existența a două straturi lingvistice, aparținând originalului, respectiv copiei²⁶⁹. Nimeni nu a contestat concluzia sa, motiv pentru care nu înregistrăm afirmațiile ulterioare cu privire la caracterul de copie în cazul acestui text. De altfel, chiar aparatul prezentei ediții oferă descrierea multor erori care dovedesc acest lucru. Astfel, copistul scrie segmentul *Alexandru începu a-i goni și a-i tăia și mulți periră vii* (38^r), apoi anulează prin barare cuvântul *periră*, în locul căruia adaugă interliniar, ca în izvod, *prinseră*. Faptul se explică prin aceea că el nu a făcut efortul de a traduce textul, ci, transcriind după model, a notat cum a presupus că ar continua fraza. Semnalăm și o situație unică, ce mărturisește atât calitatea de copie a textului, cât și un amănunt despre activitatea scribului: *Și vru Al[exa]ndru să-i dumărăscă cu el. cânta cu îngeri. El nu vru, ce zise: „Pasă...”* (f. 11^v). Narațiunea a ajuns în momentul care precedă întâlnirea dintre Alexandru și Evant, dar nici aici și nici în altă parte cuvintele *cânta cu îngeri* nu se justifică. De altfel, copistul le-a anulat, prin barare. Nu le putem explica decât admitând că pe masa acestuia se mai afla cel puțin încă un manuscris, cu conținut religios. Copiind

²⁶⁸ I. Bianu, *Codex Neagoianus*, p. 328.

²⁶⁹ CA 1910, p. 15–30; CA 1922, p. 68–69, 79–80.

alternativ, din unul sau din altul, în acest loc a greșit sursa, a observat, a corectat imediat și a schimbat izvodul.

2. Copistul celor patru texte românești din *Codex Neagoeanus* își dezvăluie identitatea prin trei însemnări. Cea dintâi dintre acestea, în limba slavonă, apare imediat după încheierea textului propriu-zis (f. 76^v; în traducere: *Dumnezeului nostru slava și puterea, în toți vecii și în vecii vecilor, amin! Dumnezeu să ierte. S-a trudit tânărul popă Ion Românul*). Prima parte a notiței este o formulă de încheiere specifică textelor religioase. De altfel, calitatea de preot este declarată și în celelalte două însemnări, redactate în limba română, una pe prima filă după sfârșitul textului (f. 77^r: ... *sfârșiuu eu, popa Ion din Simpietru, această carte ce să chiamă Alexandrie...*), cealaltă după încheierea textului următor, *Floarea darurilor* (f. 126^v–127^v: ...*adecă eu, mult greșit și ticălos popa Ion din sat din Simpetru, scriș această carte ce să chiamă Alixandrie și cu Darovanie...*)²⁷⁰. Dorind iertarea cititorilor pentru erorile de scriere, el pare conștient nu numai de posibilitatea existenței lor, ci și de faptul că puteau fi variate: ...*va afla greșit, au cuvânt neplin, au netocmit...* (f. 77^r); ...*socotiți și mai bine ce voiu fi greșit, sau cuvânt nesfârșit, sau slovă neîmplută, iar domnevoastră să deregeți...* (f. 127^r). Cu privire la disponibilitatea clerului de a transcrie nu numai cărți canonice sau liturgice, ci și literatură apocrifă, iar mai apoi chiar un roman popular, N. Cartoian remarca în anul 1940 faptul că subiectul acestuia a fost exploatat „ca o temă de moralizare”²⁷¹, tocmai pe baza notiței scribului Ion: ...*mă usteniuu cât putuiu și o scriș să cetască și să socotiască bine ce este împărăție ceștii lumi deșarte și mângâioase* (f. 126^v–127^r). Însemnările scribului sunt importante nu numai pentru datele pe care le

²⁷⁰ Textul însemnărilor a fost reprodus integral în cadrul descrierii codicologice.

²⁷¹ N. Cartoian, *Istoria literaturii*, p. 134, 222.

furnizează cu privire la identitatea acestuia, la datarea și la localizarea scrierii, ci și pentru că, pe baza lor, a devenit posibilă atribuirea unui strat de limbă copiei și a celuilalt originalului²⁷². Numai Ion Gheție a avansat ipoteza că Ion Românul ar fi putut copia însemnările după izvod, adaptând informațiile ce trebuiau transmise și chiar fonetismul acestor scurte texte²⁷³. *Codex Neagoeanus*, prin textele românești pe care le conține, reprezintă tot ce s-a păstrat de la copistul preot Ioan, supranumit Românul²⁷⁴. Cu siguranță însă a realizat mai multe copii, așa cum deducem din exemplul de mai sus, care arată că în același interval de timp lucra la cel puțin două manuscrise, unul popular, păstrat, și altul religios, pierdut.

Datarea copiei

1. Cele două însemnări în limba română ale scribului cuprind și referiri la datarea copiei. Reluăm numai fragmentele privitoare la acest aspect²⁷⁵:

„*M(s)cī* cireșeriu să începu, în 15 zile, și să sfârși în luna lu agust, 4 zile, *vī le(t̄) 7128*, în zilele lu Betlian Gabor craiu” (f. 77^v);

„Începu-să a să scrie această carte ce să cheamă Alixa<n>drie în luna lu cireșeriu 15 zile și să sfârși în luna făurariu în 15 zile, *v*

²⁷² A se vedea *supra* referiri la cercetările semnate de N. Cartoian și, mai aproape de zilele noastre, de Ion Gheție.

²⁷³ Ion Gheție, *Unde s-au tradus și unde s-au copiat textele din Codex Neagoeanus?*, p. 556–557.

²⁷⁴ G. Ștrempel, *Copiști de manuscrise românești până la 1800*, I, [București], 1959, p. 130–131.

²⁷⁵ Textul însemnărilor a fost reprodus integral în cadrul descrierii codicologice, cu note în care am tradus segmentele redată în limba slavonă.

lě(t) 7128, a o(t) ro(ž̃) Hvā 1622, crug s̃l̃ncu 16, a luni<i> 3, zlatoč̃i(s̃)lo 3, temelie 3, u selo eže narečetsī Simpetru” (f. 127^v).

2. Prima dintre ele apare imediat după încheierea textului *Alexandriei* și se referă exclusiv la acesta: 15 iunie–4 august 1620 (7128–5508). După ce copiază al doilea text, *Floarea darurilor*, adaugă o însemnare mai amplă (f. 126^v–127^v), care se referă la cele două texte: *scriș această carte ce să cheamă Alixandrie și cu Darovanie* (f. 126^v). Intervalul menționat de această dată presupune, firește, scrierea ambelor texte, dar în finalul notiței sale, când intenționează să precizeze timpul ce i-a fost necesar pentru copiere, scribul uită să adauge *și cu Darovanie* (remarcăm că, la f. 126^v, scriind *Alixandrie și cu Darovanie*, a reluat parțial segmentul *și cu Darovanie*²⁷⁶). Timpul acordat *Alexandriei* este cel precizat la f. 77^r, deci primele 51 de zile din intervalul 15 iunie 1620 – 15 februarie dintr-un alt an, celelalte fiind consacrate copierii *Florii darurilor* (4 august, dacă a început chiar în momentul încheierii *Alexandriei*, în orice caz, 5 august 1620 – 15 februarie dintr-un an posterior). Cifrele pentru indicarea anilor sunt greșite în ultima parte a celei de-a doua însemnări (f. 127^v). Așa cum este organizat enunțul, am putea crede că anul 7128 de la facerea lumii este anul încheierii muncii de copiere a celor două texte. În realitate, cum rezultă din notița de la fila 77^r, acesta este anul în care a început lucrul (7128–5508=1620). Segmentul *v lě(t) 7128* trebuia plasat, probabil, după *cireșeriu 15 zile*, pentru a indica începutul lucrului. Considerând că ambele cifre pentru indicarea anilor se referă la momentul în care a început copierea, N. Cartoian a apreciat încă din 1910 că este greșit

²⁷⁶ Detalii despre această eroare în nota noastră la transcrierea integrală a însemnării, *supra*. Tendința scribului de a relua acest segment îi sugerează lui Ion Gheție ideea că chiar și însemnările lui ar putea fi copiate din izvod (*Unde s-au tradus și unde s-au copiat textele din Codex Neagoeanus?*, p. 556–557).

anul erei noastre 1622²⁷⁷. Raportându-l la cel specific calendarului bizantin, 7128, considera că, în conformitate cu celelalte indicații (crugul soarelui, crugul lunii, numărul de aur, temelia), acesta este cel corect, deci 7128, adică 1620, nu 1622. Dar în felul acesta obținem tocmai data la care a început copierea, nu pe cea la care s-a încheiat, căci aici scribul se referă la ambele texte, nu numai la *Alexandria*, realizată integral în 1620.

3. Această parte a ultimei însemnări, care se referă la intervalul de copiere a celor două texte, ar fi trebuit să redea clar momentul începutului și al încheierii, fiecare fiind exprimat, după obiceiul timpului, atât după calendarul bizantin, cât și după cel apusean, prin urmare ar fi trebuit să apară patru cifre pentru indicarea anilor, nu numai două. Luna și ziua sunt notate corect, atât pentru începutul, cât și pentru încheierea ambelor copii. Însă scribul a comis erori în ce privește indicarea anilor: segmentul $v \text{ l}\check{e}(t) 7128$, $a o(t) ro(\check{z}) \text{ H}\check{v}\check{a} 1622$ reprezintă, credem, în prima parte termenul *a quo* al copierii, dar numai după calendarul bizantin, iar în partea a doua termenul *ad quem*, dar numai după cel apusean. Așadar, lipsesc indicații care, conform acestei organizări a enunțului, ar fi putut fi plasate în succesiune imediată: termenul *a quo* redat în sistem occidental și termenul *ad quem* redat în sistem bizantin (în această ordine ele s-ar fi plasat la mijlocul segmentului analizat, după $v \text{ l}\check{e}(t) 7128$ sau înainte de $a o(t) ro(\check{z}) \text{ H}\check{v}\check{a} 1622$). Fie că a transcris adaptând datele din izvod la situația sa, cum a sugerat Ion Gheție pe baza unei reluări parțiale chiar în această însemnare, fie că a redactat

²⁷⁷ CA 1910, p. 14; CA 1922, p. 32; N. Cartoian, *Cel mai vechi zodiac*, p. 585. Interpretarea lui N. Cartoian a fost deseori preluată. Pe baza ei, Mario Ruffini, *La fortuna popolare*, p. 323–324, crede că anul 1622 ar trebui corectat în 1620, confundând însă însemnările scribului (se referă la prima, dar oferă date care apar în finalul celei de-a treia).

orientându-se după un model structurat în mod asemănător, a omis probabil un singur segment, care conținea pozițiile a II-a și a III-a din cele patru care ar fi redat complet cifrele anilor. O altă explicație ar fi folosirea ca model a propriei însemnări, cea de la fila 77^r. Între data la care a fost scrisă aceasta și momentul notării celeilalte au trecut cel puțin șase luni, timp în care a putut uita ziua exactă a începerii lucrului. Consultând, pentru aceasta, prima însemnare, devenită model, a preluat întocmai cuvintele *15 zile și să sfârși în luna*. Aici însă nu era necesar ca luna și ziua începerii lucrului să fie separate prin cifra anului de datele terminării copierii, căci *Alexandria* s-a realizat în mai puțin de două luni ale aceluiași an. Dar, în noua situație, însemnarea conține deja o omisiune după *cireșeriū 15 zile*, constând în cifra anilor. Astfel, anul 1622, socotit ca fiind notat greșit în loc de 1620, nu mai trebuie raportat, cum propunea N. Cartoian, la 7128, ca termen *a quo*. Copia *Florii darurilor* din *Codex Neogoeanus* apare pe filele 78^r–126^v, fiind mult mai redusă ca întindere decât *Alexandria*, din care s-au păstrat numai 76 din cele peste 100 de file câte va fi avut textul scris inițial în întregul său. Așadar, dacă a copiat *Alexandria* în 51 de zile (15 iunie–4 august 1620), nu ar fi avut nevoie de un timp exagerat de lung pentru textul următor (4/5 august 1620–15 februarie 1622). Luna februarie, în care se termină transcrierea *Florii darurilor*, este neapărat dintr-un an posterior lui 1620, dar chiar oprindu-ne la anul 1621 rezultă un timp suficient de lung în raport cu cel consacrat copierii *Alexandriei*. Probabil a scris 1622 în loc de 1621, dar, oricare ar fi cifra corectă, ea reprezintă termenul *ad quem* al copierii celui de-al doilea text, nicidecum nu are relație directă cu *Alexandria*²⁷⁸.

²⁷⁸ Cf. Pandele Olteanu, *Floarea darurilor sau Fiore di virtù*, Timișoara, 1992, p. 299. Cunoscând ambele însemnări și referindu-se la cel de-al doilea text din miscelaneu, crede totuși că a fost copiat în 1620, ignorând faptul evident că în

4. Scriind *Alexandria* în mai puțin de două luni, Ion Românul este îndreptăţit să mărturisească: *am scris în grabă* (77^r). De altfel, anul 1620 este frecvent notat în lucrările în care se fac referiri la acest text sau chiar la întregul miscelaneu. Deşi invocă a doua însemnare şi o interpretează altfel decât noi, concluzia lui N. Cartoian este în acord cu datele din notiţa de la fila 77^r şi o va relua în cursul universitar din anii 1926–1927: „pe la 1620”²⁷⁹. Cu privire la întreaga parte românească a codicelui, a fost deja indicat intervalul 1620–1621²⁸⁰. Am insistat asupra acestor detalii privind corelarea datelor din însemnările scribului pentru că, invocând cea de-a doua notiţă, care implică şi textul *Alexandriei*, unii cercetători au avansat propuneri diferite, complicând o problemă deja clară. Astfel, G. Pascu, necunoscând personal manuscrisul şi citind neatent lucrările lui N. Cartoian, mai ales indus în eroare de cele două însemnări, ambele cuprinzând referiri la *Alexandria*, crede că textul acesteia este „manuscrisul de 48 de file, 78–125, dintr-un miscelaneu”. Afirmă că „popa s-a încurcat în socoteli”, dar este clar că el însuşi „s-a încurcat” în codicele acestuia, vorbind despre *Alexandrie* în timp ce indică secţiunea ocupată de *Floarea darurilor*

intervalul 15 „cireşeriu” (adică luna iunie, nu luna mai, cum crede autorul) — 15 februarie se face trecerea în următorul an calendaristic.

²⁷⁹ N. Cartoian, *Elemente occidentale*, p. 63. Notăm totuşi alte câteva locuri în care anul 1620 este menţionat: I. D. Lăudat, *op. cit.*, p. 117; I. Gheţie, *Unde s-au tradus şi unde s-au copiat textele din Codex Neagoeanus?*, p. 545; *Dicţionarul literaturii române de la origini până la 1900*, Bucureşti, 1979, p. 30; Cătălina Velculescu, în *Crestomaţie*, p. 166.

²⁸⁰ C. A. Spulber, *Cea mai veche Pravilă românească. Text – Transcriere. Studiu*, Cernăuţi, 1930, p. 78; P. P. Panaitescu, *Începuturile şi biruinţa scrisului în limba română*, p. 173; Al. Mareş, *Introducere la Crestomaţia limbii române vechi*, p. 25; G. Mihăilă, *Mots roumains d'origine autochtone, attestés au cours du premier siècle de l'écriture roumaine (1521–1621)*, în „Thraco-Dacica”, tomul XIX, nr. 1–2, Bucureşti, 1998, p. 24.

(cu o deosebire minoră: aceasta se termină la fila 126^v, nu la fila 125). Astfel, cele două însemnări ar încadra textul *Alexandrici*, referindu-se, ambele, exclusiv la aceasta. Cel de-al doilea interval s-ar încheia în 1621, apreciind, până la un punct, ca și noi, dar, pe urmele lui N. Cartoian, anul 1622 este corectat în 1620, prin raportare la 7128²⁸¹. Alți cercetători au menționat anul 1619²⁸², probabil prin raportarea cifrei 5509 în loc de 5508 la anul 7128 din însemnări, sau 1619 – 1620²⁸³, uneori 1619 și 1620 pe pagini alăturate ale aceleiași lucrări²⁸⁴, alteori chiar anul 1621²⁸⁵ sau anul 1622²⁸⁶. Unele mențiuni eronate nu au nici o relație cu însemnările scribului: „copia vechii traduceri din 1613”²⁸⁷.

5. În finalul ultimei însemnări apar alte date calendaristice: „*crug sîncu* 16, a luni<i> 3, *zlatocî(s)lo* 3, temelie 3”. N. Cartoian a arătat că acestea conduc la acceptarea datei 1620 ca fiind cea corectă (în loc de 1622, cum apare în această însemnare, în maniera sa de

²⁸¹ G. Pascu, *Istoria literaturii*, p. 34–35.

²⁸² G. Ștrempel, *Romanul popular în colecțiile de manuscrise ale Bibliotecii Academiei. Achizițiile din anii 1950–1967*, în „Studii și cercetări de bibliologie”, serie nouă, XI, București, 1969, p. 116.

²⁸³ Al. Piru, *Literatura română veche*, p. 220; I. C. Chițimia, Dan Simonescu, în vol. *Cărțile populare...*, I, p. VII, 7; *Istoria literaturii române*, I, 1964, p. 482; Dan Simonescu, *Romanul popular*, p. 25; Ileana Bitay, *op. cit.*, p. 22; Al. Dușu, în *Alexandria ilustrată de Năstase Negrule*, București, 1984, p. 7; Florian Dudaș, *Manuscrisele românești medievale din Crișana*, p. 133; Dan Horia Mazilu, *Alexandria sau modelul „popular”*, p. 5; idem, *Recitind literatura*, p. 200.

²⁸⁴ G. Țepelea, Gh. Bulgăr, *Momente din evoluția limbii române literare*, București, 1973, p. 98, 99.

²⁸⁵ Ramiro Ortiz, *Medioevo rumeno*, p. 76; cf. însă p. 78, unde, referindu-se la alte texte din același codice, indică anul 1620.

²⁸⁶ Gh. Adamescu, *op. cit.*, p. 67.

²⁸⁷ Șt. Ionescu, Panait I. Panait, *Constantin vodă Brâncoveanu. Viața. Domnia. Epoca*, București, 1969, p. 343.

interpretare)²⁸⁸, ceea ce înseamnă că le consideră a fi în concordanță unele cu altele. Notând cifra pentru crugul soarelui, citită drept 16 de toți cei care au transcris însemnarea, scribul a avut însă unele ezitări: semnul scris inițial (probabil $\bar{e}\bar{i}$) a fost anulat (insistent?) nu prin barare, ci printr-o pată de cerneală; observăm că și slova-cifră $\bar{S}\bar{i}$ prezintă bare fine trasate cu aceeași cerneală; interliniar, cu un duct fin (sau șters ?), apare o altă slovă-cifră: $\bar{z}\bar{i}$. Este oare posibil ca aceste ezitări să sugereze cu o mai mare forță de convingere ipoteza că scribul a folosit un model pentru alcătuirea notelor sale? Am menționat supoziția lui Ion Gheție bazată pe reluarea unui segment grafic în această însemnare. Se pot adăuga erorile de notare a anilor, semnalate mai sus. Dar dacă a folosit un model și a ezitat la notarea numeralului care nota crugul soarelui, putem crede că o interpretare justă a acestei situații ar aduce unele indicii cu privire la datarea sursei preotului Ion. Sau este vorba numai de ignoranța scribului cu privire la aceste elemente ale calendarului astrologic?

Localizarea copiei

1. Copistul *Alexandriei* indică de trei ori numele satului în care a scris textele românești din *Codex Neagoeanus*, identificându-se prin apartenența la această localitate: „popa Ion din Simpietru” (f. 77^v), „mult greșit și ticălos popa Ion din sat din Simpetru” (f. 126^v), *u selo eže narečetsi Simpetru*” (f. 127^v). În pofida acestei precizări repetate, localizarea copiei a rămas în grija filologilor: încă

²⁸⁸ CA 1910, p. 14.

din 1883, făcând prima prezentare a acestui codice, I. Bianu observa această „dificultate geografică”, anume împrejurarea că în Transilvania mai multe sate poartă acest nume (cinci, după știința sa)²⁸⁹.

2. În lucrarea din 1910, încercând să stabilească regiunea în care s-a tradus *Alexandria* pe baza elementului dialectal reflectat în cea mai veche copie păstrată, N. Cartoian se referă și la satul indicat de scrib drept loc al copierii: autorul cunoaște precizările lui I. Bianu și amintește unele fenomene fonetice extrase din însemnările scribului, dar satul rămâne undeva în Ardeal, nu este plasat într-o arie mai restrânsă²⁹⁰. Deducem totuși că locul copierii nu ar putea fi „în părțile S.-V. ale Ardealului”, de vreme ce aici s-ar fi realizat traducerea, iar regiunea dialectală în care s-a făcut transcrierea de către preotul Ion este neapărat diferită de aceasta²⁹¹.

3. Tratând problema localizării într-un capitol special în cartea din 1922, N. Cartoian propune ca loc al copierii tocmai aceste zone din sud-vestul Transilvaniei, abandonând posibilitatea realizării traducerii aici²⁹². Autorul face mai întâi o prezentare a celor șase sate din Transilvania cu numele Sânpetru pe care le cunoaște, insistând asupra datelor privind atestarea lor la începutul secolului al XVII-lea și asupra eventualelor știri privind existența unei biserici la acea dată²⁹³. Stratul de limbă al copistului, identificat pe baza însemnărilor acestuia, pare să se regăsească integral în zona Hațegului, așadar în satul cu numele Sânpetru din părțile Hunedoarei²⁹⁴, despre care a arătat că este atestat în documente ungurești încă din anul 1447 și în

²⁸⁹ I. Bianu, *Codex Neagoianus*, p. 329.

²⁹⁰ CA 1910, p. 23–26, 28–29.

²⁹¹ CA 1910, p. 28–30; cf. și CA 1922, p. 68–69.

²⁹² CA 1922, p. 69–74.

²⁹³ *Ibidem*, p. 69–71.

²⁹⁴ *Ibidem*, p. 71–73; cf. nota 2 la p. 71–72.

mod cert avea biserică, dar nu și preot, pe la 1733. Mănăstirea Prislopului și patria *Paliei de la Orăștie* ar fi punctele de reper sub aspectul geografiei culturale a satului Sânpetru din Hațeg, ca loc identificat al copiei preotului Ion²⁹⁵. Astfel, N. Cartoian atribuie acestei zone dialectale „toate particularitățile fonetice ale textului, care caracterizează azi graiul din acest ținut, mai ales când aceste particularități sunt confirmate în chip documentar și pentru timpuri mai vechi”²⁹⁶. Propunerea satului din Hațeg ca loc al scrierii codicelui este reluată de N. Cartoian în 1928, când studiază localizarea celui de-al doilea text din codice, care era, la acea dată, cea mai veche versiune păstrată a *Florii darurilor*²⁹⁷. Concluzia este reiterată în alte lucrări din aceeași perioadă²⁹⁸.

4. Alți cercetători care s-au referit la localizarea celei mai vechi copii a *Alexandriei*, fără a aduce dovezi în acest sens, au menționat fie largă zonă a Ardealului²⁹⁹, fie, pe urmele lui N. Cartoian, satul Sânpetru de Hațeg³⁰⁰, cu sau fără indicarea sursei acestei opțiuni.

²⁹⁵ *Ibidem*, p. 70–72.

²⁹⁶ *Ibidem*, p. 73–74.

²⁹⁷ N. Cartoian, *Fiore di virtù în literatura românească*, p. 53–58.

²⁹⁸ N. Cartoian, *Cel mai vechi zodiac*, p. 590–591; idem, *Cărțile populare*, I, p. 21.

²⁹⁹ N. Iorga, *Faze sufletești*, p. 562; G. Pascu, *Istoria literaturii*, p. 35; I. Șiadbei, *loc. cit.*; N. Iorga, *Livres populaires*, p. 18; Ramiro Ortiz, *Medioevo rumeno*, p. 76; I. D. Lăudat, *op. cit.*, p. 117; Cătălina Velculescu, în *Crestomație*, p. 166.

³⁰⁰ I. Minca, [recenzie la N. Cartoian, *Alexandria în literatura românească. Noul contribuții*, 1922, București], în „Viața românească”, XV, 1923, nr. 4, p. 140; S. Pușcariu, *op. cit.*, p. 72; I. D. Bălan, *op. cit.*, p. 249; Al. Piru, *Literatura română veche*, p. 220; Dan Simonescu, în vol. *Cărțile populare ...*, ediție (...) de Ion C. Chițimia și Dan Simonescu, I, p. 7; Mario Ruffini, *La fortuna popolare*, p. 324; *Istoria literaturii române*, I, 1964, p. 482; G. Ștrempel, *Romanul popular*, 1969, p. 116; Al. Rosetti, B. Cazacu, L. Onu, *Istoria limbii române literare. Vol. I.*

5. În anul 1904, referindu-se la intensitatea receptării cărților populare, pe care „cetitorii le sorbeau”, N. Iorga consemnase sumar, într-o notă de subsol, fără nici o încercare de a aduce cea mai mică dovadă în acest sens, faptul că o „cärticică” de acest fel fusese „copiată la 1620 în satul Sâmpietru de lângă Braşov”³⁰¹. Este vorba despre *Codex Neagoeanus*, acelaşi manuscris despre care ulterior, în 1915 şi în 1928, va afirma, cum am arătat deja mai sus, că a fost copiat în Transilvania, fără altă precizare³⁰². Renunţă istoricul la vechea sa părere? Cunoscând lucrările lui Cartoian, o consideră el însuşi neîntemeiată şi o abandonează tacit? Sau, pur şi simplu, a uitat de această opinie, exprimată în treacăt şi fără truda demonstraţiei necesare? Ce anume îl determinase să aleagă Sâmpietru de Braşov? Propunerea aceasta reapare în literatura de specialitate, fără nici o legătură aparentă cu opinia neargumentată a lui N. Iorga. C. A. Spulber, în 1930, studiind *Pravila* din *Codex Neagoeanus*, înclină balanţa spre satul de lângă Braşov („s-ar putea susţine, cred”), aducând un argument extralingvistic, care nu contravine, în opinia sa, mărturiei limbii textului: apreciază că demonstraţia lui N. Cartoian este concludentă pentru susţinerea localizării limbii în „sudul Ardealului”, iar scribul „a putut găsi mai lesne Pravila care venise, poate chiar prin Coresi, dinspre Târgovişte” aflându-se în partea estică a acestei zone, adică la Braşov, nu la Hăţeg³⁰³.

De la origini până la începutul secolului al XIX-lea. Ediţia a doua, Bucureşti, 1971, p. 215; G. Ţepelea, Gh. Bulgăr, *Momente din evoluţia limbii române literare*, Bucureşti, 1973, p. 98; Al. Duţu, în *Alexandria ilustrată*, p. 7; Florian Dudaş, *Manuscrisele româneşti medievale din Crişana*, p. 133; Dan Horia Mazilu, *Alexandria sau modelul „popular”*, p. 5.

³⁰¹ N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a românilor până la 1688*, Bucureşti, 1904, p. CLXVII, nota 1.

³⁰² Idem, *Faze sufleteşti*, p. 562, respectiv *Livres populaires*, p. 18.

³⁰³ C. A. Spulber, *Cea mai veche Pravilă românească*, p. 78.

P. P. Panaitescu reafirmă localizarea satului Sânpetru în zona Braşovului, fără dovezi, în 1965³⁰⁴.

6. Unele dintre aceste puncte de vedere au fost reamintite de către Ion Gheţie în lucrarea sa din 1973, în care face o prezentare critică a opiniilor anterioare privind localizarea traducerii şi a copierii textelor româneşti din *Codex Neagoeanus*³⁰⁵, pentru a examina apoi aceste aspecte pe baza datelor actuale ale dialectologiei istorice. Am arătat, în paragraful consacrat localizării traducerii, că materialul lingvistic invocat este interpretat de Ion Gheţie ca reprezentând două straturi de limbă, specifice unor arii dialectale diferite, unul de tip nordic, celălalt de tip sudic. Frecvenţa particularităţilor sudice îl determină pe autor să aprecieze că „aspectul textului este mai degrabă sudic decât nordic”³⁰⁶. Apelând la limba însemnărilor scribului, în legătură cu care admite că ar putea fi copiate de către acesta, cu preluarea unor fonetisme, Ion Gheţie atribuie copistului Ion din Sânpetru stratul lingvistic de tip sudic. Ajungând în acest punct al demonstraţiei, autorul apreciază că miscelaneul a fost copiat în satul Sânpetru din zona Braşovului, „singura localitate cu acest nume situată într-o arie unde se vorbea un grai de tip munteşesc”, deşi admite, totuşi, că „absolută certitudine în acest sens nu poate exista”³⁰⁷. Localizarea copierii *Alexandriei* şi a celorlalte texte româneşti din *Codex Neagoeanus* în Sânpetru Braşovului este reafirmată de Ion Gheţie în lucrări de

³⁰⁴ P. P. Panaitescu, *Începuturile şi biruinţa scrisului în limba română*, p. 173.

³⁰⁵ Ion Gheţie, *Unde s-au tradus şi unde s-au copiat textele din Codex Neagoeanus?*, p. 545–560.

³⁰⁶ *Ibidem*, p. 555.

³⁰⁷ *Ibidem*, p. 557.

sinteză asupra limbii literare publicate ulterior³⁰⁸. Aceeași opinie este consemnată de către cercetătorii timișoreni Ștefan Munteanu și Vasile Țâra, probabil nu independent de aceea a lui Ion Gheție, întrucât, în acest caz, ea nu este urmarea unei demonstrații³⁰⁹.

7. Alte lucrări ulterioare studiului lui Ion Gheție, care se referă, sumar, la localizarea celei mai vechi copii a *Alexandriei* sau a miscelaneului în care ea apare, puține la număr, nu împărtășesc concluzia sa, uneori probabil necunoscând acest punct de vedere³¹⁰, alteori în cunoștință de cauză. Pandelescu Olteanu, prezentând *Floarea darurilor* din *Codex Neogoeanus*, fără să expună o opinie proprie, nu este convins că miscelaneul ar fi fost copiat în Sâmpetrul Brașovului, cum a susținut Ion Gheție, dar nu pare nici adeptul tezei lui N. Cartoian, care localizase satul scribului în apropiere de Hațeg: „După N. Cartoian popa Ion ar fi copiat manuscrisul în Sâmpietrul Hațegului Hunedoara”; după ce rezumă părerea lui Ion Gheție cu privire la satul copistului plasat în părțile Brașovului, putem crede că acceptă această concluzie, căci altul este aspectul cu care nu este de acord („I. Gheție consideră însă că textele populare din CN proveneau din Banat-Hunedoara. De acest fapt noi nu sântem convinși”); dar „copistul popa Ion s-a putut denumi *românul* sau *vlahul*, tocmai pentru că era din Sâmpietrul Hațegului, care se

³⁰⁸ Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, p. 273, 275, 278, 280–282, 284; idem, *Istoria limbii române literare. Privire sintetică*, București, 1978, p. 53; idem, în vol. *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532–1780)*, de Gheorghe Chivu, Mariana Costinescu, Constantin Frâncu, Ion Gheție, Alexandra Roman Moraru și Mirela Teodorescu. Coordonator Ion Gheție, București, 1997, p. 83.

³⁰⁹ Ștefan Munteanu, Vasile D. Țâra, *Istoria limbii române literare. Privire generală*, București, 1978, p. 59; *ibidem*, ediție revizuită și adăugită, București, 1983, p. 70.

³¹⁰ *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, 1979, p. 30.

numea în documente «locus Valachicus»”; însă particularitățile lingvistice extrase din însemnările scribului „se localizează în Țara Hațegului (Hunedoara), dar nu exclusiv. Se întâlnesc și în textele copiate la Brașov, la Alba Iulia și chiar în Moldova”³¹¹. G. Mihăilă, referindu-se, recent, într-o scurtă prezentare a codicelui, la textele românești pe care le cuprinde, reia vechea localizare: „dans le village Sânpetru (commune de Sântămăria-Orlea), dép. de Hunedoara”³¹². Adoptarea concluziei lui Ion Gheție în privința localizării acestor copii editate fragmentar într-un volum colectiv³¹³ îi prilejuiește autorului un comentariu în legătură cu aceasta, considerând că este insuficient argumentată („en base de l’argumentation — hésitante, tout de même — de Ion Gheție”). Deși autorul nu-și propune să trateze această problemă legată de *Codex Neagoeanus*, observăm totuși că remarca sa cu privire la distanța mai mică dintre localitățile Micăsasa, Cetatea de Baltă (unde manuscrisul a fost păstrat de-a lungul mai multor generații de membrii aceleiași familii) și Sântămăria-Orlea (care a inclus între hotarele sale vechiul sat Sânpetru în care acesta a fost copiat), în raport cu distanța mai mare de la cele două localități până la Sânpetrul Brașovului, nu poate servi drept argument pentru o localizare sau alta a copiei³¹⁴.

8. Numărul satelor transilvănene cu numele Sânpetru care pot fi luate în considerație nu este mai mare astăzi decât la data ultimei inventarieri efectuate de N. Cartoian (șase). O sursă mai recentă adaugă la acestea Sânpetrul Nou și Sânpetrul Mic, ambele aflate în

³¹¹ Pandele Olteanu, *Floarea darurilor sau Fiore di virtù*, Timișoara, 1992, p. 299–300 (sublinierile ne aparțin).

³¹² G. Mihăilă, *Mots roumains d’origine autochtone, attestés au cours du premier siècle de l’écriture roumaine (1521–1621)*, în „Thraco-Dacica”, tomul XIX, nr. 1–2, București, 1998, p. 24.

³¹³ *Crestomația limbii române vechi*, p. 25, 169, 176.

³¹⁴ G. Mihăilă, *op. cit.*, p. 32, nota 15.

raionul Sânnicolaul Mare, regiunea Banat, dar acestea au fost întemeiate abia în 1796, respectiv în 1843³¹⁵ (cf. și *Sanctus Petrus*, atestat în 1333, pe lângă Remetea Mare, raion Timișoara, regiunea Banat³¹⁶). Mai important este faptul că se cunosc astăzi date suplimentare despre istoria culturală a acestor localități. Astfel, cu privire la Sânpetru de Hațeg, datele actuale, extralingvistice, sunt cu mult mai favorabile în sensul acestei opțiuni decât în perioada în care N. Cartoian a socotit-o posibilă: prima atestare documentară a satului coboară cu câteva decenii, până la 1411; biserica actuală datează din secolul al XVI-lea, dar cercetări arheologice recente (din anii 1975 și 1979) permit să se aprecieze că pe locul respectiv a existat o biserică de lemn încă din secolul al XIV-lea; elemente de iconografie creștină și dovezi ale unei culturi de limbă slavonă, mai ales o inscripție de două rânduri în această limbă, datorată primului preot cunoscut al locului, anterioară, se pare, secolului al XVI-lea (în traducere: „A scris Șărbu Popa, mult gre/șitul. Părinți, blagosloviți”); în 1559 nobili români cu numele Nicolae Popa și Petru Popa sunt numiți în document, fiecare în parte, *Wolachus presbiter*, iar după această dată patronimul Popa apare frecvent în secolul al XVI-lea la Sânpetru; se pare că în secolul al XVII-lea au funcționat în satele de pe lângă Hațeg preoți din Țara Românească sau numai hirotonisiți aici³¹⁷. În acest context, menționând *Codex Neagoeanus*, Adrian Andrei Rusu se referă la copistul Ion Românul: „cu toate că porecla cu care se semnează sugerează o origine munteană, limba română

³¹⁵ Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania, vol. II, O–Z*, [București, 1967–1968], p. 132–133.

³¹⁶ *Ibidem*, p. 398 (în secțiunea *Localități dispărute*).

³¹⁷ A se vedea, pentru toate acestea, Adrian Andrei Rusu, *Ctitori și biserici din Țara Hațegului până la 1700*, Satu Mare, 1997, p. 41, 60, 64, 80, 82, 144, 147, 205, 303–309.

utilizată îl localizează totuși în Transilvania”³¹⁸. Acest nume etnic nu presupune însă neapărat proveniența scribului din sudul Carpaților. Astfel, întrucât sugerează un teritoriu cu populație mixtă, Ion Gheție a invocat numele etnic al scribului, *Românul*, ca un argument pentru exprimarea unei opțiuni cu privire la zona în care s-a efectuat copia, în opinia sa județul Brașov³¹⁹. Se pare că nu-l putem socoti un scrib peregrin, care s-ar fi identificat astfel, întrucât această ocupație s-a dezvoltat ceva mai târziu³²⁰. Dar supranumele *Românul* este atestat și în alte zone din Transilvania: într-un document în limba latină, emis la data de 26 ianuarie 1469, în localitatea Reteag, adresat autorităților orașului Bistrița, se cere „cercetarea plângerii iobagului Ion Românul din localitate”³²¹; popa Mihai, cărturar, cunoscător al limbilor română și slavonă, a copiat texte religioase în sud-vestul Transilvaniei, probabil în județul Hunedoara, în prima jumătate a secolului al XVII-lea, fiind „aproape contemporan” cu scribul din Sânpetru, după cum observă Ion Gheție³²². Miscelaneele datorate acestui preot care pot fi datate indică anii 1640–1644, respectiv 1647, iar însemnarea redată de Al. Mares, în traducerea sa, arată că „a încercat condeii popa Mihai, acolo vlah, noiembrie, leatul 1647”³²³.

9. Aceste date constituie un cadru format din elemente extralingvistice favorabil vechii localizări propuse de N. Cartoian –

³¹⁸ *Ibidem*, p. 309.

³¹⁹ Ion Gheție, *Unde s-au tradus și unde s-au copiat textele din Codex Neagoeanus?*, p. 558.

³²⁰ *Ibidem*, p. 557.

³²¹ Sigismund Jakó și Radu Manolescu, *Scrierea latină în evul mediu*, București, 1971, p. 11, sub nr. 11. c (în *Album*).

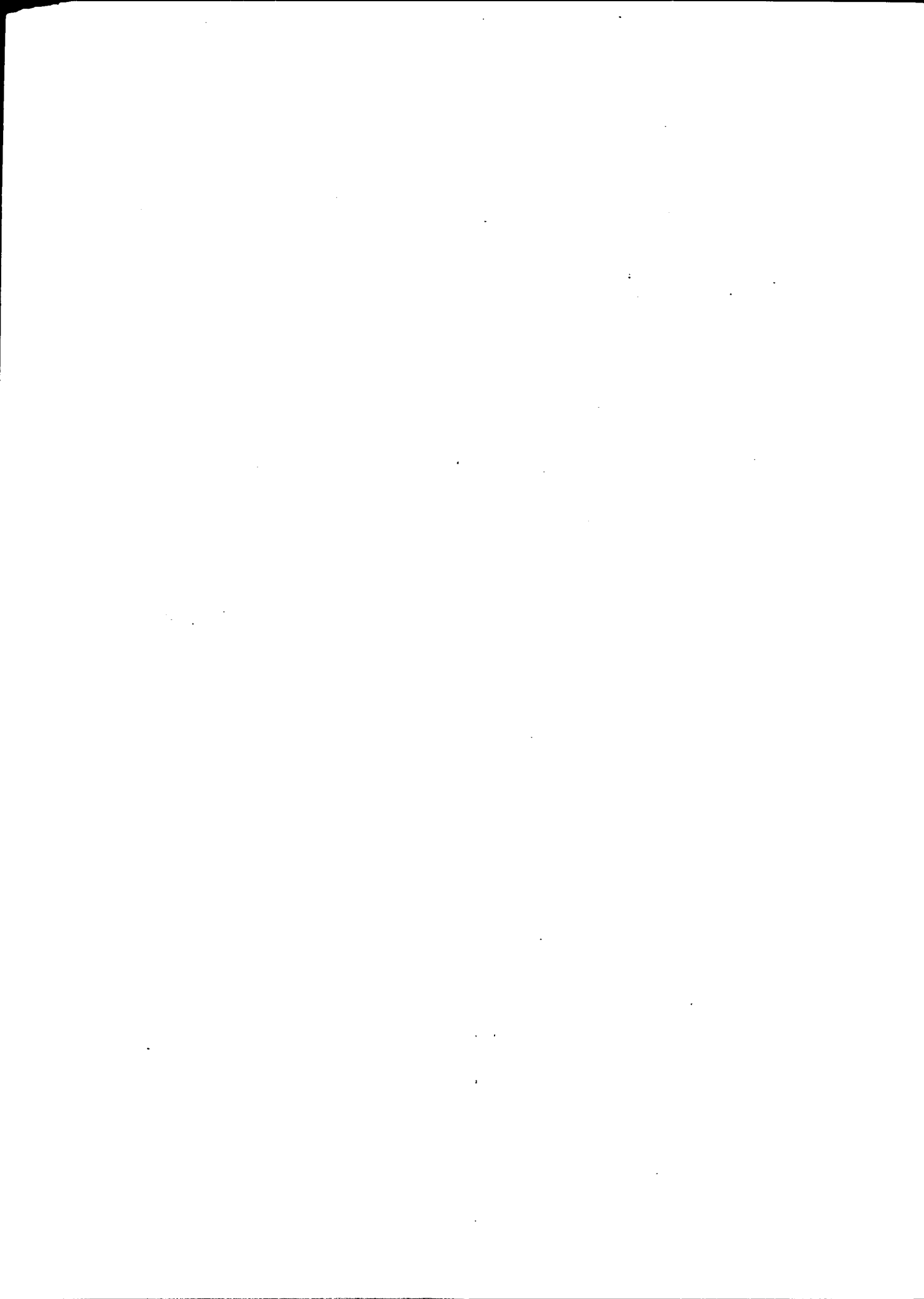
³²² Al. Mares, *Precizări în legătură cu prima traducere românească a Octoihului*, în „Limba română”, XXII, 1973, nr. 3, p. 251; Ion Gheție, *Unde s-au tradus și unde s-au copiat textele din Codex Neagoeanus?*, p. 558, nota 51.

³²³ Al. Mares, *op. cit.*, p. 251 (sublinierea ne aparține).

este drept, nu dispunem de știri comparabile în legătură cu celelalte sate transilvane având același nume. În plus, faptele istorice pot fi invocate, dar ele nu se substituie celor lingvistice, ci doar le sprijină. Ultima cercetare bazată pe corelarea datelor istorice cu cele lingvistice este aceea a lui Ion Gheție, după care copistul Ion Românul a trăit și a scris în Sânpetru Brașovului. Autorul a exprimat însă o rezervă în mod clar în studiul său („absolută certitudine în acest sens nu poate exista”³²⁴). Pe lângă aceasta, stratul lingvistic din sud-vestul Transilvaniei este atât de bine reprezentat, încât a determinat invocarea unui model intermediar provenind din această zonă³²⁵. În încheierea acestor observații, apreciem că discuția despre localizarea copiei *Alexandriei* din *Codex Neagoeanus* este încă deschisă, căci pe măsură ce date noi ale istoriei culturale vor lumina această epocă, acestea vor putea fi corelate cu investigarea lingvistică a celor patru texte românești ale miscelaneului, datorate aceluiași scrib.

³²⁴ Ion Gheție, *Unde s-au tradus și unde s-au copiat textele din Codex Neagoeanus?*, p. 557.

³²⁵ *Ibidem*, p. 559.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Dintre versiunile *Alexandriei* păstrate până astăzi în peste 50 de manuscrise, numai trei au fost integral valorificate prin tipar: cea din ms. rom. BAR 1155 (fost ms. Gaster 94) din anul 1784¹, cea din ms. rom. BAR 3821 (*Codex Neagoeanus*), scrisă în anul 1620², și cea din ms. rom. BAR 3093 din anul 1776³. Desigur, cea mai veche copie păstrată (ms. rom. BAR 3821) prezintă o însemnătate sporită, nu numai pentru filologi, ci și pentru istoricii limbii române (literare). Ediția lui N. Cartoian din 1922 este, evident, de prea multe decenii

¹ M. Gaster, *Alexandria bucovineană publicată pentru întâia oară*, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, vol. VII, fasc.1, București, 1893, p. 334–366.

² N. Cartoian, *Alexandria (Codex Neagoeanus)*, în „Anuarul liceului I. Maiorescu pe anul școlar 1919–1920”, București, 1921, p. 36–71 (până la fila 74^v/8); CA 1922, p. 82–118.

³ Cătălina Velculescu și Florentina Zgraon, „*Alexandria*” în manuscrise (românești) inedite, [I], în „Revista de istorie și teorie literară”, XXXVII, nr. 3–4, XXXVIII, nr. 1–3, 1989–1990, p. 315–330; [II], în „Revista de istorie și teorie literară”, XXXIX, nr. 3–4, 1991, p. 307–322. (Regretăm că, din motive independente de voința noastră, în prima parte a acestei contribuții au rămas numeroase erori tipografice; le-am semnalat, succint, în partea a doua a lucrării.)

singura cale spre acest text unic, iar miscelaneul se află într-o stare de degradare avansată. Exemplare din această ediție abia dacă dețin marile biblioteci. Textul tipărit prezintă destule erori, probabil ca urmare a unor dificultăți legate de corectură. (*Errata* de la p. 123 nu înregistrează nici măcar o eroare tipografică din secțiunea care prezintă textul editat, cum ar fi, de exemplu, omiterea adverbului *nu* în segmentul *Alexandre, că ție e datū să lăcuești tu aița cu noi, ce cu lume mirului* – f. 16^v, la p. 89 în volum.) În același timp, trebuie spus că normele de editare a textelor românești vechi au câștigat în ce privește rigoarea și precizia.

Stabilirea textului de bază a fost dictată de însăși denumirea seriei în care se înscrie ediția prezentă (*Cele mai vechi cărți populare în literatura română*), așa încât copia din 1620, aceeași pe care a editat-o N. Cartoian când aceasta avea o existență de 300 de ani, formează materia acestui volum. Nu ne-am propus să înregistrăm în aparatul critic soluțiile diferite din alte versiuni, căci prelucrarea la care acestea au fost supuse face ca operația să devină extrem de dificilă, ocupând, în plus, un larg spațiu tipografic. Am reținut însă în note de subsol grafiile eronate, unele modificări de slove ale scribului (mai ales când ele sugerează o posibilă ezitare între două fonetisme ori

forme), alte lecțiuni posibile, reluări accidentale, notații marginale și interliniare, traducerea segmentelor redată în slavonă, referiri la lacune ale textului, rareori raportări la surse.

Textul românesc scris cu slove chirilice a fost redat în alfabet latin prin metoda transcrierii interpretative, păstrând toate variantele care au un suport în istoria limbii, ca în cazul *tremese* (40^v), *tremise* (68^v), *trimese* (30^v), *să-mi trimiți* (60^r), și acomodând textul, pe cât posibil, la ortografia actuală (*sâmteti* 13^r/1, *sâmt* 10^r/10, 72^v/9, *sânt* 34^r/1 pentru persoanele a II-a și a III-a plural de la verbul *a fi*, în care vocala este notată constant prin ѣ⁴). Principalele soluții de interpretare a grafiei sunt comune volumelor din această serie, iar situațiile proprii acestui text au fost tratate, pe cât posibil, pe baza aceluiași principii.

Am marcat preiotarea atunci când slova *е* (ѣ) apare la inițială absolută sau la inițială de silabă: *să-și ie* (69^v/17), *iezer* (19^r/7), *suduieste* (67^r/14)⁵, exceptând formele pronumelui personal și ale verbului *a fi*: *eu* (12^r/12), *el* (70^r/10), *ei* (7^r/6), *ele* (40^v/11); *ești* (51^r/7),

⁴ Astfel am respectat atât fonetica textului, care prezintă forme etimologice, niciodată pe cele târzii cu *-u-*, cât și ortografia recentă, conform căreia în poziție medială este recomandat grafemul *â* (nu *î*).

⁵ Monoftongarea diftongilor *ea*, *ia* și regula ortografiei moderne cu privire la preiotare au condus la omonimia unor forme pronominale (*aceie* m. pl. 57^v/2, respectiv f. sg. 57^v/6).

e „este“ (3^v/10), *este* (3^r/15), *era* (49^v/11). Totuși, când *ε/ε* în alternanță cu *κ* notează pronumele personal feminin *ea*, redus (ca diftong) la vocală deschisă, am aplicat regula preiotării: *ie* pentru grafemul *ε* (51^v/15), ca și pentru grafemul *κ* (51^v/16). Nu am procedat astfel însă în cazul formei verbale *este* atunci când a fost notată *κ̄ε̄* (15^v/3, 12). Cuvintele străine, fie nume comune, fie proprii, nu au fost supuse preiotării: *elinești* (50^v/14), *evsenica* (52^v/2); *Eremie* (66^v/7), *Erusalim* (66^v/17), *Eva* (9^v/10), *Evagrid* (47^v/17), *Evant* (12^r/2, 8, 14).

Slova *ϕ* a fost redată prin diftongul *ea* când ocupă în cuvânt poziția (medială) „tare“: *împărăteasa* (30^v/14–15). Am admis aceeași echivalare în finala cuvintelor, fie accentuată (*vrea* 69^v/17), fie atonă (*cetatea* 47^v/4), și chiar în poziție (medială) „moale“, când este urmată de o silabă ce conține vocala *e/i* (*creadem* 14^r/14, *creadeși* 14^r/14, *viteaji* 34^r/1⁶), făcând astfel o concesie tradiției grafice proprii epocii, cu toate că scribul *Alexandriei* notează în aceste poziții în marea majoritate a cazurilor monoftongarea diftongului la *e* (*ε*): *ferește* (70^r/3), *pește* (21^r/1); *ave* (45^r/13), *vre* (68^r/6); *lume* (art., 75^v/9), *oaste* (art., 18^r/3). Deși acceptă inovația în aceste situații, folosește deseori

⁶ Numai în aceste trei exemple apare slova *ϕ* în poziția respectivă.

slova **ѣ** pentru a nota prepoziția *pre*, grafie care a fost emendată (10^v/3, 72^r/9 etc.).

Slova **ѣ** a fost echivalată prin *ea* când notează pronumele personal feminin singular (15^r/2, 53^v/1). La inițiala cuvintelor redă diftongul *ia*: *iartă* (72^r/4). Aceeași valoare fonetică a fost admisă în poziție medială, sub accent, la început de silabă, fiind în hiat cu vocala precedentă: *apropiără* (38^v/2, 43^v/9), *viiată* (41^r/5). Am păstrat alternanța *iia-ia*, rezultată din succesiunile grafice **иѣ-иѣ**: *Olimbiada* (58^r/5)–*Olimbiada* (58^v/14), *piatră* (20^r/6)–*piatră* (52^r/7). Am redat prin *ia* grafemul **ѣ** și atunci când alternează cu **ѣ**, anume după dentale, sub accent, în poziție „tare“, apreciind că notează muierea acestora, care precedă palatalizarea: *cerniala* (61^v/7), *dial* (45^r/10), *împărătiasa* (38^v/3), *lucriază* (41^v/3), *să ocoliască* (24^r/2).

Pluralele masculine articulate scrise cu **и** au fost rediate prin *i<i>* (*băgă pești<i>* în apă 19^r/13), cu toate că este posibil ca acest semn să fi notat un sunet cu caracter silabic.

Dintre slovele care pot nota fonemele *ă*, *î(â)*, ierul mic (**ѣ**) are cea mai mare frecvență, fiind echivalat cu unul sau cu altul, prin raportare la fonetica actuală a cuvintelor, atât în poziție medială, cât și în poziție finală: *grъirъ* (18^r/11), *тънь* (52^r/3), *ръне* (12^r/6), *рънь*

(1^v/7), *тѣмѣа* (17^v/2), sau cu valoarea zero (*aurѣ* 33^v/7, *calѣ* 34^v/11). Ierul mare (ѣ) apare foarte rar, mai ales în grafii eronate, cum rezultă din câteva note de subsol, notând totuși uneori vocala ă (*războaiele* 31^v/3) sau valoarea zero (*sălbatecѣ* 1^v/15). Slova ѣ, rarisimă, a fost redată prin *i*, sub rezerva unei alte lecțiuni posibile cu *î(â)* în *сѣмтем* (23^v/1).

Slovele *o* și *w* deseori ocupă poziția diftongului *oa*: *grope* (9^v/1), *wmeni* (1^v/11, 67^v/8), *sore* (71^v/14). Am echivalat cu *oa* aceste grafeme, cu toate că nu excludem posibilitatea ca ele să noteze vocala deschisă *o*. Soluția aceasta, comună volumelor seriei *Cele mai vechi cărți populare*, este motivată prin prezența acestor grafii în texte din diferite zone dialectale și prin alternanța *o/w* – *oa/wa*, care apare în paginile aceluiași text. Grafiile *o/w* pentru *oa* nu sunt condiționate de poziția în cuvânt și nici de contextul fonetic, așa încât ele apar nu numai postconsonantic, ci și în urma unei vocale: *лѣωю* pentru *luoaiu* (42^v/6, 43^v/3), *зѣω* pentru *zioa* (5^v/8, 44^v/7).

În schimb, când partea a doua a hiatului este redată grafic prin slova *a*, am inserat semivocala *y*, ca în ortografia actuală, fără mențiune în aparatul critic și chiar fără semnele omisiunii (< >): *ziua*

pentru *zua* (15^v/8, 69^v/5); cf. și *doua/doaua* pentru *доа* (4^v/4), *noua/noaua* pentru *ноа* (12^v/9), *voua/voaua* pentru *воа* (12^v/10, 12).

Consoanele *ч* și *у* au fost redată fără semne diacritice, indiferent dacă sunt urmate de grafeme pentru *c/i/ca/ia* sau *a*, respectiv pentru *iu* sau *u*, în baza caracterului lor prepalatal: *acca* pentru *ача* (6^v/9), *aicea* pentru *аича* (1^v/10), *să giunghe* pentru *съ ушгге* (76^v/1), cf. *giudeț* pentru *юдець* (50^v/17).

Grafiile *-аь-*, *-рь-*, influențate de ortografia slavonă, au fost redată *-âl-*, *-âr-*: *v-aș sfârșit* (4^v/2), *tâlhar* (64^v/4), dar nu și în segmente ca *еъль апука* (2^v/9), *лъаскѡ̄амь* (43^v/8), interpretate *ci-l apuca*, *l-ascultă*, căci formele atone ale pronumelui personal încă nu erau susținute de *î* protetic.

Sucesiunea grafică *гѣ* a fost redată *-ng-* în *angheli* (15^v/15, 28^v/3), *arhanghel* (13^v/4), iar slovele *кѣ* au fost transcrise prin *x*, întrucât alternează cu *ѡ*: *Alexandru* (21^v/3), *atraxa* (55^v/15), *Roxanda* (68^v/11).

Semnele diacritice rareori au fost apreciate ca purtătoare de valori fonetice: surmontând slova chirilică *c*, tilda (*˘*) poate nota fonemul *t*: *ceastă* (*~carte*; 28^v/8), *cest* (*~loc*; 48^v/8), *a(i) fost* (56^v/9,

58^v/3), iar chendima a fost echivalată cu *i* în \uparrow ВВЛ \uparrow (*învălui*, 1^v/4), $\text{mO}\underline{\text{U}}$ (*toți*, 19^v/3, 20^r/4).

Nu am menținut reduplicarea consoanelor, dar am procedat după cum ele reprezintă un accident tipic muncii de copiere ori reflectă o manieră grafică: numai în primul caz am reținut grafiile eronate în aparatul critic (*tineri*, cu HH , 19^v/8; *pedestrași*, cu mm , 30^v/8), căci situația celorlalte nu permite să fie socotite greșeli, dar nici nu influențează rostirea acelor cuvinte în limba română (*Eva*, scris EBBA , 9^v/10, 15).

Segmentele omise accidental (slove, silabe, cuvânt, cuvinte) au fost întregite marcând intervenția editorului prin croșete (< >). Pe cât posibil, am ținut cont de specificul lingvistic al textului: *ră<o>tățile* (6^v/15), după ocurența *răotăți* (6^r/5). Deși presupunem că absența grafemului pentru consoana *n* în fața altei consoane poate fi indicele nazalizării vocalei precedente, fiind de fapt rostită cu o intensitate redusă, am marcat și aceste situații: *mu<n>te* (24^r/4), *plâ<n>ge* (35^r/6) etc.

Grafiile în care scribul aplică prescurtări și/sau suprascrierea unor slove sunt surse pentru numeroase întregiri din partea editorului,

pe care le-am operat fără mărci specifice: млѣ (*molitva*, 67^r/4); кѣм (*chiamă*, 53^r/3), ѡбраѡ (*obraze*, plural cerut de context, 4^r/4). Am apelat totuși la aparatul critic în situațiile în care era posibilă o dublă interpretare a grafiei: ocurența *copaciu* (копачю , 11^r/6) ne-a motivat ca în cazul suprascrierii consoanei finale în копачѣ (10^r/4, 17^v/11, 46^v/12) să interpretăm în același fel, indicând în note de subsol atât grafia, cât și o altă lecțiune posibilă (*copaci*). Însă în situațiile cu o mare frecvență am adoptat uzul ce poate fi apreciat ca majoritar. Astfel, perfectul simplu fiind timpul verbal cel mai des folosit, mai ales la persoana a III-a, formele pluralului prezintă în poziție medială, iar cele ale singularului în poziție finală suprascierea slovei *с*, care implică și vocala silabică, a cărei stabilire este condiționată de timbrul consoanei pe care o urmează: ѡнѣ (1^v/8, 70^v/5), ѡнѣрь (24^r/16, 49^v/4). Grafiile scrise în întregime în rând, fără „caturi“, dovedesc superioritatea numerică a formelor în care vocala *e* nu s-a velarizat, consoana pe care o urmează neavând timbru dur, fapt care motivează interpretarea *zise*, *ziseră*. Nu la fel se prezintă însă forma scurtă a pronumelui reflexiv, care, alăturată deseori în context conjuncției *să*, ca în *să să scalde* (20^v/15), prezintă mult mai multe ocurențe cu *e* velarizat față de numai patru cu *e* păstrat, așa încât o grafie de tipul

шнѣ̄ върсь (18^v/7) este redată *și să vărsă*; o confirmare a interpretării propuse ne oferă grafia нонѣ̄ съвъзопр (18^v/2) pentru *nu să văzură*, cu ambele soluții de scriere a pronumelui reflexiv.

Variantele *nice*, *nece*, *nici*, care apar ca atare în text, în ordine descrescătoare numeric, ne ajută să decidem în privința grafiilor ннѣ̄ (23^v/10), нѣ̄ѣ̄ (74^v/17), care au fost redată *nice*, *nece*.

Finalele consonantice suprascrise au fost redată în rând cu caractere italice, spre a semnală posibilitatea ca poziția lor să implice o vocală („cel sol“ 54^r/6, „nemic“ 70^v/12, „setos“ 70^v/2) sau o semivocală („și-ș puse“ 70^v/9, „poți-m da zile“ 70^v/13, „astăz“ 71^r/15). Nu am marcat însă această poziție în situațiile în care, deși suprascrise, consoanele sunt însoțite de ieruri (ь, ъ), acestea fiind plasate fie interliniar (↑пъратѣ̄ – „Împărat“, 47^r/3), fie în rând (прецѣ̄ – „preț“, 55^v/17; съмѣ̄ѣ̄ – „sâmt“, 16^r/4). Fac excepție și situațiile în care am întregit pluralul articulat sugerat de context: *calaraș*<ii> (24^r/2–3), *ogar*<ii> (24^r/6).

În cuvinte românești redată cu alfabet chirilic (în aparatul critic și chiar în prezenta *Notă asupra ediției*) am coborât în rând și am subliniat slovele suprascrise, păstrând tilda când a fost cazul.

Segmentele slavone au fost reproduse cu caractere italice în transcriere internațională, fără desfășurarea abrevierilor, cu slovele suprascrise încadrate în paranteze rotunde și marcate prin tildă ori de câte ori ea a fost notată de scrib.

Am marcat paragrafe în desfășurarea narațiunii și am aplicat punctuația modernă, fără a forța oralitatea textului însă. Slovele cu valoare cifrică au fost redate cu cifre arabe.

Trecerea de la rectoul unei file la versoul ei a fost marcată printr-o bară (/), iar de la o fila la alta prin două bare (//). Numărul filelor a fost notat marginal.

Prin paranteze drepte ([]) am marcat mici secvențe cu slove ilizibile și lacune ample datorate deteriorării manuscrisului editat (1^r, 42^v–43^r, 56^v–57^r). Textul aferent ultimelor două, care alterează desfășurarea narațiunii din partea păstrată a celei mai îndepărtate versiuni a *Alexandriei*, a fost adăugat pe baza ms. rom. BAR 1867 în secțiunea *Anexe* a acestui volum. Normele de reproducere a celor două fragmente nu sunt diferite de cele expuse mai sus. Am preferat să menționăm sensul unor termeni în aparatul critic, spre a evita includerea acestora în glosarul textului editat⁷.

⁷ Am marcat prin note de subsol numai prima ocurență a lexemelor glosate.

[ALEXANDRIA]

[.....]
.....]¹//

1^r acolo un stâlp de piatră înalt. Și alergă² Alexandru la stâlp și văzu pre stâlp obraz de om și slove elinești. Scris³ așa era sc<r>is: „Eu, Sanhos-Împărat, luoaui lume toată și vruii să văz și raiu/, și viniu cu oștile mele până aicea. Și nu știuiu, și ieșiră oameni sălbateci mulți fără samă, și mă loviră fără veste și mă bătură, și pre oaste me uciseră⁴ și pre mine.

¹ Text acefal; aici cea mai amplă lacună: începutul părții păstrate se regăsește la fila 81^r/9 din ms. rom. BAR 1867 copiat în anul 1717, respectiv la pagina 149/9 din CRV 577, prima ediție păstrată, tipărită în 1794. Partea pierdută din ms. 3821, editat aici, corespunde, de fapt, cu circa 83 de file din ms. 1867, căci și acesta este acefal, dar apreciem că din el s-au pierdut numai două file (textul corespunzător paginilor 1–4/13 din ediția sibiană).

² Cuvânt reluat; prima ocurență barată.

³ Înaintea acestui cuvânt apare slova ⚡, barată. Probabil că, memorând textul, copistul a reținut segmentul *e(ra) scris așa*, apoi a observat că în modelul său topica diferă (*așa era scris*); corectându-se, a barat numai slova ⚡, iar cuvântul *scris* a rămas notat de două ori. Cf. CA 1922, unde prima ocurență este interpretată *scris<e>* (*slove elinești* ~).

⁴ Scris: ⚡чн̄с̄ерь.

Aice-*am*⁵ perit de oam[en]i sălba[te]ci, ș[i] ci[n]e va⁶ vre /
 1^v să margă la raiu, și până aicea să vină, iară de icea să să
 întoarcă înapoi⁷, că va peri”. Iară Alexan<d>ru, deca văzu
 așa⁸, învălui stâlpu/ cu postav, să nu cetască altul slovele, să
 nu să spaminte oștile.

Și merse până la un codru mare și puse tabără⁹ acolo.
 Și zise să să odihniască oștile și făcu stobor de lemne de¹⁰
 cătră pădure. Și într-o zi ieși Alexandru călăre și zise¹¹ să să
 gătască tot omu/ de războiu. Și merse la pădure și văzu
 pre un om sălbatec¹² șezând pre¹³ o piia[tr]ă și căuta semeț
 2^r // pre¹⁴ oaste. Al[exandru] [z]ise: „Aduceți o muiere”. Și
 aduseră muiere, și o mână Alexandru: „Du-te de șez lângă
 el”. Și merse muiere și șezu lângă acel om sălbatec. El sări și

⁵ Scris: аичам; alte lecțiuni: *aici-am*, *aici am*.

⁶ Cuvânt reluat.

⁷ Scris: ꙗнапоиѣ.

⁸ Cuvintele *deca văzu așa* apar interliniar. Slova κ din *deca* pare refăcută din в (probabil a anticipat *de „dacă” văzu așa*).

⁹ Scris: табѣрь; altă lecțiune: *tabăr*.

¹⁰ Scris: дѣ.

¹¹ Cuvintele *și zise* apar interliniar.

¹² Scris: сълбапекъ.

¹³ Scris: прѣ.

¹⁴ Scris: прѣ.

împresură pre muiere și începu a o mânca, iară ie să văieta. Și alergară 2 voinici și loviră pre om cu sulițele, și scoaseră muiere, iar omu/ răcni tare și zbieră¹⁵ tare. Și aci ieșiră oameni sălbateci ca frunza și ca iarba din pădure, toți cu lemne și cu petri, și dederă tare pre oaste lu Alexandru, / 2^v fără sa[mă]. [Și fu]gi și Alexandru după stobori. Și ieșiră la câmpu și-i luo Antioh de cătră pădure cu stolu/ lui, și-i băgară în mijloc, și să bătură foarte tare, până sf<â>rșiră lemnele și petrilie. Și așa ave nărav, deca vede unu/ de ei crunt, iar ei-l¹⁶ apuca alți<i> și-l mânca. Și să spărară și fugiră la pădure. Și viu prinseră numai unu/ de 15 coconi¹⁷, și era ma<i> lung de toți oamenii. Și ucise Alexa<n>d<r>u de aceia 100.000, și periră de-i¹⁸ lu Alexandru 10.000 de oameni acole. //

¹⁵ Slova finală (-ь) pare refăcută din ε.

¹⁶ Scris: εζль. A se citi: é/i-l; altă lecțiune: ei l (~-apuca).

¹⁷ Scris: ēī коконі; cf. ei coconi în CA 1922, interpretare care nu valorifică tilda numeralului. Cf. textul slavon дѣстнимъ лѣтомъ дѣте̄ „copil de zece ani“.

¹⁸ Scris: дее.

3^r Iar a doua¹⁹ zi d[e dimineață, să du]seră voivoz[i]<i>
 [la Alexand]ru și-i grăiră: „Împă[r]ate], dară nu ne²⁰ sosi
 noua²¹ câtu ne bătum cu împărățiile²² lumiei și am perit
 destui și luom împărățiile lumiei toate, ca să nă odihnim ?
 Iar tu ne-i adus la pustine să perim de oameni sălbateci prin
 pustine locure²³”. Alexandru zise: „O, dragii mei și dulci
 frați, machidonenilor, crez, mult războiu făcut-am, și acmu
 puține/ ne este să ne ostenim și iară ne vom întoarce la
 3^v lume / [și ne vom ră]pousa până vom f[i la Machidon]ie
 voastră. De m-ați uri[t, v]oi mă ucideți, macari de veți pute fi
 împărați fără mine în lume. Și de vă pare că veți pute²⁴
 ajunge la Machidonie fără mine, să vă hodiniți”. Iară
 voivozi<i> ziseră: „Ce vom face? Fie cumu e voie ta! Să am
 peri toți cu tine, de tine nu ne vom împărți până la moarte
 noastră”.

¹⁹ Scris: δσα; altă lecțiune: *doaua*.

²⁰ Slova finală (-ε) pare refăcută din ъ.

²¹ Scris: нσα; altă lecțiune: *noaua*.

²² Scris: Ἰμπερῆτιεῖ; altă lecțiune: *împărăți<i>le*.

²³ Scris: ἄσκοιρε.

²⁴ În continuare apar slovele φῖ ἄπ, barâte. Copistul a intenționat să scrie *fi împărați*, comițând o eroare tip „bourdon” sau redând textul din memorie.

Și trecură țara²⁵ sălbatecilor 15 zile, și aju<n>seră la
 4^r o țară bună și dulce și cu pomete frumoase. // Și acolo 2
 s[tâlpi de pet]ri poleiți cu a[ur și s]criș era. Și alergă
 Alexan[d]ru acolo și văzu doua²⁶ obraze de om: unu²⁷ era
 Araclie-Împărat, și <unul> Săramida-Împărățiasă²⁸. Și —
 scrise slove elinești și grecești, și așa spuseră: „Mai na<i>nte
 —și curțile lor”. Și merse și aflară curțile Araclie<i>-Împărat
 pustii și podobite tot cu aur și cu petri scumpe. Și plânse
 Alexa<n>d<ru> și zise: „O, fericite Araclieio-Împărate și
 4^v Seramido, cum <ați> ieșit di la lume ticalnică / [și bine ați]
 viiat ș-ați împă[rătit ș]i bine v-a²⁹ sfârșit!”

²⁵ Marginal, în dreptul rândului care începe cu acest cuvânt: *Glava 36*. Semnul specific începutului unui nou capitol (cruce în cerc) apare marginal, în dreptul rândului următor.

²⁶ Scris: Δοα; altă lecțiune: *doava*.

²⁷ Cuvântul *unul* este marcat prin semnul +, care de obicei indică o completare marginală. Presupunem că scribul a intenționat să plasese acest semn pe rândul următor, unde a omis același cuvânt (ante *Săramida*). Marginal nu a mai fost notat, crezând că s-a înșelat asupra erorii sale.

²⁸ Scris: Ἀπαρτήσια; altă lecțiune: *împărățiasa* (în acest caz, cratima și majuscula nu mai sunt necesare; cuvântul va fi despărțit de precedentul prin virgulă).

²⁹ Slova suprascrisă neclară; probabil inițial e în loc de u.

Și de acolo merse și văzură³⁰ un ostrov prespre apă, și văzură acolo sate. Și țară cu oameni să vede acolo. Și zise Alexandru să facă caic, și făcură. Și puse tabără³¹ să se odihniască oștile. Și zise Alexandru să între în caic³² și să tracă la ostru³³. Iară Antioh zise: „Împărate, nu ver merge tu acolo, că nu știm cum ți se³⁴ prinde, ce voiu merge eu nainte acolo să văz, și veni-voiu și spune-voiu ție”. Alexandru zise:
 5^r „Dară de vei peri tu // acolo, altu/ [ca tine nu voiu] vede”. Antioh zi[se: „De voiu rămân]e acolo, mulți vei [găsi ca] mine; iar de va peri Alexandru, altu/ nu voiu găsi ca tine în toată lume”. Și întră Antioh cu 10 voinici și să duse pre apă toată zioa și trecu la ostruv. Și găsiră acolo nește oameni goli și graie grecește. Și să întoarse Antioh la Alexandru și spuse

³⁰ În continuare apare cuvântul *sate*, barat (consecința unui „bourdon”).

³¹ Scris: табъръ; altă lecțiune: *tabăr*.

³² Scris: каник̄.

³³ Consoana finală suprascrisă, interpretată в, pare a fi slova = intersectată de ρ din rândul precedent.

³⁴ În continuare apare slova ц, barată (tentativă de reluare a segmentului grafic цн сє).

ce-u văzut acolo — și grăie grecește³⁵. Și³⁶ întră și Alexandru în caic și trecu la ostrov, și ieși acolo.

5^v Și ieșiră nește oameni nainte lu Alexa<n>d<r>u. /
 [...și grăi]e grecește și să în[chinară lu] Alexandru și ziseră:
 „Pănr[u ce-i v]init la noi, Alexandre? Și ce³⁷ veri luoa de la noi? Iacătă, simtem goli, cumu ne vez, și ne este hrana acești pomi; altă hrană <n>u avem noi, nice haine să ne îmbrăcăm”.
 Alexandru grăi: „N-am venit să vă iaū nemica, ce am venit să vă văz pre voi ce oameni³⁸ simteți³⁹ voi și de unde-ți vinit aicea și cum grăiți⁴⁰ grecește și cum știți numele meu”.
 6^r grăiră: „Împărate, noi simtem de la țara grecească // și am avu[t împărat de] la Machidonie, [pre nume Aracl]ie, și

³⁵ Cuvintele *și grăie grecește* pot fi explicate printr-un „bourdon”. Altfel, trebuie admis că ele reprezintă ultima parte a unui scurt fragment omis, în care Antioh ar relata cele văzute în expediția sa („...și grăie grecește”).

³⁶ Scris inițial: *ци*.

³⁷ Scris interliniar: *Ѹе*.

³⁸ Scris: *шмееи*.

³⁹ Scris: *сымтеци*; altă lecțiune: *sâmteți*.

⁴⁰ În continuare apare segmentul grafic *греѸци нци*, cu slova *ци* (sau *ш* ?) barată. Insolita grafie se poate explica prin ezitarea scribului între *grăiți* (cuvântul precedent) / *greiți* (variantă posibilă) / *grecește* (cf. omonimia grafică parțială cu acest lexem, imediat următor) și *știți* (formă aflată un rând mai jos); dacă slova barată este *ш*, ea redă împreună cu cea suprascrisă conj. *și*, întregul segment anticipând trunchiat contextul imediat următor: *gre<cește> și <cum șt>iți*.

împărățiasă⁴¹ Ser[amida]. Și văzură acolo oameni răi și să
 făce multe răotăți și să⁴² vărsa sângele omenesc și războaie și
 multe bezaconii văzu pre lume făcând oamenii. Și-au
 cugeta<t> să iasă din acea lume re și au făcut 10.000 de
 corabii și alese tot oameni buni și drepți și băgă în corabii,
 și cu fămeiele-ș, și-au purces pre mare, pre răsărit. Și am vinit
 6^v pre apă într-un anu, și ni-au scos Dumnezeu / [unde ați
 văz]ut curțile lo[r, și am] făcut țară mare și [bună] și<i>
 dulce. Și în pace lăcuit-au și împărățit-au Araclie 40 de ani,
 tot bine și dulce, și cu țara lui și cu moșii noștri. După ace au
 muri<t> împărați<i> și noi rămaseam fără împărați și puseam
 12 filosofi să judece judecată deraptă. Iară noi nu
 ascultă<m>, nici stătum pre judecata lor, și începum a face
 iară⁴³ ră<o>țările noastre cele rele din lume. Și văzu
 7^r Dum[nezău] // și să mânie [pre noi și slo]bozi pre oame[ni
 sălbat]eci pre noi. Și vi[niră l]a noi și ne mânca⁴⁴ ficiorii

⁴¹ Scris: Ѡпърѣтїасѣ ; altă lecțiune: *împărățiasa*.

⁴² Scris: шнѣ съ .

⁴³ Cuvânt scris interliniar.

⁴⁴ Scris: мнѣка .

noștri⁴⁵ și nă ucide pre noi, și nu ne pot m apăra de ei. Și deca văzum mânice lu Dumnezeu pre noi și nu put m lăcui acolo, iar no<i> am fugit de acolo și vinit-am aicea, într-acest ostrov. Și pustini țara și curțile Aracliei. Și de numele tău spuse-ne Araclie, că ver vini până aicea și până la raiu merge-vei. Și noi alta / [nu avem, fără filos]ofi buni avăm. [Și-ți vom] da 6 filosofi, că-ți v[or tr]ăbui de ice nainte, că ei știu cale până la Evant”. Și luo Alexandru de la ei 6 filosofi și ieși din ostrov la tabă<ră>. Și zise Alex<an>d<ru> cătră voivoz: „Adevăr⁴⁶, nu e nemica mai scumpu⁴⁷ de cărturariu/, și mai curat nu e⁴⁸ nece un meștersug de carte pre limba slovenască, și omu/ cărtular este vistier nesfârși⁴⁹ și dasca/

⁴⁵ Scris: ноцрїи .

⁴⁶ Cuvânt scris interliniar.

⁴⁷ Slova a doua a fost inițial notată greșit (probabil n , prin anticiparea silabei următoare), apoi acoperită cu cerneală și rescrisă interliniar, chiar cu tildă, deși nu este o abreviere (к^{\sim}).

⁴⁸ Inițial copistul a omis cuvântul e „este”, deci a scris ...*mai curat nu nece*...; revenind asupra omisiunii, a adăugat interliniar нѣ , în dreptul spațiului liber dintre *curat* și *nu*; întrucât, de data aceasta, *nu* era redundant, a barat slovele scrise interliniar (*nu e*) și a adăugat, tot interliniar, slova ѣ , deasupra lui ноѣ scris inițial în rând.

⁴⁹ Scris inițial: сѣвршїи (probabil în loc de *săvârșit* „perfect, desăvârșit”). Aceeași mână a adăugat prefixul нѣ , marginal, cuvântul fiind la început de rând.

prespre toate lucrurile". Şi-i îmbracă pre⁵⁰ cei 6 filosofi şi-i întrebă de cale la raiu⁵¹. //

8^r Şi de ac[olo plecară ş]i merseră 20 d[e zile şi] ajunseră la o țar[ă cu] oameni cu 6 mâni şi cu 6 picioare. Şi dederă tare pr<e>⁵² oaste lu Alexa<n>d<ru>, şi de grabi⁵³ bātu-i Alexand<r>u⁵⁴ şi prinse vii mulți. Şi era voie lu Alexandru să-i scoată la lume, de ciudă. Iar ei nu ştiură ce mâncă şi ce beu⁵⁵, şi muriră toți de foame. Şi trecu țara lor 10 zile⁵⁶.

⁵⁰ Scris: прѣ.

⁵¹ Este singurul loc în care indicarea capitoului se face central, în partea de jos a paginii, nu marginal: *Glava 37*. Semnul specific marcării unui nou capitol apare la începutul primului rând de pe fila următoare.

⁵² Probabil a scris inițial πε, apoi a transformat semnul ε în ρ, fără să noteze din nou slova finală (ε sau ѣ); cele două puncte aparente care se observă în partea de sus a slovei ρ nu pot fi chendimă sau alt semn diacritic, ci numai extremitățile slovei refăcute.

⁵³ Scris inițial: дѣ брѣви; adaugă interliniar ѿ, în dreptul slovei б-, care pare barată.

⁵⁴ Scris: алѣѡандѡѡ; slova suprascrisă este plasată în dreptul segmentului -ѡа-.

⁵⁵ Scris inițial: чѣѡ (pentru *ce beu*); adaugă interliniar segmentul grafic бѣ.

⁵⁶ După acest cuvânt apare semnul specific începutului unui nou capitol. Marginal, în dreptul aceluiași rând (...Şi de acolo): *Glava 38*.

Și de acolo merse 7 zile și aj[unse] o țară cu
oameni cu 2 capete: dinai<n>te ave cap de om și grăie
8^v omenește, iar / di[ndărăt ave ca]p de câne și l[ătra câ]nește.
Și de ace<ia> prin[se Ale]xandru mulți⁵⁷ și-i ucise pre toți. Și
trecu țara lor 7 zile⁵⁸.

Și de acolo merse 8 zile și ajunseră la un iezer mare.
Și zise Alexandru să să odihniască oștile acole 3 zile. Și
într-o noapte ieșiră raci din iezer, și lua calu/ și fugie cu el în
apă. Și zise Alexandru: „Săpați groape⁵⁹ adânce pre malul
apei și puține paie puneți pre groape”. Și prespe noapte ieșiră
9^r mulți raci și nu văzură groapele și [căzură]⁶⁰ // în groape⁶¹ și [i
...]ței⁶² mulți raci⁶³.

⁵⁷ Cuvânt scris interliniar.

⁵⁸ După acest cuvânt apare semnul specific începutului unui nou capitol, interliniar. Marginal, în dreptul aceluiași rând (7 zile...): *Glava 39*.

⁵⁹ În continuare apar cuvintele *dinainte lor*, barate (copistul le-a notat din imaginație, ceea ce dovedește implicarea sa afectivă în receptarea și redarea textului).

⁶⁰ Cuvântul nu se vede pe manuscris, deși nu a fost omis de scrib și nici suportul de hârtie nu lipsește. Notat în dreapta paginii (spre cotor, căci este versoul filei), o persoană nu prea atentă l-a acoperit la restaurare cu o bandă de hârtie albă mată. Deslipind-o foarte puțin, observăm că se pot reconstitui aproape integral primele trei slove (κβζ-), iar silaba finală a fost realizată grafic prin suprascrierea slovei ρ; rămâne incert doar semnul pentru *υ*: οϣ sau ϝ.

[...Și] de acolo merse 7 zile [și] ajunseră la un munte nalt. Și era acolo legat un om de munte cu verigi de fier. Și era lung de 500⁶⁴ de coți și gros de 400 de coți. Și unde plânge⁶⁵, glasul lui să auze în 3 zile cale. Și nu cutăzară⁶⁶ să să apropie⁶⁷ de el. Și trecură și să mirară mult⁶⁸.

Și merseră 3 zile și <ajunseră la> alt munte nalt. Și era acolo legată de un munte⁶⁹ o muiere cu verigi de fier. Și

⁶¹ Scris: ροπε; în dreptul lui -ε apare o slovă suprascrisă (α sau λ?), însă nu sub tildă, ci deasupra acesteia (dacă este λ, se impune lecțiunea *groapele*).

⁶² Scris: (...)мϞz. Interpretarea propusă este valabilă în cazul unui context de tipul *dederă oastei*; altă interpretare, mai puțin probabilă: [...]*It ei (au mâncat ei?* în această situație admitem absența semnului grafic de final postconsonantic -ь, în timp ce varianta grafică a slovei următoare, Ϟ, corespunde poziției inițiale).

⁶³ Segmentul grafic care lipsește în urma acestui cuvânt (bucată ruptă din filă, central, în forma unui triunghi cu vârful în jos) este mai amplu: înaintea cuvântului reconstituit (*/Si/*) trebuie să admitem cel puțin spațiul necesar pentru obișnuitul semn de final folosit de scrib (: ~), probabil și cel pentru semnul specific începutului unui nou capitol (atribuit de noi unei alte mâini), căci marginal apare indicația: *Glava 40*.

⁶⁴ Scris inițial: F̄, apoi refăcută slova ϕ, cu reluarea tildei.

⁶⁵ Scris: плеще; inițial: плеще, apoi slova щ a fost transformată în н+щ.

⁶⁶ Omisă inițial datorită contextului (similitudinea cu cuvântul precedent și maniera *scriptio continua*), prima silabă a fost adăugată interliniar: нѸкѸтъзар.

⁶⁷ Scris: апоропне.

⁶⁸ După acest cuvânt apare semnul specific începutului unui nou capitol. Marginal, în dreptul aceluiași rând (*Și mer-*): *Glava 41*.

⁶⁹ Scris: мѸмоуште.

9^v era lungă / de [400 de coți și] groasă — 300 de co[ți. Și era] învăluit un șarpe [de la] picioare până la gură, și-i ține gura⁷⁰ cu dinții șarpele. Și încă unde zbiera, elu să auzie glasul ei 5 zile <cale>. Și trecură și să mirară. Și așa socotiră f<i>losofii să fie acești oameni Adam și Eva până la naștere lu Hristos. Și va sparge Hristos iadu/ și atunci să vor slobozi și⁷¹ toate sufletele și vor slobo<zi> și pre Adam și pre Eva până la judecată. //

10^r Și mai⁷² merseră [înainte ...] zile și⁷³ ajunseră [până l]a un ostrov, și s[ă ve]de ceie parte de apă. Și să vede copaciu⁷⁴ nalt și oameni cu țară. Și zise Alexandru să odihniască oștile acole. Și întrăbă pre filosofi ce țară este

⁷⁰ Fragmentul *și-i ține gura* a fost scris inițial ШИШИ ЦИНЕ КОАДА, printr-un act de anticipare a textului. Revenind la izvorul său, scribul face corecturile necesare: *și-și* devine *și-i*, prin bararea ultimelor două slove și surmontarea vocalei *i* (ШИИ), iar cuvântul *coada* este barat și înlocuit cu *gura* (scris: ГУРА), interliniar.

⁷¹ Scris inițial: МН, sub influența inițialei cuvântului următor, apoi slova *m* a fost transformată în *ш*.

⁷² Cuvintele *și mai* sunt adăugate deasupra rândului, ulterior, de către aceeași mână care a indicat, sporadic, capitolele.

⁷³ Marginal, în dreptul rândului care se încheie cu acest cuvânt: *Glava 42*. Semnul specific începutului unui nou capitol apare marginal, la începutul aceluiași rând (*merseră...*).

⁷⁴ Scris: КОПАЧІ; altă lecțiune: *copaci*.

acolo. Ei ziseră: „Este acolo Edemu/, ce⁷⁵ ziceți voi Macaron,
 și sânt acolo nagomudrii, oameni goli și derepți⁷⁶. Și au și
 împărat – Evant-Împărat”. Și făcu Alexandru galie mare, și
 10^v întră în galie și cu Potolomei și Antioh / și [...], și luoară
 aur [și pâine] și vin. Și lăsă pre⁷⁷ Vizan[tie] cu oștile, și
 trecură la ostrov și ieșiră din galie. Ș<i> fu ostrovu/ nalt, și
 să suiră mult până ajunseră la nește pomi nalti⁷⁸, cu poamele
 dulci, și supt pomi⁷⁹ fântâni⁸⁰ reci și pren⁸¹ pomi pasări⁸²
 frumoase era și cânta frumos. Unele era albe, altele roșii, alte
 mohorite, verzi, alte pest<r>ite. Și lă ieși un om gol nainte-
 lă⁸³ și zise: „Mira(m), bratie!”⁸⁴. Alexandru zise: „I o vîșimî

⁷⁵ Scris: чєс (prin anticiparea unei structuri de tipul *ce să zice*).

⁷⁶ Scris: дєрєпцїн.

⁷⁷ Scris: прѣ.

⁷⁸ Scris: нал̄ лѣ.

⁷⁹ Scris inițial: момн, apoi м- barat și п adăugat interliniar.

⁸⁰ Scris inițial: чьнтъни, apoi ч transformat în ф.

⁸¹ Scris: шнѣ прє, cu slova finală suprascrisă (⌣) plasată în dreptul spațiului care separă cuvintele *și pre(n)*, probabil datorită ezitării între formulări de tipul *și-n (și în) pomi, și pre pomi, și pren pomi*.

⁸² Scris: пасѣри; altă lecțiune: *paseri*.

⁸³ Scris: наннтєл̄; altă lecțiune: *nainte-le*.

⁸⁴ Sl., în trad.: *Pace, frate!*

11^r rado(*s̄*)!"⁸⁵ // Și vru Al[exa]ndru să-i dumărăscă cu el⁸⁶. El nu vru, ce zise: „Pasă na<i>n</i>te până la⁸⁷ Împăratu/, iacătă-/ unde șade”. Și șede supt un copaciu nalt și frumos, și ave de toate poamele într-însul, și era nește pasări⁸⁸ cu penele galbine ca auru/ și cânta nește cântece menunate. Și el șede în⁸⁹ jițiu/ de aur și cu cunună de aur în cap, și go/, și era fântână supt picioarele lui. Și merse Alexandru la el, și-/

11^v văzu Evant- / Împărat și b[ătu] cu⁹⁰ capul și-i zise: „O, Alexandre, împărat de lume nevolnică <și>⁹¹ ticalnică⁹², și toată lume lua-ver, și moșie ta nu veri mai vede; și te ve<i>

⁸⁵ Sl., în trad.: *Și eu – tuturor bucurie!*

⁸⁶ În continuare apar cuvintele *cânta cu îngeri*, barate, care par să provină dintr-un manuscris religios. Putem presupune că acesta se afla pe masa de lucru a scribului, care copia alternativ texte laice și texte religioase.

⁸⁷ Cuvânt scris interliniar.

⁸⁸ Scris: *пасѣри*; altă lecțiune: *paseri*.

⁸⁹ Scris: *п*; al doilea grafem ar putea fi începutul slovei *п*, căci în fața inițialei cuvântului următor, la umăr, pare să fie un punct, în fapt doar o atingere a hârtiei cu cerneală, în intenția trasării celeilalte bare verticale din slova *п*.

⁹⁰ Cuvânt reluat; prima ocurență barată.

⁹¹ *Și* a fost scris inițial, dar a devenit silaba întâi a cuvântului următor (*ticalnică*), prin transformarea lui *ш* în *м*; întrucât *și* reappare, oarecum redundant, post *ticalnică*, presupunem că scribul a reținut pasajul puțin deformat.

⁹² Scris: *микълникъ* (cu *м* din *ш* — vezi nota precedentă); probabil scribul a intenționat să scrie *ticăloasă*, apoi a observat forma *ticalnică* în izvodul său, dar a omis să corecteze slova *ъ*, care astfel apare în loc de *а*.

sui⁹³ pân⁹⁴ <la> ceriu și te vei pogori până la iad și tot pământ<n>tu/ loa-veri, și în pământ<â>nt întra-vei". Alexandru sărută-i mâna, elu-l puse lângă el în jitiu/ lui de auru și-/ sărută pre Alexandru și-/ blagoslovi pre⁹⁵ cap. Alexandru grăi lu Evant: „Împărate, căce-*m* ziseș acel cuvânt?" Evant zise: 12^r „Nu să cade a poftori cuvântu/ // omului [înțe]lept". Alexandru zise: „Împărate Evant, de ți-e⁹⁶ cu voie, să-ți aduce*m* poclon de la noi". Eva<n>t zise: „Aduceți"⁹⁷. Și aduseră o tepsie cu galbini și altă cu pâine albă și un condir cu vin roșiu. Și-l văzu Evant și zise: „Nu e dat⁹⁸ noua⁹⁹ aceste să mîncă*m*, ce <e>ste dat¹⁰⁰ voua¹⁰¹ să mî<n>cați; ce

⁹³ Scris inițial: κε κοϛ (izvodul avea slovele finale suprascrise?); copistul a adăugat slova =, interliniar, dar numai pe cuvântul al doilea, probabil la o nouă lectură, cu o cerneală mai deschisă la culoare.

⁹⁴ Scris: π̄λ̄; altă lecțiune: pân<ă>.

⁹⁵ Scris: πρ̄ξ̄.

⁹⁶ Altă lecțiune: de-ți e.

⁹⁷ Ultimele două slove (-ϛ̄i), probabil omise inițial, au fost adăugate interliniar.

⁹⁸ Scris: δατ̄; altă lecțiune: dată.

⁹⁹ Scris: νοα; altă lecțiune: noaua.

¹⁰⁰ Scris: δατ̄; altă lecțiune: dată.

¹⁰¹ Scris: νοα; altă lecțiune: voaua.

deșertați¹⁰² condiru/, să vă dau eu voua¹⁰³ poclon". Și
 deșertară¹⁰⁴ condirul, și-/ luo Evant și-/ împlu de apă de supt
 12^v picioarele lui, din fântână, și-/ dede / lu Alexandru: „Ți[ne]¹⁰⁵
 p<o>clon de la mine ție!” Alexandru zise: „De ce¹⁰⁶ este bună
 aceasta?” El zise: „Când îmbătrânește omu/ și¹⁰⁷ de să va
 scălda el va întineri și fi-va ca de 30 de ani”. Și socoti
 Alexandru că „deca voiu bătrâni, cu aceasta mă voiu scălda și
 iară voi fi tinăr și nu voiu mai muri”. Și astupă condiriu/ bine
 și-/ pecetlui și-/ dede¹⁰⁸ la un aprod să-l tot păzască până va fi
 e/¹⁰⁹. Alexa<n>dru zi<se>: „O, blajene Ivante¹¹⁰, spune-m
 13^r de viața voastră și de unde-ți <venit> // aicea și di<n> cine

¹⁰² Slovele -шѐ-, omise inițial, prin contragerea grafică a primelor două silabe, au fost adăugate interliniar.

¹⁰³ Scris: वोа; altă lecțiune: *voava*.

¹⁰⁴ Inițial omise slovele -шѐ-, prin contragerea grafică a primelor două silabe; a fost adăugată interliniar numai consoana, ceea ce face posibilă și lecțiunea *deșărtară*, exclusă însă de norma literară a textului.

¹⁰⁵ În continuare apar câteva slove barate, probabil o grafie eronată pentru *poclon* (कोणो?), cuvântul următor, redat cu omiterea slovei a doua.

¹⁰⁶ Cuvânt scris interliniar.

¹⁰⁷ Cuvânt scris interliniar; în raport cu structura frazei, pare redundant (*când...și de „dacă”*).

¹⁰⁸ Silaba a doua apare interliniar.

¹⁰⁹ În continuare apar cuvintele *O, blajine Iva...*, barate; ele sunt reluate (cu fonetismul *blajene*) după enunțul *Alexa<n>dru zi<se>*, omis inițial.

sămteți”. Evant grăi: „Cându făcu Dumnezeu ceriu/ și pământu/, apoi făcu¹¹¹ pre Adam, moșu/ nostru. Iară el era în raiu cu Eva, și greșiră lu Dumnezeu, și-i scoaseră din raiu și vinit-au aicea întâiu. Ș-au lăcuit aicea 500 de ani, și aice au făcut pre Cain¹¹² și pre Avel, și să uciseră. Și apoi dede Dumnezeu și alt fiçior înțelept și bun și blagoslovit, pre nume Sit. Și tot căuta Adam pre raiu și plânge de dulceața raiului. / Și și alți ficiori și¹¹³ fete, și să plodiră mulți din Adam¹¹⁴. Și daca să împlură 500 de ani, și mers-au la ei arhanghel Mihai/ și zise: «Adame, să îngropi pre¹¹⁵ Ave/ în pământ și pre¹¹⁶ Cain, că de pământ sămt și pământ să vor face, și toți câți vor naște din voi. Și la judecată toți vor învie, și fi-veți toți cu trup și cu suflet». Și scoase-i de ice

¹¹⁰ Scris: нвѡтте.

¹¹¹ Scris: фькъкоу.

¹¹² Scris: кѡиннь.

¹¹³ Scris: шнѡ.

¹¹⁴ Fragmentul *și și alți ficiori și fete, și să plodiră mulți din Adam* trebuie considerat în continuarea propoziției care se încheie pe f. 13^v/15 (post *Sit*). Este posibil ca izvodul să fi prezentat un pasaj marginal pe care scribul l-a introdus greșit, însă nu putem preciza dacă textul marginal a fost acesta sau cel care dislocă fraza (*Și tot căuta Adam pre raiu și plânge de dulceața raiului*, f. 13^v/ 15–17).

¹¹⁵ Scris: прѡѡ.

pre¹¹⁷ Adam și pre¹¹⁶ Eva și cu ficii<i> lui, și să afluă
14000 de oameni. Și ieșit-au de ice la lume, la țara voastră.
14^r Iară Sit, el nu vru¹¹⁹ să iasă de ice // cu muiere lui și cu
ficioarii lui, și s-a plodit¹²⁰ aicea, și noi simtem din Sit. Și iată,
ședem aice, și nu arăm, nece sămănăm, nice secerăm, ce ne
este hrana aceste poame și bea<rea> apă dulce. Și noi trăim
mult, și, deca murim, noi mergem într-alt loc, și mai bun de
icea, și acol<o> sânt sufletele noastre”. Alexan<d>ru zise:
„O, blajene Evante, toate-*m* spuse,ș bune și dul<ci>; spune-*m*.
voi în ce Dumnezeu credeți?” Evant zise: „Noi credem în
14^v Savaot-Dumnezeu, și la el cugetăm pururea / și tot de el
gândim și grăim de el și-*l* rugăm porurea, și zioa și noapte”.
Și să miră Alexandru. Și iar grăi Alexandru: „Spune-*m*.
Evante, dară voi cumu vă plodiți? Și muieri nu văzuiu la

¹¹⁶ Scris: прѣ.

¹¹⁷ Scris: прѣ.

¹¹⁸ Scris: прѣ.

¹¹⁹ Scris: вроду.

¹²⁰ Scris: ишѣ плодѣмъ. ишѣ (= și să) presupune un verb la imperfect (*plodi / plodiră*) — cf. *el nu vru*, în aceeași frază. Participiul *plodit* impune perfectul compus, dar auxiliarul nu este reprezentat grafic, căci ишѣ pentru *și s-a(u)* este o interpretare neobișnuită.

voi”. Evant zise: „Noi avem muieri, ce nu lăcuiescu cu¹²¹ noi, ce lăcuiesc de eleș, într-alt¹²² ostrov, mai nainte, și sânt îngrădite cu cetate de aramă. Și vin ele la noi într-un anu o dată și lăcuie<s>c 30 de zile cu noi, și atunce ne
 15^r însurăm și ne mărităm¹²³, // și iar să duc acolo. Și deca face coconu/ mumă-sa, ea-/ ține acolo 3 ani, de cie-/ aduce iară la tată-său. Iar fata acolo o ține până să mărită. Și deca moare muiere, iar bărbatu/ nu să mai însoară, nece ie să mărită¹²⁴”.

¹²¹ În continuare apare cuvântul *ele*, barat (urmare a formulării unui context de tipul *ce nu lăcuim cu ele*, diferit de izvod).

¹²² În continuare, interliniar, circa trei slove, neclare, barate.

¹²³ Scris: мъритам. Cuvintele *și ne mărităm* au fost scrise corect inițial, cu slovele и, р, и prelungite, iar м final suprascris. Totuși au fost barate de copist și reluate interliniar, fără ornamente grafice, dispuse astfel încât fosta slovă suprascrisă, nebarată, contează pentru noua grafie ca slovă în rând (-m din *mărităm*). Scribul a avut impresia că a greșit, a anulat textul și apoi a observat că nu era cazul.

¹²⁴ Fragmentul (*Și deca moare*) *muiere, iar bărbatul nu să mai însoară, nece ie să mărită* a fost corupt de scrib. Izvodul trebuie să fi prezentat un text de tipul *și deca moare muiere, bărbatul nu să mai însoară, iar <deca moare bărbatul>, nece ie să mărită*. După primele trei cuvinte (*și deca moare*), copistul a continuat în spiritul textului, dar după intuiția sa, inversând ordinea celor două segmente ale enunțului: *bărbatul, ie ...*. Pentru a respecta izvodul, anulează prin barare aceste cuvinte (*bărbatul, ie*) și adaugă interliniar *muiere*, iar segmentul *însoară, nece ie să* apare un rând mai jos, tot interliniar, intercalându-se în text între cuvintele *mai* și *mărită*, loc ce pare marcat printr-un punct. În fraza realizată astfel copistul omite să reia cuvintele *deca moare bărbatul*, probabil datorită unui „bourdon” favorizat de context, și conjuncția *iar* rămâne rău plasată.

Alexandru zise: „O, blajene Evante, vrere-ș să văz muierile voastre”. Evant zise: „Poți merge până acolo la cetate lor, iar în cetate să nu cauți, că cine va căuta muri-va¹²⁵”.

15^v Alexandru-*I* crezu să fie așa. Și iară zise Alexandru: / „Dară de la ostrovul muierilor¹²⁶ ce este mai nainte?” Ev<a>nt zise: „Este¹²⁷ raiu/ și ocolit cu apă și zidit cu arame și acoperit cu foc, și-*I* străjuiesc herovimi și serafimi de foc pre¹²⁸ poarta raiului¹²⁹ și ziua și noapte”. Alexandru zise: „O, blajine Evante, dară pute-voiu¹³⁰ merge până la raiu?” Evant zise: „Trupu/ nu poate¹³¹ vede raiul, iar ție este¹³² dat¹³³ să mergi aproape de raiu. Și vede-veri focu/ și ieși-ț-vor nai<n>te angheli și spune-ț-vor tot lucru/ tău ce veți păți”. //

16^r Alexandru zise: „O, blajine Ivante, să-m spui dară dumnezăi<i> elinești unde lăcuiesc? Că noi așa auzim, că

¹²⁵ Scris: *μῦμῦριβα*.

¹²⁶ Scris: *μῦερηλῶ*.

¹²⁷ Scris: *κῆ*.

¹²⁸ Scris: *πρῦ*.

¹²⁹ Scris: *ραηλοῦξ*.

¹³⁰ Scris: *πῦποῦτεβοю*.

¹³¹ Scris: *ποτε*, cu ultimele două slove barate și nereluate.

¹³² Scris: *κῆ*.

¹³³ Scris: *дашь*; altă lecțiune: *dată*.

sânt aicea la Macaron”. Evant zise: „Tu caută; vede-ver pre¹³⁴ unu/ aicea¹³⁵?” Alexandru zise: „Nu văz nice unul”. Evant zise: „Așa să știți, că dumnezăi<i> voștri, câți aveți, elinești și ai Indiei și ai persilor, toți sânt în iad supt păm<â>nt, și-i muncescu¹³⁶ draci<i> pre¹³⁷ ei. Și după judecată va Savaot să-i bage în tartar fără fund, și munci-să-
 16^v vor [c]u dracii / apoi împreună toți <vecii> netrecuți”. Alexandru zise: „O, blajene Evante, de nu m-ar fi de machidoneni că nu vor pute ieși la lume fără mine, iară eu aş rămâne aicea cu voi și aş vie viață îngerască¹³⁸, și m-așu afla la județ aproape de raiu”. Evant zise: „Pasă, pasă, Alexa<n>dre, că ție nu e dat¹³⁹ să lăcuiești tu aicea cu noi, ce cu lume¹⁴⁰ mirului; și supt păm<â>nt întra-veri”. Alexandru

¹³⁴ Scris: прѣ.

¹³⁵ Scris: аннча.

¹³⁶ Scris: мѹнчѣскоу, cu slovele чѣ barate și nereluate.

¹³⁷ Scris: прѣ.

¹³⁸ Scris: ѡверъаскъ; probabil inițial a reținut ѡверъ (viață <de> înger), apoi a adăugat sufixul.

¹³⁹ Scris: дамъ; altă lecțiune: dată.

¹⁴⁰ Scris: лѹме ме; silabă reluată fără *scriptio continua*? sau lexem independent cu fonetism dialectal —*me(a)*, introdus ca o consecință a anticipării textuale?

17^r să sărută cu Evant-Împărat și plânse și să iertară¹⁴¹ unu de
 cătră alalt. // Și merge toți nagomudri<i> și-/¹⁴² sărutară toți
 pre Alexandru dulce până ieși din ostrovu/ Macaronului. Și
 merse la tabără¹⁴³ și să veseliră oștile, că să zăbăvise
 Alexandru acolo. Și le povesti ce văzu acolo, și să auzi de
 blajeni Evante. Și să rădică Alexandru cu oștile și merse până
 la ceta<tea> muierilor nagomudrilor, și trecu pre lângă cetate.
 Și cetate nime nu o căuta¹⁴⁴.

17^v Și mers<e> spre răsărit 10 zile, și ajunseră la un
 câmp mare și fromos și cu toate florile frumoase. / Și mirosie
 ca livanu/ și ca zmirna și tămâia, și era unele albe, altele
 negre, altele roșii, vinete, mohorite, albastre, galbine ca auru/
 era. Alexandru căută spre¹⁴⁵ raiu, și văzu raiu/ 7 mile de

¹⁴¹ Scris: ертарь; prin suprascrierea slovei ρ copistul a modificat forma verbală inițială (*iertă*), trecând-o de la singular la plural, ignorând faptul că, astfel, s-a produs substituirea unei slove (ъ în loc de а).

¹⁴² Scris: шн шнд, reluare datorată alternării cernelei obișnuite cu cea roșie.

¹⁴³ Scris: табьрь; altă lecțiune: *tabăr*.

¹⁴⁴ După acest cuvânt apare semnul specific începutului unui nou capitol. Marginal, în dreptul aceluiași rând (... *răsărit*): *Glava 43*.

¹⁴⁵ Scris: снрѣ.

pământ¹⁴⁶. Și era nalt, mai sus sta de toți munți<i>. Și văzu
 porțile raiului, și pre porți văpaie de foc. Și să vede
 copaciu¹⁴⁷ nalt, mai nalt de toți copacii, pomii¹⁴⁸ raiului. Și
 așa merse¹⁴⁹ și căută spre raiu, iar 2 angheli stătură nainte
 18^r lu Alexandru și grăiră: // „Stă pre loc, Alexandre, să nu mai
 mergi să¹⁵⁰ calci pământu/ svânt, că veri peri și tu și oaste ta
 de focu/ herovimilor și sărafimilor de la raiu. Ce te întoarce¹⁵¹
 înapoi la lume¹⁵², că te așaptă împărăție lu Por-Împărat¹⁵³”.
 Alexandru zise: „Doamne, dară pre¹⁵⁴ u<n>de voiu ieși la
 lume mirului?” Angheli<i> grăiră: „Iacătă¹⁵⁵ că merg 4 ape

¹⁴⁶ Interpretări probabile: *văzu raiul: 7 mile de pământ* (suprafață?); *văzu raiul <la> 7 mile de pământ* (depărtare?).

¹⁴⁷ Scris: *копачѣ*; altă lecțiune: *copaci*.

¹⁴⁸ Cuvintele *copacii*, *pomii* aparțin, probabil, copistului (care a anticipat textul, crezând că se repetă lexemul din prima parte a propoziției), respectiv izvodului (nici unul nu a fost barat).

¹⁴⁹ Cuvintele *și așa merse* au fost parțial reluate; prima ocurență barată (*și așa mer-*).

¹⁵⁰ Cuvânt scris interliniar.

¹⁵¹ Scris inițial: *ⲁⲛⲟⲩⲉ*, apoi slova *ⲩ* a fost transformată în *ⲣ* și rescrisă interliniar.

¹⁵² Scris: *ⲕⲉⲙⲉ*.

¹⁵³ Scris: *ⲁⲛⲡⲉⲣⲁⲛⲡⲉⲣⲁⲧ*, cu slovele *ⲁⲛⲡⲉⲣ-* barate.

¹⁵⁴ Scris: *ⲛⲣⲉ*.

¹⁵⁵ Scris inițial: *ⲛⲣ̄*; slova suprascrisă a fost barată (nu și tilda), iar cuvântul întregit: *ⲛⲕⲙⲉ*.

18^v din raiu: Tigăr și Efrat și Fison și Ghion. Să mergi pre Fison-
 apă, și ieși-veri la lume. Și ți să vor tâmpla și alte / lucrure
 mari și menunate nainte”. Și nu să¹⁵⁶ văzură angheli<i>. Alexandru stătu cu oștile acolo¹⁵⁷ și zidi stâlp de piatră și-/
 polei cu aur. Și scrise slove elinești și ovreiești pre stâlp, și
 să vărsă și obrazul lui de aur. Și scrise așa: „Eu, Alexandru
 Machidon și împărat prespe toți împărații, venit-am până
 aicea. Și¹⁵⁸ mi-au ieșit <înainte> 2 angheli și mă certară să nu
 mai merg înainte de aicea. Eu mă întorșu îndărăt la lume.
 19^r Și cine va vre să margă la raiu, până aice // să vină, mai
 nainte să nu margă, că va peri de focu/ raiului și herovimii și
 sărafimii, că este¹⁵⁹ pământ svânt”.

Și de acolo să¹⁶⁰ întoarse Alexandru¹⁶¹ napoi și merse
 7 zile și ajunseră la un iezer limpede și cu apă frumoasă.

¹⁵⁶ Scris: $\text{HOY}\bar{\text{C}}\text{C}\bar{\text{C}}\text{C}\bar{\text{C}}\text{C}$.

¹⁵⁷ Scris: $\text{AKO}\bar{\text{A}}$; în dreptul slovei o pare scris inițial M sau AE ; alte lecțiuni: *acole*, mai puțin probabil *aclo*.

¹⁵⁸ Cuvânt reluat.

¹⁵⁹ Scris: $\text{K}\bar{\text{C}}$.

¹⁶⁰ Marginal, în dreptul rândului care se termină cu acest cuvânt: *Glava 44*; semnul specific începutului unui nou capitol este plasat cu două rânduri mai jos, la început de rând (*și merse...*).

Și zise Alexandru să să hodinască oștile, și puseră tabără¹⁶².
 Și merse un socaciu¹⁶³ al lu Alexand<r>u și cu nește pești
 uscați la ace/ iezer. Și băgă pești<i> în apă și înviseră peștii
 și fugiră în iezer. Și merse și spuse lu Alexandru, și să miră.
 19^v Și merseră și cu alt pește / uscat și-/ băgară¹⁶⁴ în apă, și¹⁶⁵
 învise peștele și fugi. Iar Alexandru zise oștilor: „Toți să vă
 scăldați, și voi și cai<i> voștri”. Și așa făcură, toți să
 scăldară, și ei și caii lor, în iezeru/ acela. Și fură¹⁶⁶ toți
 sănătoși și cai<i> tineri¹⁶⁷.

Alexandru merse de acole 6 zile și aju<n>seră¹⁶⁸ la o
 peștere mare și largă și întunecată. Și zise să să hodiniască¹⁶⁹
 oștile acole. Și zise Alexandru să încalece voinicii toți pre

¹⁶¹ Scris: АЛЕΞΑΝΔΡΟΣ; slova parazitară, explicabilă prin anticipare, este suprascrisă în dreptul segmentului -ξα-.

¹⁶² Scris: ТАБЪРЪ; altă lecțiune: *tabăr*.

¹⁶³ Scris: СОКАЧЪ; altă lecțiune: *socaci*.

¹⁶⁴ Scris: БЪГЪР; prin suprascrierea slovei ρ copistul a modificat forma verbală inițială (*băgă*), trecând-o de la singular la plural, ignorând faptul că, astfel, s-a produs substituirea unei slove (ъ în loc de а în silaba a doua).

¹⁶⁵ Scris: ШИΞ.

¹⁶⁶ Scris: ФОРЪ.

¹⁶⁷ Scris: МИННЕРИ.

¹⁶⁸ Cuvintele *și ajunseră* au fost reluate în continuare, fără omiterea lui *n*.

20^r iepe cu mânzi și să lege m<â>nzi<i> // la gura peșterei. Și așa făcură. Și întră Alexandru cu voinici mulți în peștere, și zise Alexandru: „Să luați toți ce veți găsi în peștere, au lemne, au oase, au piază, au ce¹⁷⁰ și să¹⁷¹ va păre, tot să luați, că cine va lua puțin căi-să-va, și cine va loa mult căi-să-va”. Și îmblară în peștere într-o zi și într-o noapte. Și scoaseră-i iepele din peștere, la mânzii lor. Și scoaseră aur mult și mărgăritaru și pietri scumpe și oase scumpe. Și le zise

20^v Alexandru / să-și împarță tot frățește. Și uni<i> scoaser<ă> multă bunătate, alți<i> puțină, alții nemică¹⁷², și împărțiră tot toți frățește. Și să căie cela ce scoase mult, că-l împărție cu ce<i>¹⁷³ ce nu scoaseră nemică¹⁷⁴. Și să căie¹⁷⁵ și cela ce¹⁷⁶ nu scoase nemică¹⁷⁷, să fie luat mult¹⁷⁸.

¹⁶⁹ Scris inițial: *ХОДИНАСЪКЪ*, apoi slova *а* a fost transformată în *ѡ* (primul element al slovei *ѡ* se suprapune peste a doua bară verticală din *н*).

¹⁷⁰ Cuvintele *au ce* apar interliniar.

¹⁷¹ Scris: *цнѣ*, cu slovele *цн* peste *р* inițial.

¹⁷² Scris: *нѣмнѣ*; altă lecțiune: *нѣмѣ*.

¹⁷³ Alte interpretări posibile: *ce<ia>*, *ce<ie>*.

¹⁷⁴ Scris: *нѣмнѣ*; altă lecțiune: *нѣмѣ*.

¹⁷⁵ Scris: *кѣне* sau *канѣ*: grafemul vocalei din prima silabă este incert (ѣ refăcut din slova *а*, doar începută?) – *а* nu prezintă bucla din stânga bine conturată, ѣ este lipsit de cea din dreapta (semnul rezultat pare ѣ întors).

Și de acolo merse 5 zile și ajunseră la o țară cu apă
 limpede și dulce și frumoasă. Și puseră tabără¹⁷⁹ acolo. Și
 merse Alixandru să să scalde într-acea apă, și intră în apă.
 21^r Merge, iară // el văzu un pește mare, venie la el să-l mânce,
 și să întoarse napoi Alexandru¹⁸⁰ de grabi afară¹⁸¹ și ieși. Iară
 peștele sări după Alexandru până la uscat, și vru să să
 întoarcă la ape¹⁸². Iar Alex<a>ndru-l împresură până sosiră
 voinicii și-l uciseră. Și-l spintecară și găsiră într-însu/ inima
 lui, era cât un ou de gânsă, era pîiatră năstemată. Și o puse
 în sulîță noapte, și lumina ca soarele noapte, în loc de¹⁸³
 fălinar. Iară solzi<i> lui era ca auru/. Și-l mâncară tătarii. /
 21^v Iară prespe noapte ieșiră nește fete despletite și îmblară

¹⁷⁶ În continuare, la începutul rândului următor, apare lexemul *la*, sau, mai probabil, scribul a scris ЧЕЛА în loc de ЧЕ, sub influența cuvântului precedent.

¹⁷⁷ Scris: НЕМНІКЪ; altă lecțiune: *nemic*.

¹⁷⁸ După acest cuvânt apare semnul specific începutului unui nou capitol. Marginal, în dreptul aceleiași rând (-t mult...): *Glava 45*.

¹⁷⁹ Scris: ТАВЪРЬ; altă lecțiune: *tabăr*.

¹⁸⁰ Scris: АЛЕКСАНДРЪ.

¹⁸¹ Scris inițial: НАПОѢ (cf. același adverb pe rândul de deasupra). Scribul a anulat ultima silabă -ПОѢ și a adăugat în continuare segmentul -ФАРЬ, încât forma *afară* este precedată de slova Н (nebarată, acum parazitară) și întreruptă de cele trei semne barate.

¹⁸² Scris: АПЪ; altă interpretare: *apă*, cu П în loc de Ъ.

¹⁸³ Scris: ДЪ.

împrejur de oaste și plânge cu nește glasure frumoase și minunate și grăie: „O, împăratu/ nostru, cumu te ucise Alexandru Machidon!” Și plânge frumos.

22^r Și¹⁸⁴ de acolo¹⁸⁵ merse mai nainte și aju<n>seră la o țară cu oameni: jumătate era om, jumătate ca/, și să chiamă ispolini aceia. Și ave arce și segeți, și nu ave segețile fier, ce ave piiatră adamant¹⁸⁶. Și era ageri ca vântu/ și în ce da cu segeata tot lovie. // Ci dederă mulți și tare pre oaste lu Alexandru spre războiu. Și-i bātu Alexandru și periră mulți. Și prinseră¹⁸⁷ vii mulți, 30.000, și vru să-i scoată Alexandru la lume¹⁸⁸, că ajuta mult la războaie. Iară dacă dederă de zăpadă și de vânt rece, ei muriră de frig aceie ispolini¹⁸⁹.

¹⁸⁴ Marginal, la începutul rândului care începe cu acest cuvânt, apar semnul specific începutului unui nou capitol și, în dreptul acestuia, indicația: *Glava 46*.

¹⁸⁵ Scris: *ако̀л*; alte lecțiuni: *acole*, mai puțin probabil *aclo*.

¹⁸⁶ Scris: *адамантъ*; altă lecțiune: *adamantă*.

¹⁸⁷ Scris: *приссерь*.

¹⁸⁸ Scris: *лѣмѣ*;

¹⁸⁹ După acest cuvânt apare semnul specific începutului unui nou capitol. Marginal, în dreptul rândului următor (...*ajunseră*): *Glava 47*.

Și de acolo merse 100 de zile și ajunseră la o beserecă. Și era scris pre¹⁹⁰ ușe hramu/ soarelui. Și acolo era scris de moarte lu Alexandru. Și văzu acolo cât va trăi și cum
 22^v va muri și de cine-i e¹⁹¹ lui moarte. / Și să întristă Alexandru și pl<â>nse mult și zise: „O, moarte necredincioasă și lume înșelătoare, cum mângâi pre om și apoi tu-/ bagi su<p>t¹⁹² pământ! Și bogații și săracii!” Și să scârbi mare scârbă și cu jale.

Și de acolo purcese¹⁹³ și merse 10 zile nainte și aju<n>seră la o țară cu nește oameni cu un picior și cu o mână și cu un ochiu¹⁹⁴ și cu coade de oaie, și sărie din piază

¹⁹⁰ Scris: прѣ.

¹⁹¹ Scris: чинене; altă lecțiune: cine ie (cu ie pentru „e, este”, cf. кѣ pentru „este”).

¹⁹² Scris inițial: соупъ, anticipând probabil prin slovele нь începutul cuvântului următor — ньмынь (grafic sau / și fonetic? erau posibile și lecțiuni de tipul su<p> pământ, sup pământ). Scribul a transformat slovele нь în m și a adăugat interliniar ъ, chiar cu tildă, dar nu a mai refăcut slova п (post соу-).

¹⁹³ După acest cuvânt apare semnul specific începutului unui nou capitol. Marginal, în dreptul aceluiași rând: Glava 48. O linie trasată neglijent de la un rând la altul prin mijlocul semnelui pare să indice faptul că acesta trebuia plasat un rând mai sus, după cuvântul jale (Și de acolo purcese...).

¹⁹⁴ Cuvintele și cu un ochiu (-ю neclar, pare iit), omise de copist în acest loc, sunt adăugate ulterior, interliniar, de altă persoană (cf. și nota următoare), probabil cea care a indicat, sporadic, capitolele.

23^r în piază¹⁹⁵. Și prinseră oștile de ace<ia> mulți și-i duseră
 la <A>lexandru. Și grăiră omenește: „Împărate, // ce veri
 cu noi? Iacăă că simtem¹⁹⁶ nește oameni neputernici și slabi.
 Și ne bat toate gadinele și pintru ace *am fugit* noi din lume la
 pustie. Și ne hodinim aicea și ne hrănim cu nevoie. Ce te
 milostivește, împărate, și ne slobozește”. Alexa<n>dru, dacă
 audzi așa, e/ să milostivi pre ei și-i slobozi. Și să duseră și
 să suiră pre un munte nalt. Iar Alexandru¹⁹⁷, pântru moarte
 lui, zise că tot omul fuge de moarte. Iar aceie oameni cu un
 23^v picior ei să strânsură mulți și stătură / pre munte și strigară
 tare: „O, Alexandre-Împărat, cât fuseși de mândru și noi te
 înșelăm!” Alexandru stătu și zise: „Întrebați-i cumu mă
 înșelară”. Și întrebară: „Cum înșelat pre Împăratul?” Ei
 grăiră: „Carne noastră este mai dulce de toate¹⁹⁸ cărnile pre

¹⁹⁵ Scris în continuare: *în piază și cu un ochiu*. Cuvintele *în piază* reprezintă o reluare imediată a celor precedente. Segmentul *și cu un ochiu*, omis la locul corespunzător, apare aici în grafia copistului, care l-a plasat cu două rânduri mai jos, probabil ca urmare a notării marginale în izvod (la locul potrivit a fost adăugat interliniar de o altă mână, cf. nota precedentă).

¹⁹⁶ Scris: *сымтемь*; altă lecțiune: *sântem*.

¹⁹⁷ În continuare apar cuvintele *zise că*, anticipate, barate; ele au fost reluate după segmentul *pântru moarte lui*, omis inițial.

¹⁹⁸ Scris: *момѣ*.

lume; și piele noastră nice un fier nu o poate tăia, nice pușca nu o trece; și mațele noastre pline sânt de mărgăritariu și de pietri scumpe; și <i>nima noastră e<s>te cât oul de gânscă, ppiatră nestemată”. Iară Alexandru râse și zise: „Adevăr,
 24^r toată pasăre¹⁹⁹ pântru limba ei pierē”. // Și zise Alexa<n>dru oștilor să ocoliască muntele calaraș<ii>, iar pedestrașii să să suie pre²⁰⁰ mu<n>te cu 10.000 de lei și cu pardoși<i> și cu sampsonii și cu ogar<ii> și cu cotei. Și să suiră și prinseră 100.000 de aceie. Și puse tabără²⁰¹ și-i beliră. Și găsiră mațele lor pline de mărgăritariu și de pietri verzi. Și <i>nima lor — cât oul de gânscă, ppiatră năstemată; și le pune în suliță și lumina noapte prin oști ca zioa. Și carne²⁰² o dede tătarilor de o m<â>ncară, și ziseră că <este> mai dulce de
 24^v toate cărnurile / pre lume²⁰³. Și pieile lor, deca să usca, nice sabie nu o tăia, nice pușca nu o trece; și-ș făcură velințe și-și învălră pavățele și sulițe cu pieile acele.

¹⁹⁹ Scris: πᾱσρε; altă lecțiune: *pasere*.

²⁰⁰ Scris: πρ̄ξ.

²⁰¹ Scris: πавърь; altă lecțiune: *tabăr*.

²⁰² Scris inițial: καρμ-, apoi slova m barată și silaba -nē adăugată interliniar.

²⁰³ Scris: λουμ̄.

Și de acolo merșeră 10 zile și ieșiră din pustine la mir. Și merșeră 7 zile și ajunșeră la hotaru/ Indiei, la țara lu²⁰⁴ Por-Împărat. Și înțrară în țara lui <și> puseră tabără²⁰⁵. Și începură a prăda²⁰⁶ țara Indiei oștile lu Alexandru, și lua boi și oi și bucate. Și alergară la Por-Împărat și spuseră de
25^r Alexandru cum au vinit // și pradă țara Indiei²⁰⁷.

Por-Împărat mână so/ la Alexandru și cu carte lui:
„Eu, Por, împărat al Indiei, tocma cu Dumnezeu și soarele Indiei, scrișu²⁰⁸ ție, Alexandre Machidon, și-ți dau știre ție că oarecum vine veste la mine²⁰⁹ c-ai vinit până la hotaru/ meu și prazi țara me. Și tu te-i mărit oarecum, căce bătuși pre Darie-Împărat și-i luoashi²¹⁰ împărăție lui. Așa să ști<i>, că cu

²⁰⁴ Scris inițial: λω.

²⁰⁵ Scris: μαβῆρῆ; altă lecțiune: tabăr.

²⁰⁶ Scris: πρῆδα.

²⁰⁷ Marginal, în dreptul rândului care se încheie cu acest cuvânt: *Glava 49*. Semnul specific începutului unui nou capitol a fost plasat două rânduri mai jos (ante „Eu, Por ...”).

²⁰⁸ Scris inițial: σκρῆσιν, apoi -ν a fost transformat în ϝ.

²⁰⁹ Scris: μινεῶ.

²¹⁰ Scris inițial: λασιν, apoi copistul a suprascris slova ϝ (în varianta ν ?) deasupra lui λ și a intercalat slova ο între λ și α: λυοασιν (dacă intervențiile sale au fost făcute în ordine inversă celei presupuse aici, putem admite și lecțiunea *loași*, valabilă între cele două rectificări).

25^v acea nebunie a ta pierde-ți-vei capu/ tău și pre²¹¹ toți
machidonenii tăi, / și nice țara ta nu o vei mai vede. Dară nu
socotești tu că nu vei scăpa tu dinainte me²¹²? Nice la
Machidonie nu te <ve>ri stăvi! Ce așa zic eu ție: să-ți
sosască ție nebunie ta și să-ți ceri de la mine iertăciune și să
te duci la Machidonie ta și să-m tremeti haraciu²¹³ de pre la
toate țările ce-i luat. Iar de nu veri face tu așa, iar tu nici la
Machidonie ta nu te veri stăvi, nice în toată lume dinainte
silei mele. <A>șa-ți grăiesc ție”.

26^r Și merse solul la <A>lexandru și ceti carte. Și clăti //
cu capul și scrise carte la Por. „Eu, Alexandru, împărat
prespe toți împărații și a toată lume împărat, nu cu putere me,
ce cu voie lu Domnezău²¹⁴ Savaot, sc<r>iș ție, Por-Împărat,
sănătate. Și tu te lauzi mie și-mi zici că m-am silnicit, căce
bătu<iu> pre Darie-Împărat, iară pre tine voiu bate mai
curund. Că Darie încă să protivie lu Dumnezău, ca și tu, și să

²¹¹ Scris: πρῆ.

²¹² În continuare apare segmentul *nice di-*, barat: cuvântul următor, *nice*, a putut favoriza anticiparea unui context de tipul (...*nu vei scăpa tu*) *dinainte me*, *nice dinainte ... / nice dinioară*.

²¹³ Scris: χαράϋ; altă lectiune: *haraci*.

²¹⁴ Scris: ΔΟΜᾹΝΕΖῩ.

lăuda, ca și tu, ce nu-i ajutară dumnezăi<i> lui. Ce să știi
 că eu am mers până la raiu și multe războaie făcut-am prin
 26^v pustie. / Și am grăit și cu²¹⁵ Evant, împăratu/ nagomudrilor.
 Și el spuse mie că dumnezăi<i> voștri sânt²¹⁶ toți în iad și să
 muncescu <cu> dracii într-un loc. Și cum nu ajutară lu Darie,
 așa nu vor ajuta nice ție. Tu te protivești lu Dumnezău, iar
 apoi nu te vei pute²¹⁷ protivi unui om de pre²¹⁸ pământ. Și eu
 venit-am la tine și cu toată sila me. Și tu să vi<i> cu sila ta
 la războiu. Și mai bi<ne> să moară machidonenii cu cinste
 27^r la războiu decât să trăiască cu rușine”. Și trimese // carte la
 Por pre solu/ lui.

Alexandru scrise carte la mumă-sa Olimbiada și la
 dascalu/ său Aristotel, filosof la Machidonie: „Scriș eu,

²¹⁵ În continuare apare cuvântul *Alexan<d>ru*, barat (dovadă clară a faptului că în procesul de copiere scribul anticipa textul, ca urmare a implicării sale afective).

²¹⁶ Scris inițial: *dumnezăi<i> tăi sânt*; copistul a barat cuvântul *tăi* și a adăugat interliniar segmentul *voștri sânt*, așa încât a doua parte a acestuia (*sânt*) dublează o ocurență identică, notată deja în rând, nebarată.

²¹⁷ Cuvânt scris interliniar.

²¹⁸ Scris: $\pi\rho\tau\epsilon$.

Alexandru Machidon și împărat prespe²¹⁹ toți împărații, la maica me Olimbiada și la dascalu/ meu Aristote/: sănătate și viață trimeț²²⁰ domnevoastre. Și să mă iertați, căce n-am putut trimete carte la voi până acmu, că sânt 5 ani de când am ieșit din lume mirului și am întrat la pustie. Și am trecut
 27^v munți nalți și câmpii și codri și ape mari. / Și cu oameni sălbateci bătutu-m-am²²¹. Și mers-am la oameni cât cotul. Și aju<n>s-am până la curțile Aracliei-Împărat și aflat-am acolo oamenii lui și grăie grecește; și luat-am de la ei 6 filo<so>fi buni. Și de acolo mers-am până la Macaron și adunaiu-mă cu Evant, împăratu/ nagomudrilor. Și-m spuse el că dumnezăi<i> noștri sânt toți în iad jos și să muncesc cu dracii²²², tremeși de Savaot Dumnezău²²³ acolo²²⁴; și apoi la judecată merge-vor la tartăr să să muncească cu draci<i>

²¹⁹ Scris: прѣспѣ.

²²⁰ În continuare apare cuvântul (*voua*) *voava*, barat (anticipat de scrib, în locul pronumelui de politețe).

²²¹ Scris: въмѣѣмъмъ.

²²² Scris inițial: *și-i muncesc dracii*, apoi copistul suprascrie slova c deasupra lui -н din шнн (realizând obișnuitul grup grafic шнѣ, fără să bareze însă grafemul devenit parazitar) și adaugă cuvântul кѣ în rând, în spațiul dintre *muncesc* și *dracii*.

²²³ Scris: дѣмнѣзѣѣ.

28^r împreună acolo în vecie. Și *am* mers și până la raiu, și văzuiu pre // poarta raiulu<i> herovimi și serafimi de foc. Și acolo ieșiră 2 angheli și mă certară să nu mai merg nainte, că voiu peri. Și-mi ziseră să merg pre²²⁵ apa Fisonului, și ieșit-am la lume. Și văzut-*am* multe menunate, ce nu le-*m* scris în ceastă carte. Și acmu sosit-*am* la hotaru²²⁶ Indiei²²⁷, la țara lu Por-Împărat, și nă gătim să ne batem și cu²²⁸ el. Iară voi încă să-m scrieți de la voi până la noi, să știm și noi de voi cum lăcuiți, și și de viața voastră. Și Dum<n>ezău vă veseliască!”

28^v Iar Poriu-Împărat / strânse oaste: 8.000 de mie²²⁹ de calarași²³⁰ și 4.000 de pedestraș și 10.000 de lei²³¹ învățați la

²²⁴ Scris: ακοᾶ; alte lecțiuni: *acole*, mai puțin probabil *aclo*.

²²⁵ Scris: прѣ.

²²⁶ Scris: хомарѡрѡль, cu slovele -рѡ- (ante -ль) barate; ținând cont de intervenția ulterioară a scribului, devine posibilă și lecțiunea *hotarul*, fără marcarea slovei suprascrise, care poate fi socotită redundantă.

²²⁷ Cuvânt reluat; prima ocurență barată.

²²⁸ Cuvânt reluat; prima ocurență barată.

²²⁹ Cuvintele *de mie* au fost adăugate de scrib deasupra rândului, cu cerneală roșie, probabil ignorând faptul că slova-cifră purta deja semnul specific pentru notarea miilor (Ѡ = 8.000; cf. în rândul următor Ѡ = 4.000).

²³⁰ Scris inițial: карашн, apoi silaba -ла- a fost adăugată deasupra rândului, cu cerneală roșie.

r<ă>zboiu. Și²³² auziră machidonenii atâta silă la Por-Împărat, și să spă<mâ>ntară²³³. Și cugetară cuget reu și să svetuiră să prinză pre Alixandru viu și să-l de lu Por-Împărat, și ei să-și ceară iertăciune de la Por-Împărat și să să ducă la Machidonie și persii la²³⁴ Persida. Și auzi Potolomei și spuse lu Alexandru. Alexandru chemă pre machidonenii²³⁵ 29^r și lă grăi // tuturoru²³⁶: „O, dragilor și fraților și vitejilor, machidonenilor, și înțelepților și prietnici<i>²³⁷ miei, rogu-vă, fraților, socotiți cum luom lume toată și sparsem sila lu Darie și mersem până la raiu și multă silă bătum. Iar astăz voi v-ați spământat de fricoși și nevretnici indieni! Crez, Por nu vă va mânca, așa cu<m> să pare voua²³⁸! Iar Domnele voastre, de

²³¹ Scris: ΛΕΙΗ.

²³² În continuare apare cuvântul *zise*, barat, explicabil prin deprinderea scribului de a reda textul uneori din memorie.

²³³ Cuvintele *și să spă<mâ>ntară* apar interliniar.

²³⁴ Cuvintele *persii la* (omise inițial datorită omonimiei parțiale cu *Persida*, cuvântul următor) apar interliniar.

²³⁵ Scris: ΜΑΚΗΔΟΝΕΝΙΗ.

²³⁶ Scris: ΠΟΥΤΩΤΩΡΩΣ.

²³⁷ Scris inițial: ΠΡΙΕΤΝΙΧΙΛΩΨ (sub influența seriei de vocative care precedă cuvântul), apoi slovele -ΛΩΨ au fost barate.

²³⁸ Scris inițial: ΒΑ, apoi slova ο a fost adăugată interliniar (ΒΟΑ); altă lecțiune: *voaua*.

m-ați urit, voi mă²³⁹ ucideți, de vă pare²⁴⁰ că vă va face Por
 vrun bine pre lume. Și încă voi merge eu dezlegat la Por, /
 29^v să mă piază pântru voi, de vă pare că vă va fi mai bi<ne> la
 Por-Împărat. Iar mie așa mi să pare: de veți pie<r>de pre
 Alixandru, nice voi nu veți mai vede Machidonie, că vă vor
 goni toate limbile și toate țerile și vă vor ucide²⁴¹, și nice
 unul până²⁴² la Machidonie nu va²⁴³ ajunge. Dară nu socotiți
 voi că, de vom bate pre Por, iară voi veți împărăți toată
 lume? Și așa să știți, că-l vom bate, cum veți vede toți²⁴⁴ cu
 ochii voștri. Și de nu veți să mergeți pre Por, lăsați²⁴⁵ că
 30^r mă voi bate eu // cu el, numai amândoi²⁴⁶. De cie, de mă va

²³⁹ Cuvânt scris interliniar.

²⁴⁰ Scris: парѣ (cu ѣ din є sau din ъ ? sau є din ѣ ?).

²⁴¹ Scris: ворѣ/ѣнде, cu ѣ la sfârșit de rând, reluat la începutul celui următor; altă lecțiune: *voru ucide*, dar forma pentru auxiliarul viitorului nu mai apare cu -u postconsonantic exprimat grafic.

²⁴² Scris inițial: пѣ, apoi a fost adăugată interliniar silaba a doua: пѣнѣ.

²⁴³ Cuvintele *nu va* au fost reluate.

²⁴⁴ Scris inițial: помѣ лѣме, apoi segmentul -мѣ лѣме a fost barat, iar slovele -ѣи au fost adăugate interliniar.

²⁴⁵ Scris: лѣсасацѣ.

²⁴⁶ Scris inițial: ачела, apoi copistul a barat slovele -чела și a continuat să scrie, în rând, -мѣндоѣ.

bate el pre mine și voiu peri²⁴⁷, iară Por el va fi împărat a toată lume; iară de-l voiu bate, noi vom fi împărați a toată lume”. Iară machidonenii, diaca <a>uziră²⁴⁸ acest cuvânt, iară ziseră toți: „Împărate, noi toți cu tine vom peri. Decât să trăim cu rușine, mai bine să perim cu tine. Și așa să știi, împărate, că aceasta nu e de vina noastră, ce e de vina turcilor tăi, că ei spămâ<n>tară pre noi, căce sânt vecini
 30^v cu indienii, / și ei făcură aceasta”. Alexandru să mânie pre turci și lă²⁴⁹ puse vălitori în cap și lă făcu hainele lunge, ca muierilor, și așa sânt până astăzi.

Alexandru scrise oștile, și să afluă 6.000 de mii²⁵⁰ de calarași și 4.000 de mi<i>²⁵¹ de pedestrași²⁵². Și trimese carte și la Filon, la Persida, să vie și e/ cu oștile lui. Și așa scrise: „Eu, Alexandru, împărat prespe toți împărații, scriș la dragul meu prietnic Filon și la împărăteasa me Roxanda: sănătate
 31^r și viață trimeț domnevoastră. // Și să știți că am mers până la

²⁴⁷ Scris: перїи.

²⁴⁸ Scris: дѣузирь; alte lecțiuni: *diac-uziră*, *diacă <a>uziră*.

²⁴⁹ Scris: шнѣ; altă lecțiune: (*și*) *le*.

²⁵⁰ Numeral de ordinul miilor indicat redundant: ѿ де мнн.

²⁵¹ Numeral de ordinul miilor indicat redundant: ѿ де мн.

raiu și mult războiu făcut-am cu gadinele sălbatece. Și acmu vinit-am până la hotarul Indiei, la țara lu Por-Împărat, și acmu vom să ne batem cu el. Iar tu, din ceas ce ver vede carte me, iar tu să purcez cu toate oștile la mine, și zioa și noapte să viniți. Și se-m tremeteți carte nainte, să știu și eu de vo<i>, cum este. Și iar să tremeteți olacari la mine, să știu pre²⁵³ u<n>de mergi și unde ești și în ce zi veri fi la mine / cu oștile. Și aimintre să nu faci. Și fiți veseli!”

31^v

Începui²⁵⁴ războaiele²⁵⁵ lu Por-Împărat

Por-Împărat sculă-să și cu oștile lui și merge²⁵⁶ la <A>lexandru și să văzură oștile. Și puse Por înainte 10.000 de lei, iar Alexandru puse nainte leilor 1.000 de bivoli și o mie de tauri nainte leilor. // Și să loviră lei<i> cu bivolii și cu taurii și să luară într-o parte și să duseră, iară oștile să

32^r

²⁵² Scris: педѣсттраши.

²⁵³ Scris: прѣ.

²⁵⁴ Marginal, în dreptul rândului care începe cu acest cuvânt: *Glava 50*. Semnul specific începutului unui nou capitol apare tot marginal, cu două rânduri mai jos (*Por-Împărat ...*).

²⁵⁵ Scris: рѣзвоелѣ.

văzură. Alexandru dede în trâmbițe și în tâmpene și să loviră oștile de față. Și să²⁵⁷ tăiară cumu să taie până sara, și să dede Por înderăt și puse tabără²⁵⁸. Și periră acolo indieni 200 de mii și machidoneni 35.000 de mie 500²⁵⁹.

Por văzu că fu războiu/ mare și să miră de războiu/ lu Alexandru, cum puse bivoli nai<n>te leilor. Și-ș chemă²⁶⁰ boierii lui și lă²⁶¹ zise: „Boieri, iacătă că ne bătum cu
32^v Alexa<n>dru și nu-/ putem bate. Dar acmu / cumu-m ziceți să facem?” Ei ziseră: „Împărate, acmu să aducem²⁶² lefantele și să facem pre²⁶³ dinsele podure²⁶⁴ și să punem pre podure câte 30²⁶⁵ de pușcaș și să le punem nainte”. Și așa făcură

²⁵⁶ Scris inițial: мѣрсе, apoi copistul a barat slovele -се și a adăugat, în rând, -це.

²⁵⁷ Scris: шнѣ съ.

²⁵⁸ Scris: табѣр; altă lecțiune: *tabăr(u)*.

²⁵⁹ Numeral de ordinul miilor indicat redundant: ѿ ѿ де мнѣ ѿ (probabil *35.000 de mie 500* pentru „35.500” sau „35 de mie 500”).

²⁶⁰ Scris: кѣмь.

²⁶¹ Scris: шнѣ; altă lecțiune: (*și*) *le*.

²⁶² Scris: адучее.

²⁶³ Scris: прѣ.

²⁶⁴ Scris: подѣр; altă lecțiune: *poduri*.

²⁶⁵ În continuare apar semnele къ III (dacă ultimele reprezintă slova m, incompletă, putem presupune că scribul a intenționat să reia segmentul къме ѿ).

podure pre lefante și puseră pre o lefantă 30 de pușcaș, pre²⁶⁶ 100 de lefante, și le puse nai<n>te și purceseră pre Alexandru cu oștile la războiu. Iară Alexandru puse nainte 1.000 de cămile tot cu clopote și 1.000²⁶⁷ de catâre tot cu clopoței. Iară lefantele, deca auziră sunetu/ clopotelor, ele să
 33^f spământară // și să întoarseră îndărăt și dederă pre oaste lu Por. Și călcară pre²⁶⁸ oamenii lor și-ș surpară podurile lor și omoriră pușcași<i> lor. Iar oștile stătură de fațe și să loviră oștile și să tăiară cumu să taie până sara. Și să dede Por îndere*t* și trecu apa²⁶⁹ Alfeonului și sparseră podurile și puseră tabără²⁷⁰ pre malul Alfeonului. Și Alexandru puse tabără²⁷¹ pre malul Alfeonului și să vede oștile. Și periră acolo de-i lu Por 4.000 de mii și de-i lu Alexandru 6.000.

²⁶⁶ Scris: $\pi\rho\tau$.

²⁶⁷ Numeral precedat de slova (-cifră?) ρ (=100), fără tildă, barată, probabil ca urmare a ezitării scribului în ceea ce privește notarea corectă a numeralelor.

²⁶⁸ Scris: $\pi\rho\tau$.

²⁶⁹ Cuvânt reluat.

²⁷⁰ Scris: $\mu\alpha\beta\epsilon\rho\upsilon$; altă lecțiune: *tabăr*.

²⁷¹ Scris: $\mu\alpha\beta\epsilon\rho\upsilon$; altă lecțiune: *tabăr(u)*.

33^v Filon sosi cu oștile lui, 100.000, / răpăusate²⁷², de la Persida, de la Roxanda-Împărătiesă. Și aduse 100.000 de cămile încărcate de bucate și de traba oștilor. Și aduse 100.000 de catâre tot de galbini și de talere <încărcate>. Și aduse stema de aur de la Roxa<n>da. Alexandru să veseli și toate oștile de Filon, iar indienii să spamântară²⁷³ de Filon. Și zise Filon: „Alexandre, nu trăbuiește ții să sta<i> să-ți cauți²⁷⁴ cu Por într-ochi, că cât stau ei, atâta să întărescu. Și veniră oștile, ce mă lasă pre²⁷⁵ mine cu oaste me să-l lovescu, că este hodinită // și viteaji buni sânt la mine”. Alexandru zise: „Dar apa Alfeonului cum vei trece?” El zise: „Cu nărocu/ tău, cum veri vede”. Și zise Alexandru: „Tu pasă cu Dumnezeu!”

²⁷² Scris: рьпыпъѣсамѣ.

²⁷³ Scris: спамѣрьрь (ierurile suprascrise par a fi barate de copist); altă lecțiune: *spareară*.

²⁷⁴ Scris inițial: *nu trăbuiește ții să-ți cauți*, cu omiterea formei verbale *să sta<i>*, pe care copistul o adaugă marginal, astfel: *съ* la sfârșitul unui rând (... *ții*), *сма* la începutul celui următor (*să-ți ...*); în plus, segmentul grafic *съцн* pare să prezinte slova *с* suprascrisă în dreptul consoanei *ц*, probabil ca o fază intermediară de reparare a erorii.

²⁷⁵ Scris: прѣ.

Și zise Filon oștilor lui să să gătească de război și să
 puie tot călărașu²⁷⁶ câte un pedestrașu²⁷⁷ după el pre cal. Și
 așa făcură. Și când șezu Por la masă, iară Filon dede în apa
 Alfeonulu<i> cu oaste lui, iară apa fugi pre uscat și ceie
 34^v dintâiu să udară, iară cei de apoi pre uscat trecură. / Și loviră
 pre Por-Împărat la masă și săriră fără veste și începură a să
 tăia. Iară Alexa<n>dru, deca văzu așa, el dede și el cu oștile
 lui pren²⁷⁸ apă ca și Filon și lovi pre Por și să tăiară²⁷⁹ cumu
 să taie, zi de vară până sara. Și începură indienii a fugi și
 machidonenii a-i goni și a-i tăia.

Por plecă a fugi la Indie-cetate. Și plânge cu amar și
 grăie: „O, vai de mine, nevolnicul de mine, cum
 puternicii căzură și neputernicii²⁸⁰ să sculară, cum veniră
 35^f machidonenii // și pre Darie uciseră și la mine veniră și mi să
 puseră ca scaiu/ în păr și sila me sparseră și nece apa
 Alfeonului nu-i putu ține!” Și să duse Por la Indie-cetate și

²⁷⁶ Scris: кълърашнѣ , probabil datorită anticipării unui plural.

²⁷⁷ Scris: дѣдѣстрашѣ.

²⁷⁸ Scris: прѣн .

²⁷⁹ În continuare apare segmentul кѣмъсѣмѣрь, barat, ca urmare a ezitării scribului între cele două forme alăturate ale aceluiași verb.

plâ<n>ge mult cu jale mare. Alexandru gonie pre indieni și mulți periră și mulți pri<n>se vii. Și vii<i> slobozi și le lua armele și caii. Alexandru căzu pre locu/ lu Por și zise oștilor să prade țara și să o jăhuiască²⁸¹. Iară Por-Împărat tremese cărți pre la limbile păgâne, că era 24 de limbi spre răsărit: /
 35^v „Scriș până la ai mei frați și²⁸² prietnici, să știți că venit-au²⁸³ machidonenii pre mine și mă bătuiu cu ei de tre ori și mă²⁸⁴ bătură și sila me sparseră și țara me o prădară. Ce vă rog, fraților, să veniți într-ajutoriu/ meu, că, de va bate pre mine, nice voi nu vă veți stăvi nainte lui. Ce să²⁸⁵ veniți cum știți mai tare”. Limbile auziră aceasta și să²⁸⁶ sculară toți și merseră²⁸⁷ la Por 6.000 de mii de oameni și a lu Por 4.000 de mii calarași. Și purceseră cu Por pre Alexandru cu oștile.

²⁸⁰ Scris: неустерничи; slova n pare refăcută din ч inițial.

²⁸¹ Scris: жьхоуаскъ.

²⁸² În continuare apare slova ш, barată (probabil a început reluarea cuvântului).

²⁸³ În continuare apar slovele маѡ, barate (probabil primele din cuvântul următor, abandonate din cauza erorii).

²⁸⁴ Cuvânt scris interliniar.

²⁸⁵ Scris: чѣс̄ съ.

²⁸⁶ Scris: шнѣс̄съ.

²⁸⁷ Scris: мерсѣрь.

36^r Iară Alexandru trimese sol la Por // pre Filon și cu
 carte scrisă așa: „Eu, Alexandru-Împărat, scrișu ție, Por²⁸⁸-
 Împărat, sănătate. Și așa să știi, că capu/ plecat²⁸⁹ nu-l taie
 sabie. Așa și tu, închină-te mie și-ți ține țara și împărăție. Iară
 de nu vei face tu așa, iară noi să ne batem amândoi. Căce nu
 este ție milă de²⁹⁰ indienii tăi, mie-mi este milă de
 machidonenii mei și este păcat să moară atâte viteji pântru
 tine și pântru mine. Ce câtu s-au bătutu oștile, bātu<tu>-s-au,
 iară acmu sau te închină²⁹¹ mie, sau ieși să ne lovim /
 36^v amândoi și să ste oștile în pace. De mă²⁹² vei bate tu pre
 mine, tu să fi<i> împărat a toată lume, iară d[e] te voiu bate
 eu pre tine, eu voiu fi împărat a toată lume”. Și trimese
 solu²⁹³ pre Filon și merse la Por-Împărat cu carte. Por ceti

²⁸⁸ Cuvânt scris interliniar (dacă nu ar fi fost omis, ar fi fost scris cu cerneală roșie, ca întregul segment grafic încheiat cu ↗-, inițiala cuvântului următor).

²⁸⁹ Scris inițial: прекамъ; înainte de a fi terminat slova ρ, a cărei „buclă” a rămas neînchisă, copistul a transformat-o în λ.

²⁹⁰ În continuare apar cuvintele *machidonenii mei*, barate, explicabile printr-o eroare tip „bourdon” sau prin anticipare textuală.

²⁹¹ Scris: ↗кинь; altă lecțiune: *închini*.

²⁹² Scris inițial: деч, apoi peste ч surmontat a fost scris λ din cuvântul λъ, care apare deasupra rândului.

²⁹³ Scris: соулаѸ.

carte și fu bucuros Por²⁹⁴ să să bată cu Alexandru. Și zise-i²⁹⁵: „Tu ești Filon?” El zise: „Eu”. Por zise: „Închină-te mie, să-ți dau fata me și după moarte me să fi<i> tu împărat Indiei”. Filon zise: „Împărate, nu mă voiu împărți de Alexandru până la moarte me”. Por zise²⁹⁶: „Filoane, pasă dară și-i zi să iasă
 37^r Alexandru // să ne lovim amândoi, cum²⁹⁷ au zis²⁹⁸ elu, și să²⁹⁹ ste oștile pre³⁰⁰ loc. Și să ști<i>, Fil<o>ane, că-i este moarte lui de mâna me”. Și merse Filon la Alexa<n>dru și-i spuse: „Por este bucuros³⁰¹ să să lovască cu tine”. Alexan<d>ru zise: „Dară ce vitiaz este?” Filon zise: „Bun vitaz este și mare de trup – 5 coți de nalt și gros, ce va fi

²⁹⁴ În continuare apar cuvintele *ceti carte*, barate; împreună cu *Por*, care le precedă, nebarat, ele reprezintă reluarea primei propoziții din această frază (*Por ceti carte*).

²⁹⁵ Scris: $\text{z}\bar{\eta}\text{c}\bar{\eta}$; altă lecțiune: *zisi*.

²⁹⁶ În continuare apar slovele $\text{п}\bar{\text{p}}\bar{\text{p}}$ -, barate. Vocativul început de scrib (*Împărate*) trebuie pus pe seama influenței contextului: fie „bourdon”, fie anticipare textuală.

²⁹⁷ Scris: $\text{к}\bar{\text{o}}\bar{\text{m}}\bar{\text{l}}$.

²⁹⁸ Formă verbală precedată de slovele $\text{a}\bar{\text{m}}\bar{\text{b}}\bar{\text{z}}\bar{\eta}$ (barate), dovadă că scribul a anticipat persoana 1 în loc de persoana a 3-a, reluată imediat.

²⁹⁹ Cuvânt scris interliniar.

³⁰⁰ Scris: $\text{п}\bar{\text{r}}\bar{\text{t}}$.

³⁰¹ Scris: $\text{b}\bar{\text{o}}\bar{\text{k}}\bar{\text{o}}\bar{\text{v}}\bar{\text{r}}\bar{\text{o}}\bar{\text{s}}$.

putred. Ce pasă, Alexa<n>dre, că-l vei bate, că nărocul³⁰² tău mare este și Dumnezeu/ tău Sa<va>ot ajută-ț-va ție”.

Alexandru îngenunche și să rugă lu Savaot și³⁰³ zise³⁰⁴: „Doamne, Dumnezeu/ tuturor³⁰⁵ dumnezăilor, cela
37^v ce-*l* slăvesc / herovimii și serafimii și pre ei te răpausi, Savaot-Dumnezeu, ajută-*m* astăzi pre³⁰⁶ Por-Împărat”. Și-și
luo platoșe și coifu/ și încălecă pre Ducipa/ și-și luo sulita și
ieși din oaste lui. Și ieși și Por din oaste lui. Și să loviră cu
su<l>ițele și frâmseră sulitele. Și scoaseră bu<z>doganele și
să loviră de câte 10 ori. Și scoaseră sabiile. Și stătu
Alexan<d>ru și zise: „Por, crez, gr<ă>it-am noi amândoi
așa?” El zise: „Cum?” Alexandru zise: „Crez, zis-am să ste
oștile pre loc până ne vom bate noi amândoi”. Și să întoarse
38^r Por îndărăt să vază, iară Alexandru // scoase hangeriu/ și
strânse pre Ducipa/ și sări iute și lovi pre Por cu hangeriu/
pre supt sisioară, pre unde să încheie platoșe, și-l junghe și-*l*

³⁰² Scris: ньр̄к̄оуль sau ньр̄о̄к̄уль, după cum a omis vocala o din silaba a doua, respectiv semnul o din grafemul оу pentru u din silaba a treia.

³⁰³ Scris: шн̄ѣ .

³⁰⁴ Cuvânt scris interliniar.

³⁰⁵ Scris: п̄ѣт̄р̄ор̄ь.

³⁰⁶ Scris: пр̄ѣ.

surpă gios de spre ca/. Iară Ducipal luo cu gura pre calul lu
 Por de cerbice și-/ puse gios. Por căzu de spre ca/ și muri
 acolo Por-Împărat.

Iară indienii plecară a fugi și Alexandru începu a-i
 goni și a-i tăia și mulți prinseră³⁰⁷ vii. Iară limbile păgâne
 scăpară pre la țările lor. Iară pre P or-Împărat puse-l
 38^v Alexandru în căruțu/ de aur și-l duse la cetate lui, / la Indie,
 și cu toate oștile. Și deca să apropiară de I<n>die, iar
 împărătiasa lu Por-Împărat, Clitimiștra, ieși nainte-i și cu
 10.000 de popi și vlădici despletită și-ș sparse chintișu/ până
 în pământ. Și toți cu făclii aprinse și timpinară trupu/ lu Por
 cu mare jale și plânge mult. Alexandru-i puse stema de aur în
 capul lu Por și-/ puse în patul de aur și-/ învălui cu caftanu/
 de aur. Și-/ duseră cu mare cinste³⁰⁸, cu toate oștile, până la
 mormâ<n>t și-l îngropară în³⁰⁹ luna lu iunie, 26 zile, la Indie,
 cetate lui.

³⁰⁷ Cuvânt scris interliniar, în dreptul formei *periră*, notată inițial, prin anticipare textuală, barată.

³⁰⁸ Cuvintele *cu mare cinste* apar interliniar.

³⁰⁹ Cuvânt reluat.

39^r Și Alexandru // [merse] la cetate și șezu³¹⁰ în scaunul
 lu Por-Împărat. Și era cetate lu Por de lungă și largă de 4 ori
 cât trage voinicul cu săgeata. Păreți<i> de lăuntru tot poleiți
 cu aur și învăluți cu aur și lumina ca soarele. Și era 300 de
 stâlpi albi de marmură ca zăpada. Și era 4 pietri nestemate
 în³¹¹ 4 cornuri de cetate și lumina noapte ca soarele³¹² prin
 cetate. Și era făcută 12 luni tot de aur și lumina zi<u>a³¹³,
 noapte ca soarele. Și alte multe minunate, cât n-am putut
 39^v scrie / toate, cât nime nu v[ăzu ne]că<i>re, nice cu
 <u>rechile auzi, atâta era. Într-o zi începură a scoate cai<i>
 lu Por. Scoaseră 100.000 de cai arăpești, mai frumoși de toți
 cai<i> pre lume și toți cu țolurile de mătase. Și scoaseră³¹⁴
 100.000 de cai telegari hrăniți. Și scoaseră 10.000 de lei, toți
 cu zgardele de aur, învățați la războiu. Și scoaseră 10.000 de
 lei neînvățați și 20.000 de pardoși și 20.000 de ogari frumoși

³¹⁰ Marginal, în dreptul rândului care se termină cu acest cuvânt: *Glava 51*. Semnul specific începutului unui nou capitol apare pe versoul filei precedente, jos, central.

³¹¹ Cuvânt scris interliniar.

³¹² Scris inițial: *copepe*, apoi copistul a încercat să transforme slova *p* din silaba finală în *λ* sau doar a anulat-o.

³¹³ Cuvânt scris interliniar.

³¹⁴ Scris: *скаасерь*.

și sampsoni, cotei, câinii³¹⁵ – fără cislă. Și scoaseră 10.000 de
 sabi<i> ferecate tot cu aur. Și scoaseră 10.000 de tipsii de aur
 40^r și 10.000 de păhare de aur. // Și scoaseră 100.000 de pilure și
 200.000 d<e> catâre și 100.000 de camile și 20 de case pline
 de galbeni³¹⁶ și talere și alte multe menunate câte n-am scris.
 Alexandru șezu acolo 1 an și să veseliră machidone<nii> și
 cu indienii. Și împărăți Indie și de<de> împărăție lu Antioh
 acole și toată Indie și toată împărăție lu Por-Împă<r>at. /

40^v De icea-ncepuiu³¹⁷ împărăție³¹⁸ muierască

Alexandru³¹⁹ de acolo purcese cu oștile la țara
 amozenilor. Și acolo împă<ră>ție o muiere, pre nume
 Talistrada. Și împărăție cu muierile, iar bărbați<i> lor lăcuie
 la altă țară. Lăcuie fără muieri și era muierilor <robi> și le

³¹⁵ Scris: КЪННѢ; alte lecțiuni: *câini*, *câni* (cu *-ii*) — cf. celelalte forme juxtapuse, toate nearticulate.

³¹⁶ Scris: ГАЛБЕНИИ.

³¹⁷ Scris: ІЧАНЧЕПЮ, cu ligaturi între slovele а și н, respectiv ч și п (este vorba de ч scris în rând, care pare să fie suport și pentru е).

³¹⁸ Grafemul ъ din silaba a treia apare interliniar: ↑ПЪРЬЦНЕ.

³¹⁹ Scris cu inițială majusculă, care ocupă înălțimea a trei rânduri. Marginal, la jumătatea acestui spațiu, apare semnul specific începutului unui nou capitol, indicat tot marginal, deasupra: *Glava 52*.

hrăne <e>i și le duce de tot de ce trăbuie lor, iară ele băte
 războaiele. Și merse acolo Alexandru și puse tabără³²⁰ [și]
 41^r tremese // carte și so/ la împărătasă: „Eu, Alexandru, împărat
 pres<pe> toți împărații, scriș ție, Talistrada-Împărătiasă,
 sănătate și viață. C-am luat împărăție lu Darie-Împărat ș-a
 lu Por-Împărat și până la voi venit-am cu oștile mele. Și ție
 zic să-m tremeti haraciu/ și oaste pre an. Și fiți în pace. Iară
 de nu³²¹ veți face așe, iar eu voiu veni la voi și toți veți peri,
 și voi <și> țara voastră”.

Și merse solu/ și ceti carte Talistrada-Împărătiasă³²².
 Și alta scrisse la <A>lexa<n>dru: „Eu, Talistrada,
 împărătiasă³²³ amozenilor, scriș la marele împărat
 Alexa<n>dru-Împărat: sănăta<te>. Și să știi cumu nă este
 41^v viața / noastră: Noi avem cetate noastră întru ostrov, iară
 bărbații noștri șed la țară și lucriază și ne hrănescu. Și vin

³²⁰ Scris: $\pi\alpha\beta\epsilon\rho$; altă lecțiune: *tabăr(u)*.

³²¹ Cuvânt scris interliniar.

³²² Scris: $\uparrow\pi\epsilon\rho\upsilon\tau\iota\alpha\varsigma$; altă lecțiune: *împărătiasa* (în acest caz, cratima și majuscula nu mai sunt necesare; cuvântul va fi despărțit de precedentul prin virgulă).

³²³ Scris: $\uparrow\pi\epsilon\rho\upsilon\tau\iota\alpha\varsigma$; altă lecțiune: *împărătiasa*.

într-un an o dată și³²⁴ lăcuie<s>cu cu noi 30 zile și ne însurăm și ne mărităm. Și iară să duc la țară și ne gonisescu³²⁵ bucate și ne hrănescu. Iar eu am 50.000 de oaste și 20.000 de pedestrași cu segeți. Și cine vine pre noi, iară noi ieșim nainte lor și ne batem cu ei. Și deca ne batem și ne întoarcem, ei nă timpină bărbați<i> noștri și să închină noua³²⁶ și să veselescu. Și așa ne să pare că ne vom bate și cu tine. Ce va da Dumnezeu! Și să nă aștepți sup podgorie, că vom ieși cu oaste la voi, la războiu”.

42^r Și merse carte la Alexandru. // Alexandru ceti carte și râse și scrise altă carte la Talistrada: „Alexandru, împărat prespe toți împărații, scriș ție, Talistrado, împărățiasă amozenilor³²⁷, sănătate³²⁸. Și să știi că eu toată lume luoai cu războaiele, iar acmu, de nu mă voiu bate³²⁹ și cu voi, mie

³²⁴ Scris: шнз.

³²⁵ Cuvintele *și ne gonisescu* apar interliniar.

³²⁶ Scris: ноа; altă lecțiune: *ноаа*.

³²⁷ Scris inițial: амоненіаѡѡ, apoi a fost adăugată interlinear slova з, fără să fi fost barată cea substituită. Altă lecțiune: *amazonenilor*.

³²⁸ Scris: сьнѡматѣ.

³²⁹ Scris: батѣ.

ruşine-m va fi. Iar de ți-e³³⁰ voie să-ți rămâne ostrovu/
pustiniu și voi să periiți toți, voi să ieșiți să ne batem supt
podgorie, unde-ți zis voi. Iar de vă e să nu periiți, iară voi
să-m tremeteți haraciu³³¹ și oaste pe anu. Și să fiți în pace.
Și ne tre<me>teți carte să știm”. /

42^v

Talistrada ceti carte și sc<r>ise altă: „Eu, Talistrada-
Împărățiasă³³², scriș la marele împărat Alexandru, sănătate³³³
și viață. Și-ți dau știre că vine la ureche me că vei să te bați
cu noi. Iară eu n-am crezut aceie, findu tu atâta înțelept și să
te bați cu muierile! Dară de ne vom și bate, nice o cinste
nu-ți va fi, că vor zice oamenii: «bătut-au nește muieri». Iară
de te vom bate noi pre tine, mai mare ruşine nu veri fi pățit
într-alt loc. Iar eu rog pre Împărăție ta să te milostivești pre
noi și să ne primești darul ce ți-am t<r>emes la Împărăție ta://

³³⁰ Altă lecțiune: *de-ți e*.

³³¹ Scris: χαράϛ; altă lecțiune: *haraci*.

³³² Scris: Ἰμπαρῆτιασα; altă lecțiune: *împărățiasa* (în acest caz, cratima și majuscula nu mai sunt necesare; cuvântul va fi despărțit de precedentul prin virgulă).

³³³ Scris: снѣсънѣматѣ.

[...”.] [.....] ³³⁴ //
 43^r spre miazăzi. Alexandru-i goni până la munți, iară limbile
 înțrără pintre munți și fugiră până la ochii an mare. Iară
 Alexandru-i goni pintre munți 15 zile și să întoarse napoi
 până la gura munților și-ș puse tabăra <a>cole ³³⁵ cu oștile
 lui ³³⁶. Și să rugă Alexandru lu Savaot-Dumnezău și zise:
 „Domnu/ și Dumnezăul tuturor dumnezăilor, cela ce să
 răpausă spre herovim și spre serafimi, cela ce-au făcut ceru/
 și pământu/ și toate văzutele și nevăzutele, Savaot-
 43^v Dumnezău, rogu-te eu, robu/ tău ³³⁷, / și ascultă-mă astăz pre
 mine, păcătosu/, că cu zisa ta luoaui lume toată și bătuiu
 pre ³³⁸ toți împărații. Și acmu poți să zici munților acestora să
 să adune unu/ cu alalt, să să închiză limbile păgâne, să nu

³³⁴ Lacuna poate fi apreciată la circa două file: textul pierdut se regăsește în ms. rom. BAR 1867 între filele 116^v/16 (ultimul rând) – 118^v/13, iar în ediția din 1794 între paginile 206/10 – 209/4; cf. completarea lacunei în CA 1922, p. 100–101, și în volumul de față în secțiunea *Anexe* (I).

³³⁵ Scris: *мавьраколе*; altă lecțiune: *tabăr acole*.

³³⁶ Marginal, în dreptul rândului care se termină cu acest cuvânt: *Glava 53*. Semnul specific începutului unui nou capitol apare marginal, în dreptul rândului următor (*Și să rugă...*).

³³⁷ Segmentul *eu, robu/ tău* nu reprezintă custosul, căci acest scrib nu îl folosește, ci unul dintre acele rânduri „frânte“ descrise mai sus. Ultimele două cuvinte au fost reluate pe versoul acestei file.

mai iasă pre lume mirului”. Şi într-ace/ ceas l-ascultă³³⁹
 Dumnezeu: apropiară-să munții unu/ de alalt 12 coți de
 aproape și stătură. Alexandru văzu voie lu Dumnezeu și
 mulțemi Domnului. Şi zise oștilor să zidască acole. Şi zidiră
 de la un munte până <la> alt cu piază și cu var și spoiră
 44^r zidu/ cu ametist, // să nu-l poată arde nice focu/. Şi sădi
 dinlăuntru spini și măracini și rug 7 mile de pământ. Şi puse
 acolo sus un clopot cu măiestrie mare și, când bate vânt, totu
 să trage însuși și cântă tare și zioa și noapte. Şi când vin
 limbile păgâne să iasă la lume, iară ei aud sunetu/ clopotului
 și lă pare că tot³⁴⁰ este Alexan<d>ru acolo și iară să întorc
 napoi³⁴¹. Şi așa să chiamă aceste limbi păgâne: gotii, magotii,
 agazii, axanii, divrisii, sostenii, xanartii, saxaxanii, climadii, /
 44^v teanii, xeanii, armatani<i>, hohanii, agr<a>madii,
 anufaghi<i>, psoglavi<i>, xardei<i>, anesixii, sisonichii,

³³⁸ Scris: прѣ.

³³⁹ Scris: ѡбаскѡѡтъ.

³⁴⁰ Scris inițial: кѡтъ (cât sau că <...>t?), apoi scribul a notat slovele mo
 interliniar: кѡтѡтъ (că tot).

³⁴¹ După acest cuvânt apare semnul specific începutului unui nou capitol.
 Marginal, în dreptul aceluiași rând (...așa să): Glava 54.

alasartii. Și așa să spune că vor ieși aceste limbi în³⁴² zilele lui Antihrist, când va împărăți elu, și să vor închina lui. Și ei vor fi muncitori de creștini și cu ovre<ii> și cu țiganii. Și vor mânca coconii creștinești și vor previ părinți<i> și nu-i vor pute folosi. În trei ani³⁴³ anul va fi ca luna, luna ca săptămâna, săptămâna ca zioa³⁴⁴; zioa ca ceasu/, ceasul ca 45^r cirta³⁴⁵ – scurta-să-vor pântru derepți. // Și atunce merge-va Antihrist și *stȳ*³⁴⁶ Ilie și-/ va junghe Antihrist.

Începuiu³⁴⁷ de altă împărăție³⁴⁸, a Cl<e>ofiliei Alexandru purcese de acolo³⁴⁹ și cu oștile și merse la o țară mare, a Mastridonului. Și într-acea țară era o cetate

³⁴² Scris inițial: *ла*, apoi prima slovă a fost transformată în *л*, iar cealaltă pare barată.

³⁴³ Cuvânt reluat; prima ocurență prezintă articol hotărât: *АННЪАНН*.

³⁴⁴ Scris: *снѡ*.

³⁴⁵ Scris: *чрѡа*, cu *ч* neclar (inițial: *ь* ?); cf. CA 1922: *urta*, formă neînregistrată în sursele lexicografice.

³⁴⁶ Scris: *сѣы*, cu un semn special surmontat în dreptul ultimei slove, care ar putea nota fonemul *[i]*, dar nu pare *z*, varianta care de obicei este preferată în suprascriere. Sl., în trad.: *Sfântul*.

³⁴⁷ Marginal, înaintea acestui cuvânt, apare semnul specific începutului unui nou capitol. El este indicat marginal, la sfârșitul aceluiași rând (... *de altă împ*-): *Glava 55*.

³⁴⁸ Scris: *Апъръциѣ*.

într-u<n> dia/ nalt și o ține o muiere, pre nume Cleofile Candachi-Împărătasă³⁵⁰.

45^v Și ave 2 ficiori, pre nume / Candusa/ și Dorif. Și era Dorif ginere lu Por-Împărat. Și ține Candusal țara Evagridului-Domn, și Dorif³⁵¹ era craiu într-altă țară, iară muma sa domnie Mastridul. Și auzi Alexandru de acea cetate³⁵² că era făcută tot de aur și de pietri scumpe, fără var și fără lut. Și auzi Cleofila-Împărătasă³⁵³ că merge Alexandru cu oștile asupra ei. Și mână un zugrav și scrise pre Alexandru, și să dusă la Cleofila³⁵⁴-Împărătiasă și-l ascunse în casele sale.

³⁴⁹ Scris: ακοῶ; alte lecțiuni: *acole*, mai puțin probabil *aclo*.

³⁵⁰ Scris: Ἀπὺρματῆ; altă lecțiune: *împărătasa* (în acest caz, cratima și majuscula nu mai sunt necesare; cuvântul va fi despărțit de precedentul prin virgulă).

³⁵¹ Scris inițial: δεφῆ (?), apoi slova a doua a fost transformată în ο, iar slovele ρη, omise, au fost adăugate interliniar: δορῆφῆ.

³⁵² Scris: χεματῆ.

³⁵³ Scris: Ἀπὺρματῆ; altă lecțiune: *împărătasa* (în acest caz, cratima și majuscula nu mai sunt necesare; cuvântul va fi despărțit de precedentul prin virgulă).

³⁵⁴ Scris inițial: κρεωφῆλα; înainte de a fi terminat slova ρ, a cărei „buclă” a rămas neînchisă, copistul a transformat-o în λ.

Alexan<d>ru merse la Mestridon pre ficioru/
 46' Cleofilei, pre Candusa/. Şi fugi la mumă-sa Cleofila. // Şi
 fugind el, trece prin țara Evagridului-Împărat. El auzi Evagri^d
 că fugi Candusa/-Craiu cu muiere lui și cu ficiorii lui și cu
 puțină gloată, și să sculă Evagri^d și ieși cu oaste nainte-i. Și-l
 lovi și-l sparse, și luo muiere și ficiorii. Și el scăpă însuși și,
 fugind, nemeri pre³⁵⁵ straja lu Alexandru, și-l prinseră și-l
 duseră la Alexandru. Iară Alexandru, daca auzi că-i aduc
 pre³⁵⁶ ficiorul Cleofilei, iară e/ să sculă din jițiu/ lui și puse
 pre Antioh-Voivod³⁵⁷ în scaunu/ lu Alixandru și-i puse
 46' stema lui în cap. / Şi să îmbracă Alexandru cu hainele lu
 Antioh³⁵⁸ și stătu în vorbă. Şi aduseră pre³⁵⁹ Candusal-Craiu³⁶⁰
 și să închină la Antioh. Iară Antioh l-întrebă³⁶¹ și-i zise³⁶²:
 „De unde ești și cumu te chiamă?” Candusa/ zise: „Împărate

³⁵⁵ Scris: прѣ.

³⁵⁶ Scris: прѣ.

³⁵⁷ Scris: ВАНВОД; DLR înregistrează varianta *vaivod(ă)*, dar nu în texte vechi.

³⁵⁸ Scris: АМВНУХ.

³⁵⁹ Scris: прѣ.

³⁶⁰ Scris: краи.

³⁶¹ Scris: АБ АТРЕВЬ.

³⁶² Scris: ꙗже.

Alexandre, eu sânt astăzi cela ce fugi de leu/ și văzuiu
 copaciu³⁶³ nalt pre³⁶⁴ malu/ apei, și să sui omu/ pre³⁶⁵
 copaciu³⁶⁶ de frica leului și scăpă de <e>lu; și³⁶⁷ șede în
 copaciu³⁶⁸, iară desupra de pre copaciu³⁶⁹ pogorie-să șerpe³⁷⁰
 mare cătră *om* să-l mână<n>ce³⁷¹; și căută gios și văzuiu leu/,
 la rădăcină sta; și căuta pre apă să sară în apă, e/ văzu
 pre³⁷² cor<co>del căscând gura, cum va sări să-l înghiță. //
 47^r Așa să tâmplă astăz mie, că eu fugie de frica ta, împărate,
 și-m ieși Evagrid-Împărat nainte și mă lovi și-m luo muiere și
 ficiorii. Și eu scăpaiu și nemeriuu pre straja ta, și mă prinseră
 și la tine mă aduseră: astăz sânt peritoriu³⁷³”. Antioh zise-i³⁷⁴:
 „De vreme ce<-i> văzut fața me, nu ești peritor, ce-ți voi da

³⁶³ Scris: *кокаѿ*; altă lecțiune: *copaci*.

³⁶⁴ Scris: *прѣ*.

³⁶⁵ Scris: *прѣ*.

³⁶⁶ Scris: *копаѿ*; altă lecțiune: *copaci*.

³⁶⁷ Cuvânt reluat.

³⁶⁸ Scris: *копаѿ*; altă lecțiune: *copaci*.

³⁶⁹ Scris: *копаѿ*; altă lecțiune: *copaci*.

³⁷⁰ Scris inițial: *шѣрпѣл* (*șerpele*), apoi slova suprascrisă a fost barată.

³⁷¹ Scris: *мъньче*; altă lecțiune: *mânse*.

³⁷² Scris: *прѣ*.

³⁷³ Scris: *перприторю*.

³⁷⁴ Scris: *зисѿ*; altă lecțiune: *zisi*.

oaste me și pre³⁷⁵ Antioh-Voivod³⁷⁶ și merge-vei la Evagriđ-
 Împărat. Și, de nu să va închina mie, să-l spargeți și să-ți iei
 47^v zise Antioh lu Alexandru: „Antiohe-Voivod, / pasă să iei
 100.000 de oameni calarași aleși, și pasă cu cest craiu la
 Evagriđ-Împărat. Și, de nu să va închina mie³⁷⁸, se-/ bați și
 să-i spargi cetatea și să dai acestui craiu muiere și feciorii și
 tot ce-i va fi loat, și să-i prăzi țara. Și, dacă veți veni la mine,
 eu voiu să te³⁷⁹ mân sol la muma acestui craiu, la Cleofila”.
 Și să închinară. Și luo Alexandru 100.000 de mii³⁸⁰ de
 machidoneni, și cu Candusa/ prinseră-să frați, și merse la
 Evagriđ-Împărat. Și nu vru să să închine lu Alexandru, ce
 ieși cu oaste nai<n>te-i și să luoviră³⁸¹ oștile. Și degrabă

³⁷⁵ Scris: прѣ.

³⁷⁶ Scris: воиводъ; altă lecțiune: *voivodă*.

³⁷⁷ Scris: ако̄л; alte lecțiuni: *acole*, mai puțin probabil *aclo*.

³⁷⁸ Scris: мее.

³⁷⁹ Scris inițial: *tă* (мъ sau мѣ ?), apoi ultima slovă transformată în ѣ (pare să fie varianta grafică suprascrisă, ca în прѣ „pre”).

³⁸⁰ Numeral de ordinul miilor indicat redundant: ꙗ̄ де мнѣ.

³⁸¹ Scris: лѣвир; probabil inițial: лѣвир, apoi *v* suprascris în dreptul slovei ѣ.

48^r sparse-/ Alexandru pre Evagrid, // și peri și el acolo³⁸². Și sparse-i³⁸³ și cetate și-i prădară țara și scoase muiere lu Candusa/ și ficiorii și tot ce³⁸⁴ era al său. Și o tremeseră muiere lu Candusa/ și ficiorii la muma lu Candusa/, la Cleofila. Și merseră la tabăru/ lu Alexandru și să închinară la Antioh cu slujbă și spuseră ce făcură lu Evagrid. Și zise Antioh lu Alixandru: „Antioș-Voivod, să mergi și cu Candusa/ so/ la muma sa Cleofila³⁸⁵, și să-i zici să să închine mie și să-m trimață haraciu³⁸⁶ de 3 ani. Iară de nu să va închina, eu voiu merge la dinsa și cu toate oștile mele. Iară de-m va tremete / haraciu³⁸⁷, ie va fi în pace și ficiorii ei, și³⁸⁸ vor ține domniile și moșiile în pace”. Și-ș luoară zua bună³⁸⁹.

³⁸² Scris: ακοῶ; alte lecțiuni: *acole*, mai puțin probabil *aclo*.

³⁸³ Scris: σπαρσῆν.

³⁸⁴ Cuvânt scris interliniar.

³⁸⁵ Scris inițial: κρεωφίλα; înainte de a fi terminat slova ρ, a cărei „buclă” a rămas neînchisă, copistul a transformat-o în λ.

³⁸⁶ Scris: χαραῖ; altă lecțiune: *haraci*.

³⁸⁷ Scris: χαραῖ; altă lecțiune: *haraci*.

³⁸⁸ Altă interpretare: *ie va fi în pace, și „iar” ficiorii ei-și „își” vor ține*.

³⁸⁹ După acest cuvânt apare semnul specific începutului unui nou capitol. Marginal, în dreptul rândului următor (*duse ...*): *Glava 56*.

Și să duse Alexandru so³⁹⁰ și cu f<â>rtatu-său Candusa/. Și nu știe că este Alexa<n>dru. Și mergând pre drum, iar Candusa/ zise: „F<â>rtate Antioș, iar aice dept cest loc este o peștere mare, și oarecând întrat-au într-înșă oameni³⁹¹. Și uni<i> ieșit-au, însă nebuni, alți<i> n-au mai ieșit. Și zic oameni<i> că este muncă de suflete elinești”. Iară Alexandru zise: „Rogu-te, frate, blăm de-m arată acea peștere”. Și abătură din cale și merseră³⁹² până la peștere.

49^r Și zise Alexandru: „Frate Candusale, // eu voiu întra în peștere”. Iar Candusa/ zise: „Frate, nu întra, că nu știu cumu ți să prinde acolo³⁹³, că, deca vei peri tu acolo³⁹⁴, eu unde voiu scăpa de Alexa<n>dru-Împărat, că va zice că te-m eu ucis”. Alexandru zise: „Cu nărocu/ lu Alexa<n>dru întra-voiu”.

³⁹⁰ În continuare apar slovele ΛΑΕΒ, barate (probabil din segmentul *Ia Evagrid*, presupus de scrib).

³⁹¹ Cuvânt scris interliniar.

³⁹² Scris inițial: ΜΡΡ̄̄ΕΡ̄̄; înainte de a fi terminat slova ρ, a cărei „buclă” a rămas neînchisă, copistul a transformat-o în ε.

³⁹³ Scris: ακο̄̄; alte lectiuni: *acole*, mai puțin probabil *aclo*.

³⁹⁴ Cuvintele *că*, *deca vei peri tu acolo* apar interliniar (inițial omise printr-o eroare tip „bourdon”).

Și întră și să duse în peștere până ajunse lumine frumoase. Și-l timpinară 2 gadine cu obraz de leu, și să spământă Alexa<n>d<r>u și să rugă lu Savaot-Dumnezău și fu fără f<r>ică. Și tăcu și trecu. Și mai merse nainte și-l timpinară 2 draci. Și duce un nucă³⁹⁵ într-o prăjină și grăiră: „Vezi, Alexa<n>dre, / câtu-s nucile la noi?” El tăcu și trecu. Și-l timpinară 2 draci și duce un strugure³⁹⁶ într-o prăjină și ziseră: „Vez, Alexandre, câtu e bine la noi?” El tăcu și trecu. Și merse mai nai<n>te și văzu pre Sanhos-Împărat legat cu verigi de fier. Și merse la el și zise³⁹⁷: „Nu știu unde ti-am văzut pre tine”. El zise: „De ver fi mers la raiu, fi-mă-vei văzut scris pre un stâlp, că era și eu împărat a toată lume și mă silniciiu și vrui să văzu și raiu/, și mă uciseră oamenii sălbateci unde-i văzut stâlpu/ meu, al lu Sanhos-Împărat”. Și mai merse³⁹⁸ nainte Alexandru și văzu șerpi mulți, //

³⁹⁵ Scris: УН НУКЪ. Lecțiunea *un nuc* este infirmată de tradiția manuscrisă; articolul nehotărât *un* în loc de *o* a putut să apară, eventual, printr-un „bourdon” (cf. *infra*: *un strugure*).

³⁹⁶ Scris: СТРОУГОРЕ (este posibil ca scribul să fi omis al doilea element al slovei ОУ).

³⁹⁷ Scris: ЗИКЪ.

³⁹⁸ Scris: МЕРЕСЕ.

50^r și dedesuptu/ șerpilor era urlet mare și gemet. Și trecu și văzu
 nește oameni legați³⁹⁹ și cu obrazele de leu⁴⁰⁰. Și trecu și văzu
 pre socru-seu Darie-Împărat legat cu verigi⁴⁰¹ de fier. Și-l
 văzu Darie și plânse și zise: „O, fătu/ meu Alexa<n>dre, și tu
 ai fost osândit să vini aicea la noi!” Alexa<n>dru zise⁴⁰²:
 „N-am venit să lăcuiescu cu voi, ce am venit să vă văz, și
 iară mă voiu duce de la voi”. Darie zise: „O, fericite
 Alexa<n>dre, multu ți-<e>⁴⁰³ dat⁴⁰⁴ de Dumnezeu să vezi
 toate văzutele și nevăzutele!”. Și iară grăi: „O, dragu/ meu
 50^v Alexandre, dară fata me Roxanda cum trăiește?” / Alexandru
 zise: „Nu te griji cu vii<i>⁴⁰⁵, ce te grijește cu morții tu. Iară
 fata ta este astăzi împărătasă a toată lume, iară soacră-me este
 mie în locu/ maicăi mele Oli<m>biada, iar Persiia⁴⁰⁶

³⁹⁹ Scris: лѣгацѣи.

⁴⁰⁰ Scris inițial: дѣл pentru *de leu*, apoi slova л a fost barată, iar cuvântul лѣл adăugat interliniar, cu tildă.

⁴⁰¹ Scris inițial: вѣрци, apoi slova ц a fost transformată în п.

⁴⁰² Cuvintele *Alexandru zise* au fost reluate; prima ocurență (fără omiterea consoanei -л-) barată.

⁴⁰³ Altă lecțiune: *multu-ți <e>*.

⁴⁰⁴ Scris: дат; altă lecțiune: *dată*.

⁴⁰⁵ Cuvânt reluat; prima ocurență barată, iar a doua, în grafie identică (виѣ), adăugată deasupra rândului.

⁴⁰⁶ Scris inițial: перси, apoi scribul pare să fi transformat slova -н în л.

împărătește-i cu mine ca și cu tine”. Și zise Alexandru: „Să-m spuni nește oameni legați, cu obrazele de leu, ce sânt?” Darie zise: „Aceie sânt împărați de lume nemilostivi, și așa-i făcu Dumnezeu, de leu”. „Dară într-un loc văzuiu șerpi mulți și gemet mare”. „Acole este o muncă de suflete elinești. Sânt dedesupt multe suflete, fără cislă, și așa să vor munci până la județ. De la giudeț merge-vor // în tartar”. Și zise Darie: „Mai pasă, fătul meu, nainte, că vei vede și pre Por-Împărat legat”. Și merse nainte și văzu pre Por legat. Și zise Alexandru: „O, marele Por-Împărat, cumu te protiviei lu Dum<n>ezău, iară acmu tu ești legat!” Por grăi: „Și tu te păzește să nu te văzneiești, că aicea vei fi și tu, că Dumnezeu să mâni<e> pre⁴⁰⁷ noi și-ș mână angheli<i> și legară sufletele noastre și le aduseră aicea”. Și zise Por: „Alexandre, să nu mai mergi de ice nainte, că vei peri”. Și să întoarse napoi Alexandru și ieși din peștere.

Și găsi iară pre⁴⁰⁸ Candusa/ plângând la gura peșterei.
/ Și deca-/ văzu, elu să veseli și-l strânse în brațe și-/ sărută

⁴⁰⁷ Scris: np̄t̄.

⁴⁰⁸ Scris: np̄t̄.

și zise: „O, dragu/ meu fârtat Antioș, ce te zăbăviși acolo atâta, că rău mă spăm<â>ntaiu! Și acmu mulțemescu lu Dumnezu că ieșiși sănătos!” Și purceseră la Cleofila⁴⁰⁹ și povesti ce-u⁴¹⁰ văzut în peștere. Și multu să mira Candusal. Și sosiră la cetate, și auzi Cleofila că-i vine⁴¹¹ so/ mare de la Alexandru. Și să pòdobi bine și-și puse stema de aur în cap⁴¹², și ieși nainte-i și cu boierii eiși⁴¹³, și să timpinară. Și daca o vădzu Alexandru, așa-i păru că este mumă-sa Olimbiada. Și dede mâna cu ie și o sărută dulce. Și ie
52^r iară-l⁴¹⁴ sărută⁴¹⁵, și pre fiiu/ său Candusal. // Și înțrară în cetate Cleofilei și să veseliră într-o zi.

⁴⁰⁹ Scris inițial: κρεωφιλα; înainte de a fi terminat slova ρ, a cărei „buclă” a rămas neînchisă, copistul a transformat-o în λ.

⁴¹⁰ Scris: чѣѣ.

⁴¹¹ Scris inițial: că-i mergi; slovele -нмеру au fost barate, iar -н (după u) a fost menținut sau adăugat; în continuare: vine.

⁴¹² Scris: капъ; interliniar, în dreptul segmentului ка-, apare slova $\overline{\text{m}}$ (?), barată.

⁴¹³ Altă interpretare: cu boierii ei, și să timpinară; în acest caz admitem reluarea cuvântului și (шн шѣ).

⁴¹⁴ Scris: црль.

⁴¹⁵ Scris: съсьрѣтъ.

A doua⁴¹⁶ zi împărățasa luo pre Alexandru de mână și-l băgă într-o casă. Era toată de aur, și păreții, și acoperită cu aur, și patu/ ei tot de aur, și scaunele de aur, iar masa de piatră adamant⁴¹⁷ și păharele pre masă tot de piatră antraxa și de zmaragda și de zamfir și de prohiracta⁴¹⁸ și de criștar. Și pre mijlocul casei cure izvor mic⁴¹⁹ de apă frumos ca aurul și dulce ca zahar. Și-l băgă într-altă casă, și era păreți<i> tot de pietri scumpe și nestemate și cu mărgăritariu podobite, și lumina ca soarele. Și merșeră într-altă casă, / era de lemn cioplit, de lemn ce să chiamă⁴²⁰ evsenica și asip⁴²¹, și acele lemne nu le arde nice focu/. Și înțrară într-altă casă, iarăși cioplită de lemne ce să chiamă bulica⁴²² și evinisa⁴²³ și de chiparos. Și era pusă ace casă tot în măiestrie pre 4 fuse de

⁴¹⁶ Scris: *ДОА*; altă lecțiune: *doaua*.

⁴¹⁷ Scris: *АДАМАНТЬ*; altă lecțiune: *adamantă*.

⁴¹⁸ În continuare apar slovele *КА*, barate.

⁴¹⁹ Cuvânt scris interliniar.

⁴²⁰ Scris: *КАМ*.

⁴²¹ Scris: *АСИП*; altă lecțiune: *asipit* (dacă bara superioară a slovei *п* se suprapune cu semnul tildei, care poate nota fonemul *î*).

⁴²² Scris: *БЪЛКА*. Probabil formă coruptă cu *-к-* pentru *-к-* ori pentru *-ск-*; în situațiile clare, grupul *-к-* a fost redat prin *-х-*.

⁴²³ Scris: *ЕВИНЪНЦА*.

fier și cu broaște, și le învârtie cu bivoli. Și începură a să întoarce casele și a să sui în sus toată cetate, și iar să pogorie.

Iar Alexandru să spământă⁴²⁴ și să miră mult, și zise: „O, dragă împărătasă, așa n-am văzut! Și ar⁴²⁵ trebui numai acest lucru să fie numai la Alexandru-Împărat”. Iară împărătasa zise: „Adevăr, Alexandre, bine zici să fie la tine, 53^r // ce vor fi și la mine”. Alexandru zise că „nu mă chiamă Alexandru, ce mă chiamă Antioh-Voivod”. Cleofila zise: „Ce-ți gr<ă>iuu, dreptu-ți grăiiu”. Și-l luo de mână și-l băgă într-o casă mică și-i arată pre părete scris Alexandru și zise-i⁴²⁶: „Cine este⁴²⁷ acesta? Vezi, Alexan<d>re, că ești tu înțelept, iară ei să află oameni și mai înțelepți de tine. Ce cum ai vrut întra aicea <întrat-ai>, iară cum vei vre⁴²⁸ să ieși nu veri ieși”. El zise⁴²⁹: „Eu sau voiu ieși, sau nu voiu ieși,

⁴²⁴ Scris inițial: m- în loc de сп-, probabil prin anticiparea unei forme „temu”.

⁴²⁵ Scris: аръ; altă lecțiune: ară.

⁴²⁶ Scris: зисѣ; altă lecțiune: zisi.

⁴²⁷ Scris: ꙗко.

⁴²⁸ Cuvânt scris interliniar.

⁴²⁹ Cuvintele *el zise* apar interliniar.

iară tu nu ver mai ieși. Iară eu voiu ieși⁴³⁰ și-ți voiu junghe
 feciorii tăi și voiu muri cu voi cu toți”. Și să apucă de hanger
 53^v și schimbă obrazu// și cu ochi de leu. Iar ea să spământă și-l
 strânse în brațe și-l sărută și zise: „Nu te teme nimică⁴³¹,
 Alexandre, că nu sânt eu încă⁴³² așa nebună să te spun
 feciorilor miei. Ce am a te certa, ca și mumă-ta Olimbiada,
 că nu voiu eu să pierz capu/ tu<tu>ror capetelor și a toată
 lume cap să piară de o muiere și să zmintesc eu toată lume
 cu moarte ta și să fiu eu dușmană a toată lume. Ce mai mult
 să nu te faci so/, că ești tu mând<r>u, iară alții să află și mai
 mândri și iacătă că te cunoscără. Ce voiu să-m fi<i> fecior și
 voiu să aibă și feciorii mei cinste și milă de tine”. Atunci o
 54^r sărută Alexandru pre⁴³³ Cleofila // și zise: „Ficiori<i> tăi
 mi<e> frați f[i]-vor, și tu mie mumă, ca și Olimbiada”.

Și plecară să iasă afară, iară vine o slujnică și zise
 împărătesei: „Ficioru/ tău cel mai mic, Dori/⁴³⁴, ginerele lu
 Por, <vine> și caută pre ce/ so/ să-l taie, căce că l-au bătut

⁴³⁰ Scris: εσηηε.

⁴³¹ Scris: ηημηκη; altă lecțiune: *nimic*.

⁴³² Cuvânt scris interliniar (inițial omis, plasat între *așa* și *nebună*).

⁴³³ Scris: ηρϛ.

Alexandru și i-au luat⁴³⁵ multă țară și împărățasa i-au⁴³⁶ robii și feciorii lui și i-au prădat țara lui. Și să vă păziți, că va să taie pre solu/ lu Alexandru”. Și dacă auzi Cleofila așa, ea-/ închise pre Alixandru⁴³⁷ în casă și ieși afară și să timpină cu Dorif. Și-și ține sabie goală a mână, să taie pre solul lu
 54^v Alexandru. Iar mumă-sa-/ luo în brațe / [și-]l sărută și-i zise: „Fătu/ meu, nu să taie solii, că d-ar⁴³⁸ ști Alexandru că taie Cleofila solii, n-ar mâna la noi so!”. Iar el nu o asculta, ce zise: „Alexandru tăie pre socru-meu Por-Împărat, și mie-m sparse țara și-m robi fămeie; pociu⁴³⁹ fi eu acmu să taiu pre un om sol?” Iar Cleofila zise: „Fătul me<u>, Alexa<n>dru scos-au muiere frățini-tău de la Evagrid-Împărat și i-au dat țara; și ție va da țara și muiere și tot ce-ți vor fi luat”. El nu o asculta, ce tot năvăle să taie pre sol. Iară muiere lu

⁴³⁴ Scris: ΔΟΦΗΡ.

⁴³⁵ Cuvintele *i-au luat* au fost barate și nereluate, deși sunt necesare în context (scribul a crezut că a comis o eroare tip „bourdon” — cf. *infra*: *i-au robii*, *i-au prădat*).

⁴³⁶ Scris: ΜΙΑΥ.

⁴³⁷ Scris: ΑΛΗΚΣΑΝΔΡΥ. În continuare apare slova ш, barată (a anticipat cuvintele *și ieși*, dar a revenit asupra celor omise).

⁴³⁸ Scris: ДЬР.

⁴³⁹ Scris: ПОЦ; altă lecțiune: *poci*.

55^r Candusa/ alergă la Candusa/ și spuse: „Pasă tare la muma
 ta⁴⁴⁰, c-au venit frate-tău Dori[f] // și va să taie pre f<â>rtatu-
 tă[u] [An]tioh, solu/ lu⁴⁴¹ Alexandru, cela ce mă scoase pre⁴⁴²
 mine din robie lu Evagri~~d~~-Împărat”. Candusa/ auzi și să
 mânie pre frate-său⁴⁴³ Dorif. Și alergă tare și-*I* găsi
 țină<n>du-l mumă-sa în brațe și cu sabie goală a mână. Și
 cum sosi, așa-*I* lovi cu palma prespe obraz, și-i luo sabie di-a
 mână și vru să-l și lovască cu sabie, și zise: „Neharnice și
 nevretnice, și ticăit și fără mințe, tu să tai pre solu/ lu
 Alexandru și pre cela ce-*m* dede zile mie și țara și-*m* scoase
 55^v tai? / [Da]ră de cie unde veri scăpa și tu și eu și mumă-
 noastră dinainte silei⁴⁴⁴ lu Alexandru-Împărat? Crez⁴⁴⁵, nu vei
 scăpa nice în mațele mumâni-ta!” Și să lăsă și Dorif. Și
 scoaseră pre Alixandru din casă și să împăcară. Și-i înfrăți

⁴⁴⁰ În continuare apare o slovă barată (probabil в- din *вѣннѣ*, prin anticipare).

⁴⁴¹ Cuvânt scris interliniar.

⁴⁴² Scris: *прѣ*.

⁴⁴³ În continuare apar slovele *εβρϝ*, barate (*ε* = „și”? cf. *infra*: și *vru*).

⁴⁴⁴ Scris: *сиснлѣ*.

⁴⁴⁵ Scris inițial: *крεε*, apoi slova *ε* a fost transformată în *з*.

Cleofila cu Alexandru, și lor nu-*l* vădi că este Alexa<n>dru⁴⁴⁶ solu/ însuș. Și să uspătară mult și să veseliră.

56^r Și dăru⁴⁴⁷ Cleofila pre Alexandru cu stema ei fără preț, cu petre nestemate. Și-*l* dăru⁴⁴⁷ cu un fârij alb ca zapada și cu o șaoa de adama<n>⁴⁴⁸-pi<a>tră și de zamfir și inelu/ e<i> de atraxa⁴⁴⁹-pietră și cu caftanu/ de mult preț; // de aur⁴⁵⁰ și pietri năste[mate]. Și încarcă 100 de care de galbi[ni], haraciu⁴⁵¹ de 10 ani. Și zise Alexa<n>dru cătră Cleofila în taină: „Numai⁴⁵² haraciu/ dat⁴⁵³ fie <ie>rtat!” Iară ie⁴⁵⁴ zise⁴⁵⁵: „Fătul meu Alexa<n>dre⁴⁵⁶, să iei haraciu/ de ici până la tabără⁴⁵⁷, să nu te preceapă feciori<i> miei, că nu știu cum vor face deca te vor precepe, că sânt fără minte. Ce să iai

⁴⁴⁶ Scris: *алѣѡадррѡ*.

⁴⁴⁷ Scris: *прѣ*.

⁴⁴⁸ Scris: *адаматъ*; altă lecțiune: *adama<n>tă*.

⁴⁴⁹ Scris: *атракѣа*.

⁴⁵⁰ Scris: *аѡръ*.

⁴⁵¹ Scris: *ѡараѣ*; altă lecțiune: *haraci*.

⁴⁵² Scris: *нѡмъан*.

⁴⁵³ Cuvânt scris interliniar, plasat între *numai* și *haraciul* (cf. CA 1922: *numai odată haraciul fie ...*).

⁴⁵⁴ Cuvânt scris interliniar.

⁴⁵⁵ Scris inițial: *аѡзѡѣ* (*au zis* sau *auzise*), apoi slovele *аѡ* au fost barate.

⁴⁵⁶ Scris: *алѣѡадр*.

[hara]ciu/ până vei sosi la scaunul t[ău] [.....] de atunci
cum va fi voie [Împărăției ta]le”. Și purceseră și [merseră cu
hara]ciu/ și cu solu/ [.....] cu Cleofi[laea]
56^v până / [aj]unse la scaun.

Și ieși Antioh din scaun și șezu Alexandru în scaun,
și să <să>rută cu Potolomei și cu Filon⁴⁵⁸ și cu Antioh și cu
toți⁴⁵⁹ craii și domnii. Și lă păru bine de Alexandru, că pesti
mult. Și ficiorii Cleofilei văzură și să⁴⁶⁰ spământară și ziseră:
„Tu ai fost Alexandru-Împărat?” El zise: „Eu”. Ei ziseră:
„Dac[ă] ești tu Alexandru, noi periți [sâm]tem astăzi, că noi
[am vrut] să te tăiem pre t[ine]”. [Alexandru] lă zise: „Nu
sâm[teți periți, pântru] mumă-voast[ră Cleofila, ce] fu mult⁴⁶¹
[înțeleaptă...”.]//

⁴⁵⁷ Scris: *тавьрь*; altă lecțiune: *tabăr*.

⁴⁵⁸ Cuvintele *și cu Filon* au fost reluate; prima ocurență (cu greșeli: *шѣ кофлонѣ*) barată.

⁴⁵⁹ Scris inițial: *цѡци*, apoi slova *ц-* a fost transformată în *м*.

⁴⁶⁰ Scris: *възъръашнѣ* (probabil slova *а* apare ca urmare a intenției de a scrie *văzură așa și să ...*).

⁴⁶¹ Scris inițial: *fult* în loc de *fu mult*, probabil în grafia *φϝλ(мъ)*, apoi au fost adăugate interliniar slovele *мϝλ-*, așa încât *-л-* din *мϝλ(мъ)* apare atât în rând, cât și interliniar.

[.....
 //]⁴⁶²
 57^r de la Vavilon și merse pre⁴⁶³ c[âm]pii Sinarului, unde lăcuise
 Iov bogatu/ în viața lui. Și puse tabără⁴⁶⁴ acolo și cu oștile
 lui pre⁴⁶⁵ țara Asidului. Și într-o zi vrură să veseliască pre
 Alixandru și ziseră: „Alexandre-Împărat, să mergem astăz să
 ne suim în ce/ munte nalt, să facem vânătoare”. Și să suiră⁴⁶⁶
 în munte nalt și stătură în loc nalt și grăiră: „Alexan<d>re-
 Împărat, ia caută în jos pre căm[pii] Sinarului – acolo⁴⁶⁷ era
 oșt[ile] – pre câți ti-au pus Dum[nezeu] împărat astăz pre
 57^v lum[e ...] corturile / [ce]riului”. Alexandru zise: „O, dragii
 mei frați, accie toți vor întra su pământ⁴⁶⁸ după 50 de ani⁴⁶⁹

⁴⁶² Lacuna poate fi apreciată la circa cinci file: textul pierdut se regăsește în ms. rom. BAR 1867 între filele 135^r/1–139^v/9, iar în ediția din 1794 între paginile 235/11–242/16; cf. completarea lacunei în CA 1922, p. 107–109, și în volumul de față în secțiunea *Anexe* (II).

⁴⁶³ Scris: *np̄k̄*.

⁴⁶⁴ Scris: *тавьрь*; altă lecțiune: *tabăr*.

⁴⁶⁵ Scris: *np̄k̄*.

⁴⁶⁶ Cuvintele *și să suiră* au fost reluate în continuare, cu *-pp-*.

⁴⁶⁷ Scris: *ако̄ā*; alte lecțiuni: *acole*, mai puțin probabil *aclo*.

⁴⁶⁸ Scris: *сѣпъмънѣ*; altă interpretare: *sup <pă>mânt*, *su<p> p̄imânt*.

⁴⁶⁹ Scris: *анӣ*.

de acmu". Şi să pogoriră la tabără⁴⁷⁰. Şi multă veseli<e> făce
şi jocară în⁴⁷¹ toate oştile şi toţi voinici<i>.

Într-aceie vreme vine Aristote/ filosofu/, dascalu/ lu
Alexandru, vine de la Machidonie, de la Olimbiada, muma
lu Alexandru. Alixandru să⁴⁷² veseli deca văzu pre Aristote/,
dascalul lui, şi zise [A]lixandru: „Bine-i venit, d[asc]ale,
preînțelepte Aristo[tel]! Astăzi luminezi tu [între g]reci şi
58^r tu ești sfetnicu/ // Machidonie<i>. Dară, dascale, [ce] face
maica me Olimbiada şi cum auziți voi⁴⁷³ de noi? Cred
oamenii că am luat lume <toa>tă şi am mers şi până la
<ra>iu? Mers-am, şi gr<ă>it-am acolo⁴⁷⁴ cu 2 angheli. Şi
mers-am şi la nagomu<d>r<i> şi grăit-am cu Evant-Împărat,
şi-m spuse că dumnezăi<i> elinești sânt în tartar, tremeş de
Savaot, şi să muncescu⁴⁷⁵ acolo⁴⁷⁶ de draci". Aristote/ multu

⁴⁷⁰ Scris: μαζβερβ, cu silaba întâi şi slova parazitară (pare a fi ζ, dar nu ne explicăm această apariție) plasate interliniar; altă lecțiune: *tabăr*.

⁴⁷¹ Ultimele două silabe din *jocară* şi prepoziția *în* apar interliniar, la caturi diferite: жoкaрbъ; ↑ apare la nivelul întâi, între (pe verticală) жo şi кaрbъ.

⁴⁷² Cuvânt reluat.

⁴⁷³ Scris: вoo.

⁴⁷⁴ Scris: akoл̄; alte lecțiuni: *acole*, mai puțin probabil *aclo*.

⁴⁷⁵ Scris: мѸннчeскѸ.

⁴⁷⁶ Scris: akoл̄; alte lecțiuni: *acole*, mai puțin probabil *aclo*.

să miră și zise: „Mulțemesc l[u Sa]vaot-Dumnezău că văzu[iu lumina]tă fața ta, Alexa[ndre, împă]rat a toată lume, [că să vese]lește ș[i] / [să] luminiază Machidonie⁴⁷⁷ astăz cu tine. Alexandre, împărat ca tine pre lume nice-a fost, nece va fi până va fi lume. Iar maica ta este sănătoasă, Olimbiada, și mult dorește de tine, și ziua și noapte. Și pre mine mână-mă la tine să-i spui: merge-vei la Machidonie? De nu vei merge, să vină ie la tine”. Alexandru zise: „Ferice de cela ce va asculta de pări<n>tele lui”. Și iară zise Alexandru: „Nu mi-e⁴⁷⁸ data să mer[g eu] la Machidonie⁴⁷⁹, ce să vină maica [me Ol]imbiada la mine”. Și șe[zură la] masă și-ș puse domnii și [craii] la masă. Și puse pre Aristote/ mai sus de // 59^r toți domnii.

Și să sculă Aris[totel] și aduse darurile de la Olimbiada, muma lui. Scoase 2 steme de aur și cu petri scumpe, una lu Alexandru, alta Roxandei; și-i aduse un bidiviu alb ca zăpada și cu șaoa de piatră adamant⁴⁸⁰; și-i

⁴⁷⁷ Cuvânt scris deasupra rândului.

⁴⁷⁸ Altă lecțiune: *nu-mi e*.

⁴⁷⁹ Scris: МАКИДОНІЕ.

⁴⁸⁰ Scris: АДАМАНТЪ; altă lecțiune: *adamantă*.

dede gugiman de samur, și pre gugiman cununile de aur; și 2 inele de atraxa-piiastră, unu/ lu Alexandru, altu/ Roxandei; și scoase 12 tipsii de aur vărsate, și 2 lanțuri⁴⁸¹ de aur, și cu petr[i] și nestemate fără preț⁴⁸². [Și] scoase și carte de la mu[ma lui, O]limbiada: „Scriș e[u, Olimbi]a[da]- / 59^v [Îm]părătiasă⁴⁸³, la dragu/ meu suflet și inima me și lume ochilor mei, dragu/ mamei⁴⁸⁴, fătu/ meu, Alexandre, a toată lume împărat, trimeț vîiață și sănătate Împărăției tale. Și să știi, fătu/ meu: de cându te-i împărțit⁴⁸⁵ de maica ta, de atunce s-învrăjbit⁴⁸⁶ inima me cu sufletul mieu și nu-i pociu⁴⁸⁷ împăca, ce numai cu lacrămile maica ta mângâie-i, și le varsă

⁴⁸¹ Segmentul 2 lanțuri a fost reluat; prima ocurență (incompletă: $\bar{\text{B}}\lambda\alpha = 2$ la-) barată.

⁴⁸² Scris: $\text{np}\bar{\text{p}}\text{c}(\text{b})$.

⁴⁸³ Scris: $(\text{A})\text{np}\bar{\text{p}}\text{m}\bar{\text{a}}\text{c}$; altă lecțiune: *împărătiasa* (în acest caz, cratima și majuscula nu mai sunt necesare; cuvântul va fi despărțit de precedentul prin virgulă).

⁴⁸⁴ Scris inițial: $\text{m}\bar{\text{e}}\bar{\text{z}}$, prin anticipare mecanică sau textuală (în continuare: *fătu/ meu*). Încercând să îndrepte eroarea, scribul notează interliniar slovele am ; nemulțumit de rezultat ($\text{mam}\bar{\text{e}}\bar{\text{z}}$ pentru *mamei*), barează slovele scrise inițial în rând, nu și pe cele adăugate deasupra lor, și reia cuvântul integral (mamen), interliniar (la catul al doilea).

⁴⁸⁵ Scris inițial: $\text{A}\text{np}\bar{\text{p}}\text{p}\text{c}\bar{\text{m}}$, apoi b din silaba a treia (*împărțit*) a fost barat.

⁴⁸⁶ Scris: $\text{A}\text{v}\bar{\text{p}}\bar{\text{p}}\text{z}\bar{\text{b}}\text{m}\bar{\text{t}}$.

și zua, și noapte. Și cuget, maica [t]a oare vede-te-va, au nu
 te va mai [vede]? Și m<ă> batu⁴⁸⁸ cu cugetu/ [ca corabi]e cu
 valurile⁴⁸⁹ mării. Și [eu as]tăz n-am nemic, diacă⁴⁹⁰ <n->am
 60' pre tine în lume // lângă mine. Ce mi te rog, fă[tul] meu, și
 mi te ceru, păntru Dumnezeu și păntru țița mamei ce<-i> supt
 de la maica ta, să-mi⁴⁹¹ trimeți carte: sau să vinu eu la tine,
 sau tu la mine, că sânt 27 de ani de cându maica ta nu ti-au
 văzut, și de doru/ t<ă>u moarte-m voiu face. Ce acmu să-m
 trimeți carte, să știu și eu de tine, și să-m fi<i> sănătos
 într-ani⁴⁹² mulți și buni". Alexandru ceti carte și zise: „Vai⁴⁹³
 [de] cela ce nu va asculta de [maica] lui". Și să veseliră
 aco[lo ...] cu toți împărații.

⁴⁸⁷ Scris: ποϛ̄; altă lecțiune: *poci*.

⁴⁸⁸ Scris: шѣмвѣмѣ; ѣ în loc de а apare fie ca urmare a intenției de a nota slova omisă (м pentru мѣ), fie prin anticiparea unui perfect simplu (într-o formulare de tipul *și mă bătu cugetul*).

⁴⁸⁹ Scris inițial: βαρδριῶ; înainte de a fi terminat slova ρ din silaba a doua, a cărei „buclă” a rămas neînchisă, copistul a transformat-o în λ.

⁴⁹⁰ Scris inițial: дакъ, apoi slova а a fost transformată în и: диакъ.

⁴⁹¹ Scris: съмѣ.

⁴⁹² Scris: аниѣ.

⁴⁹³ Observând lungimea rândurilor în raport cu bucata ruptă din filă, apreciem ca posibilă aici forma *vaide* (*vai/de de*)—cf. [*maica*] în rândul următor).

60^v [Și într-o] zi / [zise] păharnicu/: „Împărate, iară-m⁴⁹⁴ furară un păhar împărătescu”. Elu zise⁴⁹⁵: „Une va fi, tot vor zice oamenii⁴⁹⁶ «păhar împărătescu», și tot va fi al meu”.

Aristote/ grăi⁴⁹⁷: „O, Alexandre, cum luaș lume toată, cum nu luu nime pre lume ca tine?” Alexandru zise: „Avut-am 4 ajutori cu mine: unu/ limba dulce, altu/ mâna tinse, altu/ judecata, altu/ iertătoriu de greșele; cu aceste luat-am lume toată”. Și pove[sti] Alexandru lu Aristote/ cât [...] și cât petrecu și câte [cetăți] sparse.

Aristote/ zise: „[Alexandr]e, dară unde ți-s visticerele
61^r tale // ce-i luat de pre la împărați?” A[lexa]ndru zise: „Visticerele mele sânt viteji<i> mici cei hrabor și buni”. Aristote/ zise: „Alexandre, fă-ți vrun cocon, să-ți rămână pomană Machidoniei”. Alexandru dzise: „Nu mi-e⁴⁹⁸ dat⁴⁹⁹ să fac eu cocon de trupu/ meu, ce vor rămâne lucrurile mele”.

⁴⁹⁴ Scris: $\mu\bar{\rho}\alpha\mu\bar{\nu}$.

⁴⁹⁵ Cuvintele *elu zise* apar interliniar.

⁴⁹⁶ Scris: $\omega\pi\mu\epsilon\eta\eta\epsilon$.

⁴⁹⁷ Scris: $\rho\alpha\iota\iota$ (?).

⁴⁹⁸ Altă lecțiune: *nu-mi e*.

⁴⁹⁹ Scris: $\delta\alpha\mu\bar{\nu}$; altă lecțiune: *dată*.

Și acolo⁵⁰⁰ grăi vornicu/ cu Alexan<d>ru-Împărat:
 „Trăbuiește să tremeți pre la țări și la domnii să aducă
 haraciu/”. Alexandru zise: „Stris-Împărat mult aur și argint
 ave <e>/, ce nu-i fo[losi ne]mic, ce i-/ luom noi tot și
 spar]sem și împărăție lui, [cu vite]jie, nu cu avuție”. /

61^v [Și] acolo sta un turc b<ă>trân, boierin, și-ș cernie
 barba, ca să fie tinăr. Iară Alexandru-l văzu și-i zise: „O,
 dragu/ mieu Merchis, căce-ți cernești⁵⁰¹ barba? Poate-ți fi
 ceva ajutoriu? Rogu-te, păzește-te să nu te înșele cerniala, că
 barba va fi niagră, iar picioarele slabe. Și tu te țini tină<r>,
 iar zile să vor împutina și tu veri muri. Apoi te vei chema
 înșelatu’”. Și râser<ă> toți domnii de ace.

Iar într-o zi sta [un b]oierin și-/ chema Alexa<n>dru,
 [și el] era grec și era fricos. [Și-i zise îm]păratu/: „Frate
 62^r Alexandre, // sau-ți⁵⁰² schimbă numele, sau fă [cum] fac eu,
 c<ă> tu fugi de la toate războaiele, iar oameni<i> zic „iacătă

⁵⁰⁰ Scris: ακοᾶ; alte lecțiuni: *acole*, mai puțin probabil *aclo*.

⁵⁰¹ Scris inițial: чернеци, apoi, prin sudarea ultimelor două slove, ca într-o ligatură, având o bară comună, scribul a realizat segmentul grafic цци.

⁵⁰² Scris: саѸци. A se citi: *să/ú-ți*; altă lecțiune: *sau ți*.

că fugi Alexa<n>dru”, de ce fac⁵⁰³ mic rușine”. Și acolo râseră mult domni<i>.

Iar într-o zi aduseră 3000 de t<â>lhari la Alexandru, și-i ziseră toți să-i spânzure. Alexandru zise: „De vreme ce văzură fața me, nu vor peri, că este lege giudecătoriaului să-i piază, iară împăratu/ să-i miluiască”. Și-i iertă și<-i> făcu vânători împărătești și lă dede plată pre *an* tuturor.

62^v Iar într-o zi merse un om și zise: / „Împărate, *am* o fată să o mărit, ajută-mă cu zestre”. Alexandru zise: „Dați-i 100.000 de galbeni”. El zise: „Multu mi<-e>⁵⁰⁴, împărate”. Alexandru zise: „Daru/ împăr<ă>tesc mare este”. Și luă galbenii toți.

Iar într-o zi făcu masă mare cu toți. Și dăruie pre Aristote/ cu 100.000 de galbeni și cu 10 ferdele de mărgăritariu, și<-i> dede cârjă de aur și-l puse patriarh prespe toți patriarșii. Și trimese la Machidonie, să aducă pre Olimpiada, muma lu Alexa<n>dru.

⁵⁰³ Nu este exclus să avem a face cu $\bar{\kappa}$ în loc de $\bar{\chi}$; subiectul acțiunii se schimbă în raport cu această posibilă alternativă: *fac* („oamenii”), *faci* („tu”).

⁵⁰⁴ Altă lecțiune: *multu-mi <e>*.

Iar într-o zi merse un om și-i zise: „Împărate, găsiu
 63^r o col/moară”. Alexandru zise: „De o [ai găsit], ie-ți-o, că ți-o
 dat Dumnezeu, iar dac-ar fi dat-o mi<e>, eu o <a>ș⁵⁰⁵ fi
 găsit, că tot aur și argint este în mâna lu Dumnezeu”. Omul
 zise: „Împărate, 3 zile și 3 nopți tot am cărat⁵⁰⁶ la casa me,
 sosește-mi”. Alexandru să miră și zise: „Unde este?” El zise:
 „Pre țărmurii Efratului”. Alexandru zise: „Adevăr, proroci
 prorocit-au că va să se ivască comoara lu Iov bogatu/ în
 zilele⁵⁰⁷ mele”. Și zise să încalece machidonenii și
 merseră la comoară, și găsiră pivnița lu Iov bogatu/ cu 500 /
 63^v [de b]uți de aur. Și zise Alexa<n>dru: „Luați toți”. Și luară
 toți și rămaseră lu Alexa<n>dru⁵⁰⁸ 100 de cară de⁵⁰⁹ galbeni,
 și să săturară toți de⁵¹⁰ aur.

⁵⁰⁵ Scris: ωσψ; dacă ω notează diftongul ϕα, este posibilă interpretarea ϕ-aș, cu lecțiunea ó/á-ș.

⁵⁰⁶ Cuvintele *tot am cărat* au fost reluate; prima ocurență (fără tildă pe m suprascris) barată.

⁵⁰⁷ Scris inițial: *zile* (ζηῶ); pentru a reda forma articulată, scribul a adăugat slova λ, pe cât posibil sub aceeași tildă, între poziția „la umăr” și poziția „interliniar” (ζηῶλ).

⁵⁰⁸ Cuvintele *lu Alexa<n>dru* apar interliniar.

⁵⁰⁹ Scris inițial: ρε (probabil prin anticiparea lui ρ- din *galbeni*, cuvântul următor), apoi slova ρ a fost transformată în Δ.

⁵¹⁰ Scris: Δεε.

Alexandru să primbla, iar un calic zise: „Miluiește-mă, împărate, cu vrum ban”. Iar Alexandru-i dede o cetate⁵¹¹. Calicu/ zise: „Nu mi să cade mie să șez în cetate”. Alexan<d>ru zise: „Nu caut eu cumu să⁵¹² cade ție, ce caut cumu să cade mie să dau ție”. Și luo calicu/ cetate și fu domn cetăției calic.

64^r Într-una de zile aduseră un tâlhar la Alexa<n>dru, și zise Alexandru: „Ome, căce furi și tâlhu//iești⁵¹³?” El zise: „De sărăcie [tâlh]iesc căte un om și-l ucig. Ș[i] sânt sângur, de cie-m zic oameni<i> tâlhar, iar tu ești mai tâlhar de mine, că tu uciz căte 10.000 de oameni într-o zi și-i tâlhuiești și luați cetățile și bucatele. Căce ești cu oameni mulți, tine te chiamă «împărat»; iară eu-s⁵¹⁴ sângur, ce-m zic «tâlhariu». Iară d-aș fi eu ca tine, ma<i> bun aș fi eu de tine”. Și-l iertă împăratul, și-l puse capitan pre⁵¹⁵ 1.000, și-l boieri și ieși mare.

⁵¹¹ Scris: чѣтапѣ, cu slova -ѣ realizată prin modificarea unui -а (?) inițial.

⁵¹² Scris: кѣмѣсь.

⁵¹³ Scris: пльхѣ//ещиѣ.

⁵¹⁴ Scris: еѣсь. A se citi: é/ú-s.

⁵¹⁵ Scris: прѣ.

64^v Și într-o zi sosiră olăcari de la Olimbiada / [și
s]puseră că vine Olimbiada de la Machidonie. Alexa<n>dru
zise tuturor crailor și domnilor să să gătescă toți, cineș cu
stiagu/ lui și cu șiragu/ și cu povodnici<i> lui nainte lui: „Și
vă îmbrăcați ca nește împărați⁵¹⁶ și vă puneți stemele în
cap⁵¹⁷, să ieșim nai<n>te maicăi mele Olimbiada”. Și așa să
gătiră toți, împărați și crai, și ieșiră cineși cu șiragu/ și cu
stagu/ și cu povodnicii, și să timpinară cu Olimbiada. Și să
închina și să da în lature toți pre rând, până sosi Roxanda-

65^r Împă<ră>tasă⁵¹⁸. Și să timpina cu maica lu Alexandru, // și să
strânsură în brațe⁵¹⁹ ș[i să] sărutară, și zise Olimbiada: „Bine
mi te aflaiu, suflete și inima me și lume ochilor miei, fata
me, Roxando, împăr<ă>teasă a toată lume!” Și o sărută
dulce. Iar Roxanda zise: „Bine-i venit, maica domnului meu
și împărăteasă a toată lume!” Și întrară în căruț de aur.

⁵¹⁶ Cuvintele *și vă îmbrăcați ca nește împărați* apar interliniar (un rând întreg, omis inițial printr-un „bourdon” favorizat de repetarea segmentului *și vă*).

⁵¹⁷ Scris inițial: *кам*, cu -ь început (este vizibilă bara verticală din *ь*), apoi slova *m* a fost transformată în *пъ*.

⁵¹⁸ Scris: *↑пъмā̄*; altă lecțiune: *împă<ră>tasa* (în acest caz, cratima și majuscula nu mai sunt necesare; cuvântul va fi despărțit de precedentul prin virgulă).

⁵¹⁹ Scris: *браѭ*; altă lecțiune: *brață*.

Și sosi și Alexandru cu machidonenii, calare pre Ducipa/ și
 cu caftan de aur și cu gugima în cap, și pre gugimă stema de
 aur și cu pene albe de stratocami/. Și așternură co<voa>rile.
 65^v și descălecă Alexandru, și ieșiră din căruț / [ș]i [să] timpinară
 pre covor, și să strânsură⁵²⁰ în brață și să sărutară. Și zise
 Olimbiada: „Bine mi te aflaiu, suflete și lume me, dragu/
 meu Alexandre, împărat a toată lume!” Și să sărutară și
 purceseră la cort. Și dedere în tâmpene și în surle și în
 trâmbițe și în nacarade⁵²¹ cu 3.000 de pisconi și în organele
 cu 1.000 de pisconii. Și atâta hramăt era și sunete, cât nu să
 auze unul cu alalt și luoa și mințile omulu<i>, nice pute
 66^r înțelege nime nimic pre⁵²² lume⁵²³, cum n-au fost // de cându
 e lume, nice va [fi pân]ă va fi lume necăire timp[ina]re mare
 ca aceie. Și sosiră la corture și șezură la masă, și-ș puse
 Alixa<n>dru lângă e/ pre⁵²⁴ mumă-sa și de altă parte pre

⁵²⁰ Scris: СТЪНСЕРЪНСЕР.

⁵²¹ Scris: НАКАРАДЪ.

⁵²² Scris: ПРЪ.

⁵²³ În continuare apar cuvintele *nice va*, barate (probabil prin anticiparea unui segment identic aflat *infra* — în copia sa: 66^r/1).

⁵²⁴ Scris: ПРЪ.

Roxa<n>da-Împăr<ă>teasă⁵²⁵. Și toți împărați<i> și craii
șezură la masă și să veseliră toți mare veselie, cum n-au fost
pre lume necăire. Iar a doua⁵²⁶ zi jucară voinici<i> tineri
u<n> joc minunat și să chiamă caruha. Și povestie Alexandru
mâni-sa cât războiu făcu cu cei împărați mari, și cum
66^v merse⁵²⁷ la raiu, / [și câ]t războiu făcu.

Ș<i în>tr-o zi [v]ineră de la Erusalim popi și spuseră
lu Alexandru c-au murit Eremie-Proroc, și aduseră lu
Alixandru cort roșiu de mult preț. Și să scârbi Alexandru
pântru Eremie -Proroc, și cinsti popii și<-i> dăru<i>, și să
duseră popii.

Și într-o zi vineră oameni de la Alexandrie și ziseră:
„Împărate, făcuș cetate bună Alixandrie și o podobiș și
este loc bun, ce nu putem trăi de șerpi, că ies din apa
Nilului și mușcă pre oameni și mor”. Iar Alexandru zise:

⁵²⁵ Scris: ἈΠΕΡΜΕῚ; altă lecțiune: *împăr<ă>teasa* (în acest caz, cratima și majuscula nu mai sunt necesare; cuvântul va fi despărțit de precedentul prin virgulă).

⁵²⁶ Scris: ΔΟΑ; altă lecțiune: *doaua*.

⁵²⁷ Scris: ΜΕΡΣΕΜ. Nu excludem posibilitatea ca această grafie să reflecte trecerea discursului de la persoana a 3-a singular la persoana 1 plural; așadar, altă interpretare: *mersem*.

67^r „Păsați la Erusalim // și loați oasele Eremiei[-Proroc] și le⁵²⁸ duceți la Alexandrie și [i le] îngropați în cetate, că mare este molitva lui”. Și merșeră și luară trupu/ Eremie<i>-Proroc și-l îngropară în cetate în Alexandrie, și de atunce nu pot mușca șerprii pre oameni la Alexandrie și până astăz.

Și într-o zi merșe o muiere la Alexandru și-ș pârri⁵²⁹ bărbatul la Alexandru și zise: „Împărate, bate-mă bărbatu/ și mă suduiește, și ție este hiclian”. Alexandru zise: „În zilele
67^v mele nu voiu să pârască muiere pre bărbat, / [...] și alalte să să învețe cu tine”. Și-i tăiară limba muierei.

Și într-o zi grăi Dardauș-Voivod: „Împărate, trebuiește domnilor să-și vază moșiile lor, că sânt 27 de ani de când⁵³⁰ nu le-au⁵³¹ văzut”. Alexandru zise să scoată darurile scumpe. Și scoaseră caf<t>anele de aur și sabiile⁵³² ferecate și păhară de aur. Și începu a-i dărui pre toți domnii și împărații și craii,

⁵²⁸ Scris inițial: Λ, apoi a fost adăugată interliniar slova ε (probabil scribul a anticipat un segment de tipul și-l duceți [~ pe proroc]).

⁵²⁹ Scris: пьрї.

⁵³⁰ Scris: кьндѣ; prima ocurență a slovei н pare barată.

⁵³¹ Scris inițial: ΛΛϚ, apoi a fost adăugată interliniar slova ε.

⁵³² În continuare apar cuvintele *de aur*, barate (adăugate de scrib sub influența contextului).

pre unii cu sabii ferecate, pre alții cu cai buni, pre alții cu
 68^r caftane de aur, pre⁵³³ alții cu păhară // de aur și cu alte
 dar[ure scum]pe⁵³⁴ fără preț. Și-ș luară z[i]oa bună și să
 duseră pre la moșiile lor și pre la domniile lor.

Și să duseră, și rămase Potolomei și Filon numa, că
 nu vre să-i lase, că știe Alexandru că va să moară curundu,
 ce îmbla⁵³⁵ și-și aștepta ceasu/ de moarte. Iar într-o zi⁵³⁶
 purcese Alexandru la Efilactu cu mumă-sa și cu Roxanda⁵³⁷ și
 Potolomei și Filon să să primble, ca un om ce-ș aștaptă zioa

⁵³³ Scris: πρ~~ε~~.

⁵³⁴ Scris: (σκ~~λ~~μ)ππε, cu prima ocurență a slovei π barată; admitem suprascrierea slovei μ prin aprecierea spațiului disponibil. Cf. CA 1922: *multe*; în favoarea lecțiunii noastre putem invoca și alte ocurențe ale locuțiunilor care includ prepoziția *fără*: (*multe/mulți*) *fără samă / cislă*, dar (*stema ei/nestemate*) *fără preț*.

⁵³⁵ Scris inițial: Ἀβρα; înainte de a fi terminat slova ρ, a cărei „buclă” a rămas neînchisă, copistul a transformat-o în λ.

⁵³⁶ După cuvântul *zi* apare semnul +, care indică o completare marginală: el re apare pe marginea dreaptă a filei, în dreptul aceluiași rând, urmat de segmentul *purcese Alexandru la Ef...*, care se desfășoară spre partea superioară a filei. Primele două cuvinte (*purcese Alexandru*) au fost introduse de noi în text, la locul indicat prin + (post *zi*). Slovele *la Ef...* sunt greu lizibile, cu cerneala întinsă și ștearsă. Colțul filei fiind rupt, nu putem preciza dacă scribul s-a oprit după aceste slove sau a scris integral *la Efilactu*, dublând cuvinte care apar și la locul corespunzător.

⁵³⁷ Scris: ροκσανδα.

de moarte. Și să⁵³⁸ uspătară acolo⁵³⁹ mult și frumos, și să suie
pre muntele Efilactulu<i> și căuta pre lume în toate părțile /
68^v [cu j]ale, că nu să îndura de această lume.

[I]a[r] într-ace vreme era o muiere proclătă, re și
hicliană la Machidonie, pre⁵⁴⁰ nume Minerva. Și ave 2 ficiori
la <A>lexandru, pre nume Vreonuș și Levcaduș. Vreonuș era
păharnic la Alexandru⁵⁴¹, Levcaduș era comis mare și era
trufașu foarte. Iară mumă-sa Minerva tremese carte la ficiorii
ei, și lă tremise și otravă. Și scrise carte la ficiori<i>-ș.
„Scriș⁵⁴² eu, Minerva, la tine, fātu/ m<e>u, Vreonușe și
Levcadușe, viiață și săn<ă>tate vă tremeț maica voastră. Și
69^r vă rog, feți<i> mei, pintru Dumnezeu, // să cereți împărăție⁵⁴³
la Alexan[d]r[u la⁵⁴⁴ Ma]chidonie, să viniți și v[oi] la mine,

⁵³⁸ Scris: (ШΞ)СБС, sub influența faptului că segmentul *și să* este notat frecvent prin suprascrierea celui de-al doilea element: ШН̄С.

⁵³⁹ Scris: ακοῶ; alte lecțiuni: *acole*, mai puțin probabil *aclo*.

⁵⁴⁰ Scris: πρ̄ξ.

⁵⁴¹ Scris: Ἀλεξάνδρῳ.

⁵⁴² Înaintea acestui cuvânt apare slova Ε, barată (scribul a anticipat începutul scrisorii cu o topică puțin diferită: *Eu, Minerva, scriș ...*).

⁵⁴³ Cuvânt adăugat deasupra rândului (cf. și nota următoare).

⁵⁴⁴ Apreciind spațiul disponibil, observăm că prepoziția *la* putea să apară sau nu, după lungimea reală a acestui prim rând, care putea fi egal cu rândurile al treilea și al șaptelea, mai lungi, sau cu celelalte, puțin mai scurte. Este posibil ca

să vă văz, că sânt 27 de ani⁵⁴⁵ de când nu v-am văzut și plâng și ziua și noapte de doru/ vostru. Dară ce folos este omului de domnie într-alte⁵⁴⁶ țăr streine? Fo<lo>s este omului de cinste și de domnie la oamenii lui și la moșiele <l>ui. Iar eu am auzit că nu vă îndurați de Alexandru; ce-i dați aceasta iarbă ce vă tremeț, de cie vă veți îndura de e/. Și voi să nu mâncați, ce să o băgați în păharu/ lu Alexan<d>ru și să i-/

69^v dați să-l be, / [iar] voi să nu beți. Și veți vini la [m]ine”. Iar merse carte la Levcaduș și la Vreonuș. Și ceti carte și zise Vreonuș: „Frate, să lepez acea iarbă, că nice un bine nu ne va face”. Levcaduș nu-/ ascultă și ascunse otrava. Și într-o zi grăi Levcaduș lu Alexandru: „Împărate, să ne dai Machidonie”. Alexandru zise: „O, dragu/ meu Levcadușe, nu vo<iu> da Machidonie⁵⁴⁷ nemănuie până la moarte me, că voiu să mă chem Alexan<d>ru Machidon; iară după moarte me, cui o va da Dumnezeu. Iară ție-ți dau împărăție la Troada și cu toate țările Asiiei”. Levcaduș nu vrea să-și ie

inițial copistul să fi scris *să cereți la Alexandru Machidonie*, iar ulterior să fi adăugat deasupra rândului cuvintele *împărăție* (cf. nota precedentă) și, probabil, *la*.

⁵⁴⁵ Scris: αηίξ.

⁵⁴⁶ Scris: αλμερ.

70^r împărăție, // ce să mânia și vru acolo să-i b[age iar]ba în păhar. Vreonuș nu-*l* lăsa, ce-*l* cert[a] și-i zise: „Veghe-te și te ferește de un⁵⁴⁸ împărat mare ca cesta⁵⁴⁹, că vei zminti lume toată și noi vom peri rău, și muma noastră nu o vom mai vede, și să vor turbura toate limbile, ferește-te!” El nu-*l* ascultă, și într-o zi iară merse la Alexandru și zise: „Împărate, să-m dai Machidonie”. El zise: „O, dragu*l* meu Levcaduș, nu voiu da Machidonie până la moarte me⁵⁵⁰, ce-ți cere alte împărății mai mari să-ți dau”. El nu vru și să mânia, și așa⁵⁵¹ cugeta e*l* cu trufiile lui și cu mândrii<l>e⁵⁵² lui: „De voiu otrăvi pre Alexandru, eu voiu lua pre împăr<ă>tasa Roxanda și voiu fi împărat a toată lume”. /

⁵⁴⁷ Scris: МАМАКНДОННЕ.

⁵⁴⁸ Scris inițial: ДУНЬ (lecțiune posibilă: *d-un*), apoi a fost adăugată interliniar slova *ε*.

⁵⁴⁹ Altă lecțiune: *ca <a>cesta*.

⁵⁵⁰ Cuvânt reluat; a doua ocurență barată.

⁵⁵¹ Scris: (ШΞ)А / ШΞА, cu varianta suprascrisă a slovei *н* lipsită de bara medială; scribul a reluat la început de rând segmentul grafic ШΞА (*și a-*), notat deja la sfârșitul rândului precedent, și, observând, nu a barat slova suprascrisă, dar nici nu a finalizat-o. Pare puțin probabilă lecțiunea (singulară): *așia*.

⁵⁵² Interpretarea propusă (plural, cu *-l>*) este tributară contextului (*cu trufiile lui și cu ~ lui*); altă interpretare: *mândriie*.

70^v [Și în]tr-o zi vine Alexandru de la vâna[*t*] setos și ceru. vin să be. Și merse Levcaduș și împlu păhar de vin și băgă și otravă în păhar, și-l beu Alexa<n>dru setos și să precepu și zise: „O, dragul me<u> Filipe vraciule, eu băuiu vin dulce și amar și-m răni⁵⁵³ trupu/ tot”. Și sări Filip vraciul și-ș puse stema pre masă și începu a topi ierbile și cu treiac și dede de bău Alexandru, și nu putură folosi nemic. Și zise Alexandru: „O, dragu/ meu Filip, poți-m da zile de la tine?” Filip zise: „O, Alexandre⁵⁵⁴-Împărat, Dumnezeu poate da zilele omului, iar eu-ți⁵⁵⁵ voi da zile 3 zile până-ț vei tocni 71^f împărățiile”. // Iară Vreonuș, diaca⁵⁵⁶ văzu aș[a, el] merse într-o casă și să junghe și m[uri]. Iară Alexandru clăti cu capu/ și zise: „O, lume minciunoasă, lume înșelătoare, o, moarte năprasnică, o, lume deșartă, o, mărie putredă și

⁵⁵³ Scris inițial: шѣ рьри, apoi slova р din silaba a doua a fost transformată, pe cât posibil, în н, iar forma pronominală -м adăugată interliniar, în dreptul verbului; nemulțumit de rezultat (segmentul grafic astfel realizat se putea citi și *râmn*), copistul a barat acest grup de slove, păstrând doar conjuncția шѣ, urmată de formele -мъ рьни, reluate (și de această dată slova р pare realizată prin transformarea altui semn). Cf. textul slavon БЫСТЪ СТОУДЕНЪ ЯКО И КРОУШЬЦЪ „deveni rece ca gheața” (la persoana a III-a).

⁵⁵⁴ Scris: александре.

⁵⁵⁵ Scris: еѸци. A se citi: *é/ú-ți*; altă lecțiune: *eu ți*.

⁵⁵⁶ Scris: диакъ; altă lecțiune: *diacă*.

mângânoasă și înșelătoare, cumu te arăți⁵⁵⁷ dulce în puțină vreme și degrabă vini amară! Cumu să zice, nu este bucurie pre lume să nu să schimbe cu jale, nice mărie pre⁵⁵⁸ pământ să nu să pogoară. Binele mult rău aștaptă”. Și iară zise Al<e>xandru: „O, lume și soare și toate fapturile lumiei, să mă⁵⁵⁹ plângeți astăz, că în puțină vreme fuiu pre pământu și
71^v mai curundu mă duc sup pământ. / [O], maica noastră pământule, cum ne mângâni și ne crești și ne faci frumoși, și apoi tu ne strângi la tine și ne răsipești, ie<i> frâ<m>sețile⁵⁶⁰”. Iar zi<se> Alexa<n>dru: „O, dragii mei machidoneni, viteji de lume, doară puteți să mă scoateți de la moarte năprasnică, să lăcuiesc cu voi?” Ei toți ziseră și plânge: „O, Alexan<d>re, di-am pute noi, ți-am da⁵⁶¹ zilele noastre pântru tine, ce nu putem. Iar tu, Alexa<n>dre, bine-i

⁵⁵⁷ Scris: аръцнѣ.

⁵⁵⁸ Scris: прѣ.

⁵⁵⁹ Cuvânt scris interliniar.

⁵⁶⁰ După cuvântul *frâ<m>sețile* apare semnul +, care indică o completare marginală: el reappare pe marginea stângă a filei, cu două rânduri mai sus, urmat de segmentul *iar zi<se> Alexa<n>dru*, care se desfășoară spre partea inferioară a filei. Aceste cuvinte au fost introduse de noi în text, la locul indicat prin + (post *frâ<m>sețile*).

petrecut pre lume, cu cinste, și acmu ma<i> cu cinste te⁵⁶²
vom petrece în mormânt. Și [m]oarte ta va fi mai cinstită⁵⁶³
decât viața noastră, ce nu-ți putem ajuta aicea. Pasă, pasă,
72^f Alexa<n>dre, // că locul tău gătitu e de D[umnezău]. Și pre
aceasta lume bine petre[cuș], și acolo⁵⁶⁴ și mai bine vei
petrece. Și pasă cu Dumnez<ău>⁵⁶⁵, și ne iartă și fii iertat de
noi, și iară ne vom aduna la judecata înfricoșată cu tine toți”.

Iar Filip vraciu/ spintecă o mâșcoale vie și băgă pre⁵⁶⁶
Alexa<n>dru într-însa⁵⁶⁷ și zise: „Tocmește-ți împărățiile
lu<m>iei”. Alexandru chemă pre mumă-sa și o sărută dulce
și lă zise: „Potolomei și Filon și Antioh, iacătă, fraților,
maica me și⁵⁶⁸ împărăteasa a⁵⁶⁹ me o las în mâna voastră.

⁵⁶¹ Scris: HO=ΠЦΙΑΜΔΑ; altă lecțiune: *noi toți am da* (cu slova o notată o singură dată). În acest caz, punctuația ar fi diferită: *di-am pute, noi toți am da...*

⁵⁶² Scris inițial: В- în loc de м-, prin anticiparea cuvântului următor. Cu toate că slova В a fost transformată în м, inițiala a fost reluată interliniar, cu un corp mai mic și un duct mai subțire.

⁵⁶³ Scris: ЧИ / ЧИНСИИИ.

⁵⁶⁴ Scris: АКОΛ; alte lecțiuni: *acole*, mai puțin probabil *aclo*.

⁵⁶⁵ Scris: ΔΥΜΝΕΖ; altă lecțiune: *Dumnezu*.

⁵⁶⁶ Scris: ΠΡϚ.

⁵⁶⁷ Scris: ↑ΠΡΥΝСА.

⁵⁶⁸ Scris inițial: м- în loc de ш-. Cu toate că slova м a fost transformată în ш prin trasarea barei orizontale în partea inferioară, inițiala a fost reluată

Să le cinstiți și să le socotiți, pântru frăție noastră, până la
 72^v moarte voastră, / [și pre] mine să mă pomeniți și tru[pu/] meu
 bine să-l tocmiți și să-l duceți la <A>lexa<n>drie să-l
 îngropați. Și așa să știți că ne vom aduna la judecata lu
 Dumnezeu toți cu trupurile și goli sta-vom. Și iar să știți,
 fraților, că la viacu/ de apoi turcii vor lua Machidonie și fi-
 vor⁵⁷⁰ robi turcilor, cum sânt ei astăz noua⁵⁷¹”. Și iar chemă
 pre Roxanda-Împărătasă⁵⁷² și o luo de mână și zise: „O, fata
 lu Darie-Împărat și dragu/ meu sufl<e>t și inima me și lume
 ochilor mei, însă văzuși cum vine moarte de năprasnică,
 73^r moarte fără credință. Și iacătă că pre noi ne va // împărți, și
 viiața noa[stră ni]me în lume nu o avu. Și să știi, Roxando,
 că mă duc la lume de vecie și nesv<â>rșită, și de aco<lo> nu

interliniar, cu suprapunerea barei peste cea superioară a lui m inițial. Astfel, inițiala prezintă două realizări grafice sudate (pe verticală), iar -z suprascris apare la catul al doilea.

⁵⁶⁹ Scris: $\text{A}\overline{\text{P}}\overline{\text{P}}\overline{\text{P}}\overline{\text{M}}\overline{\text{E}}\overline{\text{C}}\overline{\text{A}}$ (slova suprascrisă apare în dreptul consoanei m); altă lecțiune: *împărăteasa* (~ me).

⁵⁷⁰ Scris: $\text{F}\overline{\text{I}}\overline{\text{V}}\overline{\text{O}}\overline{\text{P}}$, pentru *fi-vom* sau, mai puțin posibil, *fi-veți*, probabil printr-un anacolut.

⁵⁷¹ Scris: NOA ; altă lecțiune: *noava*.

⁵⁷² Scris: $\text{A}\overline{\text{P}}\overline{\text{P}}\overline{\text{P}}\overline{\text{M}}\overline{\text{A}}\overline{\text{S}}\overline{\text{A}}$; altă lecțiune: *împărățasa* (în acest caz, cratima și majuscula nu mai sunt necesare; cuvântul va fi despărțit de precedentul prin virgulă).

mă voiu mai întoarce. Ce rămâni, Roxando, sănătoasă și cu Dumnezeu”. Și o sărută dulce de 3 ori. Și dup-aceie chemă pre⁵⁷³ toți împărații, și se sărută cu toți pre rând și să iertă de cătră ei, și zise: „O, dragii mei machidoneni⁵⁷⁴, să știți că altu/ ca Alixa<n>dru nu veți dobândi până în vecie vecilor, și nu mă uitareți”. Și iară zise: „Aduceți-*m* pre⁵⁷⁵ Ducipa/ al meu”. / [Iară] ei scoaseră pre Ducipa/ din grajd și-l duseră la Alexandru. Și văzu pre Alexan<d>ru murind, și necheză tare fără samă și bătu cu picioarele în pământ cu mânie. Și-*l* luo Alexandru de coamă și-l sărută pre obraz și-i grăi: „O, dragul meu Ducipale, altu/ ca Alexandru nu te va încăleca”. Iar Ducipa/ plecă capul și vărse lacrimi, izvor merge din ochii lui. Și-ș rădica <ca>pu/⁵⁷⁶ și căută prespe toți împărați<i>, și văzu pre Levcaduș, cela ce otrăvi pre Alixa<n>dru, și să repezi la el și-l lovi cu cornu/ la inimă // și-l puse jos și-l omori. [Și] de acolo nu să știu ce să făcu. Și zise Alexandru: „Be și tu, Levcadușe, păharu/ ce *am* băut și eu de la tine”.

⁵⁷³ Scris: прѣ.

⁵⁷⁴ Scris: МАКИДО / ДОНЕНИ.

⁵⁷⁵ Scris: прѣ.

Iară Potolomei zise să-l taie câte o fărîmă și să-l⁵⁷⁷ de cânilor. Și așa făcură, cumu-*l* mîncară cîinii. Ia<r A>lexa<n>dru⁵⁷⁸ zise: „Proklet să fie cela ce va hrăni ucigătorul <de> domni și curva din casă și vînzătoriu/ de cetate”. Și iară zise Alexandru: „O, dragii miei machidoneni, cum luom lume toată și pînă la raiu mersem și nai<n>te me nime nu putu
74^v sta, iară eu nainte morței nu / [pu]tuiu sta! Și voi-m⁵⁷⁹ căutați, și nu-mi puteți folosi nemic. Ce voiu merge und-au mers toți morții din viac⁵⁸⁰, iar voi rămâneți cu Dumnezeu, dragii me<i> frați împărați. Și iară ne vom vede, când se vor scula toți morți<i>⁵⁸¹ din morminte și sta-vor nainte județului”.

⁵⁷⁶ Scris: ρ̄δικαπ̄ϛ̄, cu slova π realizată probabil din κ inițial, dovadă a ezitării scribului în privința silabei omise; altă lecțiune: *rădi<că> capul*.

⁵⁷⁷ Scris: ш̄н̄ц̄ль.

⁵⁷⁸ Scris: ιαλεξ̄αδρ̄ϛ̄; alte lecțiuni: *ia<ră A>lexa<n>dru*, *i<ar> Alexa<n>dru*, *i<ară> Alexa<n>dru*, *i [=„și”] Alexa<n>dru*.

⁵⁷⁹ Scris: вонм. A se citi: *vó/i-m*.

⁵⁸⁰ Scris inițial: вакь, apoi slova а pare să fi fost transformată în џ.

⁵⁸¹ În continuare apar cuvintele *în viac*, barate, notate sub influența contextului (cf. *supra*, cf. *infra*). În faza următoare, crezând că eroarea constă doar în redarea prepoziției *în* în loc de *din*, copistul a adăugat slova Д̄ în fața slovei ̄, între poziția „la umăr” și poziția „interliniar” (Д̄̄ pentru *din*, cuvântul următor). Observând, în fine, că izvodul său prezintă în continuare cuvintele *din morminte*, și nu *în / din viac*, a anulat segmentul grafic Д̄̄ В̄џ̄.

Aceste zise marele împărat⁵⁸² Alexandru, și muri în țara Ghersimului, aproape de Eghipet, unde făcu Iosif cele 7 jitnițe lu Faraon-Împărat, în luna lu agust, 15 zile. Și să făcu atâta plângere, cât n-au fost în lume necăire, nece va fi
 75^r // până în viac⁵⁸³. Iar mumă-sa Ol[imbi]ada și împăr<ă>tiasa Roxanda plânge cu multă jele și cu amar mult și cu lacrămile de foc. Roxanda plânge și grăie: „O, vai de mine, Alexandre, amărita-*m* de mine, dragul meu Alexan<d>re, împăratul meu și domnu/ meu, dară eu ție ce-ți fui vinovată de mă scoseși în țările streine și acmu mă lăsași la negrii streini? O, vai de mine, să plângă astăz toți împărații⁵⁸⁴ și craii și domnii, și tineri<i>⁵⁸⁵ și bătrânii, munți<i> și codrii, și izvoarăle
 75^v împlură-să de la[cră]mile⁵⁸⁶ mele. / [O, dr]agu/ mieu Alexandre, streinita-*m*⁵⁸⁷ <de mine>, astăzi apuse soarele meu

⁵⁸² Scris: ♂/♂пъратъ.

⁵⁸³ Scris inițial: ваѣ, apoi slova а a fost transformată în ѡ.

⁵⁸⁴ Scris: ♂църацнѣ; slova parazitară a fost barată.

⁵⁸⁵ Scris: тнѣнерѣ.

⁵⁸⁶ Scris: ларкъмиле sau ларьмиле; în a doua situație putem transcrie la<c>r[ă]mile.

⁵⁸⁷ Cuvântul a fost adăugat deasupra rândului. Scris inițial (probabil): стренна, căci a doua slovă н pare refăcută din а. Partea finală este greu lizibilă,

ș-al machidonenilor. O, amar mie, Alexandre, astăzi întunecă
 lume și să mă plângă soarele și luna și stelele, încă să
 împlură de rău⁵⁸⁸ câmpii și codri<i>, încă împlură de veninul
 meu. O, dragul⁵⁸⁹ meu Alexandre, dulce împărat⁵⁹⁰ prespe
 toți împărații, lume me⁵⁹¹ și soarele meu și sufletul meu și
 <i>nima me și dragoste me, Alexandre, de astăzi nainte altul
 nu va încăleca pre șaoa ta, nice de tine nu mă voi
 împărți⁵⁹²”. Și<-l> sărută dulce d<e> 3 ori, și lu⁵⁹³ hangerul
 76^r lu Alexa<n>dru // și⁵⁹⁴ să giunghe acolo ș[i mu]ri în brațele
 lui. Și să făcu ce nu s-au făcut, nice făcu nice o muiere în
 lume necăire. Și<-i> băgară amândoi într-un secriniu de aur
 și-i duseră la Alixan<d>rie-cetate. Și făcură în mijlocu/

s-ar părea că în ultima silabă apare *н* în loc de *α*. Lecțiunea propusă este sprijinită și de analogia cu *amărita-m* (~ *de mine*), 75^r.

⁵⁸⁸ Cuvintele *de rău* apar interliniar.

⁵⁸⁹ Scris: *ΔΡΡΑΑΓΪΛΒ*; nu este exclus ca prin dublarea consoanei *r* și a vocalei *a* să ni se fi sugerat o rostire prelungită, în acord cu intensitatea afectului.

⁵⁹⁰ Scris: *ΑΠΒΡΑΠΒ*.

⁵⁹¹ Scris: *ΜΒ*; lecțiunea *mea* nu este exclusă, dar am avea aici singura ocurență cu acest fonetism.

⁵⁹² Scris: *ΑΠΒΡЦИΞ*; slövele *пъ* par refăcute din *m*.

⁵⁹³ Scris: *ΑΟΥΩΑ*, cu slova *α* realizată din *Δ* inițial; lecțiunea *luoa* nu este exclusă, dar acest imperfect ar rupe lanțul unor acțiuni corelate la perfectul simplu.

⁵⁹⁴ Înaintea acestui cuvânt apare slova *ρ*, nebarată.

cetăței turn nalt, și-i suiră⁵⁹⁵ sus și-i zidiră acolo sus, și stau și⁵⁹⁶ până astăzi. Și să sf<â>rși blajini Alixandru la Alexandrie.

76^v Și după e/ puse împărat pre⁵⁹⁷ Potolomei, și fu împărat înțelept pre⁵⁹⁸ lume și e/. Și Olimbiada să sv<â>rși⁵⁹⁹, / [și Poto]lomei-Împărat <o îngropă> cu cinste. Iară Filon împărăți Persida frumos, iar Antioh împărăți⁶⁰⁰ la Indie lu Por, iar Atigon împărăți Rimu⁶⁰¹ și⁶⁰² tot apu<su>/.

Și fură 4 împărați pre toată lume, și fură toc<me>le bune în lume în zilele lor, pace și viață multă.

⁵⁹⁵ Scris: сѢнсѢирь, cu primele trei slove barate.

⁵⁹⁶ Cuvânt adăugat interliniar, cu un duct mai subțire.

⁵⁹⁷ Scris: прѣ.

⁵⁹⁸ Scris: прѣ.

⁵⁹⁹ Scris: свршир (=sv<â>rșiră, plural în loc de singular).

⁶⁰⁰ În continuare apare slova Д, barată; ea a fost scrisă inițial în locul consoanei Ц, acum suprascrisă cu chendimă alăturată (ѠПЬРЬЦѠД), probabil printr-un „bourdon” favorizat de slova-cifră Д, care apare cu două rânduri mai jos (4 / împărați).

⁶⁰¹ Scris inițial: ρηρδλ.

⁶⁰² Scris inițial: м- în loc de ш-, prin anticiparea cuvântului următor. Slova ш- a fost notată interliniar, cu suprapunerea barei peste cea a lui м inițial, iar -Ѡ suprascris apare la catul al doilea.

ANEXE

(Ms. rom. BAR 1867)

Cea mai veche copie păstrată a *Alexandriei*, care face obiectul ediției de față, este, cum am arătat, nu numai acefală, ci și lacunară în corpul celei de-a doua jumătăți (textul nu prezintă continuitate între filele 42^v – 43^r, respectiv între filele 56^v – 57^r). Selectarea bine motivată a sursei pe baza căreia ar putea fi întregite aceste lacune presupune fie criteriul cronologic, fie pe cel al similitudinii textuale. Însă specificul cărților populare, deseori nedatate și individualizate prin prelucrări masive, face ca opțiunea pentru oricare dintre cele două criterii temeinice să atragă după sine largi demonstrații motivaționale. Am ales, în cele din urmă, ms. rom. BAR 1867, care prezintă avantajul de a fi un text datat (anul 1717) și conservă textul ambelor lacune. Soluția ne apare acceptabilă dacă admitem opinia traducerii unice în limba română a acestui roman și totodată observăm că divizarea tradiției manuscrise în cele două grupe (versiunea dezvoltată și versiunea scurtă) este numai un punct de plecare în abordarea problemei prelucrării *Alexandriei*.

I¹

„....:

116^v/16 100 de feate împodobite și frumoa-//

117^r se și zeace cară de galbeni. Și țe-am trimis stema² cea fără de preț Împărăți<i>i tale, iar Împărăția ta să ne trimiț steag de la Împărăția ta. Iar de vei pohti și oaste, vom trimite Împărăți<i>i tale cât îț va trebui“. Și trimise Talistrada sol și poclon³ la Alixandru 100 de feate împodobite și frumoase și tot cu haine roșii și cu cununi de aur în cap și pre cai albi.

Și mearseră featele la Alixandru și văzu Alixandru aceale feate frumoase și împodobite. Iar Potolomeiu era glumețu și zise: „Împărate Alixandre, deaca nu-m dai altă împărăție, rogu-te să-m dai aceste feate să le fiu căpitan / să-m petrec

117^v încai⁴ cu eale“. Alixandru râse și zise: „O, dragul meu frate Potolomeiu, toate nu ți le voiu da, iar să-ț iai una care îți va plăcea, că-ț va ajunge destul și-ț va și rămânea, măcar căci

¹ Completează lacuna dintre filele 42^v – 43^r.

² S. f. „coroană, diademă“.

³ S. n. „dar, cadou; plocon“.

ești voievod⁴, că destul îți va fi“. Ei râseră boiarii toți și glumiă Alixandru cu Potolomeiu și cu toți voievozii. Și zise Potolomeiu: „Împărate Alixandre, că tu te-ai spăreat de calc mai rău decât mine. Și eu mă tem că le vei trimite întregi îndărăt“. Alixandru râse mult și zise: „Așa-m iaste voia, iar cu una te dăruiescu“. Potolomeiu zise: „Deaca nu mi le dai toate, iar eu nici una nu voi lua“. Și râseră boiarii toți și să mirară de feate frumoase. Iar Alixandru trimise featele toate
118^r întregi la // împărăteasa lor.

Alixandru scrise carte⁶ la Talistrada împărăteasa: „Eu, Alixandru, împărat preste toți împărații, scriș ție, soru-mea Talistrado-împărăteaso, și tuturor mozănilor⁷ și-ți mulțumescu de poclon. Iar nu ți să cade să-m trimiți feate frumoase, că noi mulți viteaji am ucis pre lume bătându-ne cu împărații și puțini au rămas și multe muieri au rămas fără de bărbaț. Ci țe-am trimis featele îndărăt și țe-am trimis steag, să

⁴ Adv. „cel puțin, măcar“.

⁵ S. m. „comandant de oaste“.

⁶ S. f. „scrisoare, epistolă“.

⁷ S. m. *mozăn* „locuitor (indiferent de sex) al unui ținut legendar, în care conducerea și apărarea militară erau asigurate de femei“.

împărătești în pace și să-m trimiț 30.000 de muieri de oaste⁸ ajutor. Că voiu să mergu pre Evimitrie-Împărat, că nu vru să se închine mie, iar vei auzi ce va păți de mine. Și împărătește sănătoasă cu mozăni tăi. Și fiți sănătoși!“/

118^v Alixandru purcease spre Evimitrie-Împărat, iar Evimitrii să sculă cu oștile și cu toate limbile⁹ păgâne și mearse la Alixandru să să bată cu el. Alixandru împărți oștile în doao părți și să ascunse Alixandru într-o pădure. Și ieși Selevchie împotriva lui Evimitrii-Împărat, iar Alixandru lovi-l dendărăt și Selevchiia denainte¹⁰. Și într-un ceas sparseră pre oastea lui Evimitrii-Împărat și pre el viu îl prinseră și-i tăiară capul acolea și-i sparseră cetatea și-i prădă țara. Și aflare¹¹ aur mult și argint, cât¹² ajunse oștilor din destul.

118^v/13 Și de acolea purcease Alixandru

⁸ Loc. adj. *de oaste* „războinic(ă)“. Cf. DLR, s. v. *oaste*¹: „oștean, soldat“ – numai despre „*Om (sau voinic) de oaste*“.

⁹ S. f. „neam, popor“.

¹⁰ Scris: ДѢИНАННТЕ.

¹¹ Vb. „a găsi“.

II¹³

„... //

135^r/1 Ce vă întoarceți înapoi acasă și vă luați haraciul¹⁴ de-l duceți la muma voastră, Cleofilii, de la mine-l dăruiescu pre dânsa, că ea îmi deade zile și mă scoase¹⁵ de la voi“. Și-i cinsti foarte bine și le deade domniile¹⁶ pren țările lor. Și să întoarseră îndărăt și mearseră la muma-sa în pace.

Și mearseră la el Potolomeiu și Filon și ziseră: „Alixandre, căce-ți ții capul în traistă? Că tu fără cinste peri-vei și pre noi lăsa-ne-vei în țările streine și toată lumea zminti-vei¹⁷. Să nu mai faci așa, să ne pierzi și pre noi și pre tine“. Iar Alixandru le povesti tot, cum intră în

¹² Conj. „încât“.

¹³ Completează lacuna dintre filele 56^v – 57^r.

¹⁴ S. n. „tribut“.

¹⁵ Vb. „a scăpa, a salva, a elibera“.

¹⁶ S. f. „stăpânire (în calitate de domn)“.

¹⁷ Vb. „a tulbura, a agita“.

135^v peșteră și / ce păți la Cleofila și cum îl cunoscă o muiare. Și spunea ce au văzut la muncă¹⁸ și la iad și câte petrecu la Cleofila. Și acolo mare ospăț făcu Alixandru și mult să veseliră și să ospătară. Și să împreună toate limbile acolo și toate țărâle și cu toți craii după lume.

Alixandru de acolo¹⁹ să întoarse la Persida, la Ruxanda²⁰ împărăteasa²¹, și mult să veseliră și să cinstiră cu machidoneanii și cu perșii. Și luă lumea toată, de la răsărit până la apus. Și acolo împărți Alixandru împărățiile și

136^r domniile²² și țărâle. Și deade // lui Antioh- Voievod Indiia, împărăția lui Por-Împărat, să o împărătească²³. Și deade lui Filon Persida lui Darie să o împărătească. Și deade lui Antigon împărăția Merselimului, și deade lui Filip toată Asiia și Chilichiia, și deade lui Potolomeiu împărăția

¹⁸ S. f. „chin, tortură; chinurile iadului“ – cf. în context: *la muncă și la iad*, respectiv *munca veacului*.

¹⁹ Segmentul *Alixandru de acolo* a fost marcat grafic, având rolul unui subtitlu: corp mai mare și cerneală roșie-cărămizie (la fel prima slovă din rândul următor, *s-* din *să*).

²⁰ Scris: ρυκζαηδα.

²¹ Scris: ηπърьтѣаса.

²² S. f. „regiune stăpânită de un domn, de un conducător“.

²³ Vb. „a conduce, a guverna o regiune“.

136^v Eghiptului și Ierusalimul și toate ostroavele²⁴ Dafionului. Și deade lui Selevcuș împărăția Rimului cu ostroavele, și deade lui Selevchie împărăție Antina și cu tot Apusul și cu toți craii. Și deade lui Ameduș împărăția E<n>glitirii și Sfeți<i>i și țara²⁵ ceșască. Și deade lui Vizantie țara leșască și Ardealul cu rumânii și cu ru/șii. Și deade lui Finichie țara nemțească și țara francească de la apus. Și acoloa împărți Alixandru toate împărățiile pre rând. Și șăzu Alixandru la Persida un an cu Ruxanda²⁶ împărăteasa²⁷ și mult să veseră acoloa.

Și de acoloa mearse Alixandru cu toate oștile la marele Vavilon și șăzu în scaun bătrân²⁸. Și acoloa mult²⁹ ospățu făcură cu toți craii. Iar într-o noapte văzu Alixandru în vis pre Irimiia-Proroc și-i zise: „Fătu³⁰ meu Alixandre, umplură-să³¹

²⁴ S. n. „insulă“.

²⁵ S. f. „ținut, teritoriu“.

²⁶ Scris: ροξζαδα.

²⁷ Scris: ππρππβασα.

²⁸ Adj. „vechi, de demult, din vremuri îndepărtate“.

²⁹ Adj. „mare“.

³⁰ S. m. „fiu“ (la vocativ și urmat de adj. pos., indicând o relație afectivă, nu una familială).

³¹ Vb. „a se împlini“.

40 de ani și să apropiară ceale 4 stihii³² ale trupului tău, 4
 hracotine³³: fiiare³⁴ verde, tuse albă, sânge roșu, junghiu
 137^r ascuțit. Și amar³⁵ apropiară-să // și prinse moarte și te vei
 trage spre moarte. Și să știi, fătul meu Alixandre, că trupul
 tău din pământ iaste și iară în pământ va merge și trupul tău
 să va răsiți. Și toată lumea luatu-ai și încungiuratu-o-ai, și
 moartea ta iaste-ți ție de cela ce slujaște ție, și din dulce
 amar³⁶ bea-vei. Și-ț tocmeaște³⁷ împărățiile și-ți răsipeaște
 toate oștile, că trupul tău mortu va rămânea, iar sufletul tău
 viu va merge în mâna lui Dumnezeu și-l va trimite unde va
 fi voia lui Dumnezeu. Și să știi că trupul să va răsiți, iar la a
 doao venire să va întrupa trupul cu sufletul. Și vor învia toți

³² S. f. „element (parte componentă a unui întreg“.

³³ Scris: *хракотинѣ*. S. f., pe baza formei *хракотина* „f. φλέγμα pituita“, dar și „χυμοι κακοί mali succi“ (Franz Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graecolatinum*. Emendatum auctum, Viena, 1862–1865). I.-Aurel Candrea înregistrează forma *hraconit* „scuipat mucos ce se elimină prin tuse, flegmă“ (*Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea românească“. Partea I. Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi*, București, [1926–1931]). În context, pare potrivit să propunem sensul „lichid secretat, suc, zeamă, umoare care apare sub incidența unei boli (cf. și „*хракотиньнѣ* adj. malorum succorum“ – Franz Miklosich, *loc. cit.*).

³⁴ S. f. „lichid amar secretat de ficat, bilă“.

³⁵ Adv. „cumplit, grozav, strașnic“.

³⁶ S. n. (fig.) „chin, necaz“.

- 137^v morții și cu/noaște-să-vor priiatnicii³⁸ cu nepriiatnicii³⁹. Și să mă crez, Alixandre, că la județ⁴⁰ va să între sufletul în trupul omului. Și vor sta toți goli⁴¹ la înfricoșata judecată, unde să vor pune scaunele și va șădea județu⁴², judecătoriu/ nefățarnic, și vor sta heruvimii⁴³ și serafimii⁴⁴ împrejur. Și vor lua dreptii viața de veaci, iar greșiții întra-vor în munca veacului și sfârșenie⁴⁵ n-au niciodată. Și acolo nici să vor însura, nici să vor mărita, ci vor fi toț într-un obraz⁴⁶. Și atunce să vor cunoaște soț cu soți și părinte cu feciori și să vor cunoaște toți priiatinii. Și să știi că pre mine încă mă vei cunoaște acolo viu ca și al//ții“. Și nu să știu ce să făcu Irimia-Proroc.
- 138^f

³⁷ Vb. „a rândui, a organiza“.

³⁸ S. m. „prieten“.

³⁹ S. m. „neprieten, dușman“.

⁴⁰ S. n. „judecată“.

⁴¹ Adj. m. pl. „goi“.

⁴² S. m. „judecător“ (glosat în text, a se vedea continuarea).

⁴³ Scris: χερσβηλιῖν; s. m. „îngeri inferiori arhanghelului“.

⁴⁴ S. m. „îngeri de rang înalt, care declară sfințenia lui Dumnezeu“.

⁴⁵ S. f. „sfârșit“, încheiere“.

⁴⁶ S. n. „stare, condiție, rang“.

Și să deșteptă⁴⁷ Alixandru din somnu și șazu pre pat și-ș puse stema pre perină. Și plângea cu jale mare și i să făcu inima ca o corabie când o bate valurile prin mijlocul mării și socotia⁴⁸ cuvintele Irimi<i>Proroc. Iar Potolomei și Filon mearseră dimineața la Alixandru și-l aflare plângând cu jale mare. Și să apropiară de el și plânseră și ei și-l întrebară și-i ziseră: „O, Alixandre, pentru ce-ț schimbi bucuria pre jale și pre scârbă⁴⁹?“ Iar Alixandru spuse-le tot ce văzuse în vis și ce-i grăi Irimiia-Proroc în vis. Iar Potolomei și Filon vrură /
 138^v <să-l>⁵⁰ mângâie și-i ziseră: „O, Alixandre, n-ar trebui ție să te întristez pentru visele de noapte, că noi nu creadem visele de noapte. Că noao așa ne pare că omul visează căci doarme mult și bea vin mult. Și nu trebuiaste omului înțelept să doarmă mult, că-i asudă⁵¹ trupul și creierii omului în cap și-i urlă capul și visează omul mult, unele ce veade, altele ce aude zioa, altele ce cugetă, iar noaptea le visează. Și trupul iaste

⁴⁷ Vb. „a se trezi“.

⁴⁸ Vb. „a cântări, a cumpăni; a interpreta“.

⁴⁹ S. f. „întristare, mâhnire“.

⁵⁰ Custosul paginii anterioare (să-l mângâie) reluat parțial.

⁵¹ Vb. „a transpira, a năduși“.

mort, iar sufletul iaste viu, și să împungu⁵² ca doi junci neînvățați⁵³. Și iaste sufletul ca vântul și ca focul, și ca marea cu valurile așa să întărată⁵⁴ trupul cu sufletul și visează omul
 139^r ador//mit până împarte⁵⁵ Dumnezeu sufletul de trup. Adevăr zic filosofii că trupul și sufletul aduna-se-vor la județ și morții din morminte vor ieși. Și Solomon scrie de zice că sufletele drepte mergu în mâna lui Dumnezeu. Și marele Platon zice: «Sfârșeniia lumii va fi încă când să vor umplea cinurile⁵⁶ ceale ce căzură» – să să umple de oameni drepti suflete, atunce va fi sfârșeniia aceștii lumi. Și Irimia-Proroc încă zice bine, iar visul să nu-l crezi, nici să te scârbești⁵⁷ pentru vis. Că tu ești astăzi împărat a toată lumea, deci trebuiaște să te veselești, să nu te scârbești, și cu noi cu
 139^v / toți, că te-au pus Dumnezeu împărat pre multe întunearece⁵⁸ de oameni“. Alixandru să miră mult de aceaste cuvinte și zise

⁵² Scris: ⲀⲚⲛⲟⲩⲛⲟⲩ.

⁵³ Adj. „nedeprens, nedresat (despre animale)“.

⁵⁴ Vb. „a se ațâța“.

⁵⁵ Vb. „a despărți“.

⁵⁶ S. n. „cetele“.

⁵⁷ Vb. „a se întrista, a se mâhni“.

⁵⁸ S. n. „mulțime nenumărată“ (< „număr de zece mii, miriadă“).

Alixandru: „O, slava ta, minunate Doamne! Poț face și oasele uscate oameni vii!“

Și dintr-acea zi tot era Alixandru tristu și cugeta de moartea lui și grăia: „Dar după moartea mea cene va rămânea pomană⁵⁹ mie pre urmă?“

139^v/9

Alixandru să sculă

⁵⁹ S. f. „pomenire, aducere-aminte“.

GLOSAR

Notă introductivă

1. Glosarul are, în primul rând, rolul de a facilita accesul cititorului la forme și sensuri deloc sau mai puțin cunoscute astăzi. El este însă, implicit, o oglindă a materialului lexical cu care operează textul, anume a celui segment care deosebește fundamental un text românesc vechi de unul modern.

În vederea selectării cuvintelor am operat cu o gamă variată de criterii, pe baza cărora se pot reliefa câteva categorii mai evidente: unități lexicale dispărute din limbă până în zilele noastre (*glavă, livan*); cuvinte care, deși păstrate până astăzi, și-au restrâns treptat aria de circulație (*fămeie, scârbă*); altele care au avut, ca și acum, o circulație regională în epoca scrierii textului (*aclo, prietnic, socaciu*); sensuri neatestate (*cânta, pierde-2, silnici*) ori sensuri pierdute ale unor unități lexicale existente și azi în fondul principal de cuvinte (*corn, bunătate, mândru*).

Nu am ignorat seria cuvintelor care desemnează realități ale vieții sociale feudale românești, anume funcții (*aprod, comis, păharnic, vistier, vornic*), monede (*galben, taler*), unități de măsură (*cot, milă*), cu toate că cele mai multe dintre acestea ar putea să pară cunoscute încă vorbitorilor limbii române.

Unele cuvinte incluse în glosar nu au circulat niciodată ca atare pe teritoriul dacoromanic, ci doar pe cale cultă (*stratocamil*), chiar și numărul scrierilor care le-au transmis fiind limitat (*amozen, caruha, ispolin, nagomudri*).

Cu toate că sub aspect semantic nu presupun neapărat o dificultate pentru cititorul de astăzi, am reținut și acele cuvinte care

reprezintă atestări mai vechi decât cele înregistrate în surse lexicografice: *catără*, *căruț*, *fălinar*, *fier*, *hodini* (2), *nevolnic*, *pedestraș*.

Alte articole din glosar prezintă variante învechite sau neatestate, cum ar fi *criștar*, *previ*, *primbla*, ori forme neprefixate (*bătrâni*, *griji*, *timpina*, *tâmpla*, *vălitură*).

În unele situații am indicat drept titlu al articolului anumite forme ale cuvântului, diferite de cea de bază: pluralul *goli*, pentru fonetismul său vechi; imperativul *blăm*, singura formă păstrată din lat. *ambulemus*; *învis*, *înviseră*, întrucât am presupus că cititorul ar fi identificat mai greu infinitivul corespunzător.

Am inclus numele unor soiuri de lemn (*evinisa*) și al unor varietăți de pietre prețioase (*prohiracta*), mai mult sau mai puțin corupte, dar am renunțat la cele 20 de nume ale unor popoare, în cea mai mare parte neidentificate¹.

Nu am inclus în glosar acele ocurențe marcate în transcriere prin < >, care delimitează întregirea unor omisiuni, dar am reținut pe cele care au presupus întregiri parțiale (*corcodel*, în transcriere *cor<co>del*). Am ignorat și formele marcate prin [], cuvinte ce nu pot fi citite integral din cauza ruperii parțiale a filelor (*[coți]* 9^v,

¹ Și așa să chiamă aceste limbi păgâne: *gotii*, *magotii*, *agazii*, *axanii*, *divrisii*, *sostenii*, *xanartii*, *saxaxanii*, *climadii*, *teanii*, *xeanii*, *armatani<i>*, *hohanii*, *agr<a>madii*, *anufaghi<i>*, *psoglavii<i>*, *xardei<i>*, *anesixii*, *sisonichii*, *alasartii* (f. 44^r-44^v). Cf. CA 1922, unde nu au fost introduse în „Indice lexical“ (p. 119-122); Dan Simonescu, în vol. *Cărțile populare ...*, ediție (...) de Ion C. Chițimia și Dan Simonescu, I, p. 67, nota 2: „Nume deformatate de popoare, greu de identificat“; Radmila Marinković și Vera Jerković, *Srpska Aleksandrida*, II, Belgrad, 1985, p. 451-452 (f. 201^r din ms. editat): a se vedea aparatul negativ al ediției și indicele, după care *gotii* și *magotii* sunt popoare apocaliptice, *psoglavii* desemnează un popor mitologic, iar toate celelalte prezintă mențiunea „popor neidentificat“.

s[tâlpi] 4^r, [*tâlhu]iesc* 64^r), dar am menținut totuși atestarea *coț[i]* (9^v — a doua ocurență), în mare parte vizibilă.

2. Cuvântul-titlu, reprodus cu caractere aldine, este forma literară actuală, în cazul în care ea este atestată în text cel puțin o dată (*judet, minunată*). Dacă forma literară actuală nu apare în text sau, după caz, nici nu există în româna contemporană, cuvântul-titlu este redat în varianta cea mai frecventă (*ostrov* față de *ostruv, sfârși* față de *svârși*) sau de unica formă atestată (*fămeie, hodini, precepe, previ, trabă, uspăta, văznei*). Unele variante fonetice regionale sunt menținute ca atare drept cuvânt-titlu, pentru ele însele, căci tocmai fonetismul regional pe care îl reflectă ar putea împiedica pe cititorul contemporan să identifice sensul unităților lexicale, același ca în zilele noastre (*pustine, pustini, pustiniu, secriniu*). Analogic, refăcând singularul unui substantiv atestat numai prin plural (*pisconi, pisconii*), am propus forma *pisconi*, spre a menține fonetismul regional specific².

3. Formele care reprezintă variante în raport cu cuvântul-titlu sunt indicate cu caractere cursive, imediat după acesta, în paranteze rotunde, făcându-se și corelarea lexicografică necesară (la locul alfabetic, de la variantă la cuvânt-titlu: *giudeț* v. *judet, menunată* v. *minunată*).

Aplicând criteriul frecvenței, se ajunge uneori ca o formă etimologică să apară drept variantă (*antraxa* față de *atraxa*).

Variantele sunt mai ales fonetice (*galben* — *galbin, răpousa* — *răpousa, tartar* — *tartăr, tipsie* — *tepsie*), dar și morfologice (indicând apartenența la declinări sau la conjugări diferite: *tabără* — *tabăr*, respectiv *vie* — *via*) și lexicale (*evinisa* — *evsenica*). Uneori, când

² Cf. *Dicționarul limbii române*, serie nouă, tomul VIII, partea a 2-a, litera P, București, 1974, s. v. *piscoi*.

variantea se deosebește de cuvântul-titlu numai prin prezența lui *-u* (*-iu*), am marcat acest lucru prin paranteze rotunde: *condir(u)*, *hanger(iu)*, *haraci(u)*.

Pluralul *vlădici* nu ne-a permis să stabilim declinarea acestui substantiv, așa încât soluția adoptată — *vlădic(ă)* — nu presupune decât o eventuală alternativă; aceeași situație pentru *voivod(ă)*, care prezintă și forme de singular, cu grafii a căror interpretare nu este absolut sigură.

O situație particulară prezintă pluralele *pustine* și *țeri* (de la adj. *pustiniu*, respectiv s. f. *țară*), pe care am considerat necesar să le semnalăm, urmând metoda descrisă mai sus pentru variante.

4. Structurile lexicale de tipul expresii, locuțiuni, sintagme au fost tratate de regulă prin prisma factorului semantic. Astfel, fie ele nominale sau verbale, în cazul în care componentul principal apare în glosar cu unul sau mai multe sensuri proprii, acestea se subsumează sau se alătură lor: expr. (*a-și*) *căuta într-ochi* — sub primul dintre cele trei sensuri ale verbului *căuta*, care poartă accentul semantic; expr. *cocon de trupul mieu* — s. v. *cocon*, care prezintă trei sensuri; tot astfel, expr. *a se închina cu slujbă* — s. v. *închina*; expr. *a întuneca lume* și sintagma *lumea ochilor* — s. v. *lume*; sintagma *lumea mirului* — s. v. *mir*; expr. *a se prinde frați* — al doilea sens al verbului *prinde*.

Într-o situație deosebită se află acele expresii formate din lexeme care, fiecare în parte, nu prezintă nici o dificultate ce ar motiva includerea lor în glosar. Ele au fost înregistrate de regulă la locul alfabetic al verbului, care este primul element al structurii. A apărut astfel o categorie de articole ilustrate doar prin expresii (între una și patru, ordonate strict alfabetic): *bate*, *clăți*, *da*, *lua*, *pune*, *sta*, *veni*; cf. *dată*, sub care am ilustrat, după criteriul semantic, două

expresii verbale construite cu *a fi* (pentru a motiva opțiunea am procedat la glosare dublă, gradată).

Locuțiunile adjectivale *de mult preț, fără cislă, fără samă* au fost tratate la cuvântul care poartă accentul semantic (*mult, cislă, samă*), fără alte corelări, în aceste cazuri ele fiind inutile.

Compusele formate din unități lexicale care nu prezintă, fiecare în parte, dificultăți semantice au fost încadrate la locul alfabetic al primului element, fără nici o altă corelare (loc. adv. *de cie, de față, de grabi, fără veste*, prep. comp. *de spre*, expr. *tot în măiestrie*).

5. După cuvântul-titlu, însoțit sau nu de una ori mai multe variante, este indicată categoria gramaticală. Dacă o unitate lexicală prezintă mai multe categorii gramaticale, acestea sunt indicate în ordinea lor alfabetică: adj., adv. (s. v. *dulce, tot*).

În cazul substantivelor se precizează și genul. În situația în care varianta și cuvântul-titlu prezintă genuri diferite, se indică ambele: *tabără (tabăr)* s. f. și n. Genul este precizat și în cazul adjectivelor, atunci când ele sunt incluse în glosar numai pentru forma respectivă: *goală* adj. f., *goli* adj. m. pl. Dacă genul nu poate fi precizat, indicația pentru categoria gramaticală se face prin abrevierea diferențiată „subst.” (a se vedea, de exemplu, *caruha* și *stobor*).

Când, în anumite contexte, un cuvânt împrumută ceva din valențele altei categorii gramaticale, sugerăm acest lucru prin precizări de tipul „(substantivat)” — s. v. *neputernic* adj., *nevolnic* adj.—, „(adverbial)” — s. v. *setos* adj. —, „(adjectival)” — s. v. *telegar* s. m. (situație în care precizarea intervine fără să fi fost atestată ca atare categoria gramaticală a cuvântului).

În cazul numelor se indică uneori și numărul, sugerând limitarea spectrului gramatical al acestora și, pe de altă parte,

motivând opțiunea pentru o anumită formă la nivelul cuvântului-titlu: *dată* s. f. sg., *goli* adj. m. pl., *mațe* s. n. pl., *nagomudri* s. m. pl., *nevăzute* s. f. pl., *treiac* s. n. sg., *văzute* s. f. pl.

Substantivele colective nu au fost indicate în mod special; doar glosa lor, parțial sau în întregime, sugerează acest statut particular (*oaste, strajă, șirag*; cf. și *vistier-1, trabă*).

Nu am indicat diateza verbelor. În numeroase cazuri s-a stabilit în mod firesc o corespondență între reflexivitatea verbului atestat și glosarea acestuia: *griji, hodini, împle, închina, păzi, plodi, protivi, răpausa, scârbi, scula, sfârși, stăvi* etc. Atunci când verbul apare în text atât la diateza activă, cât și la cea reflexivă, pronumele reflexiv *se* apare în glosă între paranteze rotunde, fără a diferenția corespunzător ocurențele: *găti, împărți, slobozi-1*. Într-un singur caz am sugerat, prin glosă, atestarea celor trei diateze sub același sens (*munci*).

Rareori verbul lipsit de reflexivitate în text este glosat în mod necesar prin echivalente la diateza reflexivă (*a abate*) sau reflexivă cu sens pasiv (*a întuneca lume* s.v. *lume*). Am înregistrat și reversul acestui fenomen, anume situația în care verbe reflexive nu presupun indicarea reflexivității în glosarea modernă: *lăsa, zăbăvi*.

6. Unele cuvinte sunt înregistrate cu mai multe sensuri: *căuta, cocon, fi, moșie, obraz, răpausa, slobozi, sparge*. Sensurile sunt subordonate categoriei gramaticale. Astfel, s. v. *tot* apar trei sensuri în cadrul categoriei gramaticale *adv*. Ele sunt numerotate cu cifre arabe și despărțite prin punct.

Sucesiunea sensurilor este impusă de numărul atestărilor, chiar și atunci când evoluția semantică a cuvântului este contrazisă: *căuta, precepe, răpausa, tot* (primele două sensuri din categoria adverb).

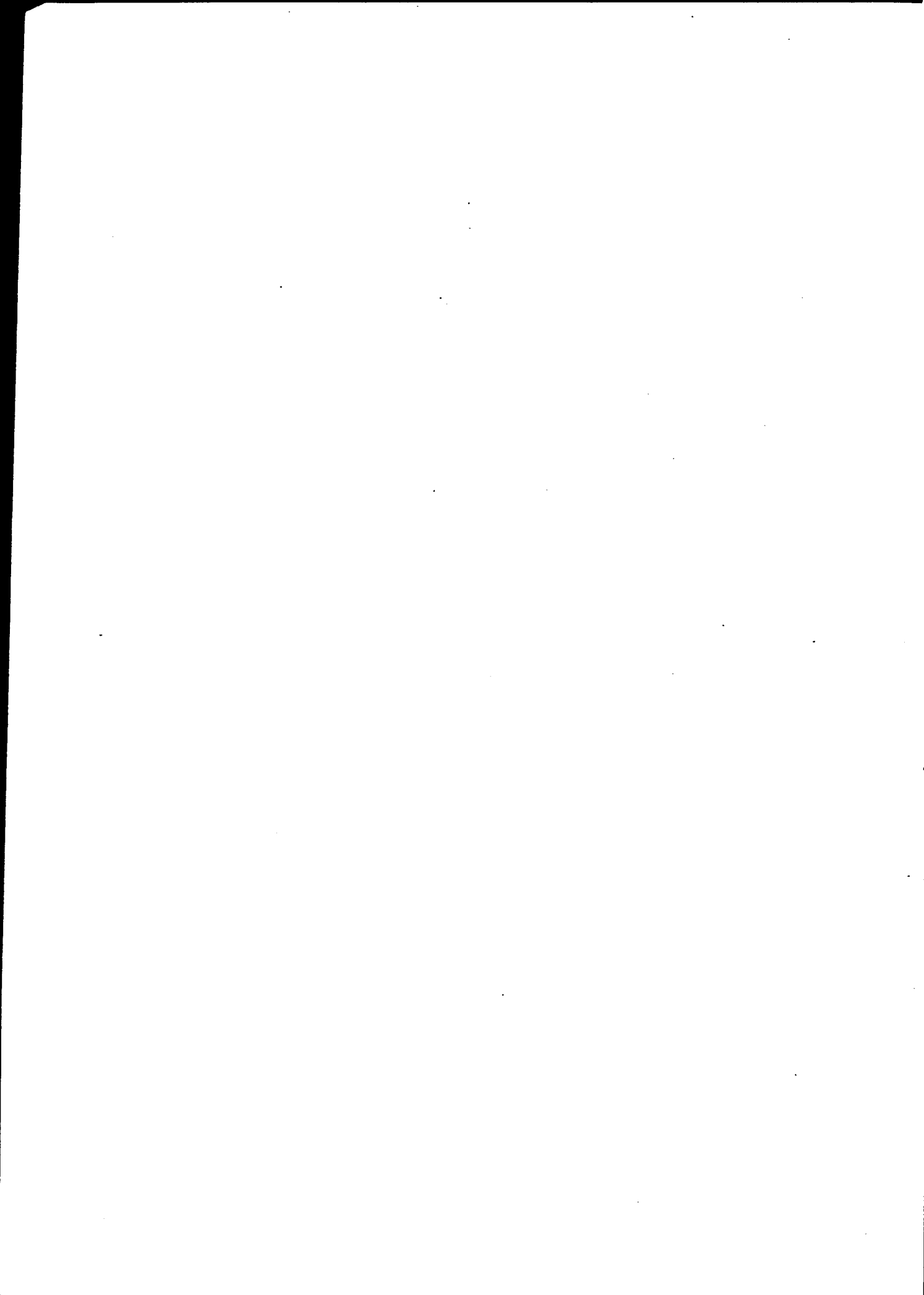
Ordonarea sensurilor după criteriul frecvenței motivează indicarea repetată a filei (*căuta, slobozi, tot* — adverb), dar faptul a fost extins și la cuvintele cu sens unic (*calic, carte, lefantă, lemn, stâlp* etc.).

7. Ne-am străduit să sugerăm prin glose cât mai fidel sensul propriu al termenilor selectați, în spiritul contextului corespunzător. De aceea uneori am apelat la glosarea gradată a termenilor, indicând mai întâi sensul cuvântului de bază al unui compus și apoi sensul dobândit al acestuia (a se vedea, de exemplu, *cislă, dată* — ambele sensuri, *prinde* — 2, *samă*).

Contextul, mai larg sau mai restrâns, ne-a determinat să propunem uneori glose neînregistrate ca atare în sursele lexicografice cunoscute, cu toate că ele nu se constituie în veritabile sensuri noi din punct de vedere lexicografic, ci rămân, să zicem, „contextuale” sau „deductive” (*fugi, pierde* — 2, *răni, scaun* — 2).

Pentru a reda sensul cât mai exact, am apelat, în redactarea gloselor, la indicații de tipul *aici* (s. v. *răni, scaun* — 2, *trabă, vărsa*), *fig.* (s. v. *lume, tins, trup, vistier* — 2), ori *despre ...* (*aduna* — 2, *pecetlui, sparge* — 1 și 4 etc.).

Uneori glosa conține soluții delimitate prin semnul ; , care sunt alternative aplicabile fiecărei ocurențe (*curund, lucru, olăcar, scris*).

a prep. „în” 54^r, 55^r, 55^r.

abate vb. „a se abate, a se îndepărta, părăsind drumul inițial” 48^v.

aci adv. „îndată, imediat” 2^r.

aclo adv. „acolo” 27^v.

acmu adv. „acum” 3^r, 27^r, 28^r, 31^r, 31^r, 32^r, 32^v, 36^r, 42^r, 43^v, 51^r,
51^v, 54^v, 57^v, 60^r, 71^v, 75^r.

adamant(ă) s. n. sau s. f. „diamant” 21^v, 52^r, 55^v, 59^r.

adevăr adv. „cu adevărat, într-adevăr” 7^v, 23^v, 52^v, 63^r.

aduna vb. 1. „a se întâlni” 27^v, 72^r, 72^v. 2. „a se împreuna, a se uni
(despre munți)” 43^v.

afla vb. „a (se) găsi” 13^v, 27^v, 30^v, 65^r, 65^v.

aimintre adv. „altfel” 31^v.

ametist s. n. „piatră semiprețioasă de culoare violetă (varietate de
cuart)” 43^v.

amozen s. m. „locuitor (bărbat sau femeie) al unui ținut legendar, în
care conducerea și apărarea militară erau atribuții ale
femeilor” 40^v, 41^r, 42^r.

anghel s. m. „înger” 15^v, 17^v, 18^r, 18^v, 18^v, 28^r, 51^r, 58^r.

antraxa v. atraxa.

aprod s. m. „fecior de boier care slujea la curtea domnească” 12^v.

arăpesc adj. „de neam arabic, din Arabia” 39^v.

asip s. m. „varietate de lemn tare, nedefinită mai îndeaproape” 52^v.

atraxa (*antraxa*) s. f. „piatră prețioasă de culoare roșie, ca un cărbune
aprins” 52^r, 55^v, 59^r.

au conj. 1. „fie ... fie” 20^r, 77^r. 2. „sau, ori” 59^v.

auzi vb. „a (se) afla” 17^r, 51^v.

bate vb. în expr. *a bate cu capul* „a clătina capul (din cap), a da din cap” 11^v; *a bate război* „a se război, a se lupta” 40^v; *a se bate cu cugetul* „a se lupta (munci) cu gândul, a fi preocupat de un gând” 59^v.

bătrâni vb. „a îmbătrâni” 12^v.

beare s. f. „băutură” 14^r.

beli vb. „a jupui” 24^r.

beserecă s. f. „templu (necreștin)” 22^r.

bezaconie s. f. „nelegiuire, fărădelege” 6^r.

bidiviu s. m. „cal tânăr, frumos, iute, de rasă arabă” 59^r.

blajen (*blajin*) adj. „fericit” 12^v, 14^r, 15^r, 15^v, 16^r, 16^v, 17^r, 76^r.

blajin v. blajen.

blăm vb. imper. 1 pl. „hai! să mergem!” 48^v.

boierin s. m. „boier” 61^v, 61^v.

bucate s. f. pl. „provizii, alimente” 24^v, 33^v, 41^v, 64^r.

bulica s. f. „cim(i)șir, merișor (arbore mereu verde, de esență tare, din lemnul căruia se fac diverse obiecte)” 52^v.

bunătațe s. f. „bogăție” 20^v.

bute s. f. „vas mare de lemn, butoi” 63^v.

caftan s. n. „mantie orientală împodobită cu fire de aur sau de mătase” 38^v, 55^v, 65^r, 67^v, 67^v.

caic s. n. „barcă ușoară, încovoiată la capete” 4^v, 4^v, 5^r.

calic s. m. „sărac, cerșetor” 63^v, 63^v, 63^v, 63^v.

cap s. n. „căpetenie, conducător” 53^v, 53^v, 53^v.

carte s. f. „scrisoare, epistolă” 25^r, 25^v, 26^r, 27^r, 27^r, 27^r, 28^r, 30^v, 31^r, 31^r, 35^r, 36^r, 36^v, 36^v, 41^r, 41^r, 41^v, 42^r, 42^r, 42^v, 59^r, 60^r, 60^r, 60^r, 68^v, 68^v, 69^v, 69^v.

caruha subst. „un fel de joc, probabil oriental” 66^r.

casă s. f. „cameră, odaie” 40^r, 45^v, 52^r, 52^r, 52^r, 52^r, 52^v, 52^v, 52^v,

53^r, 54^r, 55^v, 71^r.

catără s. f. „femela catârului” 32^v, 33^v, 40^r.

căce adv. „de ce, pentru ce” 11^v, 61^v, 63^v.

cădea vb. „a ajunge, a sosi, a nimeri (din întâmplare)” 35^r.

căra vb. „a transporta” 63^r.

căruț s. n. „car mic, căruță” 38^r.

căuta vb. 1. „a privi, a se uita” 1^v, 13^r, 15^r, 15^r, 16^r, 17^r, 17^v, 17^v,

46^v, 46^v, 57^r, 68^r, 73^v; expr. (*a-și*) *căuta într-ochi* (cu cineva)

„a se uita unul la altul, a se pândi reciproc” 33^v. 2. „a socoti,

a lua în considerație, a se interesa” 63^v, 63^v. 3. „a-i ajuta

cuiva, a purta grijă unui bolnav” 74^v.

cânta vb. „a suna, a bate (despre clopot)” 44^r.

cârjă s. f. „baston pastoral” 62^v.

cât conj. „încât” 65^v.

ceas s. n. „clipă, moment” 31^r.

cerbice s. f. „grumaz” 38^r.

cerni vb. „a vopsi în negru, a înnegri (despre păr)” 61^v, 61^v.

cernială s. f. „negreală, substanță pentru înnegrit părul” 61^v.

chintiș s. n. „haină îmblănită lungă” 38^v.

chiparos s. m. „arbore rășinos, cu frunza mereu verde” 52^v.

cineș(i) pron. nehot. „fiecare” 64^v, 64^v.

cirtă s. f. „clipă, secundă” 44^v.

cislă s. f. „număr” în loc. adj. *fără cislă* „care este nenumărat, din cale afară de numeros” 39^v, 50^v.

ciudă s. f. „mirare, minunare” 8^r.

clăti vb. în expr. *a clăti cu capul* „a clătina capul (din cap), a da din cap” 25^v-26^r, 71^r.

cocon s. m. 1. „prunc, copil” 44^v. 2. „prunc de sex bărbătesc, băiat” 15^r. 3. „fiu, fecior (din clasele sociale înalte)” 61^r; expr. *cocon de trupul meu* „fiu legitim” 61^r.

- codru s. m. 1. „pădure” 1^v, 27^r, 75^r. 2. „măgură, munte” 75^v.
- comis s. m. „boier însărcinat cu îngrijirea grajdurilor domnești” 68^v.
- condir(iu) s. n. „vas de sticlă cu gâtul strâmt, clondir” 12^r, 12^r, 12^r, 12^v.
- corcodel s. m. „crocodil” 46^v.
- corn s. n. „unghi, colț” 39^r.
- cot s. m. „unitate de măsură pentru lungime, ușor variabilă de la o regiune la alta (aproximativ 0,666 m.)” 9^r, 9^r, 9^v, 27^v, 37^r, 43^v.
- cotei s. m. „câine mic de vânătoare” 24^r, 39^v.
- criștar s. n. „cristal” 52^r.
- crunt adj. „însângerat, plin de sânge” 2^v.
- cumu conj. „încât, (astfel) că” 74^r.
- cure vb. „a curge” 52^r.
- curund (*mai* ~) adv. „degrabă; mai ușor, mai lesne” 26^r.
- da vb. în expr. *a da (tare) pre oaste* „a se repezi asupra unei oștiri potrivnice, a năvăli peste o oaste” 2^r, 8^r, 22^r, 33^r; *a da în (pren) apă* „a intra în apă, a traversa o apă” 34^r, 34^v; *a da în trâmbițe și în tâmpene (~ în tâmpene și în surle și în trâmbițe și în nacarade)* „a suna din ... (ca semnal de luptă ori ca manifestare a veseliei, la o festivitate)” 32^r, 65^v; *a da zile* „a lungi viața cuiva, a salva de la moarte pe cineva” 55^r, 70^v, 70^v, 70^v, 71^v.
- daca v. deca.
- dată s. f. sg. 1. „soartă, destin, ursită, rânduială”, în expr. *a (nu) fi data (dată)* „a (nu) fi sortit (predestinat, ursit, rânduit) cuiva să facă ceva” 15^v, 16^v, 50^r, 58^v, 61^r. 2. „lege, obicei, datină”, în expr. *a (nu) fi dată* „a (nu) fi îngăduit (permis) cuiva să facă ceva (conform legii ori obiceiului, datinii)” 12^r, 12^r.
- de¹ conj. „dacă” 12^v, 16^v, 25^v, 29^v, 29^v, 29^v, 29^v, 30^r, 30^r, 35^v, 36^r.

36^v, 36^v, 41^r, 42^r, 42^r, 42^r, 42^v, 42^v, 47^r, 47^v, 48^r, 48^r, 49^v, 54^r,
58^v, 64^r, 70^r, 71^v.

dc² prep. 1. „decât” 2^v, 7^v, 7^v, 14^r, 23^v, 24^r, 39^v, 53^r, 58^v, 64^r, 64^r.

2. „dintre” 2^v, 2^v, 2^v, 8^v, 22^v, 24^r, 33^r, 33^r, 63^v. 3. „din” 30^r,

30^r, 39^r, 52^v, 52^v; v. și *cocon de trupul meu*, s. v. cocon.

4. „despre” 17^r, 24^r. 5. „pentru” 8^r, 56^r. 6. „între” 14^v. 7. „de
la cineva, din partea cuiva” 53^v.

de apoi loc. adj. (*cei* ~; substantivat) „cel din urmă, ultimul” 34^r.

deca (*daca, diaca, diacă*) conj. „dacă” 1. (temporal) „când, după ce”

2^v, 12^v, 14^r, 15^r, 24^v, 30^r, 32^v, 34^v, 38^v, 41^v, 47^v, 51^v, 51^v, 57^v.

2. (condițional) „în cazul când” 15^r, 49^r, 56^r. 3. (cauzal)

„pentru că, fiindcă, deoarece” 7^r, 59^v, 71^r.

de cie loc. adv. 1. „apoi, după aceea, de aici încolo” 15^r, 30^r, 55^v,

69^r. 2. „de aceea” 64^r.

de față loc. adv. 1. „față în față, unul în prezența altuia” 33^r. 2.

„frontal, piept la piept (despre oști)” 32^r.

de grabi loc. adv. „repede, iute, degrabă” 8^r, 21^r.

dept prep. „în dreptul” 48^v.

dereptu adv. „adevărat” 53^r.

de spre prep. comp. „de pe” 38^r, 38^r.

de vecie loc. adj. „etern, nesfârșit, veșnic” 73^r.

diaca v. deca.

diacă v. deca.

doară adv. „oare” 71^v.

domni vb. „a stăpâni, ca împărat, o cetate, un ținut” 45^v.

domnie s. f. „regiune stăpânită de un domn, de un conducător” 48^v,

61^r, 68^r.

dulce adj. „bun, blând; plăcut” 3^r, 3^v, 6^v, 14^r, 20^v, 60^v, 75^v; adv.

„bine, cu plăcere” 6^v; expr. *a săruta dulce* „a săruta cu drag”

17^r, 51^v, 65^r, 72^r, 73^r, 75^v.

- dulceață s. f. „bunătate” 13^r.
dumări vb. „a vorbi cu cineva, a vorbi cuiva” 11^r.
- evinisa (*evsenica*) s. f. „varietate de lemn tare, de culoare închisă, obținută în special din abanos” 52^v, 52^v.
evsenica v. evinisa.
- face vb. „a deveni, a se schimba în” 13^v.
fapt s. n. „făptură, alcătuire” 71^r.
fălinar s. n. „dispozitiv pentru luminat, portativ sau fix” 21^r.
fămeie s. f. „familie (soție și copii)” 6^r, 54^v.
fără veste loc. adv. „pe neașteptate” 1^r, 34^v.
fărij s. m. „cal de rasă arabă, cal frumos” 55^v.
făt s. m. „fiu (nu numai fiu legitim; uneori cuvântul indică adresarea binevoitoare a unei persoane mai vârstnice către un tânăr)” 50^r, 51^r, 54^v, 54^v, 56^r, 59^v, 59^v, 60^r, 68^v, 68^v.
fântână s. f. „izvor” 10^v, 11^r, 12^r.
fărtat s. m. „frate de cruce” 48^v, 48^v, 51^v, 55^r.
ferdelă s. f. „unitate de măsură pentru capacitate (=circa 20 litri)” 62^v.
fericat adj. „fericit” 4^r, 50^r.
fi (a-i ~) vb. 1. „a se întâmpla (cuiva ceva), a se petrece” 37^r. 2. „a păsa cuiva de cineva, a-i arde de cineva, a purta grija cuiva” 16^v.
ficioar s. m. „fiu” 13^r, 13^v, 68^v, 68^v, 68^v.
fier s. n. „sabie” 23^v.
fugi vb. „a înceta să curgă în albia sa, a se revărsa (despre o apă curgătoare)” 34^r.
gadină s. f. „animal (sălbatic)” 23^r, 31^r, 49^r.

galben (*galbin*) s. m. „monedă de aur al cărei curs a variat după epoci și țări” 33^v, 40^r, 56^r, 62^v, 62^v, 62^v, 63^v.

gălbîn v. galben.

galie s. f. „corabie” 10^r, 10^r, 10^v.

găti vb. „a (se) pregăti” 1^v, 28^r, 34^r, 64^v, 64^v, 72^r.

giudeț v. județ.

glavă s. f. „capitol” 3^v, 7^v, 8^r, 8^v, 9^r, 9^r, 10^r, 17^r, 19^r, 20^v, 21^v, 22^r, 22^v, 25^r, 31^v, 39^r, 40^v, 43^r, 44^r, 45^r, 48^v.

gloată s. f. „grup care urmează pe cineva, suită” 46^r.

goală adj. f. „scoasă din teacă (despre sabie)” 54^r, 55^r.

goli adj. m. pl. „goi” 5^r, 5^v, 72^v.

goni vb. „a lua pe cineva la goană, a alunga” 29^v, 34^v, 35^r, 38^r, 43^r, 43^r.

gonisi vb. „a agonisi, a dobândi, a procura” 41^v.

griji vb. „a se îngriji, a-i păsa cuiva de ceva” 50^v, 50^v.

gugiman s. n. „căciulă domnească de samur” 59^r, 59^r.

gugimă s. f. „căciulă domnească” 65^r, 65^r.

gură s. f. „intrare” 20^r, 43^r, 51^r.

hanger(iu) s. n. „pumnal încovoiat” 38^r, 38^r, 53^r, 75^v.

haraci(u) s. n. „tribut” 25^v, 41^r, 42^r, 48^r, 48^v, 56^r, 56^r, 56^r, 56^r, 56^r, 61^r.

herovim s. m. „înger care, ierarhic, este inferior arhanghelului” 15^v, 18^r, 19^r, 28^r, 37^v, 43^r.

hodini vb. 1. „a se odihni” 3^v, 19^r, 19^v, 33^v. 2. „a sta undeva, a-și avea locul” 23^r.

hrabor adj. „dârz, curajos” 61^r.

hramăt s. n. „freamăt, zgomot, larmă mare” 65^v.

iacătă interj. „iată, uite” 5^v, 11^r, 18^r, 23^r, 32^r, 53^v, 62^r, 72^r, 72^v.

iarbă s. f. 1. „buruiană otrăvitoare, otravă” 69^r, 69^v, 70^r. 2. „buruiană de leac” 70^v.

ierta vb. 1. „a se împăca înainte de moarte cu cineva” 73^r. 2. „a-și lua rămas bun de la cineva (înaintea unei despărțiri)” 16^v.

iertăciune s. f. „iertare” 25^v, 28^v.

ieși vb. „a ajunge, a deveni, a se face” 64^r.

ispolin s. m. „uriaș” 21^v, 22^r.

împărăți vb. 1. „a stăpâni, ca împărat, o populație, o țară, chiar lumea” 29^v, 40^r, 50^v, 76^v, 76^v, 76^v. 2. „a domni, a guverna (în calitate de împărat)” 4^v, 6^v, 40^v, 40^v, 44^v.

împărți vb. „a (se) despărți” 3^v, 36^v, 59^v, 73^r, 75^v.

împle vb. „a se împlini, a se încheia (despre o perioadă de timp)” 13^v.

încă adv. 1. „în plus, mai mult (decât atâta), chiar” 29^r. 2. „mereu, ori de câte ori” 9^v.

închina vb. 1. „a se supune, a capitula” 36^r, 36^r, 36^v, 47^r, 47^v, 47^v, 48^r, 48^r. 2. „a se apleca, salutând cu supunere ori ceremonios” 46^v, 47^v, 64^v; expr. *a se închina cu slujbă* „a se înfățișa plecat înaintea cuiva, după îndeplinirea unei porunci” 48^r.

însă pron. pers. f. sg. „(chiar) tu însăși” 72^v.

însuși pron. pers. cu val. adj. „singur” 44^r, 46^r.

învăli vb. „a acoperi ceva, a înfășura cu ceva” 24^v.

învălui vb. „a acoperi, a înfășura, a înveli” 1^v, 38^v.

învăluit adj. 1. „acoperit, îmbrăcat cu” 39^r. 2. „încolăcit, împleticit” 9^v.

învățat adj. „deprins, obișnuit, dresat (despre animale)” 28^v, 39^v.

în vecie loc. adv. „permanent, veșnic” 27^v.

învisе, înviseră vb. ind. pf. s. 3 sg., 3 pl. „învie, înviară” 19^r, 19^v.

jăhui vb. „a jefui, a prăda” 35^r.

jitniță s. f. „grânar, hambar” 74^v.

jițiu s. n. „tron domnesc” 11^r, 11^v, 46^r.

judet (giudeț) s. n. „judecată (de apoi, din urmă)” 16^v, 50^v, 50^v, 74^v.

lăcui vb. 1. „a-și petrece viața, a trăi” 6^v, 7^r, 13^r, 14^v, 14^v, 28^r, 40^v,
40^v, 57^r, 71^v. 2. „a conviețui” 14^v, 41^v.

lăsa vb. „a ceda, a renunța” 55^v.

lefantă s. f. „elefant” 32^v, 32^v, 32^v, 32^v, 32^v.

lemn s. n. „copac” 52^v, 52^v, 52^v, 52^v.

limbă s. f. „neam, popor” 29^v, 35^r, 35^r, 35^v, 38^r, 43^r, 43^v, 44^r, 44^r,
44^v, 70^r.

livan s. m. „tămâie” 17^v.

lovi vb. 1. „a se bate, a se lupta” 32^r, 32^r, 33^r, 36^r, 37^r, 37^r, 37^v, 37^v.

2. „a ataca” 33^v, 34^v, 34^v, 46^r, 47^r.

lua vb. în expr. *a se lua într-o parte* „a porni, a se duce, a se îndrepta
într-o direcție” 32^r.

lucru s. n. „acțiune, faptă; întâmplare” 15^v, 18^v, 61^r.

lume s. f. „lumină” (fig.) 65^v, 75^v; sintagmă *lumea ochilor* 59^v, 65^r,
72^v; expr. *a întuneca lume* „a se întâmpla o nenorocire” 75^v.

mațe s. n. pl. „pânțece” 55^v.

măiestrie s. f. în expr. *tot în măiestrie* „prea (foarte) cu iscusință, cu
cea mai mare pricepere” 52^v.

mărie s. f. „glorie, slavă, mărire” 71^r, 71^r.

mâna vb. „a trimite pe cineva undeva” 2^r, 25^r, 45^v, 47^v, 51^r, 54^v, 58^v.

mândru adj. „înțelept” 23^v, 53^v, 53^v.

mășcoaiie s. f. „catârcă” 72^r.

menunată v. minunată.

- merge vb. „a curge” 18^r, 73^v.
- meșterșug s. n. „ocupație, îndeletnicire” 7^v.
- milă s. f. „unitate de măsură pentru lungime, variabilă după epoci și țări” 17^v, 44^r.
- minunată (*menunată*) s. f. „lucru minunat” 28^r, 39^r, 40^r.
- mir s. n. „lume (zone locuite ale pământului)” 24^v; sintagmă *lumea mirului* „lumea locuită” 16^v, 18^r, 27^r, 43^v.
- mohorit adj. „roșu închis, roșu aprins sau întunecat (despre culori)” 10^v, 17^v.
- molitvă s. f. „rugăciune” 67^r.
- moș s. m. „înaintaș, strămoș” 6^v, 13^r.
- moșie s. f. 1. „patrie, țară natală” 11^v, 48^v, 69^r. 2. „avere (moștenită), ocină” 67^v, 68^r.
- mult adj. „mare” 54^r; loc. adj. *de mult preț* „foarte scump, foarte valoros” 55^v, 66^v.
- muncă s. f. „chin” 48^v, 50^v.
- munci vb. „a chinui, a se chinui (cu), a fi chinuit (de)” 16^r, 16^r, 26^v, 27^v, 27^v, 50^v, 58^r.
- muncitor s. m. „persoană care chinuiește, căznește, torturează” 44^v.
- nacaradă s. f. „un fel de țambal folosit în muzica militară” 65^v.
- nagomudri s. m. pl. „înțelepți goi, brahmani” 10^r, 17^r, 17^r, 26^v, 27^v, 58^r.
- nărav s. n. „obicei, deprindere” 2^v.
- neharnic adj. „nemulțumitor, nerecunoscător, ingrât” 55^r.
- neînvățat adj. „nedeprins, neobișnuit, nedresat (despre animale)” 39^v.
- nemerii vb. „a da din întâmplare peste ceva sau cineva, asupra cuiva” 46^r, 47^r.
- neputernic adj. „neputincios” 23^r; (substantivat) „cel care este slab, neputincios” 34^v.

netrecut adj. „veșnic” 16^v.

nevăzute s. f. pl. „toate lucrurile care nu se văd sau nu se pot vedea” 43^r, 50^r.

nevoie s. f. în loc. adv. *cu nevoie* „greu, dificil, anevoios” 23^r.

nevolnic adj. „becisnic, nenorocit” 11^v; (substantivat) „cel care nu este bun de nimic, neputincios” 34^v.

nevretnic adj. „care nu este vrednic, incapabil” 29^r, 55^r.

nime pron. neg. „nimeni” 17^r, 39^v, 60^v, 65^v, 73^r, 74^r.

oarecând adv. „cândva, odinioară, demult” 48^v.

oaste s. f. „oșteni, soldați (despre femei)” 41^v.

obraz s. n. 1. „față, figură, chip” 49^r, 50^r, 50^v, 73^v. 2. „imagine, chip sculptat, portret” 1^r, 4^r, 18^v. 3. „înfățișare, fizionomie” 53^r.

ochiiian s. n. „mare, ocean” 43^r.

olăcar s. m. „curier; sol, vestitor” 31^r, 64^r.

organ s. n. „instrument muzical (harfă, lăută, liră)” 65^v.

ostrov (*ostruv*) s. n. 1. „insulă” 4^v, 4^v, 5^r, 5^r, 7^r, 7^v, 10^r, 10^v, 10^v, 14^v, 15^v, 17^r. 2. „oraș (aflat în apropierea mării sau a unui fluviu)” 41^v, 42^r.

ostruv v. ostrov.

pardos s. m. „panteră” 24^r, 39^v.

pavăță s. f. „scut, pavăză” 24^v.

păharnic s. m. „dregător de curte care avea grijă de băutura domnului” 60^v, 68^v.

păntru (*pintru*) prep. „pentru” 23^r, 23^v, 29^v, 36^r, 36^r, 44^v, 60^r, 60^r, 66^v, 68^v, 71^v, 72^r; loc. adv. *pintru ace* „pentru aceea, de aceea, pentru acest motiv, din această cauză” 23^r; loc. conj. *păntru/ace* „pentru ce, de ce, din ce cauză, cu ce scop” 5^v.

păsa vb. „a pleca, a se duce, a merge” (numai imper. 2 sg. și 2 pl.)

- 11^r, 16^v, 16^v, 34^r, 36^v, 37^r, 47^v, 47^v, 51^r, 54^v, 66^v, 71^v, 71^v, 72^r.
 păți vb. 1. „a suferi, a îndura (~ necaz, neplăcere, rușine)” 42^v. 2. „a
 i se întâmpla cuiva ceva neașteptat ori chiar neplăcut” 15^v.
 păzi vb. „a se feri, a fi cu băgare de seamă” 51^r, 54^r, 61^v.
 până în vecie vecilor loc. adv. „niciodată” 73^r.
 pecetlui vb. „a închide, a astupa (despre vase)” 12^v.
 pedestraș s. m. „soldat care luptă terestru, infanterist” 24^r, 28^v, 30^v,
 34^r, 41^v.
 peri vb. „a-și pierde viața, a muri” 30^r, 30^r, 30^r, 32^r, 33^r, 35^r, 41^r, 42^r,
 42^r, 48^r, 49^r, 51^r, 53^v, 62^r, 70^r.
 perit adj. „(ca și) dispărut, sfârșit, mort” 56^v.
 peritor adj. „care este în primejdie de moarte, gata de a pieri” 47^r,
 47^r.
 pesti vb. „a întârzia, a zăbovi” 56^v.
 pierde vb. 1. „a omorî, a ucide” 29^v, 29^v, 53^v. 2. „a pedepsi cu
 moartea, a condamna la moarte (despre judecători)” 62^r.
 pil s. n. „elefant” 40^r.
 pintre prep. „printre” 43^r, 43^r.
 pintru v. pântru.
 pisconi s. m. „fluier sau tub sonor care intră în componența unor
 instrumente muzicale” 65^v, 65^v.
 pivniță s. f. „încăpere subterană, beci” 63^r.
 platoșă s. f. „armură” 37^v, 38^r.
 pleca vb. „a începe (să), a porni (să)” 34^v, 38^r, 54^r.
 plodi vb. „a se naște, a se înmulți (prin naștere)” 13^v, 14^r, 14^v.
 poamă s. f. „fruct” 10^v, 11^r, 14^r.
 poclon s. n. „dar, cadou; plocon” 12^r, 12^r, 12^v.
 podgorie s. f. „zonă întinsă la poalele unui deal sau ale unui munte”
 41^v, 42^r.
 podobi vb. „a (se) împodobi” 51^v, 66^v.

podobit adj. „împodobit” 4^r, 52^r.

poftori vb. „a spune încă o dată, a repeta (despre cuvinte)” 11^r.

pogori vb. „a se coborî” 11^v, 46^v, 52^v, 57^v, 71^r.

polci vb. „a acoperi, în scop decorativ, cu un strat subțire dintr-un metal prețios” 18^v.

poleit adj. „acoperit cu un strat subțire dintr-un metal prețios” 39^r.

pomană s. f. „aducere-aminte, pomenire” 61^r.

pomeni vb. „a ține minte pe cineva, a se gândi la cineva, a-și aminti de cineva” 72^v.

pomet s. n. „grădină cu pomi fructiferi, livadă” 3^v.

postav s. n. „țesătură de lână; dimie, șiac, pănură” 1^v.

povodnic s. m. „cal care umblă liber, înaintea unui alai domnesc” 64^v, 64^v.

pre prep. 1. „asupra, contra, împotriva cuiva, peste cineva sau ceva” 7^r, 7^r, 23^r, 29^v, 32^v, 35^v, 35^v, 37^v, 41^v, 42^v, 45^v, 45^v, 46^r, 47^r, 57^r, 64^r, 68^r; și expr. *da (tare) pre oaste*, s. v. da. 2. „spre, către” 2^r, 6^r, 13^r. 3. „prin” 27^r.

precepe vb. 1. „a cunoaște, a afla; a intui, a dibui, a mirosi” 56^r, 56^r. 2. „a-și da seama, a înțelege, a se lămuri asupra unui lucru” 70^v.

prespe (*prespre*) prep. „peste” 4^v, 7^v, 8^v, 18^v, 21^v, 26^r, 27^r, 30^v, 41^r, 42^r, 55^r, 62^v, 73^v, 75^v.

prespre v. prespe.

previ vb. „a privi” 44^v.

prietnic s. m. „prieten” 29^r, 30^v, 35^v.

primbla vb. „a se plimba” 63^v, 68^r.

prinde vb. 1. „a izbuti să-și ajungă scopul urmărit; a-i fi dat, a-i fi hărăzit” 4^v, 49^r. 2. „a se asocia, a se întovărăși”. în expr. *a se prinde frați* „a se înfrăți” 47^v.

proclat adj. „blestemat, afurisit, anatemitat” 68^v, 74^r.

- prohiracta s. f. „piatră prețioasă (rocă vulcanică) de culoare roșie, anume porfir” 52^r.
- protivi vb. 1. „a se socoti egalul cuiva, a se asemăna cu cineva, a se compara” 26^r, 51^r. 2. „a se împotrivi, a se opune” 26^v.
- pune vb. în expr. *a pune tabără* „a(-și) așeza o oaste vremelnic într-un loc; a poposi, a tăbări” 1^v, 4^v, 19^r, 20^v, 24^r, 24^v, 32^r, 33^r, 33^v, 40^v, 43^r, 57^r; *a se pune (cuiva) ca scaiul în păr* „a(-i) provoca mari neazuri, supărări, neajunsuri, probleme (cuiva); a supăra, a necăji (pe cineva)” 35^r.
- purcede vb. „a porni, a pleca” 31^r, 32^v, 35^v, 40^v, 45^r, 51^v, 56^r, 65^v, 68^r.
- pustine¹ s. f. „pustie, pustiu, deșert” 3^r, 24^v.
- pustine² v. pustiniu.
- pustini vb. „a pustii” 7^r.
- pustiniu (pl. *pustine*) adj. „pustiu” 3^r, 42^r.
- pușcaș s. m. „ostaș înarmat cu pușcă; artilerist” 32^v, 32^v, 33^r.
- putred adj. „nesănătos, supus pieirii; putregăios” 37^r.
- răni vb. „a se vătăma (aici: cu otravă, nu cu armă)” 70^v.
- răpousa (*răpousa*) vb. 1. „a se sprijini, a se rezema” 37^v, 43^r. 2. „a se odihni” 3^v.
- răpăusat adj. „odihnit” 33^v.
- răpousa v. răpousa.
- rob s. m. „slugă, șerb (în raport cu divinitatea)” 43^r.
- samă s. f. „număr” în loc. adj. *fără samă* „care este nenumărat, din cale afară de numeros, exagerat de mult” 1^r; loc. adv. *fără samă* „neasemuit (de), deosebit (de)” 2^v, 73^v.
- sampson s. m. „dulău, zăvod; câine de vânătoare” 24^r, 39^v.
- samur s. n. „blană de samur, de zibelină (mamifer asiatic cu blană

- prețioasă)" 59^r.
- să conj. „(chiar) dacă" 3^v.
- scaun s. n. 1. „tron domnesc" 39^r, 46^r, 56^v, 56^v. 2. „reședință; (aici, p. ext.) tabără" 56^r, 56^v.
- scârbă s. f. „întristare, mâhnire" 22^v.
- scârbi vb. „a se întrista, a se mâhni" 22^v, 66^v.
- scrie vb. 1. „a desena; a picta" 45^v. 2. „a înregistra, a catagrafia, a face un recensământ" 30^v.
- scris adj. „desenat, pictat, sculptat; închipuit, reprezentat" 49^v, 53^r.
- scula vb. 1. „a porni la război, a se ridica la luptă" 31^v, 35^v, 46^r.
2. „a ajunge la o situație bună, a se înălța" 34^v.
- scump adj. „prețios, valoros" 7^v.
- secriniu s. n. „sicriu, coșciug" 76^r.
- semeț adv. „cu cutezanță, fără frică" 1^v.
- serafim s. m. „înger de rang înalt, cu șase aripi, strălucitor, care declară sfințenia lui Dumnezeu" 15^v, 28^r, 37^v, 43^r.
- setos adj. „care este chinuit de sete, însetat" 70^v; (adverbial) „cu sete" 70^v.
- sfârși (*svârși*) vb. „a se săvârși, a pieri, a muri" 4^v, 76^r, 76^r.
- sfetnic s. m. „sfătuitoar" 57^v.
- silă s. f. „putere militară, forță armată, oaste" 25^v, 26^v, 26^v, 28^v, 29^r, 29^r, 35^r, 35^v, 55^v.
- silnici vb. „a deveni (sau a se socoti) puternic, a se întări" 26^r, 49^v.
- sisioară s. f. „subsuoară" 38^r.
- slobozi vb. 1. „a (se) elibera" 9^v, 9^v, 23^r, 23^r, 35^r. 2. „a îngădui, a permite, a da drumul (cuiva să plece asupra altcuiva)" 7^r.
- slovă s. f. „literă" 1^r, 1^v, 4^r, 18^v.
- socaciu s. m. „bucătar" 19^r.
- socoti vb. „a îngriji, a ocroti (pe cineva)" 72^r.
- sosi vb. „a ajunge, a fi de ajuns" 3^r, 25^v, 63^r.

spaminta v. spământa.

sparge vb. 1. „a distruge, a năruie, a nimici (despre împărății, țări, cetăți, poduri)” 33^r, 47^v, 48^r, 54^v, 60^v, 61^r: 2. „a împrăștia, a răzleți o oaste” 29^r, 35^r, 35^v. 3. „a birui, a înfrânge pe cineva” 46^r, 47^r, 47^v. 4. „a rupe, a sfâșia (despre haine)” 38^v.

spământa (*spaminta*) vb. „a (se) înspăimânta” 1^v, 28^v, 29^r, 30^r, 32^v, 49^r, 51^v, 52^v, 53^v, 56^v.

spoi vb. „a acoperi o suprafață cu un material protector” 43^v.

spre prep. „pe” 38^r, 38^r, 43^r; 43^r.

sta vb. în expr. *a sta în vorbă* „a discuta” 46^v, 47^r; *a sta pre judecată* „a trăi (a se comporta) conform unei legi” 6^v.

stag v. stiag.

stăvi vb. „a se opri, a rămâne; a se aciua” 25^v, 25^v, 35^v.

stâlp s. m. „statuie” 1^r, 1^r, 1^r, 1^v, 18^v, 18^v, 49^v, 49^v.

stemă s. f. „coroană, diademă” 33^v, 38^v, 46^r, 51^v, 55^v, 59^r, 64^v, 65^r, 70^v.

stiag (*stag*) s. n. „unitate militară mică, având drapel propriu; trupă” 64^v, 64^v.

stobor subst. „gard, îngrăditură” 1^v, 2^v.

stol s. n. „pâlc, ceată (despre o parte a armatei)” 2^v.

strajă s. f. „post de veghe; gardă militară” 46^r, 47^r.

stratocamil s. m. „struț” 65^r.

străjui vb. „a păzi” 15^v.

sudui vb. „a certa, a dojeni, a mustra; a înjura” 67^r.

surlă s. f. „fluier întrebuițat mai ales în armată” 65^v.

surpa vb. „a face să cadă, a doborî la pământ” 38^r.

svârși v. sfârși.

șirag s. n. „armată, trupă; coloană de ostași” 64^v, 64^v.

tabăr v. tabără.

tabără (*tabăr*) s. f. și n. „loc de popas al unei oști” 7^v, 17^r, 48^r, 56^r.
57^v; v. și expr. *a pune tabără* s. v. pune.

taler s. n. „monedă austriacă de argint, care a circulat și în țările române” 33^v, 40^r.

tare adv. „iute, repede” 35^v, 54^v, 55^r.

tartar (*tartăr*) s. n. „iad, infern; loc în fundul infernului” 16^r, 27^v, 51^r, 58^r.

tartăr v. tartar.

tâlhui vb. 1. „a jefui pe cineva, a prăda” 64^r, 64^r 2. „a duce viață de tâlhar (jefuind, prădând), a tâlhări” 63^v–64^r.

tâmpenă s. f. „timpan, tobă” 32^r, 65^v.

tâmpla vb. „a se întâmpla” 18^r, 47^r.

telegar s. m. (adjectival) „(cal) tânăr, iute” 39^v.

tepsie v. tepsie.

ticalnic adj. „nenorocit, chinuit, suferind” 4^r, 11^v.

ticăit adj. „ticălos, mârșav, nemernic” 55^r.

timpina vb. 1. „a întâmpina, a ieși înaintea cuiva, a primi pe cineva” 38^v, 41^v, 49^r, 49^r, 49^v. 2. „a se întâmpina, a se întâlni” 51^r, 54^r, 64^v, 64^v, 65^v.

timpinare s. f. „întâmpinare, întâlnire” 66^r.

tins adj. „întins; darnic (despre mână, fig.)” 60^v.

tipsie (*tepsie*) s. f. „tavă” 12^r, 39^v, 59^r.

tocma cu loc. adv. „aidoma cu, asemenea cu, deopotrivă cu, întocmai ca” 25^r.

tocmeală s. f. „rânduială, întocmire, organizare; regulă, lege” 76^v.

tocmi vb. 1. „a pune la cale, a aranja, a rândui, a organiza” 70^v, 72^r.
2. „a găti, a împodobi” 72^v.

tot adj. nehot. sg. „fiecare, oricare” 1^v, 23^r, 23^v, 34^r; adv. 1. „cu totul, în întregime, pe de-a-ntregul, complet” 4^r, 39^r, 39^r, 39^v.

45^v, 52^r, 52^r, 52^r. 2. „numai, exclusiv, fără excepție” 6^r, 6^v, 14^v, 32^v, 32^v, 33^v. 3. „tot timpul, mereu, întruna, neconținut, neîncetat” 12^v, 13^r, 63^r.

trabă s. f. „trebuință, nevoie (aici: cele necesare)” 33^v.

trâmbiță s. f. „trompetă, goarnă” 32^r, 65^v.

trece vb. „a străbate un obiect dintr-o parte în alta, a-l străpunge” 23^v, 24^v.

treiac s. n. sg. „preparat folosit ca antidot pentru otrăvă” 70^v.

trup s. n. „(fig.) om, ființă omenească” 15^v.

țară (pl. și *țeri*) s. f. 1. „ținut, teritoriu” 3^v, 3^v, 4^v, 8^r, 8^r, 8^r, 8^v, 10^r, 10^r, 20^v, 21^v, 22^v, 40^v, 40^v, 41^r. 2. „loc unde se lucrează pământul (în opoziție cu orașul, cetatea); sat” 41^v, 41^v. 3. „populația unui ținut oarecare (oameni neconstituiți într-un stat organizat)” 29^v.

țeri v. țări.

ține vb. „a stăpâni, a conduce (despre țări)” 36^r, 45^r, 45^v, 48^v.

țol s. n. „învelitoare” 39^v.

unde conj. „când, în momentul în care” 9^r, 9^v.

uspăta vb. „a se ospăta” 55^v, 68^r.

vădi vb. „a da pe față, a da de gol, a demasca” 55^v.

vălitură s. f. „învelitoare; ștergar, năframă (pentru acoperirea capului)” 30^v.

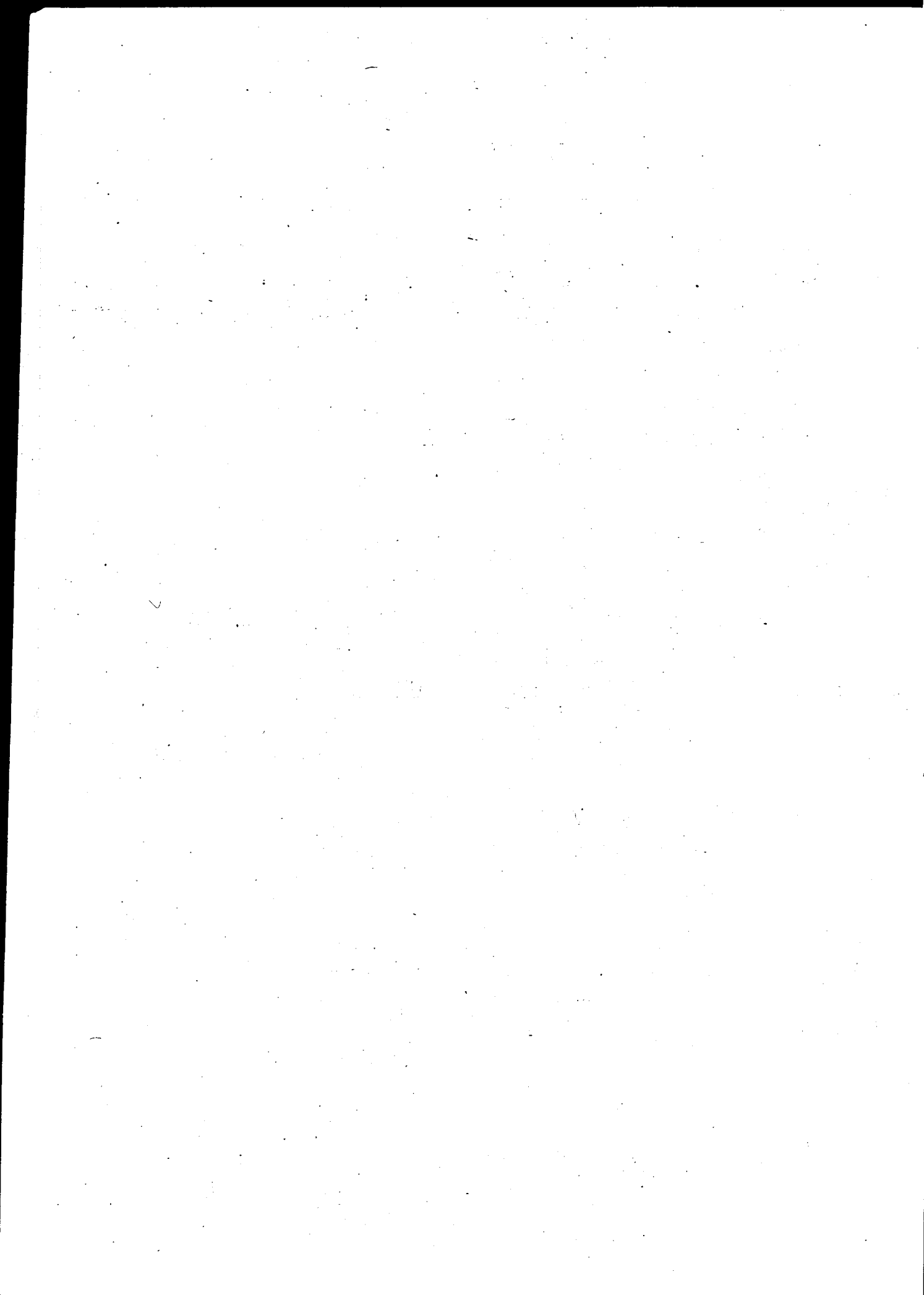
vârșa vb. „a turna (un metal într-o formă); a realiza o statuie (aici: o mască aplicată pe o coloană)” 18^v.

vărsat adj. „turnat (despre tăvi realizate din metale prețioase)” 59^r.

văznei vb. „a se înălța, a se mări; a se trufi” 51^r.

văzute s. f. pl. „toate lucrurile care se văd sau se pot vedea” 43^r, 50^r.

- veghea vb. „a se păzi, a se feri, a fi atent” 70^r.
- velință s. f. „acoperământ; scoarță” 24^v.
- veni vb. în expr. *a veni la ureche* „a ajunge la cunoștința, la auzul
cuiva (despre o veste); a afla” 42^v.
- via v. vie.
- vie (*via*) vb. „a trăi, a viețui” 4^v, 16^v.
- vistier s. n. 1. „comoară; bunuri materiale” 60^v, 61^r. 2. (fig.)
„valoare spirituală” 7^v.
- vlădic(ă) s. m. „episcop” 38^v.
- voinic s. m. „războinic, ostaș” 2^r, 5^r, 19^v, 20^r, 21^r, 39^r, 57^v, 66^r.
- voivod(ă) s. m. „comandant de oaste” 3^r, 3^v, 7^v, 46^r, 47^r, 47^r, 48^r,
53^r, 67^v.
- vornic s. m. „înalt dregător la curtea domnească, având atribuții
administrative și judecătorești” 61^r.
- vraciu s. m. „lecuitor, tămăduitor” 70^v, 70^v, 72^r.
- zamfir s. n. „piatră prețioasă transparentă de culoare albastră, safir”
52^r, 55^v.
- zăbăvi vb. „a întârzia, a sta prea mult într-un loc” 17^r, 51^v.
- zisă s. f. „îndemn; poruncă” 43^v.
- zmaragda s. f. „piatră prețioasă transparentă de culoare verde,
smarald” 52^r.
- zminti vb. „a tulbura pe cineva, a deranja, a agita” 53^v, 70^r.
- zmirnă s. f. „rășină din scoarța unui arbore exotic, care, arzând,
degajă o aromă specifică” 17^v.
- zugrav s. m. „pictor” 45^v.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Bianu, I., *Codex Neagoianus. Cărți populare române scrise de Popa Ion din Sân-Petru la 1620*, în „Columna lui Traian”, noua serie, IV, 1883, nr. 7–10, p. 322–329, nr. 11–12, p. 445–456, București, 1884.

Bitay, Ileana, *Figura lui Alexandru Macedon în cultura țării noastre în secolele XVI–XVII*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Series Historia, Fasciculus 1, 1965, Cluj, p. 19–32.

Cartojan, N., *Alexandria în literatura românească*, București, 1910 (citată sub sigla CA 1910).

Cartojan, N., *Alexandria în literatura românească. Noi contribuții (studiu și text)*, București, 1922 (citată sub sigla CA 1922).

Cartojan, N., *Elemente occidentale în literatura veche românească*. Curs ținut în anul 1926–1927, [București], 54–76.

Cartojan, N., *Cărțile populare în literatura românească. I. Epoca influenței sud-slave. II. Epoca influenței grecești*. Ediție îngrijită de Alexandru Chiriacescu. Cuvânt înainte de Dan Zamfirescu. Postfață de Mihai Moraru, București, 1974.

Cartojan, N., *Livres populaires roumains traduits du slave*, Praga, 1931 (extras din „Zvláštní otisk ze Sborníku Prací I. Sjezdu Slovanských Filologů v Praze”, 1929, svazec II. V Praze, 1931, p. 1–8; material publicat și în „Recueil des Travaux du I-er Congrès des philologues slaves à Praha en 1929”, tome II, Praga, 1932, p. 37–44).

Cărțile populare în literatura românească. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Ion C. Chițimia și Dan Simonescu, vol. I, [București], 1963, p. V–XL, 1–84.

Chițimia, I. C., *Problema raportului dintre cărțile populare și folclor*, în „Analele Universității București”, Seria Științe Sociale, Filologie, X, 1961, nr. 23, p. 57–70.

Chițimia, I. C., *Romane populare românești pătrunse prin filieră slavă: Alexandria*, în „Romanoslavica”, XIII, 1966, p. 93–103.

Chițimia, I. C., *Les livres populaires dans les littératures slaves et la littérature roumaine, leur fonction littéraire nationale et l'importance en plan universel*, în „Romanoslavica”, XVI, 1968, p. 257–271.

Chițimia, I. C., *Probleme de bază ale literaturii române vechi*, București, 1972.

Dancev, Gheorghe, *Traduceri ale Alexandriei din limba română în limba bulgară modernă*, în „Romanoslavica”, XV, București, 1967, p. 109–118.

Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900, București, 1979, p. 30.

Die serbische Alexandreis nach der Sofioter illustrierten Handschrift Nr. 771. Text und Übersetzung mit wissenschaftlichem Apparat, Stellenkommentar, Glossar und einer Einführung von Dagmar Christians, mit einem Beitrag zu griechischen Texten von Erich Trapp, 1991, Böhlau Verlag, Köln-Weimar-Wien, p. 8–30.

Gaster, M., *Literatura populară română*. Ediție, prefață și note de Mircea Angheliescu, București, 1983, p. 13–28.

Gaster, M., *Alexandria bucovineană publicată pentru întâia oară*, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, vol. VII, fasc. 1, București, 1893, p. 334–366.

Gheție, I., *Unde s-au tradus și unde s-au copiat textele din Codex Neagoeanus?*, în „Limba română”, XXII, 1973, nr. 6, p. 545–560.

Hasdeu, B. P., *Cuvente den bătrâni. Tomul II. Cărțile poporane ale românilor în secolul XVI în legătură cu literatura poporană cea nescrisă. Studiu de filologie comparativă. Ediție îngrijită și note de G. Mihăilă*, București, 1984.

Iorga, N., *Faze sufletești și cărți reprezentative la români cu specială privire la legăturile „Alexandriei” cu Mihai Viteazul*, în „Analele Academiei Române”, seria II, tomul XXXVII, 1914–1915, Mem. Sect. ist., București, 1915, p. 545–605.

Iorga, N., *Livres populaires dans le sud-est de l'Europe et surtout chez les roumains*, în „Bulletin de la Section Historique”, XIV, București, 1928, p. 7–20.

Istoria literaturii române, I, [București], 1964, p. 482–488.

Marinković, Radmila, *Srpska Aleksandrida. Istorija osnovnog teksta. L'Alexandride serbe. L'Histoire du texte initial*, Belgrad, 1969.

Mazilu, Dan Horia, *Post-scriptum la istoria „Alexandriei” românești*, în „Analele Universității București”. Limbi și literaturi străine, XXIX, 1/1980, p. 79–83.

Mazilu, Dan Horia, *Traduceri în limba bulgară ale „Alexandriei” românești*, în volumul *Vocația europeană a literaturii române vechi*, București, 1991, p. 258–288.

Mazilu, Dan Horia, *Alexandria sau modelul „popular” al eroului civilizator*, în volumul „Comunicări Hyperion”, Editura Hyperion, 1992, p. 5–18.

Moraru, M., Velculescu, Cătălina, *Bibliografia analitică a literaturii române vechi. Volumul I. Cărțile populare laice*, sub

îngrijirea științifică a lui I. C. Chițimia, București, Partea I, 1976, Partea a II-a, 1978.

Noomen, Willem, *Structures spatio-temporelles dans la narration de l'Alexandria (1620)*, în „Studii și cercetări lingvistice”, XXVI, 1975, nr. 4, p. 399–410.

Noomen, Willem, *Aspects of the Narrative Speech of the Alexandria (1620): Connection of Propositions*, în „International Journal of Romanian Studies”, I, 1976, Lisse – Peter de Ridder Press, p. 63–80.

Panaiteescu, P. P., *Cărțile populare*, în vol. *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, București, 1965, p. 98–111.

Rosetti, Al., Cazacu, B., Onu, L., *Istoria limbii române literare. Vol. I. De la origini până la începutul secolului al XIX-lea*. Ediția a doua, București, 1971, p. 214–226.

Ruffini, Mario, *La fortuna popolare del Roman d'Alexandre in Romania*, în „Societas Academica Dacoromana. Acta Philologica”, tomus III, Roma, 1964, p. 315–342.

Simonescu, Dan, *Romanul popular în literatura română medievală*, București, 1965, p. 6–29, 58–63.

Srpska Aleksandrida. Sveska druga, priredile Radmila Marinković i Vera Jerković, II, Beograd, 1985.

Ștrempel, G., *Romanul popular în colecțiile de manuscrise ale Bibliotecii Academiei. Achizițiile din anii 1950–1967*, în „Studii și cercetări de bibliologie”, serie nouă, XI, 1969, București, p. 113–118.

Tepelea, G., *Studii de istorie și limbă literară*, București, 1970, p. 111–125.

Tepelea, G., *Pentru o nouă istorie a literaturii și culturii române vechi*, București, 1994, p. 209–226.

ță-Cornet, București, 2003.

VIII *Cărți populare de prevestire: Cele douăsprezece vise în tâlcuirea lui Mamer, Învățătură despre vremea de apoi a prorocului Isaia*. Studii monografice, ediție și glosar de Alexandru Mareș, București, 2003.

IX *Viata Sfântului Vasile cel Nou și vămile văzduhului*. Studiu filologic, studiu lingvistic, ediție și glosar de Maria Stanciu-Istrate, București, 2004.

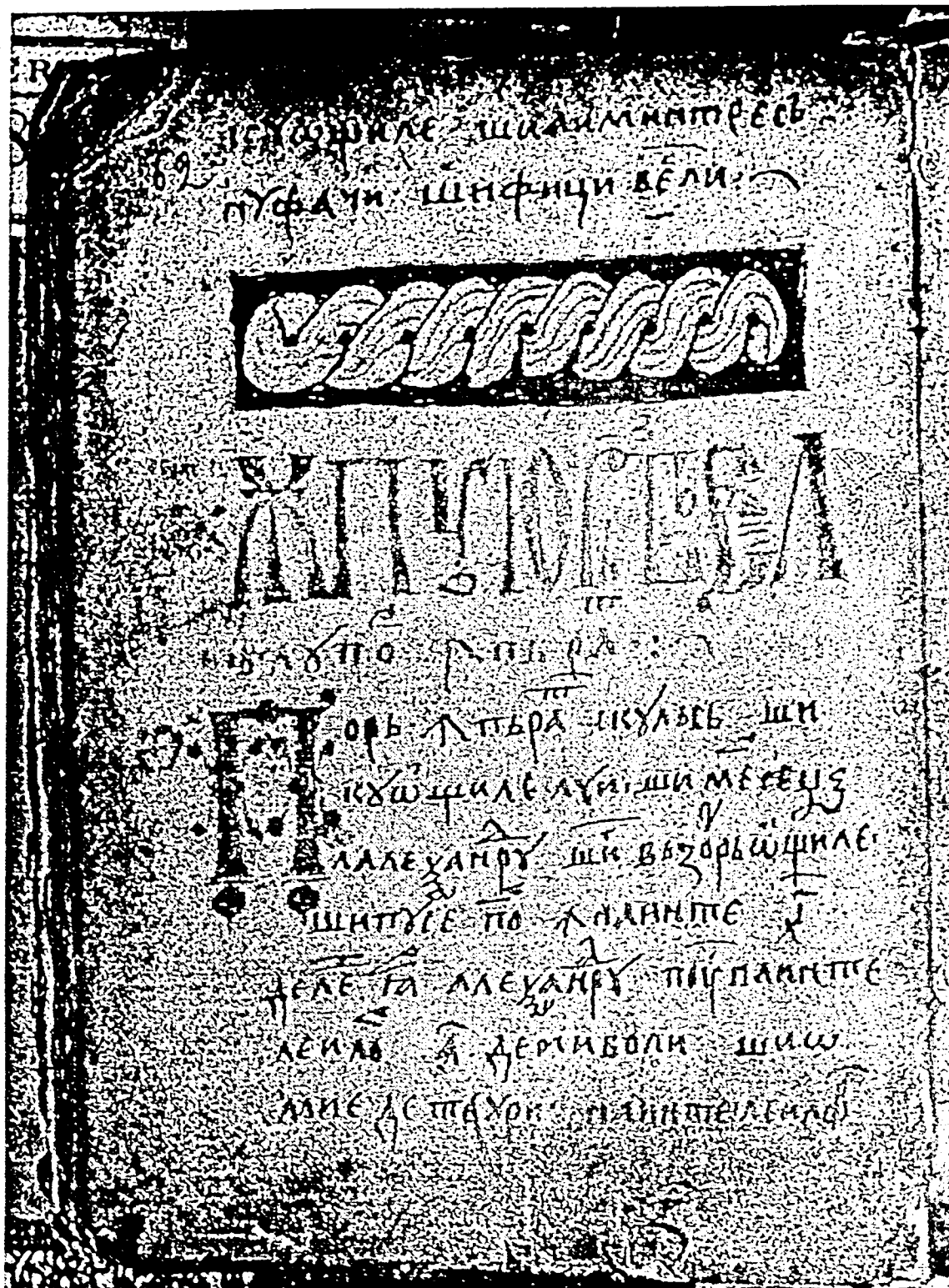
X *Legenda duminicii*. Studiu monografic, ediție și glosar de Emanuela Timotin, București, 2005.

XI *Alexandria*. Studiu introductiv, ediție și glosar de Florentina Zgraon.

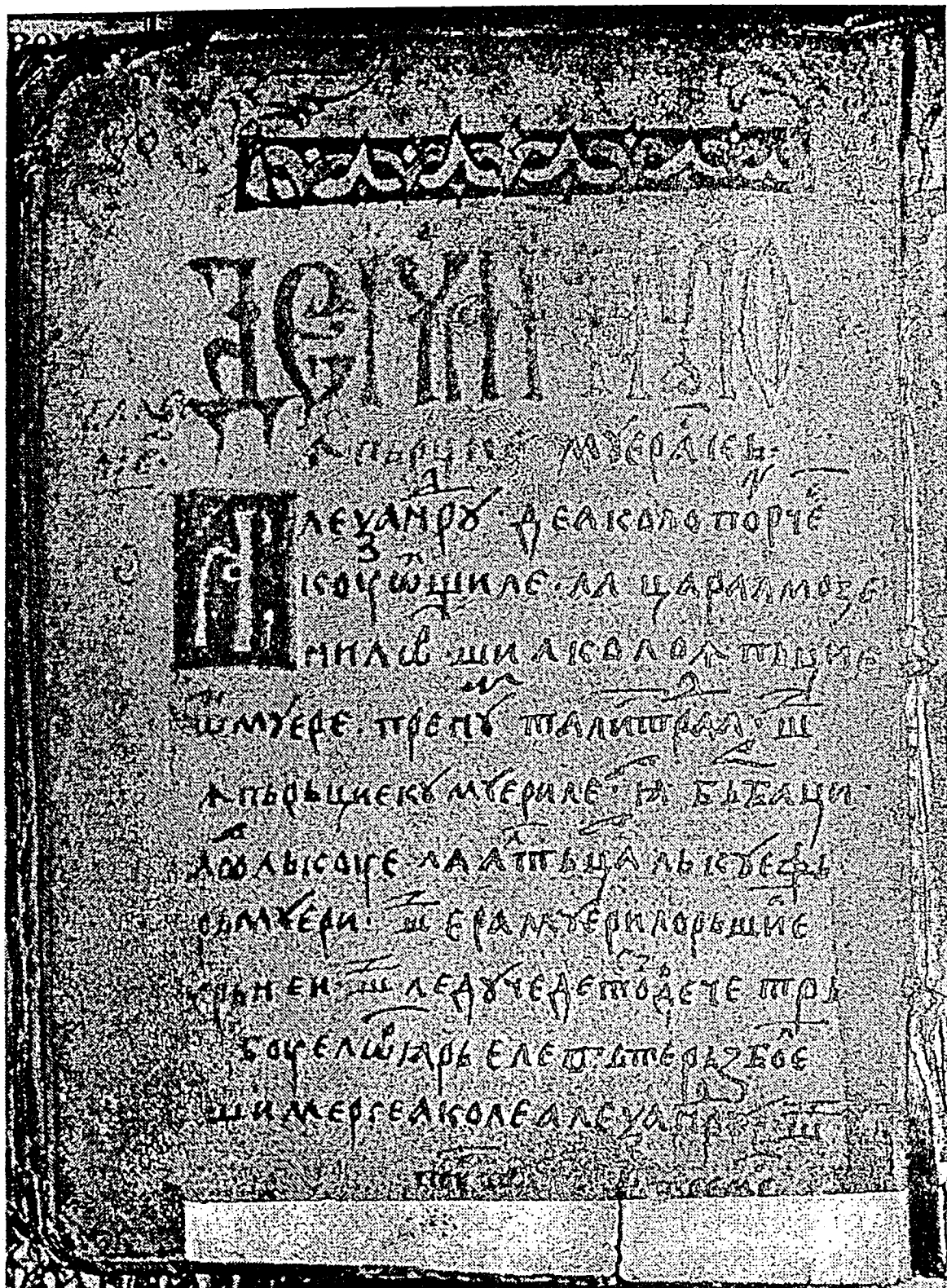
FACSIMILE

АКОЛО...
МААТЬ...
АЛЕХАН...
ПРЕ...
СЛОВЕ...
ША...
ПРА...
ШИ...
ДИ...
НЬ...
ШИ...
ФЕР...
РЬ...
ТРЕ...
ПРО...
О...
И...

BAR ms. rom. 3821, fila 1^r

BAR ms. rom. 3821, fila 31^v

BAR ms. rom. 3821, fila 40^v

ШИ АТОНЧЕ МЕРЦЕВА АМТИ
ХРИТ ШИ СТЫ ІАНЕ ШЕА
ЖОУНТЕ АМТИ ХРИТЧ

СЛАВЯНСКИ

СЛАВЯНСКИ

СЛАВЯНСКИ

СЛАВЯНСКИ

СЛАВЯНСКИ

СЛАВЯНСКИ

СЛАВЯНСКИ

СЛАВЯНСКИ

СЛАВЯНСКИ

СЛАВЯНСКИ

СЛАВЯНСКИ

СЛАВЯНСКИ

CUPRINS

CUVÂNT-ÎNAINTE	5
STUDIU INTRODUCŢIV	7
Importanţa <i>Alexandriei</i>	7
Alcătuirea romanului.....	10
Difuzarea redacţiei primitive.....	14
Constituirea redacţiei sârbeşti	17
Specificul redacţiei sârbeşti.....	21
Redacţii ale <i>Alexandriei</i> pe teritoriul dacoromanic.....	26
<i>Alexandria</i> românească. Mai multe traduceri?.....	34
Traducere unică. Originalul ei.....	38
Redacţia românească în raport cu cea sârbă.....	43
Datarea traducerii	47
Localizarea traducerii.....	52
Transmiterea <i>Alexandriei</i>	62
Ms. rom. BAR 3821. Descriere codicologică	66
<i>Alexandria</i> din ms. rom. BAR 3821. Descriere	81
Cea mai veche copie. Copistul	95
Datarea copiei	98
Localizarea copiei.....	104
NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI	115
[ALEXANDRIA]	127
ANEXE	229
GLOSAR	241
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	269
FACSIMILE	273